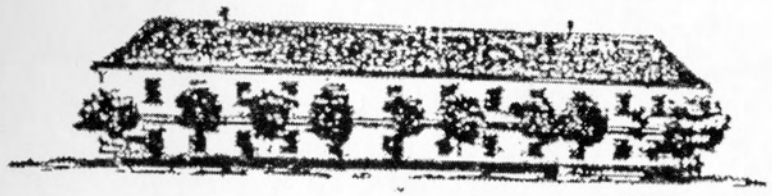
ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ РУМА ЗБОРНИК II

ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ РУМА

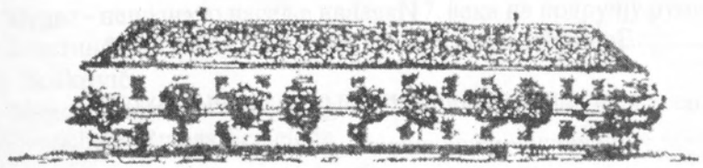

ЗБОРНИК

II

1998.

ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ РУМА

ЗБОРНИК

II

1998.

Главни и одговорни уредник
Драгомир Јанковић

Редакција
Мр Ђорђе Ђекић, проф. историје
Драгомир Јанковић, директор - кустос
Слободан Велимировић - кустос
Радисав Ђорђевић, проф. историје
Ђорђе Бошковић, кустос
Хаџи Божидар Пауковић, консултант

Технички уредник
Драгомир Јанковић

Преводилац
Душан Ђорђевић

Издавач
Звичајни музеј Рума, Главна 182, 22400 Рума

За научни садржај прилога одговорни су аутори.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

930.85(497.113 Ruma) (082)

ЗБОРНИК. 2 / [главни и одговорни уредник Драгомир Јанковић ; преводилац [резимеа] Душан Ђорђевић. - Рума : Завичајни музеј, 1998 (Рума : Круг).-257 стр. : илустр. ; 25cm

Тираж 1000.-Резиме на нем. језику уз сваки рад .

1. Јанковић, Драгомир
а) Рума - Културна историја - Зборници

Штампа: "**Круг**" Рума, 022 423 769

Штампање су омогућили: СО Рума,
Фабрика шећера "Доњи Срем" Пећинци и претплатници

САДРЖАЈ - INHALT

Ђорђе Ђекић
О пореклу имена Руме 7
Đorđe Đekić
Von Herkunft des Namens Ruma 15

Ђорђе Ђекић
Етничка структура становништва у Гргуревачкој, Иришкој, Купиничкој и Митровачкој нахији по турском дефтеру из 1566/67. године 17
Đorđe Đekić
Ethnische Struktur der Bevölkerung in Gregurevci, Irig, Kupinovo und Mitrovica Gebieten nach türkische Rechnungsbuch aus 1566/67 25

Ђорђе Бошковић
Mygez - непознато насеље из 16. и 17. века на подручју румске општине 27
Đorđe Bošković
Mygez – unbekannte Siedlung aus XVI und XVII Jahrhunderten im Bereich der Rumas Gemeinde 32

Слободанка Ћирић
Повеља Франье I румским занатлијама из 1818. године (превод и коментар) 33
Slobodanka Ćirić
Urkunde an Handwerker Rumas von Franz I aus 1818 52

Нинослав Станојловић
Румљанин Ђорђе Крстић (1825-1885) - оснивач прве апотеке у Јагодини 53
Ninoslav Stanojlović
Đorđe Krstić (1825–1885) aus Ruma – Gründer der erste Apotheke in Jagodina 71

Слободан Велимировић
100 година Пчеларске задруге у Руми 73
Slobodan Velimirović
100 Jahren Bienenüechtgenossenschaft in Ruma 110

Ратко Рацковић
О аутору Иришког типика - поводом 800 година Хиландара 113
Ratko Racković
Vom Verfasser Iriger Typicon – anlässlich 800 Jahren Hilandars 122

Ђорђе Бошковић
Преглед текстова о Руми у листу "Застава" за годишта 1901, 1902, 1903 и 1904. 123
Đorđe Bošković
Übersicht der Texten von Ruma in der Zeitschrift "Zastava" (Die Fahne) für die Jahrgängen 1901., 1902., 1903., und 1904. 133
Владица Томић
Зелени кадар у Срему 1917/18. године 135
Vladica Tomić
Grüne Kader in Srem im Jahren 1917 und 1918 139

Илија Петровић
Драгутин Ј. Ристић - узорни српски ратни командант 141
Ilija Petrović
Dragutin J. Ristić – ein vorbildlich Kriegskommandant 171

Петар Бурсаћ
Миграције становништва Руме од 1918. до 1980. (дипломски рад) 173
Petar Bursać
Die Migrationen der Bevölkerung Rumas von 1918 bis 1980 (Diplomarbeit) 198

Драгомир Јанковић
30 година од оснивања Уметничке колоније "Борковац" 199
Dragomir Janković
Dreissig Jahren Kuenstleriche Vereinigung "Borkovac" 239

Ђорђе Арсенић
Славка Петровић Средовић (1907-1978) - поводом 20 година од смрти 241
Đorđe Arsenić
Slavka Petrović Sredović (1907–1978) 246

Соња Коњевић
Родна кућа др Ђорђа Натошевића у Старом Сланкамену 247
Sonja Konjević
Dr Đorđe Natoševićs Geburtshaus in Stari Slankamen 250

Извештај о пословању и раду Музеја за 1997 годину и о раду Колоније за 1997 годину 251

Некролози
Поповић Драган и Митровић Бранка 261

Уприкос жељи уредника, редакције и свих сарадника да "Зборник II" угледа светлост дана у част и на дан славе наше установе св. Ћирила и Методија - 24. маја, настојања су крунисана успехом тек седам месеци касније - децембра 1998. године.

Осим значајног застоја у финансирању штампања другог броја, укупно неповољне друштвене ситуације са претњом непосредне ратне опасности, управо у време припрема за обележавање славе, па и овог издања, изгубили смо дугогодишњег радника и више од деценију и по руководиоца наше установе. Овај крајње немио и изненадан догађај умногоме је, уз наведено, допринео пролонгирању жељене динамике.

Ипак, настојећи да остваримо нашу намеру, између осталог и због низа прилога који разматрају годишњице везане баш за 1998. (180 година Повеље румским занатлијама, 100 година Пчеларске задруге у Руми, 30 година од оснивања Уметничке колоније "Борковац", 20 година од смрти вајарке Славке Средовић Петровић...) заокружујемо ову годину поштујући планирано.

Уз велику захвалност свим учесницима, посебно захваљујемо на сарадњи и стрпљењу госпођи Соњи Коњевић из Ср. Митровице и господи Нинославу Станојловићу из Јагодине и Илији Петровићу из Новог Сада који су својим текстовима допринели развоју, проширењу смисла и занимљивости "Зборника II".

Ово издање Завичајног музеја намерава да и у будућности задржи оно исто опредељење наведено у првом броју - отвореност за што шири круг истраживача и сарадника који ће својим радовима продубити сазнања из свих области музејског интересовања на читавој територији надлежности овог Музеја.

Очекујемо да ће наша настојања бити правилно валоризована; по садржају текстова - од стране садашњих и будућих корисника и по порукама за будуће генерације које говоре о стању духа наше средине и времена - од стране шире друштвене заједнице.

Главни и одговорни уредник

Мр Ђорђе Ђекић

О ПОРЕКЛУ ИМЕНА РУМЕ

О пореклу имена Руме до сада је изнето више различитих теза и мишљења. Овај рад представља покушај да се, кроз преглед досадашњих теорија и у складу са достигнутим сазнањима, као и на основу властитих истраживања, да одговор на ово питање.

У литератури је име Руме најчешће довођено у везу са турском речју блато. Настанак овог тумачења проф. Драган Недељковић је недавно објаснио у својој књизи "Издалека светлост"[1], о чему ће у даљем тексту бити више речи. С обзиром на то, у анализи порекла имена Руме неће бити навођени они аутори који су се бавили коментарисањем само овог тумачења. Тиме се број аутора чије ће мишљење бити изнето, поред Д. Недељковића, своди на четворицу.

У својој књизи "Rumaer dokumentation 1745-1945" Франц Вилхелм[2] даје четири предлога за тумачење имена овога града. Поред већ споменутог тумачења речи Рума као блато, његови предлози су везани за име Руми - паше, царски пут и назив хришћанског становништва у Отоманском царству.

Други текст, који се бави овим проблемом, написао је Богдан Рајаковац[3]. Он је поновио четири тумачења Франца Вилхелма, али је дао и нека нова. То су рум - алкохолно пиће, нар., етрурско име Рима, библијска Рума и латински назив за грло (гркљан), а навео је и разне топониме.

Евалд Карл Гумбл[4] покушао је да растумачи значење ове речи доводећи је у везу са Куном од Руме.

Четврти аутор је Ђорђе Арсенић[5], који, као куриозитет, наводи да Рума постоји и у Библији. У свом тексту је поновио податке о Руми које пружа и Библија, а дао је и карту на којој је уцртан положај библијске Руме.

Најзанимљивија за овај рад је књига проф. Д. Недељковића. Готово анегдотски он објашњава порекло приче о томе да Рума на турском значи блато. Недељковић наводи да је целу причу измислио пред Други светски рат (1940. године) на часу историје, а на инсистирање својих другова из разреда да би спречио професора Пају Ожеговића да их испитује. Он је том приликом име Руме везао за великог везира Кара-Мустафу и велики бечки рат 1683-1699. године. Поред овог у свом делу Д. Недељковић је дао још два друга тумачења. Прво, у коме је Руму довео у везу са Византијцима тј. Ромејима сматрајући да су Турци све православце називали овим именом, те у овом случају добија облик Рума. Друго тумачење по Руми - паши.[6]

Да би се добио одговор на питање о пореклу имена Руме потребно је видети од када је она насељена и када се први пут појављује у историјским изворима ово име, етничка припадност њених становника, под чијом се влашћу налази у време када постоји као насеље пре него што је забележено њено име. Као компаративни материјал користиће се слични топоними са територије некадашње Југославије и имена насеља у непосредној околини Руме према турском дефтеру из 1566/1567. године.

Археолошки подаци указују да се на територији данашње Руме и њене околине налазило неколико римских насеља, villa rustcae и гробаља. О постојању виле рустике или мањег насеља на територији ужег градског подручја сведоче налази од III до IV века, а сличних налаза има и на територији Борковца. У близини румског мотела налазе се остаци гробља из III и IV века, као и грађевински комплекс димензија 800 x 300 m који представља мање насеље настало уз римски пут. На локалитету Златара, на средокрачи пута Београд-Шид и Рума-Шабац, пронађена су артефакта из периода од I до III века, а на терену доњих Јеленаца остаци виле рустике. На територији Руме сахрањен је и један центурион II римске легије 'Aduitrix. Од краја VI до краја VIII века овде нема насеља. Прво насеље, после сеобе народа настаје у X веку.[7]

Од тада Рума као насеље постоји у континуитету. Према томе, у даљој анализи треба обратити пажњу на период од X века па на даље. С обзиром да је континуитет прекинут, треба искључити могућност да се име Рума веже за Римљане.

Први и најстарији помен имена Руме потиче из турског дефтера из 1566/67 године.[8] Из овога произилази да је назив овог града настао пре наведеног пописа сремских насеља.

Становништво Руме је од X века словенско, без могућег прецизнијег одређења, а у XVI веку је насељавају Срби, о чему сведоче имена њених становника.[9] Ово упућује да се значење речи Рума потражи и у старословенском или српском језику.

Треба дакле, обратити пажњу на период од X века до 1566/67. године и анализирати под чијом се влашћу ово насеље тада налазило.

На почетку овог периода Рума се налази под влашћу Угарске, да би крајем X века почеле борбе око превласти са Византијом. Ове борбе ће трајати око два века да би на крају Срем припао Угарској. Након пораза (краља) српског краља Уроша I и женидбе његовог сина Драгутина угарском принцезом, Срем и Рума прелазе под српску власт и под њом остају од око 1272. године до 1316. године, када се поново враћају Угарској. Продором Турака на Балкан долази у XV веку до сеобе Срба у Срем и у област Руме. Рума и Срем улазе у област српских деспота у Јужној Угарској до Мохачке битке 1526. године. Након тога ова територија улази у састав царевине српског цара Јована Ненада, а после његове смрти овим ће простором овладати Турци. Да би се решило питање настанка имена Руме, значи треба обратити пажњу на језике који су се говорили у овом периоду: мађарски, грчки (говори се у Византији) и српски. Значење речи Рума на турском, с обзиром на напред наведено тумачење Д. Недељковића неће ући у предмет даљег истраживања.

Мађари Руму називају Арпатарло, што значи "јечмена стрњика" Овај топоним упућује на основну пољопривредну културу-јечам - која се овде у то време гајила. О значење речи Рума на осталим језицима биће више речи у даљем тексту.

С именом Руме доводили су се у везу и следећи топоними: село Румска у Мачви (Поцерина), Руменка, насеље поред Новог Сада, село Румин у Далмацији, планина Румија у Црној Гори. Код Срба се јављају и лична, пре свега женска имена, а "рум" као кореном речи у њима Румица, Руменка, Румена, као и презимена Руменић, Руменчић и сл.[10] У тумачењу ових имена пре свега личних Румена, Руменка, презимена Руменичић и Руменчић, треба поћи од појма "румен" тј. црвен који се не може повезати са појмом "Рума".

У тражењу решења за тумачење порекла имена Руме треба обратити пажњу и на порекло имена насеља из времена када се оно први пут бележи по турском дефтеру из 1566/67. године јер би и ово сазнање могло да укаже на могуће решење проблема. Турски дефтер поред Руме наводи да су тада постојала и следећа насеља: Јеленци, Баруновац, Борковац, Кудош, Шапина, Врагош, Новаковци, Крстур и Бронава.[11]

Корен речи Јеленци потиче од назива животиње - јелен и реч је старословенског, односно српског порекла.

Топоним Баруновац изведен је из племићке титуле Угарске барун(а).

Име Борковац потиче од српског властитог имена Борко. Појам Борковац указује да је реч о имању које је припадало Борку.[12]

Топоним Бронава може се поредити са именима река Сава, Драва, Морава, које такође у свом имену имају завршетак на "ава". Ово упућује да се Бронава налазила поред текуће воде, вероватно потока. Корен овог имена "брон" не постоји у старословенском или српском језику. Можда се међутим може довести у везу са речју "браон" и предпоставити да дифтонг "ае" у процесу монотонизације прешао у "о" што би дало име Бронава. У овом случају Бронава би значила браон поток тј. поток пун муља.

Име Шапина није забележено ни у старословенском, ни у српском језику. Забележено је као Шапе (ШАПЄ)[13] и представља презиме Дабижива. Постоји и придев шаптински (Шапьтниьскын),[14] који указује на могући корен речи шап, при чему значење ове речи није могуће утврдити. У овом случају Шапина би била земља, односно име поседа које је припадало Шапи.

Топоним Крстур потиче од речи крст на старословенском и српском језику.

Топоном Новаковци упућује на српско лично име Новак, што значи да је овај посед припадао Новаку.

Имена Врагош[15] и Кудош су по свом облику партиципи претерита актива са основом која се завршава на сугласник.[16] То што се уместо завршетка ЪШ завршавају на "ош" указује да је дошло до вокализације тврдог полугласника, што је сасвим разумљиво с обзиром да се он налазио у јаком положају.[17] Како је до вокализације дошло у XII веку, а

крајем века дошло је у српском језику и до губљења тврдог полугласника и остајањем само меког, до тада су и ова имена настала.

Глагол са кореном "враг" није сачуван, али је сачувана старословенска именица враг (ВРАГЪ)[18] која означава непријатеља. Ова реч се завршава тврдим полугласником што индиректно сведочи да је глас испред њега био тврд, а не мек. Овај полугласник је био у слабом положају и испао је у прављење глагола.[19] Сем наведене речи, у српској редакцији налазе се и речи вражији (ВРАЖИИ), вражбаи (ВРАЖЬБЬИЬ), вражда (ВРАЖЬДА)[20] и сл. када се има у виду њихово значење, може се претпоставити да је Врагош означавао вражје, зло место.

Глагол са кореном "куд" није сачуван ни у старословенском ни у српском језику. С њим се једино могу довести у везу прилози за место куде (КОУДЪ), куд (КОУДЬ).[21]

Из напред наведеног може се закључити следеће. Од девет топонима само је један угарског порекла. Од преосталих осам који су старословенског односно српског порекла три се везују за лично име (Борковац, Шапина, Новаковци), у по једном случају ради се о религијском симболу, имену животиње, ознаци воде, злом месту, док се за један топоним не може одредити значење.

Пре него што изнесем сопствене предлоге за тумачење порекла имена Рума, даћу преглед и коментар досадашњих из већ наведене литературе.

Реч Рума на грчком значи нар.[22] Аргумент који говори против прихватања овог разлога за давање имена насељу је да овде не живе Грци, а нема ни нара.

Једно од најпопуларнијих мишљења откуд Руми име Рума је везано за Руми пашу који је у XVIII веку имао свој логор на месту где се данас налази центар града.[23] Како се име Рума спомиње још раније, у XVI веку, ово значење се искључује.

Треће тумачење је да је Рума добила име по римском царском путу који је пролазио кроз њу. Ово тумачење је поткрепљено једном холандском картом из XVIII века, на којој је Рума записана као "Друма".[24] Оно би, међутим, подразумевало да се Друм(а) и на латинском каже пут и да је све време од Латина до данас постојао континуитет насеља. Како ниједан од ових услова није испуњен и овај предлог треба одбацити. Наведена карта из XVIII века која бележи Руму као Друм(а) је према томе грешка картографа, али можда и покушај да се објасни име насеља.

Четврто тумачење име Руме везује за хришћанско становништво у турском царству.[25] С тим у вези Б. Рајаковац, наводи презимена Дима, Димић, Димитријевић, Деметровић и сл. при чему није јасно какве везе имају наведена презимена са наведеним тумачењем Руме. Ово тумачење почива на чињеници да је турски султан Сулејман 1080. године, пошто је освојио област од Килкије до Хелеоспонта, основао султанат Рум тј. Римски султанат.[26] Прелазом у Европу и освајањем европског дела Византије овај појам је проширен и на тај простор и друге новоосвојене области. Оно што у овом случају остаје нејасно је зашто би Турци баш

појам Иконијског султаната везали за насеље у средишту Срема које 1566/67. године има 49 кућа и нема већи значај, чак није ни центар казе.[27]

У етрурском језику град Рим се назива "Рума",[28] али овим се не објашњава значење саме речи. Како су Етрурци живели на Апенинском полуострву и како је континуитет прекинут за време сеобе народа, ово значење треба свакако искључити.

У литератури је наведено да се место са овим именом спомиње и у Библији и то у другој књизи о царевима гл. 23, стих 36 "Двадесет и пет година бијаше Јоакиму када поче царевати и царова једанаест година у Јерусалиму. Матери му бијаше име Зевуда, кћи Федајева, из Руме." Положај ове Руме, Ђ. Арсенић је одредио на основу карте из Тајмсовог библијског атласа и назива имена на јеврејском. Остатке овог града Јевреји називају Хорбат Рума, а Арапи Khirbet er Rumeh, што на оба језика исто значи - остаци тј. руине Руме.[29] Ови остаци насеља налазе се десетак километара северно од Назарета. Сама реч "Румах" на јеврејском језику значи високо место.[30] Да би се ово значење речи могло прихватити потребно је да је становништво Руме које је живело у њој у прошлости било јеврејско. С обзиром, да то није тако, да су у њој живели Словени (Срби), о чему је већ било речи, ово тумачење отпада.

У литератури постоји мишљење да реч Рума долази из латинског језика где значи грло, гркљан[31] и др. Међутим, латински континуитет насељавања прекинут је у сеоби народа и тешко је прихватљиво да је после ње дат латински назив новоформираном насељу.

Из истог разлога, треба искључити могућност да се име Руме веже за римску богињу Румину, која се стара о дојењу деце. Њој је било посвећено светилиште у близини Луперкала. По њој је названа и смоква под којом је вучица задојила Ромула и Рема - Ficus Ruminalis.[32]

Долазило се и на идеју да се овај појам веже и са називом жестоког алкохолног пића - рума.[33] Не постоје подаци да се пре 1566/67. године у Срему производило, ни трошило ово алкохолно пиће, па се ни ова два појма не могу повезати један с другим.

Једно од тумачења имена Руме које се везује за име неке личности је оно по коме је град добио назив по Куну од Руме (Cuno fon Ruma), чије постојање бележе извори 933. године, а његови потомци се спомињу и у XIV веку.[34] Овом тумачењу може се дати више приговора. Први је, чињеница да се у имену налази "фон" који упућује да се ради о Немцу. Како овде у X веку живе Словени, а држава је мало Угарска, мало Византија, тешко је прихватљиво да би племић коме припада посед био Немац. Други, ако се оно "фон" не схвати као немачка реч већ као ознака племства, онда овај израз означава Куна од Руме, тј. његово порекло. Значи Рума је место одакле је он, а само тумачење речи се не даје.[35]

Напред наведеним тумачењима треба стога додати још три значења.

Корен речи "рума" се налази у речи "румен" што значи црвен.[36] Ова два појма при томе није могуће довести у везу.

Друго значење речи је везано за санскрит, у коме се овај појам јавља као име места,[37] односно име човека, жене, реке, сланог рудника или сланог језера.[38] Ако се од даље анализе изузму властита имена и топоними, остају значења сланог језера или сланог рудника. Значи ли то да је овде некада било соли? Не треба губити из вида је овде некада постојало Панонско море. Такође ни то да у Срему постоји насеље Сланкамен са кореном речи слани камен[39] тј. со у каменом стању. Други топоним, везан за саму Руму, је Содол с јасним кореном речи - слани до. У Срему је постојало насеље Солнок, с истим кореном. На једној карти, која је објављена крајем XVI века у Холандији налази се североисточно од Сирмијума место, удаљено отприлике колико Рума од Митровице, које се зове Салис.[40] Како су појмови на овој карти наведени на латинском језику требало би и значење ове речи потражити у овом језику. Реч сал, салис на латинском значи со.[41] (види карту 1.)

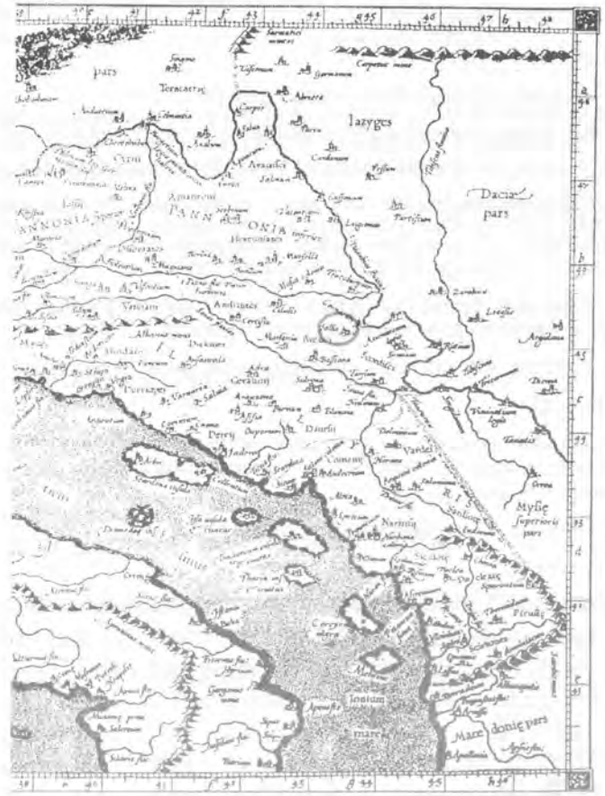
С обзиром да се поклапа значење речи Рума на санскриту и речи салис на латинском језику то указује да је порекло топонима Рума могуће везати за појам соли, што реч рума и значи на санскриту. На опрезност при прихватању овог значења наводи међутим могућност да је "рума" означавала со на језику онога који је карту правио, односно онога од кога је Ортелијус преузео овај податак.

Реч Рума има и своје значење на старословенском језику. Облик румски (**РОУМСКЫН**[44]) што значи римски, затим румск (**РОУМЬСКЪ**),[43] што такође значи римски, само што је овај облик речи старији од претходног и реч румин (**РОУМНИЬ**) што значи Римљанин.[44]

Да би се ово тумачење узело у обзир морају се посматрати околности у којима се одиграва сусрет словенске и римске цивилизације. Наиме, када се овде у X веку појавило словенско становништво оно је могло да нађе остатке римске културе и да по томе да насељу име.

Овим се сузио избор могућих решења одакле име Руми. Прво је везивање имена Руме за со, за шта је најјачи аргумент помен Салиса на карти из XVI века, и други, је порекло речи Рума у смислу корена речи римски, римљански и сл. Определити се за једну од ове две могућности данас није могуће.

НАПОМЕНЕ

1. Д. Недељковић, Издалека светлост, Београд 1996, 198-206.
2. F. Willhem, Rumaer dokumentation 1745/1945, Stuttgart 1990, 408.
3. Б. Рајаковац, Откуд Руми име Рума?, Румски музеј, Зборник - Завичајни музеј Рума, реч Б. Рајаковца у емисији "Петков мозаик", Радио Срем - Рума.
4. E.K. Gumbl, Ruma Vorgeschichte der Namensgebung, Stuttgart. Тескт је писан за "румску собу", превод се чува у Завичајном музеју у Руми.
5. Ђ. Арсенић, Знаменити Румљани, Рума 1996., 15-16.
6. Д. Недељковић, нав. дело, 198-206.
7. Grupa autora, Ruma u središtu Srema, Ruma 1989, 11-14.
8. B.M.C. Gowan, Sirem Sancagi Mufassal Tahrir Defteri, Ankara 1983, 315.
9. grupa autora, Ruma u Središtu Srema, 11-14, B.M.C. Gowan, nav. Delo, 315.
10. Б. Рајаковац, нав. дело.
11. Ђ. Ђекић, Рума и насеља у њеној околини по турском дефтеру из 1566/67. године, Зборник, Завичајни музеј Рума, Рума 1997, 47-54.
12. Б. Живковић, Грачаничка повеља, Београд 1992, 35; у тексту повеље се наводи да је краљ Милутин дао Борково место другој особи.
13. Ђ. Даничић, Рјечник из књижевних старина српских, дио трећи, Београд 1864, 485.
14. Исто, 485
15. Мишљења сам да треба променити начин читања овог насеља и уместо Вирагош читати га Врагош аналогно кинез-кнез, Миркала-Мркала, Дирагић-Драгић, MC Gowan, нав. дело, 241, 244.
16. С. Николић, Старословенски језик, Београд 19, 202.
17. Исто, 44-47.
18. Р. Алексић, Одабрани старословенски текстови, Београд 1968, 53.
19. С. Николић, нав. дело, 44-47
20. Ђ. Даничић, нав. дело, дио први, 1863, 153-154
21. Исто, 503-504.
22. Б. Рајаковац, нав. дело, 2.
23. F. Willhem, нав. дело, 408.
24. Исто,
25. Исто.
26. Г. Острогорски, Историја Византије, Београд 1959, 330.
27. Mc Gowan, н.д. 315.
28. Б. Рајаковац, нав. дело.
29. Ђ. Арсенић, нав. дело, 15-16

30. Biblijski priručnik, knj. I, Beograd, Zagreb 1987, 625.
31. Исто; M. Divković, Latinsko-hrvatski rečnik, Zagreb 1990, 936.
32. Д. Срејовић, А. Сермановић, Речник грчке и римске митологије, Београд 1989, 374.
33. Б. Рајаковац, нав. дело, 2.
34. E.K. Gumbl, нав. дело.
35. Ту је наведено и да постоји река Рума код Нордхајма у Немачкој. Немци међутим овде долазе тек у XVIII веку, према томе везивање реке Руме са сремском Румом се мора искључити. Међутим ово неискључује аутоматски могућност да је Рума добила име по Куну од Руме.
36. P. Skok, Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, III, Zagreb 1973, 171.
37. Monier, Monier-Williams, A. Sanskrit - english Dictionary, New Delhi 1990, 886.
38. Исто, 884.
39. Д. Поповић, Срби у Војводини, I, Нови Сад 1990, 146. Наведени су стихови из песме "Маргита девојка и Рајко војвода" где се каже "у Сријему по Сланом камену", што индиректно указује да је Сланкамен добио име по сланом камену.
40. A. Ortelius, Panoniae et Illyrici Veteris tabule, Antwerpen 1590, објављена у Србији и суседне земље на старим географским картама, каталог изложбе, Београд 1991, 48.
41. M. Divković, nav. delo, 492.
42. Ђ. Даничић, нав. дело, дио трећи, 62.
43. Р. Алексић, нав. дело, 81.
44. П. Ђорђић, Старословенски језик, Н. Сад 1974, 252.

Đorđe Đekić

Von Herkunft des Namens Ruma

Im Literatur gibt es einige Meinungen woraus dieser Name stammt. Der Name ist erklärt mit Terminen wie der Kot, Rumi–pascha, römische Weg, etc. Die Analyse aber hat gezeigt dass diese Erläuterungen man ausschliessen muss. Das Wort Ruma kann man in Verbindung mit den Römern bringen, das heisst mit dem Name für sie in altslawischer Sprache. Die andere Möglichkeit ist diesen Begriff durch Sanskrit–Sprache zu erläutern, auf welchem das Wort Ruma heisst – das Salz.

Мр Ђорђе Ђекић

ЕТНИЧКА СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА У ГРГУРЕВАЧКОЈ, ИРИШКОЈ, КУПИНИЧКОЈ И МИТРОВАЧКОЈ НАХИЈИ ПО ТУРСКОМ ДЕФТЕРУ ИЗ 1566/67. ГОДИНЕ

Територија данашње румске општине припадала је по турској административној подели, забележеној у турском дефтеру из 1566/67. године, гргуревачкој, иришкој, купиничкој и митровачкој нахији. Прве две нахије припадале су варадинској кази, а трећа и четврта митровачкој.[1]. То указује да је територијом данашње румске општине ишла и граница наведених каза.

Споменуте казе припадале по турској административној подели забележеној у турском дефтеру из 1566/1567. године сремском санџаку. О територији коју је обухватао споменути санџак и његовим нахијама и казама сведочи наведена карта (види карту број 1).

Ова карта садржи римске топонхиме Tarsium (Земун), Bononia (Баноштор), али и средњевековне Сава. Према томе немогуће је одредити из којег је преиода речени ми топоним Salis.

Међу насељима, која данас припадају румској општини постоји велики број оних која су постојала у то време. Али, у то време је постојало много више места него што их има данас и, према данашњим сазнањима, није могуће у свим случајевима прецизно одредити њихов географски положај. Ова чињеница довела је до тога да се истраже административне јединице које су покривале данашњу румску општину. Како је већ наведено, то су гргуревачка, иришка, купиничка и митровачка нахија.

У свом раду осврнућу се на етничку структуру ове четири нахије. О етничкој припадности становништва податке пружа сам дефтер који изричито наводи етничку припадност Шокаца, Бугара, Хрвата, Мађара[2] и др. У попису се не дају подаци за Турке у етничком смислу већ су они наведени по верској припадности - као муслимани, што је за отоманску империју било битније јер она није била секуларна већ исламска држава и припадност исламу одређивала је правни положај у држави. Без обзира на ову чињеницу, сви припадници муслиманске вере, биће у раду третирани као Турци, иако међу њима има и потурчених Срба о чему сведочи и презиме Босна[3], али њих није могуће издвојити из муслиманског становништва.

У дефтеру се за ниједно лице не наводи да је Србин. Наводе се подаци за Бугаре, који се овде јављају спорадично, али су подаци о Србима потпуно изостављени. О томе да је неко Србин може се закључити на два начина, први посредни, одређен чињеницом да се он никако дугачије не одређује, с обзиром да само Срби нису етнички одређени. Други начин за одређење етничке припадности је име и презиме дотичног лица. Дефтер доноси посебне податке о Шокцима, које Мек Гован објашњава као римокатолике без ближег етничког одређења.[4] Душан Поповић у књизи "Срби у Војводини", наводи да су Шокци Срби староседеоци у Славонији и Војводини, римокатолици по вероисповести, које Срби дошљаци називају Тотови, како Србе староседеоце називају Мађари без обзира на веру.[5] Дефтер не даје податке за целокупно становништво, већ само за старешине домаћинстава. Подаци о етничкој структури односиће се, у даљим анализама, тако на етничку структуру домаћинстава, а не становништва у целини.

Већ је напоменуто да дефтер доноси податке о етничкој припадности када су у питању Бугари, Шокци, Мађари, Хрвати и други, која се одређује на тај начин што се након имена и презимена старешине домаћинства бележи етничко обележје написано великим словом. Изузетака од овог правила има неколико. Први су, ковачи, који су у једном случају наведени великим словом. Како нације са овим именом нема може се сматрати да је овде у питању грешка. Други је случај са Шокцима у Доњој Ремети, Хлаповцима и тројици од четворице пописаних кућних старешина у Хеленцима, код којих је реч Шокац наведена као да се ради о имену или презимену, а не о етничком обележју.[6] Како се и овде вероватно ради о грешци, у анализи етничке структуре наведене податке одредио сам као етничко обележје, а не као

презиме и име. У Сувом Јарку, насељу у нахији Купиник, забележено је презиме Шокчић. Мишљења сам, као и у претходном случају, да је овде у питању етничко обележје. Могуће је и да је од етничког обележја направљено презиме.

Код писања имена насеља полазио сам од тога како их је Мек Гован идентификовао са насељима у Срему. Од овога сам одступио само у једном случају. Наиме, он је Büjük Petrovce и Küćük Petrovce[7] истумачио као "Доње". Међутим, како Küćük Ремету, преводи као Велику Ремету,[8] то сам ја у табели Küćük Petrovce превео као Велике, а не Доње Петровце.

Приложена табела даје преглед етничке структуре не само по нахијама него и по насељима. Етничка структура је, при томе, дата и у бројевима домаћинстава и у процентима. Оно што се може извући као закључак је да су Срби доминантан народ и чине 80, 98% укупног становништва села, касаба и вароши. Турци углавном живе по седиштима нахија, али и у четири села, у митровачкој нахији где су једино становништво: Горњем Кленку, Дабаковцима, Брестачу и Петровцима. Има их 18,83%. Остало становништво, иако присутно и етнички шаролико, по својој бројности је безначајно. Укупно га има 0,18%. При томе, Шокци живе само по селима, а два у попису забележена Бугарина са својим домаћинствима живе у истој вароши - Врднику. Ако се погледа верска структура, онда се ова карта мења само утолико што је потребно сабрати Србе и Бугаре што даје укупно 81,02% православних на територији гргуревачке, иришке, купиничке и митровачке нахије, док је проценат римокатолика 0,15%, што је готово занемарљиво.

Овај податак о римокатолицима је занимљив и стога што нам омогућава да макар грубо проценимо податке о њиховој бројности 1635. године, што до сада није било могуће. Наиме према подацима из једног писма из 1635. године, прешло је у то време из Добринаца, Краљеваца, Шуљма, Велике и Мале Ремете, Голубинаца, Руме, Манђелоса, Вочина и Митровице, због недостатка свештенства из римокатоличанства у православље преко 200 породица.[9]

Наведени турски дефтер не омогућава да се стриктно провере подаци из овог писма јер је настао 70-так година раније. Оно што одмах треба рећи је да у наведеним местима, која се налазе на подручју споменуте четири нахије нема римокатолика. Друго, да у Вочину има 258 турских и 16 српских кућа,[10] а насеље под именом Голубинци није нађено у наведеном турском дефтеру. У све четири нахије показао сам да има осам римикатоличких домаћинстава (ВИДИ ТАБЕЛЕ!). Чак ни у условима изузетно великог природног прираштаја није могуће од осам доћи до више од 200 породица римокатолика у периоду од 70-ак година. Једино могуће објашњење је да је у наведеном периоду дошло до веће миграције становништва. О размерама те евентуалне миграције која би довела до толиког прилива новог становништва говори и податак да је хришћана било у наведеним местима (изузимајући свакако Голубинце) 292 породице 1566/67. године. Колико је познато до веће миграције римикатолика у ово подручје долази тек након великог бечког рата

питању наведени број римокатолика у Срему, као и евентуалном преласку римокатолика у православље.

ГРГУРЕВАЧКА НАХИЈА

Назив места	Срби		Турци		Шокци	
	бр.	%	бр.	%	бр.	%
ГРГУРЕВЦИ	22	13,49	141	86,51		
Баруновац	22	100				
Стејановци	36	100				
Шуљам	41	97,62	1	2,38		
Бишкет	16	94,12	1	5,88		
Базјаш	14	100				
Диснош	22	100				
Лаћарак	48	100				
Мала Ремета	19	100				
Манђелос	37	100				
Илијаш	28	100				
Доња Ремета	41	97,62			1	2,38
Доњи Лежимир	7	100				
Свиловци	20	83,33	4	16,67		
Влаштинци	17	100				
Грубишевци	15	100				
Острошинци	11	100				
Хрјеница (Флатинац)	15	100				
Миховиловци	18	100				
Хазашевци	19	100				
Хлаповци	12	92,31			1	7,69
Заголубинци	8	100				
Крњаја	36	100				
Потош	10	90,91	1	9,09		
Горњи Липовац	12	100				
Чипановци	25	96,15	1	3,85		
Чубовци	16	100				
Грк	22	100				
Ботовци	6	100				
Владимирци	16	100				
Церје	11	100				
Доњи Липовац	20	100				
Јакобовци	10	100				
Чуковци	11	100				
Хелинци	30	88,24			4	11,76
Бојић	9	100				
Поповци	10	100				
Уринци	10	100				
Томашевци	27	100				
УКУПНО	769	82,23	149	16,13	6	0,65

ИРИШКА НАХИЈА

Назив места	Срби		Турци		Шокци		Бугари	
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%
ИРИГ	75	36,76	129	63,24				
Батинци	34	100						
Рива	19	100						
Кокуњш	20	100						
Брегова	44	100						
Доњи Петровци	26	100						
Борковац	32	100						
Добродол	17	100						
Крушедол	70	98,10	1	1,90				
Нерадин	72	100						
Јеленци	18	100						
Кудош	40	100						
Јазак	43	97,68			1	2,32		
Грахова (Граховци)	26	100						
Велика Ремета	21	100						
Црквинац	16	100						
Мећаш	19	100						
Шеловренац	29	100						
Банковци	35	97,23	1	2,77				
Марадик	38	100						
Шатринци	21	100						
Павловци	27	100						
Шавлинци	17	100						
Бекенева	19	100						
Лукова (Љуково)	50	100						
Мали Радинци	25	100						
Велики Петровци	32	100						
Врдник	104	98,14					2	1,86
УКУПНО	990	88,09	131	11,65	1	0,09	2	0,18

КУПИНИЧКА НАХИЈА

Назив места	Срби		Турци		Шокци	
	бр.	%	бр.	%	бр.	%
КУПИНИК	65	100				
Сакула	48	100				
Мала Митровица	11	100				
Макуровци	6	100				
Ватовци	10	100				
Михаљевци	9	100				
Марковци	11	100				
Турија	19	100				
Бечмен	23	100				
Паринци	10	100				
Деч	15	100				

Обреж	14	100		
Селићи	34	100		
Камендин	15	100		
Мали Карловци	44	100		
Хашан	10	100		
Ораховци	9	100		
Угриновци	49	100		
Малетинци	7	100		
Белетинци	15	100		
Прогар	24	100		
Ново Село	28	100		
Обрадовци	32	100		
Грдановци	19	100		
Кара Куш (Каракуш)	12	100		
Грубишинци	16	100		
Лештање	5	100		
Војка	31	100		
Дреновац	15	100		
Воће	12	100		
Микула	18	100		
Курмадин	14	100		
Грабовци	10	100		
Милашевци	9	100		
Владотинце	4	100		
Вргаловци	5	100		
Фаркадол	10	100		
Бена	18	100		
Мишковци	17	100		
Велики Керек	18	100		
Црница	14	100		
Товарник	16	100		
Суви Јарак	63	98,95	1	1,41
Доњи Кленак	10	100		
Мачкалова	9	100		
Огар	14	100		
Кучинци	13	100		
Бочавци	13	100		
Цреповци	18	100		
Крњешевци	29	100		
Хејговци	19	100		
Толинци	17	100		
Шодол	9	100		
Драж	16	100		
Шимановци	42	100		
Витојевци	19	100		
Лошинци	5	100		
Врбас	16	100		
Барич	15	100		
УКУПНО	1098	99,91	1	0,09

МИТРОВАЧКА НАХИЈА

Назив места	Срби		Турци		Шокци		Бугари	
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%
МИТРОВИЦА	29	4,76	580	95,24				
Љубаковци	18	100						
Попинци	9	100						
Горњи Кленак			33	100				
Дабаковци			21	100				
Брестач			25	100				
Иванишевци	29	100						
Лигат	78	100						
Петровци			16	100				
Туђинци	20	90,91	2	9.09				
Џондек	21	100						
Ђелеповци	20	100						
Крстац	32	100						
Шашинци	39	97,50	1	2,50				
Кочетинци	18	100						
Гомолава	16	100						
Никинци	24	100						
Видаковци	19	100						
Новасел (Новосело)	4	100						
Хртковци	27	100						
Платичево	12	100						
Крчетинци	18	100						
Сења	20	100						
Суботиште	20	100						
Добринци	31	100						
Брестач	37	100						
Тапавица	22	100						
Баркофци (Борковац)	35	100						
Барадинци	17	100						
Шапина	17	100						
Краљевци	49	98	1	2,00				
Бурђевац	25	100						
Прхово	45	100						
Буђановци	37	100						
Мали Мартинци	14	100						
Бодановци	28	100						
Рума	49	100						
Старовци	25	100						
Бутраковци	24	100						
Дмитровчац	19	95	1	5,50				
Брвеница	32	96,66	1	3,33				
Сибач	23	100						
Стехловци	27	100						
Шумоте	20	100						
Вогањ	24	100						
Марђелос	41	97,62	1	2,38				

Вишњевац	34	100						
Браилова	21	95,45	1	4,55				
Ходровци	18	100						
Мартинци	36	100						
Јарак	106	81,54	24	18,46				
Новасел (Новосело)	77	93,90	5	6,10				
УКУПНО	1406	66,41	711	33,59				
УКУПНО ЗА СВЕ ЧЕТИРИ НАХИЈЕ	4263	80,98	991	18,83	8	0,15	2	0,03

НАПОМЕНЕ

1. B.Mc Gowan, Sirem sangaci Mufassal tahrir deteri, Ankara 1983, 86-128, 223-385.
2. Хрвата и Мађара нема на територији ове три казе, али их има у осталим деловима Срема.
3. Оних који носе ово презиме има веома много, тако се нпр. само у Гргуревачкој нахији спомињу Оруч Босна. Али Босна, Меми Босна (B. Mc Gowan, nav. delo, 87).
4. Исто, 535.
5. Д. Поповић, Срби у Војводини, I, Нови Сад, 1990, 39-40.
6. B. Mc Gowan, nav. delo, 234.
7. Исто, 257.
8. Исто, 245.
9. E. Fernemdžin, Acta Bosnae ecclesisstica, Zagreb, 1892, 418.
10. B. Mc Gowan, nav. delo, 23-26.

Đorđe Đekić

Ethnische Struktur der Bevölkerung in Gregurevci, Irig, Kupinovo und Mitrovica Gebieten nach türkische Rechnungsbuch aus 1566/67

Das Territorium der heutiger Gemeinde Rumas gehörte, nach türkische Rachnungsbuch (Defter) aus 1566/67, zu Grgurevci, Irig, Kupinovo und Mitrovica Gebieten (Nachia). Auf seinem Territorium lebten Serben, Türken, Schokzen und Bulgaren. Die Serben waren zahlreichenste mit 4263 Haushalten insgesamt (80,98%), dann folgen die Türken mit 991 Haushalten (18,83%), Schokzen mit 8 Haushalten (0,15%) und Bulgaren mit 2 Haushalten (0,003%).

Die Türken sind am zahlreichsten in Mitrovica, dort gab es 580 Haushalten. Sie lebten hauptsächlich in Städte und Flecken (Kassabba). Die Serben lebten in Städte, Flecken und Dorfer, Schokzen nur im Dorfer, weil beide bulgaren Haushalten waren in Vrdnik. Diese Rechnungsbuch macht möglich, die Angabe aus 1635, von dem Übergang der 200 römisch–katolischen Familien zu Ortodoxie, obschon rauh, zu überprüfen. Am Territorium dieser vier Gebieten gab es 8 Haushalten insgesamt, und in angeführten Städten, die sich am Territorium dieser vier Gebieten waren, gabte es keiner. Es hervorgeht dass man die Angaben aus 1635, kein Vertrauen geben kann.

Ђорђе Бошковић

Mygez - НЕПОЗНАТО НАСЕЉЕ ИЗ 16. И 17. ВЕКА НА ПОДРУЧЈУ РУМСКЕ ОПШТИНЕ

Према до сада познатим подацима Рума се под овим именом први пут помиње у Сремском дефтеру за 1566/7. годину, као село средње величине под турском влашћу. У наредном периоду, она се у писаним изворима јавља још једном, и то 1634. године, посредством једног писма католичке комисије о стању католика у Срему, у коме је извештено да је 200 породица са око 2.000 душа из Руме и других околних места, прешло из католичке у православну веру.[1]

У досадашњој литератури која се бавила средњовековном прошлошћу Руме, како оној на српском, тако и на немачком језику, увек се помиње утврђење Арпатар(л)о, за које се каже да се налазило на територији данашње Руме, или бар у њеној близини. Ову претпоставку је први извео мађарски историчар Чанки (Csanki) у другом делу своје књиге "A Magyarorszag tort. foldrajza a hunyadiak koraban"[2] Међу средњовековним тврђавама (várai) у Срему, он помиње и кастел Арпатаро (Castellum Arpatarro), која је делила судбину истоименог града (вароши), при чему се вероватно мисли на уобичајено насеље поред властелинског утврђења. У делу књиге који набраја вароши (városai), ово насеље се помиње под именима Арпатарло - 1323, 1420. и 1530. године, посед Арпатаро (poss Arpatarro) - 1497. и град Арпатарло (oppidum Arpatarlo). Арпатаро се налазио у поседу разних властелинских породица, а међу последњим власницима је српска породица Јакшић од Надлака. Они су Арпатаро држали 1519. године. У периоду од 1496/98. уз овај посед су ишли у Љуково (Lyukó), Герданоц (Gerdanócz), Петоц (Petócz), Мит(в)арц (Mit(v)arcz), Марадик (Maradék) и пустара Осијан (Oszián).

Према непознатом критеријуму Чанки је Арпатаро - што на мађарском значи "јечмено поље" - лоцирао у крају између Ирига, Марадика, Љукова тј. Путинаца, и претпоставио да то место одговара данашњој Руми. Такође, констатовао је да је Фрушка Гора некада носила име Арпатаро, о чему сведоче и, у овом тексту, цитиране географске мапе из 16. и 17. века.

Већина књига о прошлости Руме наводе Чанкијев податак да се Арпатаро последњи пут помиње 1530. године, дакле у време када је Срем већ био под турском влашћу. Међутим, могуће је да се овом мађарском историчару поткрала грешка, јер се из текста види да је документ из наводне 1530. године смештен у фасцикли за 1521. годину, а у набрајању следи после оног из 1420. Тако је могуће да је у питању 1430, а не 1530.

године. Пошто је цео Срем веома пострадао после пада Београда 1521. и при походу турске војске на Мохач 1526. вероватно је тада порушено и ово утврђење, а истоимено насеље у околини опустело.

За сада није позната ни једна географска карта Мађарске из 15. или с почетка 16. века помоћу које би се на територији Срема могло лоцирати насеље са именом Арпатаро. На мапама из 16. и 17. века, холандских, француских, немачких и италијанских аутора, такво насеље се не помиње, што наводи на закључак да је пострадало у турским походима у првим деценијама 16. века. Има, међутим, читав низ карата из 16. и 17. века на којима је у централном делу Срема уцртано насеље са именом Mygez или Migez.

За ову прилику наводимо девет мапа из периода од 1556. до 1670. године. Мапе у целости најчешће приказују некадашњу територију Угарске, државе и делове Балканског полуострва. У овом тексту су приказани само делови неких од ових карата које се односе на Срем.

Mygez се лако може уочити на следећим географским мапама:

1. Волфанг Лацијус (Wolfgang Lazius), карта из 1556.[3]

карта бр. 1

2. В. Лацијус, А. Ортелијус (W. Lazius, A. Ortelius), карта Мађарске, 1570.[4]

3. Ј. Бусемахер (J. Bussemacher), Карта Славоније, Хрватске, Босне и Далмације с почетка 17. века.

4. Герхард Кремер Меркатор (G. H. Mercator), карта из 1634.

5. Никола Сансон и Маријет (N. Sanson, P. Mariette), карта Мађарске, 1664.

карта бр. 3

6. Г. Меркатор, Јоха. Блау (G. H. Mercator, J. Blaeu), Карта Славоније, Хрватске, Босне и Далмације, око 1670.

7. Никола Сансон (N. Sanson), карта објављена 1670.

8. Јохан Блау (J. Blaeu), карта из 1670.

9. Џон Спид (J. Speed), карта из 1626. На овој карти, додуше, нема имена насеља, већ је само на његовом месту уцртан кружић који у осталим случајевима обележава насеље.

карта бр. 6

Према наведеним географским мапама ово насеље је смештено у крају североисточно од Митровице (S. Demeter)*, северозападно од Купинова (Kelpen) и југоисточно од Манђелоса (Naygallas). Према тадашњим мерилима ово насеље је од Митровице било удаљено око две немачке миље (1 нем. миља - 7.532485 км), што би износило отприлике 15-так километара. На основу овога би се могло претпоставити да се Mygez налазио на територији данашње Руме или бар у подручју северног дела Румске општине.

Карактеристично је да се ово насеље не помиње у цитираном делу мађарског историчара Чанкија, који је иначе обележио и мања места у Срему током 14. и 15. века. Место са овим или сличним именом не помиње ни Душан Поповић[5] који набраја велики број мањих и већих, неидентификованих, опустелих и садашњих насеља у Срему.

Такође, на мапама из времена уочи Карловачког мира, као и оним из каснијег периода, нема помена овог насеља, иако се у неке од њих уносе многа места и села у Срему (види карту Срема из 1718). Изузетак је само једна мапа Јужне Угарске из 1736. године од Којлена (Gerard van Keulen),[6] на којој је ово место унето чак два пута, под именом Migez и, нешто источније као Migetz. Међутим, ова карта се не може сматрати поузданом, јер поред осталог на њој се налази и неколико Митровица, а село Добринци (Dobronitzo) је смештено на обали реке Саве. Ова карта највероватније потиче из ранијег периода од назначеног, или је настала на основу мапа из 17. века, те није одржавала тренутно стварно стање на терену. Из овога се може закључити да је насеље Mygez настало доласком Турака у ове крајеве и да је нестало заједно са њима.

карта Срема 1718.

Са друге стране ни познати турски извори (Дефтери, Евлија Челебија), као ни западни путописци из 16. и 17. века у својим делима не помињу насеље са оваквим именом, иако су више пута пролазили овим крајевима. Пошто је то вероватно било веће насеље, онда је једино могуће да се иза имена Mygez - које су насељу дали западни картографи, крије неко место са другим именом из периода турске владавине у Срему.

Називи потеса у атарима села у Румској општини не дају поузданије доказе за претпоставку да се ово име задржало у имену неког потеса. Изузетак је можда потес тј. локалитет који је означен као средњовековно налазиште, по имену Међеш или Мођош, у близини истоименог потока, а у атару села Жарковаца. Током времена било је могуће да слово г у имену Mygez пређе у ђ, што се иначе често дешавало. Други средњовековни локалитети на територији румске општине, бар по својим називима не дају повода на успостављање везе са овим насељем, док би по својим размерама на то упућивао средњовековни локалитет "Град" у стејановачком атару.

На поменутим картама поред Mygeza се може уочити и неколико других насеља истог ранга у његовој околини, као што су S. Demeter (Сремска Митровица), Kelpen (Купиново), Rednek (Врдник), Naygallas (Манђелос), St. Georg (можда Чалма), као и читав низ утврђења на сремској обали Дунава. Занимљиво је да се на овим мапама не помињу тада већа насеља, средишта нахија, попут Ирига, Гргуревача и других.

НАПОМЕНА

1. E. Fermend`in, Acta Bosnae potissimum ecclesiastica, Zagreb 1892, st. 418. Писмо датира од 28. фебруара 1635. године: "Suglian, Velike Remete, Dobrinazi, Craliuzi, Golubinzi, Ruma, Vogninzi, Pangelos, Mitroviza magior parte e fra tutto sarano case 200..."
2. Csanki D.. A Magyarorszag tort. foldrajza a hunyadiak koraban II, Budapest 1894. godine, str. 243.
3. Карте под бројевима 1, 4, 7, 8 и 9 су преузете из књиге Хуга Рота, Срби на свом тлу, Београд 1991.
4. Карте под бројевима 2, 3, 5 и 6 су преузете из књиге Ankice Pandžić, Stare karte i atlasi Povjesnog muzeja Hrvatske, Zagreb 1987.

* Имена насеља у заградама дата су у оном облику у којем су записана на цитираним картама.

5. Душан Поповић, Срби у Срему 1736/7. године, Београд.
6. Бранка Кулић, Недељка Срећков, Манастири Фрушке Горе, Нови Сад 1994, (карта на форзацима).

* Драган Поповић је у Зборнику I Завичајног музеја Рума дао сумаран преглед свих археолошких налазишта не територији румске општине, од чега 29 који су означени као средњовековни. За локалитет "Град" у Стејановцима Д. Поповић претпоставља

да се ради о Франка Вили, већем средњовековном насељу које се још везује и за данашње село Манђелос.

Đorđe Bošković

Mygez – unbekannte Siedlung aus XVI und XVII Jahrhunderten im Bereich der Rumas Gemeinde

Geschichtliche Quellen nach, während XVI und XVII Jahrhunderten, befindete sich am weitere Bereich Rumas, eine Festung mit dem Name Arpatar(l)o. Mit dem Ankunft der Türken zu diese Landstrichen, anfangs der XVI Jahrhundert, ist sie zerstört.
Im Verläufe der XVI und XVII Jahrhunderten, ist es, an geografischen Mappen des Territotiums Srems, verschiedene Autoren von, (nordöstlich von Mitrovica), etwa am Stelle der gegenwärtige Ruma, eine gewisse Siedlung – Mygez oder Migez gezeichnet. Im bekannte geschichtliche Quellen und der Literatur der ungarischen, türkischen und unseren Autoren gibt es keine Anmerkung einer Siedlung dieser oder ähnlicher Name.
Möglicherweise nur die Benennungen einigen Teilen des Gebietes Rumas oder manche unerforschte archeologische Lokaliteten können im Auflösung dieses Rätsel helfen.

Слободанка Ћирић

ЗАНАТЛИЈСКА ПОВЕЉА 180 ГОДИНА ПРИВИЛЕГИЈА

Мало је сачуваних културних споменика и докумената везаних за историју града Руме и њене околине. Највише су уништили ратни вихори, незнање и касније - заборав.

Повеља којом је цар Фрања I доделио нарочите привилегије румским мајсторима, 8. септембра 1818. године као грађанима слободног града Руме, а еснафском удружењу грб је за историју овог града документ за који мали број Румљана и других зна да постоји.

У збирци Завичајног музеја у Руми, чува се у лименој кутији захваљујући којој је сачувана у савршеном стању. Корице повеље су од црвеног сомота, оковане златним украсима са владарским грбом на средини. Писано је краснописом на пергаменту, на латинском језику а украшена сликама у уљаној боји.

Први је нашу јавност о овој повељи обавестио познати новинар и публициста из Руме Д.Б. Спајић својим чланком у дневном листу "Дан" од 12. IX - 1930. године. У истом чланку дао је превод и снимак 2. странице Повеље у рубрици "Рума и румљани у прошлости".

На територији Хабсбуршке монархије занатлије су биле удружене у занатска удружења која су уживала привилегије. Тако су занатлије на територији јужне Угарске биле организоване од 8. деценије 18. века. Након тога су почели да добијају посебне привилегије којима су прецизно била регулисана права и обавезе мајстора и калфи унутар удружења, а које су имале скоро идентичне одредбе. Тамо где су постојала јака цеховска удружења добијене Привилегије су лепо укоричене и то као посебне књиге, и представљају права мала ремек дела калиграфског и сликарског умећа, по лепоти се посебно истичу привилегије занатлија Сомбора, Руме и Панчева.

Занатлије су биле у обавези да се строго придржавају записаних правила, а за оне који то нису учинили, следиле су новчане казне. Да ова правила не би била заборављена, читана су на свакој годишњој скупштини.

Овом приликом бих се захвалила на несебичној и великој помоћи код превођења повеље колеги Кејић Митру из Архива Новог Сада.

МИ ФРАЊО ПРВИ БОЖАНСКОМ МИЛОШЋУ ЦАР

АУСТРИЈЕ, ЈЕРУСАЛИМА, УГАРСКЕ, ЧЕШКЕ, ДАЛМАЦИЈЕ, ХРВАТСКЕ, СЛАВОНИЈЕ, ГАЛИЦИЈЕ И БУКОВИНЕ

АПОСТОЛСКИ КРАЉ

НАДВОЈВОДА АУСТРИЈЕ, ВОЈВОДА ЛОТАРИНГИЈЕ, САЛЦБУРГА, ВИРЦБУРГА И ФРАНКОНИЈЕ, ВЕЛИКИ ВОЈВОДА КРАКОВА, ВЕЛИКИ ПРИНЦЕПС ТРАНСИЛВАНИЈЕ, ВОЈВОДА ШТАЈЕРСКЕ, КАРАНТАНИЈЕ, КРАЊСКЕ И ГОРЊЕ И ДОЊЕ ШЛЕЗИЈЕ; ПРИНЦЕРС БЕРХОЛДСГАДЕНА И МЕРГЕНТЕМИЈЕ, КНЕЗ ХАБСБУРГА итд; итд.

ПОТВРДА

препоручјемо и даље намесничко настављање које за општу корист радом свих Нама верних и оданих мајстора; ... зидара, тесара, столара, стаклара, кровопокривача, корпара, ужара, кујунџија, шеширџија, бербера, ћилимара, димничара, лимара и пушкара, сакупљених у једно еснафско удружење и настањеног у граду Руми која припада Сремској жупанији, да буде изабран старешина најбољи међу истима, са Нашом молбом ЊЕГОВОМ ВЕЛИЧАНСТВУ, упућеној и у очекивању КРАЉЕВСКЕ МИЛОСТИ и одобрење МИЛОСТИВО горе поменутим члановима на основу писмено Нама издатих привилегија. Издато и потписано у целини и појединачно са свим својим клаузулама и имају да се приме Ауторитетом Наше КРАЉЕВИНЕ одобрили смо, оснажили смо и нама изложене чланове и нашим печатом то и потврђујемо.

"МИЛОСТИВА ЕСНАФСКА ПРИВИЛЕГИЈА ЗА МАЈСТОРЕ:

Зидаре, секираше, оне који праве ковчеге, ковaче, стакларе, коларе, оне који покривају куће (кровопокриваче), корпаре, ужаре, кујунџије, шеширџије, берберe, фарбаре, ћилимаре, димничаре, лимаре и предузимаче свезане у једно удружење и настањене у суженом (с посебним уговором има ограничена права) граду Руми, који припада Сремској жупанији, 8. септембра 1818. г. милостиво одлучено.

Сви напред споменути чланови овога удружења добијају патроне за занатлије оба реда: католици Светог Флоријана, а православци Светог Николу и то иконе или статуе по милости земаљског господара.

Између грбова Краљевине Угарске, Хрватске, Далмације и Славоније који су окренути круни Угарске Краљевине, исто тако према грбу жупаније и грба грофовског (господара земље) налазе се у еснафском грбу, те иконе патрона нарочито бојама лепо осенчене, елегантно нацртане и ванредно украшене.

За време сретне управе напред споменуте жупаније преузвишеног и пресветлог Господина Грофа Мирка Јосифа од Елца, тајног саветника и великог Жупана; затим господе Јосифа Парчетића од Раковца, краљевог саветника и поджупана и Фрање Житвоја, дворског чиновника и заменика поджупана. Затим за Јосифа Салаја, председника окружног суда и судске табуле многих жупанија, за пресветлог Грофа Ивана Непомука Пејачевића од Вировитице, царског и краљевског коморника, претседника судске табуле више жупанија великашке куће господара града Руме, Ретфала, Подгораче и Торде и власника постојећих валстелинстава.

Ове привилегије дају се: Ивану Волфу, зидару; Венцеславу Белу, секирашу; Георгу Хохвалду, који прави ковчеге; Јосифу Сабовљевићу, лончару; Себастијану Штенцлу, колару; Ладиславу Питвају, ковачу; Николи Критовцу, личиоцу; Димитрију Николајевићу, воскару; Мирку Миновићу, абаџији; Теодору Богдановићу, ћурчији; Стевану Пантелићу, опанчару; Николи Петровићу, кожару; Михаилу Хабеншусу, вртлару; Љубисаву Јовановићу, папуџији; Матији Менингену, млинару; Гашпару Толдмајеру, чизмару; Марку Бојковићу, кујунџији; Стефану Крену, корпару; Гашпару Чернаку, предузимачу; Фрањи Кашингу, токару; Јосифу Лобмајеру, фарбару; Јосифу Рупу, шеширџији; Венцеславу Екку, пећару; Георгу Лошу, ременару; Леополду Шенцлу, тесару; Васи Мајловићу, берберину; Матији Химелу, ужару; Матији Порти, седлару и свима осталим мајсторима, који постоје и сарађују у напред споменутом уједињеном еснафу, на извршење".

п.с.

Затим следе статути и потпис Аустријског цара Фрање I.

Повеља је рађена руком на пергаменту уљаном бојом. Повељи је приложен еснафски грб румских мајстора, такође на пергаменту рађен уљаном бојом.

ЧЛ. 1

Кад би који од калфи осиромашио, којој год вери да припада може да буде додељен цеху Мајстора и на званичном по реду конгресу бити примљен са предлогом и са калфеним потписом треба код Мајстора код кога је додељен да се јави на почетку седмице; како се не би догодило да је калфа лажан мора да докаже и преда документа о свом пореклу са чистим потписом. За чланство цех има да плати 1 форинту и 30 крајцара.

ЧЛ. 2

Ако је шегрт веран и поуздан и ако се у њега Мајстор може поуздати, може да припада било којој вери и може да има јемство Мајстора, а сви неспоразуми са Мајстором решавају се на тромесечном скупу (конгресу) који је следећи на реду уз уредбу којом је регулисан однос Мајстора и место шегрта.

ЧЛ. 3

Шегрт код (Мајстора) тесара, Мајстора који прави мртвачке сандуке, пекара, лончара и воскара по 2 године, код зидара, стаклара, ковача, колара, кровара, корпара, ужара, кројача, ћурчије, каишара (ременара), седлара, сапунџије, ципелара, опанчара, месара, пивара, шеширџије, берберина, молера, штављача коже, ткача, казанџије, оџачара, лимара, млинара и пушкара (три године) а код кожара (ћурчије), златара и часовничара - 4 године без прекида на шегртовању да остане и да не помишља пре свега свог Мајстора било под којим изговором да напусти или да у току ноћи изађе, али у свему, као што је честитост и послушност, да учи мајстор младића и да га води и начини верним, поштеним и послушним.

Сам Мајстор треба да послужи као добар узор, да не буде преокупиран кућним обавезама него да се труди да дотични занат добро научи, и за њега самог добро је да буде добар домаћин и добро обучен Мајстор васпитан у духу религије и моралних квалитета и да је у вештини или занату марљиво обучен. Шегрти ниједног тренутка изван статута или цеховских (еснафских) уредби године које су одређене за шегртовање, ако се нису промениле околности, без знања еснафа и његовог комесара препустити се скраћењу или продужењу шегртовања не могу. Мајстор и његов калфа се морају хумано понашати према шегрту кога уче.

ЧЛ. 4

Ако се догоди да шегрт напусти свога Мајстора без разлога и без знања цех Мајстора и кроз два, три и више дана од службе изостане па се

опет после кратког времена са покајањем поврати, поправи, у том случају за казну шегрт мора да сваки од службе изостављени дан, недељу дана дуже у служби код истог господара као шегрт остати; његови јемци се у том случају никако не обавезују ни на какву обострану сатисфакцију.

Догодили се пак да без правог разлога шегрт дуже времена остави свога господара и то тако да се већ од њега никакво поправљање не би могло очекивати или ако би се другачије опходити почео или крајње ако би у неверству ухваћен и за таквог осведочен био, тиме би заслужио да се праведно од господара отера и из еснафа овог искључи. Пре овог пак господар (Мајстор) треба да његову тужбу еснафском Мајстору и еснафу, а овај одмах Магистрату да достави. Ако би грешка превазилазила круг делатности суда и када би се расправљало да ли је шегрт заслужио да буде одстрањен из еснафа (од шегртовања) или није у том случају, ако је шегрт положио кауцију у еснафску кутију, од исте, у случају да се докаже његово неверство господару учињено, одмах да штету еснафу надокнади и то део на руке Мајстору преда, уколико би се то доказало - пак јемцу се може вратити.

ЧЛ. 5

Ако би пак шегрт имао довољно разлога да напусти свога господара, не може, а да то, пре него што оде, цех - Мајстору или комесару не најави било сам (лично) или преко јемца, а овог је дужност да ствар испита и ако тужбу шегрту за праведну буде нашао, исти се може другом Мајстору предати у циљу довршавања преосталог шегртовања. Ако је пак претходни Мајстор плату-накнаду за шегртовање унапред издао био, овај у целости примио, дужност другог Мајстора који је шегрта примио на шегртовање је да припадајући део исплати претходном мајстору.

ЧЛ. 6

Одређени новац за шегртовање, ако га пак Мајстор од шегрта захтева, по одлуци цех - Мајстора или комесара или локалне власти се задржава и никад не сме прећи 20 форинти. Уосталом било који Мајстор у обавези је да се побрине да свом шегрту за што краће време обезбеди храну коју ће овај подсредством рада заслужити.

ЧЛ. 7

Ако Мајстор отпусти шегрта свог којег обучава, а он године свог шегртовања до тада није довољно испунио, налаже се Скупштини (еснафу) да ускоро спроведе истрагу и да испита да ли се исти код удове задржати може, ако је занат наставио или је боље да се преда неком другом Мајстору. Могу пак шегрти исто тако код других удовица са

добрим калфом који треба да води занад да се задрже (остану), али да се обавежу да ће да опслуже пуно шегртовање код цех - Мајстора или других Мајстора и да пре него што започне шегртовање такав шегрт који жели да промени занат (да се посвети другом занату) 14 дана, 4 недеље или четврт године се задржи, а да новац (накнаду) за шегртовање у потпуности испуни.

ЧЛ. 8

Ако је шегрт прописане године шегртовање испунио а против њега никакве основане примедбе није било, не само да је могао већ ће морати исти, по положеној своти новчаној за ослобођење, које је уствари такса пријема за шегрта а то је 1 форинта и 30 крајцара и не сме бити већа, коју ће лично у еснафску кутију положити, пошто су му претходно лично прочитана правила и статутне одредбе и прибављена мишљења о залагању, бити ослобођен и за калфу произведен а његово ослобођење у протокол еснафа треба да буде уведен и у оригиналну цеховску кутију да буде депоновано.

ЧЛ. 9

Мајсторски синови за време шегртовања, никакво преимућство над другим да немају. Ипак им се та предност може доделити да приликом пријема за шегрта и ослобођења половину таксе имају да плате.

ЧЛ.10

О КАЛФАМА

Сваки калфа било да је Мајсторов син, било да је странац, а који намерава да стекне право Мајстора, на неопходно учење у циљу стицања корисног знања за разне занате се прима код истог Мајстора најмање 3 године. Сваки калфа са собом ће понети крштеницу или други законски документат у оригиналу, затим ослобађајуће писмо које све дотле треба остати у еснафску кутију док законито право или потврду - уверење дотичног еснафа не добије да као Мајстор може постати члан неког еснафа. Онде где је калфа наумио да прописано шегртовање обави, треба да прибави сагласност властелинства или локалне власти и да није осумњичен да је неке деликте или екцесе починио или да није изравнао своје дугове, а ништа се сакрити не може; еснафска Скупштина ће прибавити (извадити) крштеницу (копију крштенице) и отпусно ослобађајуће писмо ако није случајно и не својом кривицом дошло до губљења ових законски издатих докумената, уз уобичајен еснафски

потпис да се изда и уз плаћену таксу од 30 до 45 крајцара за разне документе, писмени доказ о његовом моралном владању и боравку обавезно да се изда (прибави), Та потврда - писмо треба де се изда у следећој форми:

Nos Coetus Magister, et alii Magistri

Ми, еснафски Мајстор и остали Мајстори Скупштине еснафа у месту ... овде потврђујемо да је дотични обучени калфа родом ... стар (година) ... изгледа ... боје косе ... код нас овде ... година (седмица) ... на раду на калфовању по уговору био и да је све за ово време увек се вредно, марљиво и пажљиво и часно, као што сваком калфи доликује, показао.

Зато сматрамо да треба да му издамо уверење (писмо), а од нас свих се захтева, посебно од наших помоћних Мајстора да му по еснафском обичају помогне и свака потребна помоћ истом пружи, дана ... године...

еснафски Мајстор
(код кога је калфа радио)
Место печата

На основу овог калфеног писма калфа стиче право да у месту где је радио или стицао знање, пристојно поднесе захтев Скупштини (еснафу) да га Мајстори који имају потребе за калфама приме. Ако пак калфа несретним случајем изгуби копију крштенице и ослобађајуће писмо ново извадити може позивајући се на претходно издатом писму, но кад би се притом сазнало да је именовани шегрт био ипак без такве потврде или да је без пословне способности или путем коресподенције власти код које се уговорило или од еснафа се захтевало ово уверење да прими писмо што је делом све тако полагањем заклетве у случају примања требало да буде чувано. Ниједан занатлија нема или у самом еснафу или код неког Мајстора се не може примити под претњом казне од 20 форинти од које се или у целости или делом због насталих околности треба да плате локалној власти или се другој бенефицији поклонити може.

ЧЛ. 11

Калфа који се у учењу припрема за Мајстора мора три године без прекида да испуни. Ако пак из оправданих разлога као што су тешка болест или изненадна смрт родитеља или из других њему својствених разлога прекине и сазна се да се поново враћа, у том случају кад престане разлог и изравна се оно што се треба изравнати, исти калфа треба да настави учење. Искрсну ли оправдани (тешки) разлози као што су: телесна мана или старост родитеља и болест која причињава такве слабости да је присуство сина, у циљу управљања домаћинством потребно, и учењу заната се апсолутно не може посветити и други слични разлози, може локална власт пошто претходно прибави мишљење еснафа, у том случају поднети дикастеријуму захтев за одлуку, која ће једино о његовој дисензији и одлучити.

ЧЛ. 12

Обучени калфа по свом доласку у место свог даљег боравка, где таквог не би било, најкасније следећег дана се мора јавити еснафском Мајстору, ако пак ни овај не постоји онда најстаријем у еснафу, а од њега се очекује да приступи раду стварним знањем и звањем без преваре пошто претходно праву копију писма и оригиналну своју крштеницу и отпусно (ослобађајуће писмо) из места шегртовања подигнуте, као и еснафско уверење (писмо) из места где је најпосле радио депонује у еснафску кутију и у њој је обавезан да их задржи све док ту буде боравио. Ако никакво звање није постигао-стекао, тада еснафски Мајстор на његовој последњој потврди једноставно треба да прибележи, јер нико неће бити Мајстор који би оскудевао у калфи а против је таквог калфе који је у месту где је обавио посао и све време добро и ваљано радио и који је учење и стицање Мајсторског звања обављао према правилима и статутарних одредаба се придржавао уз претходну дозволу дотичне власти а затим да никаква сумња на њега није пала да је починио деликте

или испаде или је био оптерећен неизмиреним дуговима. Тај може да настави и на другом месту да ради, ако жели и само је потребно да не само да положи копију крштенице коју треба да прибави већ и оригинално ослобађајуће писмо, и ново уверење од еснафа првог места о његовом моралном владању, на поменутом формулару, који ће му издати, с тим да се стари не разликује ни у чему од новог, чак се на захтев калфе и личну употребу уз његову жељу да се повратити могу (пронаћи могу) како је непрестано горе истицано да се нове под старим датумом издати морају.

ЧЛ. 13

Ниједан калфа без основног и довољног разлога и правног основа нема права да напусти свога Мајстора за шест месеци, али ни Мајстор калфу за ово време без довољног разлога не сме отпустити. Калфа пак кад установи да има довољно разлога, обавезан је да претходно обавести Мајстора (свога газду) и после 14 дана свога Мајстора учитеља може да напусти.

ЧЛ. 14

Исто тако, кад су еснафском Мајстору или еснафском комесару, надаље локалној власти поднети разлози, обученом калфи се дозвољава да код овог или оног Мајстора коме је особито дозначен а који га жели да прими, мимо реда, под условом да није имао довољног разлога да прекида, може да оде (пређе) мимо реда под условом да није имао довољно разлога да прекида.

ЧЛ. 15

Способном калфи нек је слободно да пређе у службу приватног лица ако као калфа жели да стекне мајсторско право, мора да прибави потврду (уверење) свога газде о добром животном владању већ и последњу писмену потврду где је пре у приватној служби провео па ће се сазнати да Мајстор код кога је најпосле био (радио) није штетио нити је због било ког екцеса прогнан био.

ЧЛ. 16

Сваки калфа дужан је да буде у кући свога Мајстора у одређени вечерњи сат, којег би или од варошке власти у неком граду био одређен или је иначе уобичајен био, а још мање да се не усуди да ноћу изостане или којекуд тумара. Преступници пак ове наше еснафске уредбе ће се с

малом новчаном казном казнити а која ће се у еснафску кутију положити. Не буде ли Мајстор једног од оваквих калфи открио на тромесечној скупштини у које време Мајстори од еснафских комесара имају бити питани да ли њихове калфе такве ексцесе чине већ прећутао, и један и други истом казном да се казне.

ЧЛ. 17

Ни један калфа у току седмице не сме бити докон, беспослен под претњом казне да изгуби половину седмичне плате, а ако околности захтевају и целу седмичну плату коју ће морати Мајстор код кога ради (служи) сам скинути (одузети) и у цеховску кутију да положи (депонује) из које ће уз сагласност еснафа за наредне дане свој део да прими.

Ако пак Мајстор пропусти то да учини и таквом се калфи прогледа кроз прсте а сам еснаф то не обелодани, тада ће тај не само остати без свог калфеног дела (мерице) за све дане безпосличења, већ се према томе обавезује да дупло плати. Уосталом на овај начин калфа у поновљеној намерној грешци осим губљења седмичне плате још тежом казном ће бити кажњен.

ЧЛ. 18

Као што је Мајсторима забрањено да цену својих производа повећавају и да се међусобно размењују ако ни калфама никако није дозвољено да се међусобно договарају о замени и да се из било какве лакомости или да се било због чега договарају да желе робу од Мајстора да приме (преузму). Тај калфа који не радом већ другачије, робу коју је раније договорио буде желео да преузме као саучесник биће кажњен од локалних власти примереном казном.

ЧЛ. 19

Пошто калфама није дозвољено да уопште оснивају своја удружења, злоупотребе са печатом удружења (коришћењем печата удружења) код калфи ће појединачно бити обелодањени и истом се такав печат дозволити неће моћи дати да га користи, али исти где су такав у раду пре имали у еснафску кутију да се одложи. Калфама је забрањено да држе рачунске скупштине, да приватне чланове имају, или одвојену еснафску кутију. Новац на име плате (накнаде) за немоћне или за обучавање калфи приликом одржавања тромесечне скупштине Мајстора, од сваког појединачно износ од 15 крајцара да се скупи и у еснафску кутију приложи (депонује) и у посебној новчаној прегради треба да се чува и од стране еснафа брижљиво да се надзире да ли се новац овај сакупљени на гозбе или у друге циљеве користи, а осим тога како располаже и колики новчани издаци су били претходно треба да дотични еснафски Мајстор и еснафски комесар ревидирају, а који су за потребе локалне власти дати.

Свака обавеза калфе према еснафима других места најстрожије се забрањује.

ЧЛ. 20

Калфе према еснафском Мајстору или помоћном Мајстору свако дужно поштовање и послушност имају да укажу првим обавезама сматра се обавеза калфи према Мајсторима а то је верност, марљивост како на тромесечним скупштинама Мајстора и пријема дошљака, месту боравка (настањивања) тако и код куће Мајстора а ове су тим више важне што је сваки прелаз био кажњен. Еснафски комесар који ће то по службеној дужности спровести истрагу и одредити се по том питању и мерицу од 2 форинте не више коју казну ће прекршилац да плати, у случају да је незадовољан може се обратити локалној власти за решење. Калфа који занат свој у другом месту жели да обавља, дужан је придржавати се часно статута еснафског.

ЧЛ. 21

О МАЈСТОРИМА УОПШТЕ

Калфа после прописаног рока учења а који има жељу да постане Мајстор, ако ово жели да ради изван места шегртовања, треба прво потврду од еснафа коме се жели прикључити да прибави, исто тако у вези са овим уверење из еснафске кутије оног места где је обавио шегртовање, оригинално сведочанство своје и ослобађајуће писмо еснафско са својеручним потписом да подигне и у еснафску кутију оног еснафа коме се жели прикључити (да постане његов члан) да депонује. Ако подложник у другом месту, а не у месту оног властелинства где је био подложник жели бити Мајстор, тад пак треба да прибави отпусна и сва потребно по закону, документа о завршеном шегртовању и са овим учтиво се обратити заступнику (представнику) еснафа а од локалне грађанске власти (Магистрата) захтевати сагласност за његов пријем (придруживање) Мајсторском еснафу и да се старијим представи, ако пак у том месту жели да буде Мајстор и грађанин и сагласност властелина треба имати.

ЧЛ. 22

Нико од калфи нити од стране еснафа нити од локалне власти не може бити ослобођен од полагања испита за стицање Мајсторског звања. Како на пример, поједине околности и тешкоће оправдани моменти преокренути могу да калфа, који је у занату добро обучен и поседује тражене квалитете али због болести у међувремену као што је губљење вида или надимање плућа или других не његовом грешком

случајне појаве, догоде а ради очувања његовог здравља на захтев више људи не би могла подврћи, стога се у таквом изванредном случају калфе могу да поднесу молбе за ослобођење од плаћања и преко дотичне власти, са особитим образложењем насталих околности, политичкој управи која ће размотрити ове могућности те моћи ослободити калфе од полагања испита.

ЧЛ. 23

Где, како и под којим (чијим) надзором се испит може спровести? У случају где калфе не могу од оближњих људи да прибаве материјал за испит, могу то учинити преко удружења и стварне, за ту сврху трошкове за спровођење испита дужни су сами да сносе.

ЧЛ. 24

Онај који је у другом месту испит већ положио и на било којој Мајсторској скупштини примио привилегију кад у друго место хоће да пређе и ту жели да оснује своје седиште пошто претходно добије сагласност од локалне власти или од заступника политичке управе да може да пређе у друго место, не обавезује се више да нови испит полаже, пошто је испит једном положио и на основу тог прима се у број Мајстора (постаје Мајстор) и на основу тог прима се у број Мајстора (постаје Мајстор) и на основу тог односно о том дотични еснаф (скупштина) има да изда пуноважну потврду.

ЧЛ. 25

Ако је калфа испит без погрешке свршио, треба га прогласити Мајстором.

ЧЛ. 26

Приликом производње за Мајстора дужан је одмах да плати таксу за Мајстора од 25 форинти, и у еснафску кутију да стави. Никакав ручак (чашћење) Мајстора за заслуге како у натури тако ни у противвредности нису дозвољене.

ЧЛ. 27

Мајсторов син или пак сам калфа који с удовом Мајстора ступи од горе изнетих обавеза се не ослобађа, стога ни од шегртовања и обавезе трогодишњег учења заната (обуке) нити од полагања испита се не може изузети. Напротив у сваком случају је такође као и остале калфе целу Мајсторску таксу дужан да плати. Продају занатлиских производа или пренос у било коју филијалу по претходно закљученом приватном

уговору, како за ћерку тако и за удову Мајстора задржавају се, после свих таквих продаја и пренос занатских производа никакво право обављања заната нема, јер реквизите заната или занатске машине (алат) који се односи на материјал који су однели, што је запажено (жели да искористи(као по праву обављања заната као купац или предузимач. Исто тако и сваки други искуство и способност своју треба да докаже али се то само мајстору дозволити може.

ЧЛ. 28

Еснаф слободно задржава једног или двојицу мајстора ако живи на селу било самостално или под именом фамилије или ако се то чини под било којим изговором истовремено се може да односи на више особа уз ослобођење од половине Мајсторске таксе пошто претходно о овом од локалне власти или Магистрата прибави обавештење и по закону се може прикључити, што се подразумева да је такав Мајстор положио по пропису испит.

Сеоски Мајстори на претходан начин прикључени од почетка године годишње плаћају на име Мајсторске накнаде 2 форинте, не више у еснафску кутију, а у случају избегавања дупло платити морају.

ЧЛ. 29

У сваком добро организованом савезу постоји страх и богопоштовање а сви Мајстори и калфе Римокатолици сносе трошкове еснафа према парохијалној цркви, Свету украсну одећу тромесечно морају да припреме за облачење. Онај Мајстор или калфа који без знања или не најавивши еснафском Мајстору разлог, после јеванђеља оде или случајно потпуно изостане, у првом случају Мајстор се кажњава са 20 крајцара а калфа са 10 крајцара које треба уложити у еснафску кутију, а у другом случају пак Мајстор се кажњава са 40 а калфа са 20 крајцара. Ако Мајстор приликом обреда са телом Христовим непристојно буде носио барјак, биће кажњен (не сме бити већа казна од 2 форинте) или ако су веће увреде имају да му локалне власти досуде примерену казну.

ЧЛ. 30

Како занат и одржавање машина и издржавање своје породице непрекидно захтева бављење својом професијом ниједном мајстору неће бити допуштено да од другог Мајстора из било ког разлога призове себи калфу другог Мајстора под казном да накнади штету на тај начин проузроковану а еснафу на име казне не више од 2 форинте има да плати казну. Ако је преузимањем калфе од другог Мајстора произвео већу штету од означеног износа, оштећени мајстор у циљу прибављања одговарајуће праве накнаде може се обратити локалној власти са

молбом. Осим тога ниједан Мајстор који има радњу а који је примио страног калфу ако ово није у складу са чланом 14. Еснафски Мајстор са комесаром или са локалном влашћу у специфичном случају неће дозволити или не може дозволити а у случају спора мора се обавестити еснафски мајстор коме се налаже да провери да ли је испоштована одредба приликом пријема калфе што се на утиснутом печату еснафа може видети.

ЧЛ. 31

Ако би се чуло да је било ко од Мајстора или калфи другог Мајстора радом или занатлиским или ручним производима понизио или кудио или из овог разлога купце позвао или за себе калфу од Мајстора примамио сам Мајстор ће две форинте, а калфа са једном форинтом новчане казне или кад се од стране локалних власти то открије кад одговарајуће околности наложе да се том Мајстору накнади штета што је и статутом такав случај предвиђен. Ако један Мајстор другог произвидима својим поремети продају робе и израду ручних производа а што је његов занат, таквом се у целом дистрикту радити не дозвољава, јер сваки Мајстор има једнака права и нико му не може ограничити занат или место које му припада.

ЧЛ. 32

Псеудо мајстори у овом еснафу који су постојали не могу се примити, старање пак за ове који су приликом обиласка овог еснафа приказани, никако се не дозвољава.

ЧЛ. 33

Као што је свим страним трговцима и занатлијама дозвољено да народне вашаре посећује и да робу своју све време на вашарима продавати могу исто тако се у супротном дозволити не може никако да страни трговци и занатлије ван времена годишњих вашара робу или производе на које овдашње привилеговане зантлије имају повластицу или по одлуци привилегованих заната било који занат јавно или тајно са или без знања калфама да обављају.

ЧЛ. 34

У случају да се догоди да Мајстор или калфа, један или други обешчасти било кога или да еснафу нанесе штету биће кажњени а осим тога усмено или писмено укорени због лажне оптужбе. Будући да је код

појединих еснафа најозбиљнији задатак био да се помоћним Мајсторима са уважавањем свих чланова треба помоћи, с тога у том случају кад важни моменти и други јавни послови спречавају рад, задатак еснафа ће бити да се на такав начин послови између појединих Мајстора, у корист људи, уколико је могуће, подједнако расподеле. Уосталом цео еснаф се зато обавезује да се побрине да се болесном Мајстору или калфи који због сиромаштва није успео да обезбеди себе и своју породицу, коју потребну помоћ из еснафске кутије очекује што је и по закону да Мајстор или калфа коме се поправило здравствено стање и побољшале околности у домаћим стварима (имовно стање) раније узету помоћ има да врати.

ЧЛ. 35

Ако неко од Мајстора болестан лежи, а ниједног калфу није имао, дотични еснаф се обавезује да истом помоћни мајстори по реду почев од старијег предложе калфу у циљу настављања радова за осам дана и то до доласка било ког обученог калфе који се може овом одредити а алтернативно се догађа да се скоро позајмити може, изузев у случају да болесни Мајстор у епидемију било које болести застао (да се болест одужила).

ЧЛ. 36

О САХРАНАМА И ЗАЈЕДНИЧКОМ ПОГРЕБУ

Ако је неко од Мајстора, шегрта или пак жена Мајстора или било ко од њихове деце умре, погреб обаве сви Мајстори и калфе, (сносе трошкове), или ако је еснаф био веома велик а да се слични случајеви умирања у једној седмици или чак врло често догађају еснаф није у могућности да плати те трошкове, једино је могућа алтернатива да се претходно обрати скупштинској локалној власти, како и ред налаже да у ту сврху Мајстор 20 крајцара плаћа а калфа 10 као мерицу у еснаф за такве случајеве.

ЧЛ. 37

О УДОВИЦАМА

Пошто удовица после смрти свог мужа мора да мисли на занат и ако треба да га настави под именом свога мужа а ако Мајстор није имао калфу дотичном еснафу се налаже да таквог калфу који поседује тражене квалитете на захтев удове препоручи. Удова бенефиције у обављању професије свога мужа више не може захтевати. Ако калфа тог заната којег је покојни муж обављао удову ожени, тада тај калфа као први могући ће бити изабран за Мајстора (допуниће број Мајстора).

ЧЛ. 38

О ЕСНАФСКИМ СКУПШТИНАМА

Сваки еснаф обдарен милостивом привилегијом тромесечно (сваких 3 месеца) ДРЖИ ЕСНАФСКУ СКУПШТИНУ ТО ЈЕСТ ЧЕТИРИ ПУТА У ГОДИНИ - чијем конституисању или одлучивању треба да присуствује власт или Магистарски (комесар Магистрата). За одржавање ове скупштине еснафски комесар одређује време (тачан сат одржавања), који ће предмети еснафа бити расправљани, а који су се у тромесечном року појавили, како су по реду примани. Сваки од Мајстора и калфи појединачно треба тромесечну накнаду да плати, с тим што Мајстор плаћа 1 форинту, а калфа 15 крајцара не више који износ се обавезују да са собом понесу и депонују у еснафску кутију. Ако ко од Мајстора или калфи са ове тромесечне скупштине одсуствује без законите сметње, Мајстор ће бити кажњен са 2 форинте а калфа са једном коју треба да депонују у еснафску кутију, што се уосталом и подразумева да у изванредним случајевима кад то захтевају околности могу се ванредно одржати скупштине али никад без знања и сагласности и прусуства комесара.

ЧЛ. 39

Ако се неки предмет Мајстора или калфе треба размотрити на ванредној скупштини, потребно је пре тога дотичног еснафског комесара обавестити о томе који ће објавити да ли постоји сврха одржавања ванредне скупштине. У том случају на име таксе за сазив, Мајстор ће платити 5 форинти а калфа 2, прво на руке еснафском Мајстору да плати, а овај ће потом у еснафску кутију да одложи.

ЧЛ. 40

Жалбе између еснафа различитих заната које се појаве за решење дотичној локалној власти се подносе, а ако су жалбе настале између Мајстора или калфи истог заната, такве на еснафској скупштини имају да буду разматране којом приликом ће тог који се жали и онога на кога се жали довести крај отворене еснафске кутије да стану и да изложе све увреде и одговоре своје а све са пристојношћу и тако ће се разматрати по правди и једнако одлучити а ако нису задовољни, да се обрате локалној власти.

ЧЛ. 41

Сељачки и подручни Мајстори прикључени овом еснафу не обавезују се да присуствују приликом одржавања тромесечних скупштина, али се подразумева ако преко године на тромесечној

скупштини присуствују да том приликом и годишњу накнаду имају да депоноју, наиме подручни Мајстори ако су од еснафа два сата хода удаљени, накнаду ову а да нису лично присутни, могу да пошаљу.

ЧЛ. 42

Сва акта, чињенице и ослобађања појединаца на еснафској скупштини бележиће један Мајстор који зна или ако се нико од ових не јави да се из еснафске кутије (касе) обезбеди плата за писара који ће то радити и у форми записника брижљиво реферисати шта ће еснафски комесар да потпише и код еснафског Мајстора ће бити чувано, а то се и појединим Мајсторима може предложити а који су о том обавештени.

ЧЛ. 43

О ИЗБОРУ ЕСНАФСКОГ МАЈСТОРА И ПОМОЋНОГ МАЈСТОРА - КАКО СЕ СПРОВОДИ

Избор еснафског Мајстора и помоћног Мајстора сваке године се на еснафској Скупштини врши; како већ у ранијим одредбама речено, која се уз председавање дотичног овлашћеног комесара одржава ради чега ће бити прихваћено, да еснафски Мајстор са собом донесе све рачуне о приходима и расходима са приложеним документима. После ревизије ових докумената и стварне службе (пословања) узима кључеве од кутије, које ће еснафски комесар да додели (распоред) једном од тројици Мајстора који, између актуелног и еснафског Мајстора, ако против њега није подигнуто законско изузеће, увек прво место заузима. Затим се нови еснафски Мајстор већином гласова без икаквог надвикивања уз дужну пажњу и разборитост изабирају и новоизабраном еснафском Мајстору кључеве кутије предаје. Овом приликом такође ће чланови еснафа бити примљени.

ЧЛ. 44

Еснафска кутија мора да има најмање два или три кључа, од којих се један налази код еснафског комесара, други пак код еснафског Мајстора, а трећи код помоћног Мајстора, где такав постоји.

ЧЛ. 45

Мерице и новчани намети (порез) преко еснафа уз знање и сагласност дотичног еснафског комесара за потребе еснафа се сакупљају и како је у претходним члановима већ речено, за помоћ сиромашних Мајстора и калфи, а ако што преко овог преостане то ће се по пропозицији локалних власти и по другој одлуци у побожне сврхе, јавне установе или за помоћ сиромашнима да утроши.

ЧЛ. 46

Цеховски Мајстор приликом било које цеховске скупштине у присуству еснафског Мајстора има да преда све новчане обрачуне са приходима и расходима еснафске благајне коме тад ако се покрије да се да за поравнање у име еснафа да се ослободи одговорност а рачуни такви да се размотре у циљу одлуке преко еснафског комесара доставе локалној власти.

ЧЛ. 47

Како ред ствари налаже да се у дотичним стварима које се односе на цео еснаф да коресподенција са еснафских других места са знањем и у име целог еснафа у конкретном случају води, неће бити дозвољено, као ослобађање неког у име целог еснафа изван тромесечних или ванредних скупштина без знања као и у одсуству еснафског комесара да се подеси или на писма примљена службено да се расправља. Не само да је забрањено појединачно оно што се односи на предмет једног занатлије него и на цео еснаф што се приватно кореспондира.

Обавеза је свих Мајстора према еснафу других места да сваки акт и потписани документ поднесе локалној власти. Забрањено је да се појединац локалној власти у случају испада преко еснафског комесара обрати због изречене казне за испад.

ЧЛ. 48

Ни у ком случају нити га у противном и обавеза везује, и у основи претходни чланови намећу да се у незнању или непотпуном сазнању могу да се изговарају да се ови еснафски чланови на памћење позивају да стога ови не само приликом одржавања тромесечних скупштина уз својеручни потпис јасно и гласно буду прочитани, већ осим тога праву копију код дотичног еснафског комесара мора чувати тако да сваки Мајстор или калфа о томе буду обавештени. А оне чланове који прописују таксу или ако писати не зна њему да буде прочитано, шегртима овом приликом њихове елаборације (отпуштања) да се јасно изложе и са дужном пажњом да се упознају.

ЧЛ. 49

Било како претходни еснафски чланови у добром реду одржавају и служе унапређењу занатства, стога се обавезно морају поштовати. Тако да злоупотребе које би код еснафа оживеле не смеју се подржавати и на исте се не сме наводити, у циљу чега поновљеним одредбама јасно и озбиљно нека буде забрањено.

Ми и тако даље понизно горе именованим Мајсторима: зидарима, тесарима, онима који израђују ковчеге, браварима, стакларима, коларима, кроварима, ковачима, корпарима, занатлијама који праве

мртвачке сандуке, обућарима, ћурчијама, ременарима, седларима, сапунџијама, ципеларима, чизмарима, дугметарима, месарима, млинарима, пиварима, златарима, часовничарима, шеширџијама, берберима, молерима, израђивачима коњских покривача, опанчарима, штављачима коже, ткачима, казанџијама, воскарима, оџачарима, лимарима, млинарима и пушкарима спојених у један еснаф.

У поменутом граду Руми који се налази у овдашњој Сремској Жупанији са молбом нашом Његовом Величанству упућеној у очекивању Краљевске Милости и одобрење Милостиво горе поменуто у целини и појединачно са свим овим клаузулама имају да се приме. Ауторитетом Наше власти одобрили смо, оснажили смо и ратификовали смо Нама доле изложене чланове. Нашим печатом то и потврђујемо.

Дато на руке Принца Франца Кохарна - де Чаброг и Ситнија и конзилијума Саветника.

У граду Нашем у Бечу 14. децембра 1814. године.

Да је на страни 553 записника заведен што потврђује директор архива Матија Станковић

Године 1821 на генералној конгрегацији Сремске Жупаније одржане, десетог и следећег месеца децембра у граду Вуковару прочитани су чланови и објављени (публиковани).

Јосиф Крајчовић главни
Жупански Нотар (бележник и судски ацесар).

Slobodanka Ćirić

Urkunde an Handwerker Rumas von Franz I aus 1818

Es gibt nur ein wenig bewährte kultur Denkmalen und Dokumenten die in Bezug zu Historie der Stadt Ruma und ihrer Umgebung sind. Für Historie Rumas ein wichtige Dokument ist die Urkunde mit welchem Kaiser Franz I den Handwerker Rumas besondere Privilegien zugeteilt hat, am 8. September 1818, als den Staatbürgern der frei Stadt Ruma, und zur zünftige Vereinigung ein Wappen. Die Urkunde ist in Heimatsmuseum in Ruma behütet.

Der erste der unsere Öffentlichkeit über diese Urkunde mitgeteilt hat war der Journalist und Publizist aus Ruma D. B. Spajić, in seiner Artikel in Tagesblatt "Dan" (Der Tag). In diesem Artikel, in der Rubrik 'Ruma und Rumaer in Vergagngenheit', veröffentlichte er die Übersetzung und die Aufnahme zweiter Seite der Urkunde.

Нинослав Станојловић

РУМЉАНИН ЂОРЂЕ КРСТИЋ (1825.-1885.), ОСНИВАЧ ПРВЕ АПОТЕКЕ У ЈАГОДИНИ

Барон Марко Александар Пејачевић, средином XVIII века, основао је градско насеље, названо Нова Рума, за разлику од села Руме, Старе Руме, у чијој је близини подигнуто.

Од тада до наших дана овај сремски град изнедрио је много знаменитих синова и кћери, који су својим делањем обележили неки период у историји свог родног града или су свој живот, не заборављајући место рођења, уткали у прошлост неког другог града или државе. Један од таквих, знаменитијих, али и неправедно заборављених Румљана је апотекар Ђорђе Крстић.

Прича о пореклу и познатим прецима Ђорђа Крстића сеже у средину XVIII века, тачније у 1749. годину, када се Крсти Лукићу, житељу сремског села Путинаца родио син Василије, који ће касније, по свом оцу узети презиме Крстић.

Животни пут Василија Крстића био је врло занимљив. О његовом животу, до 1769. године, мало се зна. Остало је забележено да је, као двадестогодишњи младић, са солидним познавањем латинског језика, наставио даље школовање у српској, тзв. *"малој гимназији"* у Руми, чији је оснивач био свештеник Пантелејмон Хранисављевић (1736.-1796).

Из периода школовања у Хранисављевићевој гимназији, остао је сачуван Крстићев превод, са латинског на црквено-словенски језик, трактата, великог европског хуманисте Еразма Ротердамског, који је био посвећен човековој дужности да се, и како, припреми за смрт.

Од 1776. године, Василије Крстић, наставља даље школовање у Јегри и Пешти, да би, након краћег боравка у родним Путинцима, определивши се за свештенички позив, постао ђакон, а убрзо се и ожењио. На молбу Хранисављевића, 1778. године, дошао је у Руму и постављен за наставника *"мале гимназије"*. Када је, наредне 1779. године, Пантелејмон Хранисављевић, кренуо на хаџилук, у Свету Земљу, све до његовог повратка, 1783. године, Крстић је обављао и дужност управитеља ове просветне установе.

Врло строги директор свих српских школа, Стефан Вујановски, забележио је о Крстићу да је добро познавао црквенословенски, немачки и латински језик, али у аритметици није владао методиком, и зато је морао да, у току 1781. године, два месеца буде на допунском учитељском течају у осијечкој *"препарандији"*. Недуго затим, директор Вујановски, изразио се похвално о његовом педагошком раду, истакавши да добро

учи ђаке аритметици, *"илирској"* граматици, прозодији, отрографији, *"илирском"* писању и читању и катихизму.

Наредне 1785. године, Крстић је постављен за свештеника у старорумској цркви Светог Николе, али је и даље предавао у румској школи, све до њеног укидања, 1787. године. Током аустријско-турског рата (1788.-1781.) додељен је, тада основаној, румској војној болници, да би се, након више селидби ове установе, по одлуци карловачког митрополита Мојсија Путника, Крстић вратио у Руму.

Због његових просветитељских заслуга, аустријски цар Франц Јосеф I, одликовао га је, а одликовање му је лично уручио митрополит карловачки Стефан Стратимировић.

У сећању савременика Василије Крстић, остао је запамћен као вредан, благ и моралан човек, кога су његови ученици изузетно волели, јер се према њима односио као родитељ.

Василије Крстић, знаменити румски свештеник и учитељ, умро је 1818. године.[1]

Поп Василије Крстић је имао више деце, али се о троје може наћи нешто више података.

Један од његових синова, Ђорђе В. Крстић, креће очевим стопама народног учитеља и, понет родољубљем, прелази у Србију. Помиње се у попису школа и учитеља у Кнежевини Србији из 1836. године, са назнаком да је родом из Руме, као учитељ у селу Каменици, код Ваљева. У каменичкој основној школи Ђорђе Крстић је радио од 1836. до 1839. године. О његовом даљем животу, за сада нема података.[2]

Василијева кћи Сара удала се за, свештеника у сремском селу Добринцима, Аћима Суботића. Њихов син, а Василијев унук, Јован Суботић (1817.-1886.), био је знаменити српски песник и патриота, активни учесник многих догађаја из богате прошлости војвођанских Срба у другој половини XIX века. Мало је познато да је Јованов син, проф. др Војислав Суботић (1859.-1923.), један од оснивача Медицинског факултета у Београду.[3]

Станимир Крстић, определио се за свештенички позив и тако и духовно и фактички наследио оца Василија, на положају пароха цркве Светог Вазнесења Господњег у Руми, познатијој и као *"Велика црква"*. Овај дугогодишњи румски свештеник и просветни прегалац, са супругом Катарином имао је, по досадашњим сазнањима, четворо деце, синове Василија, Ђорђа и Јована и ћерку Магдалену.

О Јовану и Магдалени Крстић мало се зна, сем податка да је Магдалена била удата у Сремској Митровици. Василије С. Крстић, имењак славног деде, наставиће породичну традицију и, након очеве смрти, постаће парох румски и намесник Протопопијата митровачког. Његови унуци, такође рођени Румљани, били су познати новосадски лекари и историчари медицине, др Васа Крстић (1895.-1940) и др Угљеша Крстић (1902.-1980.).

Други син Катарине и Станимира Крстића, румског пароха и члана *"Конзисторије Митрополије Карловачке"*, као и члана судског стола

Сремске жупаније, родио се 25. августа 1825. године у Руми, добио је име, по стрицу, Георгије - Ђорђе.

Јерej Станимир В. Крстић, свештеник румски, умро је новембра 1856. године, на положају *"приседатеља Конзисторије Митрополије Карловачке"* и управитеља српске основне школе у Руми.[4]

О животу у раду Георгија - Ђорђа С. Крстића до 1851. године постоје оскудни подаци. Из његове молбе упућене шестог маја 1851. године из Руме, *"Попечитељству внутрени дела Књажевства Српског"*, а поводом намере да отвори апотеку у Шапцу, сазнајемо да је, пре завршетка студија у Саксонској, дуго времена радио као апотекарски помоћник у *"апотеки румској и панчевачкој, у Војводству српском"*, као и да је *"нуждне за апотекара науке, са добрим успехом слушао и свршио"*, те да има назив *"совршени апотекар"*.

Са сигурношћу можемо тврдити да је Ђорђе Крстић, као млади апотекарски помоћник, *"практицирао"* у Руми, у апотеци Јохана Карла Хамфогела, односно у панчевачким апотекама Фрање Бауера и Вилхелма Хермана фон Графа.[5]

Након стицања титуле *"совршеног апотекара"* Крстић је одлучио да пређе у Кнежевину Србију, где је до средине XIX века било свега три апотеке, и све лоциране у Београду.

У првој половини прошлог века у Србији су се лекови и сировине за њихово справљање продавали у бакалницама колонијалне робе, где су их држали нестручни трговци, без икаквог надзора власти. Овим послом су се махом бавили Јевреји, Цинцари и други страни поданици, који су их добављали преко разгранате трговачко-роћачке везе, са разних страна. Тридесетих година, у оквиру реформи на уређењу младе српске државе, кнез Милош Обреновић је наложио да се ова друштвена радња стави под контролу стручних институција, те је 1830. године дата концесија Матеју Ивановићу, апотекару из Земуна, да отвори прву апотеку у Београду, а господар Јеврем Обреновић, кнежев брат, је запретио строгим казнама надриапотекарима, ако се и даље буду бавили производњом и продајом лекова.

Године 1836. држава оснива у Крагујевцу прву *"правительствену"* апотеку, са управником Павлом Илићем, дипломираним апотекаром, из Великог Бечкерека. Ова, државна, апотека пресељава се 1842. године у Београд, као и друга приватна, а трећа у Србији, апотека Антонија Делинија, основана 1839. у Шапцу, а пресељена 1850. године.

Од средине XIX века у унутрашњости Србије апотеке нису постојале, али су, од 1839. године, након одлуке др Карла Пацека, начелника Санитета Кнежевине Србије, сви окружни физикуси (лекари) морали да набаве о свом трошку и носе по терену тзв. ручне апотеке. Њоме је био опремљен и др Карло Белони (1812.-1877.), први јагодински окружни физикус у периоду од 1839. до 1841. године, снабдевши се, пред долазак у Јагодину, медикаментима у *"Правительственој апотеки"* у Крагујевцу, и то на кредит.

У кондуит-листи др Белонија, из 1840. године, коју је јагодинско Окружно начелство упутило Министарству унутрашњих дела, у вези са

овом дужношћу јагодинског физикуса стоји да *"апотеку држи доста повелику, лекове често нове набавља, сиромасима кои немаду чим лекове да плате поклања, а од имућни наплаћује".*[6]

У току 1845. године др Андрија П. Ивановић, наредни јагодински физикус, упутио је предлог властима да се у Јагодини отвори јавна, грађанска *"официна"* (апотека), јер су ручне апотеке окружних физикуса оскудне и многима недоступне, али је овај предлог остао без позитивног одговора, јер у Србији тада није било слободних апотекара.

У јануару наредне 1846. године, у вези оснивања апотеке у Јагодини, дошао је Август Козјак, апотекар из Шида, али је оценио да је ниво здравствене просвећености ове вароши мали и да он са апотеком не би могао материјално опстати, па је одустао од ове намере. Овај шидски апотекар је о томе и известио Санитетско одељење Министарства унутрашњих дела, које се сложило с његовим мишљењем.

Из напред наведених чињеница можемо извући основне мотиве или разлоге који су дипломираног апотекара из Руме, Ђорђа Крстића, навели да се одлучи да апотеку отвори у Србији. Први разлог је, очигледно, постојање свега три апотеке у овој малој балканској, полувазалној кнежевини, док би други разлог био, конкуренција у Крстићевој родној Руми и суседним градовима, односно чињеница да би пре у неком граду у Србији имао највише услова за рад и опстанак. Не смемо заобићи и позитиван пример Крстићевог стрица и имењака, који је тридесетих и четрдесетих година XIX века, учитељевао по забаченим српским селима, али ни, што је, сигурно, и најважнији разлог, родољубиви и хумани аспект ове племените намере. О томе на почетку молбе упућене Министарству унутрашњих дела Кнежевине Србије, упућене из Руме 6. маја 1851. године, Ђорђе Крстић, пише: *"Желећи роду моме и страдајућем човечанству на ползу бити, намеран сам апотеку у Шабцу отворити".* Истакавши да је завршио фармацију у Саксонској, да је пре тога, дуже времена, радио у Руми и Панчеву, као и да осим дипломе *"совршеног апотекара"* има и положен државни испит, Крстић, на крају истиче да га је *"родитељ Станимир Крстић, парох румски и Конзисторије карловачке приседатељ, са нуждним средствама снабдео, да апотеку прибавити може".*[7]

Ова Крстићева прва молба стигла је у Санитетско одељење Министартва унутрашњих дела и одмах узета у поступак под бројем ЦН=659, да би је, начелник поменутог одељења др Емерих Линденмајер, проучио и у акту од 23. јуна 1851. године, упућеном Начелништву шабачког округа, истакао да се "неки Ђорђе Крстић, аустријски поданик, родом из Руме, и дипломирани апотекар, обратио прошенијем овом Попечитељству, да може у Шабцу једну апотеку отворити и држати". С тим у вези др Линденмајер је затражио од окружног начелника у Шапцу, потпуковника Вучковића, да му одговори на следећа питања и то: *"1. Дал је и у колико по местним околностима потребно, да се у Шабцу једна апотека заведе и отвори; 2. Дал би такова једна апотека у Шабцу обдржавати се могла у обзиру њеног пазара спрам числа и потребе тамошњег житељства ц; 3. Дал би за тамошње житељство, дејствителна полза била, кад би се одобрило да се гореназначена апотека у Шабцу отвори. Чега ради Попечитељство ово тамошњем Начелничеству налаже да оно у споразумењију са својим окружним физикусом, горе предизчислане околности, точно изследи и учињено изследованије овамо да поднесе имајући и своје мнение основано на согласију свог окружног физикуса у обште што се тиче вопросне апотеке, изложити".*

Начелник шабачког округа је добијена питања размотрио и послао их, 6. јула 1851. године, физикусу окружија шабачког др Антонију Гродеру, као најбољем познаваоцу здравствених прилика и потреба у граду, да их лично обради да своје мишљење.

После исцрпне обраде др Гродер је, 8. јула 1851. године, одговорио *"Славноме Началничеству окружија шабачког"* и истакао да у Шапцу није потребно да се оснује и отвори апотека, зато што сем њега, окружног физикуса, нема више ни једног лекара, а и зато, што у месту нема ни шпиталља (болнице), јер је број болесника мали, истакавши да се, нарочито сељаци, уопште и не лече, *"јербо је народ у обште здрав и само у летњим месецима од грознице и срдобоље много пати".*

Одговарајући на друго питање, да ли би се у Шапцу могла одржавати тј. постојати апотека, поменути физикус одговара да је то, без државне помоћи неостварљиво, јер би *"пазар био тако маловажан, а један човек од сами приходи апотекарски живит не може".*

На крају др Антоније Гродер закључује да и он, са својом ручном апотеком, тешко да би могао у Шапцу да опстане, без државне годишње плате, *"а још мање један апотекар, који никакву плату не ужива"* и додаје да је његово лекарско мишљење *"да није још на време да се једна апотека у Шабцу заведе и отвори докле се не установи шпиталь и докле године се не укаже да осим правителственога физикуса још други доктор у Шабцу обдржавати се може".*

Са овим мишљењем сложио се и окружни начелник Вучковић, истакавши да се у потпуности *"мнению г.д. - ра Гродера придружава"*, о чему је известио Попечитељство внутени дела актом од 23. јула 1851. године.

Занимљиво је да Ђоре Крстић, није чекао на коначно решење своје прве молбе, за оснивање апотеке у Шапцу, него је, по наговору неких пријатеља отишао из Београда, где се у међувремену привремено настанио, у Јагодину и тамо се интересовао за могућност отварања апотеке. На његово изненађење добио је повољне податке и сугестије неких виђенијих грађана Јагодине.

Иако није знао за исход решења у Шабцу, он је 2. јула 1851. године, поднео молбу Министарству унутрашњих дела, да му дозволи оснивање апотеке у Јагодини. У овој молби, упућеној из Београда, *"високославног Попечитељства покорнејши слуга, Ђорђе Крстић, апотекар"* пише *"Ја сам покорно подписани од прилике пре 6 недеља прошеније високослав. Попечитељству внутр. дела поднео и у истом молио да ми се у Шабцу одобри апотеку отворити. Но како сам ја сад пре неколико дана по упуствију неки пријатеља у Јагодину отишао и уверио се да тамо како*

Јагодини тако и осталим околним варошима већа полза била да се у Јагодини отвори него у Шабцу, то у свакој покорности долазим високославно Попечитељство внутрени дела за високо одобрење молити, по ком би могао у преднаведеној вароши Јагодини апотеку отворити, а најпосле ако се не би ова моја садања молба из какви непредвидивими обстојателства уважила, ја ћу се по благонахожденију прехваљеног Попечитељства с благодарношћу склонити, да апотеку и у Шабцу отворим".

Већ сутрадан, 3. јула 1851. године, др Линденмајер обавештава Начелство јагодинског округа о Крстићевој намери и између осталог понавља она три захтева, раније упућена шабачком окружном начелнику.

Након 17 дана од друге Крстићеве молбе, у Министарство унутрашњих дела, стигао је извештај Начелства округа јагодинског, од 19. јула 1851. године, у коме је стојао позитиван одговор, за разлику од извештаја из Шапца. У поменутом извештају *"началник окружија јагодинског, почестни књаж. ађут. подполковник, кавалер"* Јован Наумовић, између осталог, пише: *"а) Да би нуждна била апотека у овој вароши по томе, што потреба њена не само да је доста код жителъства порастла, него и расти непрестано као што је обштепознато да људи с дана на дан остављају се сујетне бабске лекарије; б) Началничество мисли да би једна апотека у Јагодини, једно по приличној множини ововарошки и селски жителъа овог окружија, другo што ову варош више варошица околни окружија у близу окружа вају и треће, кад су могли два дућана држећи и продавајући лекарије поред тога што су и многи други дућанције лекарске ствари држали, са тим обдржавати се, да може много боље уредна апотека која лекове правилне држи и продаје обстати и обдржавати се, само можда за прво време не би апотекар тако на великом добитку био, док народ о апотеки не разазна, а корачајући напред, држи без сумње, да ће се апотека све боље отварати и хасните, као што је све то и апотекару овди отворити жалећем Ђорђу Крстићу кад је овди пређе био и устмено казивато и в) Отварање апотеке у Јагодини без сумње од ползе би било жителъству, а и за доктора би мног боље било, јер би се људи онда знајући да ће лекове сам у апотеку по рецепту његовом купити, неће се плашити, да ће га доктор са скупим плаћањем ови обтеретити, но само ће му дужан бити визиту платити".*

Кад је цео поступак враћен Министарству унутрашњих дела Санитетско одељење није одмах донело коначну одлуку, већ га је послало на решавање вишој надлежној власти тј. Совјету. У одсуству министра унутрашњих дела, његов помоћник потпуковник Ненадовић, послао је, 18. августа 1851. године, Совјету на решавање, крађу молбу, образложивши од почетка како је све текло, и у Шапцу и у Јагодини, са сраћеним мишљењима окружних начелника из оба града. У наставку је истакао да је Министарство унутрашњих дела дужно да се брине, по осмом параграфу свог устројства о санитетској струци, да се оснивају апотеке *"на ползу народа нашег"* и додао да је *"варош Јагодина средоточије нашег Отечества"*, узевши, из горе наведених разлога

"слободу високославном совету вопросној предмет на разсужденије поднети", треба ли дати дозволу за оснивање приватне апотеке или не, с тим што би се та дозвола дала Ђорђу Крстићу, под одређеним условима, *"јер је речени Крстић апотекар у Саксонији дипломиран је. Он је Србин из Руме рођен и снабдевен је с нуждним капиталом".*

И на крају помоћник министра унутрашњих дела покорно моли Совјет да овај предмет узме на разматрање и решавање и додаје: *"Дал ће се Ђорђу Крстићу апотекару, ако би му се то дозвољене на остварање апотеке дало, то право уступити, да може апотеку у Јагодини, држати као каково фамилијарно добро тј. да може он или његови наследници, исту апотеку продати, по узакоњеним већ обичајима, или пак да се само њему као лично право уступи, у ком последњем случају, ни право, ни апотеку саму неби смео притјажетељ заложити, под кирију дати, задужити, продати, или завештати, но морало би се то право за случај какове промене са претјажитељем опет својим путем на друго апотекарско лице преписати".*

О овом *"представленију"* Совјету од 18. августа 1851. године, *"началник Отделенија санитетског"*, др Емерик Линденмајер обавештава кнеза Александра Карађорђевића, крађим актом од 1. септембра исте године у коме предлаже *"да се предименованом просителју Крстићу дозволи, да може једну своју апотеку у Јагодини устројити и држати".*

Кнез Александар Карађорђевић, актом од 10. септембра 1851. године обавештава Попечитељство, внутарњих дела, да је *"саслушавши мнение Совета, решио да се предименованом просителју Крстићу дозволи, да може једну своју апотеку у Јагодини устројити и држати, и то само с личним правом, и сходно духу наши земаљски закона и под обичним условијама, основаним на нашим постојећим санитетским и апотекарским прописима и уредбама".*

Истог дана, кнез је о овој својој одлуци обавестио и *"Совет књажевства српског".*

О позитивном исходу *"прошенија"*, Ђорђа Крстића, известио је, у име Министарства унутрашњих дела, др Линденмајер, решењем од 24. септембра 1851. године, у коме на крају стоји: *"Сообштавајући Попечитељству внутрени дела ово високочајше решеније г. апотекару Ђорђу Крстићу, даје му и то на знање, да он, ако ипак жели апотеку у јагодини отворити и ако пристаје свим нардбама досада изданим повиновати се, предстати има Попечитељству овоме".*

Добивши ово решење концесионар се обратио Министарству унутрашњих дела једном представком у виду захвалнице, послатом из Београда, 1. октобра 1851. године, у којој пише: *"Како сам решеније виссокославног Попечитељства внутрени дела, под 24. пр. мес. добио, да могу по височајшем одобрењу на молбу моју, у Јагодини апотеку отворити, ја сам се покорно подписани тронут чувством неисказане признателности, на милости високославног српског Правитељства, одма решио апотеку у Јагодини отворити и зато у свакој покорности долазим високославно Попечитељство внутрени дела под ког*

надзиранијем, ово заведеније стоји, молити, да би ми оно, по овом нуждно наставленије у по обећању у решењу одпуштеном, неко писмено право на ово отварање одпустити благоизволео".

И после ове захвалнице, са продајом коначне дозволе, тј. концесије, није било све завршено.[8]

У годишњем, врло опширном, санитетском извештају за 1851. годину, кога су, министар унутрашњих дела Алекса Симић и начелник Санитетског одељења истог министарства др Емерик Линденмајер, поднели Совјету, 29. октобра 1851. године, о стању фармацеутских установа, између осталог пише: *"Што се заведенија Апотека тиче, то је Попечитељство у стању јавити, да је наше Отечество довољно за сада снабдевено са таковима, јер офвде у вароши Београдској постоји покрај Правитељствене Апотеке две приватне, притом је вопросне године издато надлежно дозволеније, да се у средини нашег Отечества, а то у Јагодини, једна приватна Апотека отворити може. А и окружни лекари имају сваки своју ручну апотеку, по чему је Попечитељство уверено, да наш народ у призренију апотекарски заведенија никакву оскудицу не трпе".*

Описујући постојеће апотеке, попечитељ Симић пише и ово: *"А напослетку што се тиче оне у Јагодини отворити се имајуће приватне апотеке, и за коју је лично право уступљено дипломираном Апотекару Крстићу - та још'те није почела радити и зато Попечитељство ово и није у стању о истој што више навести, него да се она има комисијално прегледати, пре него што ће се она отворити, и да ће и она у напредак при својој радњи подвргнута бити обштим за Апотеке јавне постојећим правилима".*[9]

Након више од месец дана у име Министарства унутрашњих дела, начелник др Линденмајер, 6. новембра 1851. године, пише Начелство јагодинског округа, званичан допис, у коме истиче да је *"високочајшим решенијем његове књажевске светлости премилостивог господара нашег од 10. септембра о.г. вНО 790, одобрено дипломираном апотекару г. Ђорђу Крстићу, да може једну своју апотеку устројити и држати".* У наставку Попечитељство обавезује *"тамошње Начелничество"* да о овоме обавести апотекара Крстића, наглашавајући да у случају да *"за једну годину од данашњег дана неби апотеку отворио, или би у већ отвореној бившој за пол године престао радити"*, изгубио би лично право на истој.

У наставку, у укупно 14 тачака, утврђују се даља, конкретна права и обавезе апотекара Крстића, тако да се нпр. у седмој тачки апотекар Ђорђе Крстић *"обавезује у вароши Јагодини добро уређену и за сваким нуждним прибором и лековима довољно снабдевену апотеку установити".*

Нарочито су значајне десета тачка, где се истиче да *"Ђорђе Крстић имаће пре нежели ову своју апотеку отвори изискати или путем местног начелничества или пак непосрдно од Попечитељства внутрени дела комисију из вештака, да му најпре апотеку прегледи и увери се да она по основима апотекарске науке добро уређеној апотеки*

одговара", као и последња, четрнаеста тачка, где стоји да апотекар Крстић *"желили своју радњу у апотеки прекинути, навољи му стоји, само што ће имати ту своју намеру путем местног Начелничества Попечитељству внутрени дела изјавити".*

У одговору на ово *"високо предписаније"* начелник јагодинског округа Јован Наумовић, 2. децембра 1851. године, свом попечитељу Алекси Симићу, између осталог, пише: *"Начелничество ово призвавши у своју канцеларију дипломираног апотекара г. Ђорђа Крстића, уручило му решеније да може устројити и држати апотеку у Јагодини, но само са личним правом и сходно духу наших земаљски закона и под обичним условијама основаним на нашим постојећим санитетским и апотекарским прописима и уредбама скопчано".*

Овим је поступак око добијања дозволе окончан, остало је да видимо када је и како Ђорђе Крстић успео да уреди апотеку и поред тешких општих прилика у Србији педесетих година прошлог века. Све је требало набавити из иностранства и донети у Јагодину, и то на једним тадашњим превозним средствима, запрежним возилима или на товарним коњима.

Он је почео са уређењем апотеке, трудећи се да тај посао што пре заврши, али му то није успело, тако да је Министарство унутрашњих дела, преко начелника санитетског одељења др Линденмајера, после шест месеци, тачније 27. маја 1852. године, упутило кратак допис Начелству јагодинског округа, у коме се истиче да се апотекар Крстић *"још'те до данас надлежним путем није Попечитељству внутарњих дела обратио да би се једна комисија изаслала ради визитације те његове апотеке, по гласу тачке 10, прописане му за отварање вопросне апотеке правила, то Попечитељство ово налаже начелничаству да оно овамо ускорително известије поднесе, шта је управо с том апотеком, дал је већ спремљена да се отворити може, или не ? и иначе, што о тој апотеки сазнало буде".*

"Известијем" од 1. јуна 1852. године, начелник јагодинског округа Јован Наумовић, обавестио је Министарство унуташњих дела, да је апотекара Ђорђа Крстића опоменуо, а да се он изјаснио да су *"узроци његовог досадањег закасненија били, да због потребујеми тегла, с послом изостаје и закосњава се".*

Само дан пре овог извештаја начелника Наумовића, Министарству унутрашњих дела, обратио се, по истом питању и сам апотекар Крстић, писмом од 31. маја 1852. године, у коме је навео да је *"све потребе прибавио и са истим нуждне за апотеку снабдео се, но почем још'т скоро пре три месеца, поручене у Пешти, тегле у којима ствари апотекарске смештати имам, на месту овде приспеле нису, него су по добивеној од надлежног комисионера вести у Београду остале".*

У наставку писма Крстић пише: *"високославном Попечитељство понизно јављам да ћу почем сам у свему осталом, кроме тегли приправан, чим исте получио и апотеку у свој ред довео будем, одма с просбом мојом за надлежну комисију више хваљеном Попечитељству обратити се".*

И заиста, након две недеље, тачније 13. јуна 1852. године, Крстић се поново обратио Министарству унутрашњих дела, кратком молбом, која гласи: *"Почим сам дозвољену ми апотеку у Јагодини отворити у свој ред довео, то у покорности по обећању свом, јављајући високославном Попечитељству внутарњих дела учтиво га молим да соизволи ону надлежну ради прегледања исте комисију изаслати "*.

После више од два месеца, а на основу решења Министарства унутрашњих дела од 12. августа 1852. године, образована је комисија за преглед Крстићеве апотеке, а за *"чланове исте комисије опредељени су началнйк окружнй тамошњи г. подполковник Јован Наумовић, физикус окружија крагујевачког г. доктор Јосиф Панчић и правительствени апотекар г. Павле Илић "*.

Поменута комисија је требало да 21. августа 1852. године, приликом прегледа апотеке у Јагодини, утврди да ли је њен власник испоштовао препоруку Министарства унутрашњих дела од 6. новембра 1851. године, односно да ли је иста *"добро уређена и са сваким нуждним прибором и лековима довољно снабдевена"*.

О томе је, истог дана, 12. августа 1852. године, др Линденмајер у име надлежног Министарства, обавестио и Начелство јагодинског округа, наложивши да се овој комисији *"од стране началнйчества одреди за писмоводитеља једно лице од свог нижег персонала"*.

Одређеног дана, 21. августа 1852. године, са почетком у 9 часова *"по европејски"*, трочлана комисија је отпочела са прегледом Крстићеве апотеке, који је потрајао до касних поподневних сати. О томе је сутрадан, 22. августа 1852. године, послала *"Високославному Попечитељству внутрени дела, Комисије прегледајући апотеку у вароши Јагодини - известйје"*.

У извештају, наводи се да је комисија прочитала апотекару Крстићу правила по којима су били дужни да се управљају сви апотекари у Кнежевини Србији, а исто тако и приручник за таксе на лекове и све услове којима апотека треба да удовољи. Даље је комисија навела да се *"апотека налази у средини вароши са најнужднијим прибором и лековима прилично је снабдевена"*, да је дућан *"добро видан и сув"* и да се у њеми налазе све потребне ствари - ормани, тегле, теразије, аванчићи и други *"нуждни инструменти и алати"*, да су у близини апотеке магаза и *"лабораторијум"* лекова у апотеци *"имаде прилично количество особито од они који се највише употребљавају"*. Таван је у *"добром поретку"*, док подрума *"засада никакови нема"*, што је била једина крупнија замерка, изузимајући оне о недостатку појединих натписа на фиокама ормана, односно о непостојању разних протокола у вези набавке и примања и издавања лекова.

На крају исцрпног извештаја комисија је дала коначан закључак овако формулисан: *"Из свију дакле окрестйности као што је више наведено а нарочито и што је из испита чињеног над лековима у апотеки овој доказало никаково препјатствије неполагајући и ако има горенапоменуте недостатке које ћеду се што скорије попунити, мнение је доле подписана комисија да ова апотека у месту овом отворити се и из исте лекови по узакоњеним височајшим правилима народу нашем који је с одушевљењем ово заведение примио издавати се може"*.

Тако је 22 августа 1852 године, апотека Ђорђа Крстића у Јагодини отворена после толико напора и процедура.[10]

О позитивном налазу комисије за преглед прве јагодинске апотеке, Министарство унутрашњих дела, обавестио је, 23. августа 1852. године, помоћник начелника јагодинског округа, капетан Д. Милинковић, и на крају је додао да је *"поменути г. Ђорђе Крстић досада примерног владања и обхожденија с људма а тако и пошћен био"*.

Начелник санитета др Линденмајер је, позивајући се на извештај комисије од 22. августа, односно Начелства јагодинског округа од 23. августа 1852. године, послао решење *"Началнйчеству окружија јагодинског"*, дана 26. августа 1852. године, у коме је истакао да се *"г. Ђорђу Крстићу дае дозволение, да своју апотеку у Јагодини отвори и у истој јавно радити започне"*. начелник јагодинског округа се обавезује да апотекара Крстића позове у своју канцеларију и усмено и писмено га о овоме обавести, *"с тим да му у исто време наложи, да настоји неке још̆те недостатке, као у орманским надписима и протоколима, уклони"*.

Даљи рад апотеке у Јагодини можемо углавном пратити кроз периодичне извештаје окружних физикуса, односно налаза комисија, које су, повремено, вршиле преглед апотека по Србији. Како је апотекар Ђорђе Крстић правилно пословао, о њему готово да и нема података у врло честим извештајима, упућеним Министарству унутрашњих дела, од стране Начелства јагодинског округа.

По тадашњим обичајима апотекари су често ишли на терен и прикупљали лековито биље *"(ботанизарили су)"*, и с тим у вези је, на молбу Крстићеву, Окружно начелство наредило Примирителном суду вароши Јагодине, актом од 1. септембра 1852. године, да *"у следству молбе Апотекара овд. Г. Ђорђа Крстића препоручује Началство ово Примирителном суду вароши Јагодине да оно свим пољацима и житељима ове вароши, да се ниједан не усуди у пољу апотекару или његову момку какову препону кад нуждна за лекове траве брао буде, јер ће сваки онај који то учинио буде као преступник заповести по закону полицајно бити казнен"*.

У полугодишњем извештају окружног физикуса др Спиридона Јефтимијадеса, који је поднет 20. јуна 1854. године, Окружном начелству у Јагодини, стоји и следеће: *"Што се пак ововарошке приватне апотеке тиче, ова је засада у добром поретку и на задовољство Народа Окружија овог свагда по надлежним рецептима одговара"*.

После седам година рада, сопственик апотеке Ђорђе Крстић, који је, према тадашњим прописима у апотеци и становао, јер је радила данонoћно, молбом је, 1859. године, затражио од Начелства јагодинског округа, да му се дозволи продаја апотеке другом лицу, јер је слабог здравља. Али до продаје није дошло.

У свом месечном извештају за фебруар, 5. марта 1860. године, окружни физикус др Јефтимијадес о апотеци наводи следеће: *"у вароши Јагодини постоји једна Апотека доста прилично уређена"*, а исте године, новопостављени окружни физикус др Малден Јанковић, у свом месечном извештају за септембар, 10. октобра обавештава Начелство јагодиндског округа и пише *"Апотека овдашња је визитирана одређеном комисијом и нађено је да је иста са добрим и довољним количинама лекова снабдевена, као што ће се хваљено Попечитељство из поднетог преко Началничества овог известија уверити се моћи"*.

Исти физикус др Јанковић поднео је извештај о свом раду за читаву 1860. годину, 16. јануара 1861. године, и у њему истакао да *"апотека овдашња која овди већ десет година постоји добро је уређена и са довољно нуждним и добрим лековима снабдевена"*, док је његов наследник на функцији окружног физикуса у Јагодини, др Милосав Павловић у извештају за децембар 1862. године, који је написан 12. јануара 1863. године, изнео да је *"апотека у доста добром поретку"*.

У извештају за месец март, др Павловић је, 6. априла 1864. године, написао: *"Апотека је још све једнако у овим пређашњем стању али по препоруци г. попечитеља и настојавањем Началничества г. апотекар што прави нову апотеку са удобним локалом и ова нова апотека ће му до 15-20 дана бити готова да лекове у њу смести"*.

До године 1867. Крстићева апотека није издавала лекове за болницу, јер је до пред крај те године није ни било. Она је издавала лекове у већим количинама окружним физикусима суседних округа: ћупријског, крушевачког, алексиначког и зајечарског, за њихове ручне апотеке. Са оснивањем пак окружне болнице у Јагодини, крајем 1867. године, апотека је повећала и осигурала добар профит и већ је била на гласу у целој Србији, тако да је, према сачуваној грађи, од 1. новембра 1867. до краја октобра 1868. године, повећала свој приход од лекова издатих болници за 278 гроша пореских и 39 пара. Остали приходи били су још већи, благодарећи њеној даљој афирмацији, уходавању болнице и навици болесника да је посећују.[11]

После скоро две деценије пионирског апотекарског рада у Јагодини, стално слабог здравља, нарочито слабог вида, Ђорђе Крстић је дефинитивно решио да се повуче са апотекарског посла и да апотеку купопродајом уступи неком квалификованом лицу. Да би то могао да спроведе, морао је званично тражити дозволу надлежног Министарства и изнети оправдане разлоге због којих се повлачи са овако важног посла, јер је за здравствену службу Србије, те 1871. године, повлачење једног апотекара са рада, био велики губитак, тим пре што је тада у Србији, било са јагодинском, укупно 13 апотека.

У молби коју је Ђорђе Крстић поднео, 16. јуна 1871. године, Министарству унутрашњих дела, стоји: *"Молим Господина Министра, да ми изволи дозволити да смем моју апотеку известном лицу продати из узрока што сам вида ока ослабио, и иначе снага ми малаксава сваким даном"*. На крају ове молбе написана је и потврда окружног физикуса др

Милосава Павловића *"да је Г. Ђока Крстић све само истину у овој молби казао"*.

Шест дана после ове молбе, 22. јуна 1871. године, Министарство унутрашњих дела донело је по њој позитивну одлуку и овако написало: *"Г-. Ђорђе Крстић, апотекар у Јагодини, молио је Министра У. дела 16. ов. мца. за дозвољење да своју Апотеку у Јагодини може продати известном лицу. Министар у. дела уважио је молбу и дозвољава да проситељ може продати своју Апотеку у Јагодини Лицу које претходно добије дозвољење, да може у Србији држати јавну апотеку"*.

Одлуком Министарства унутрашњих дела од 4. августа 1871. године одобрена је куповина апотеке Ђорђа Крстића у Јагодини, *"Г. Антонију Шохају, апотекару из Шапца, родом из Пацова, у Чешкој"*.

Тако је званично Крстићева апотека променила власника, а Јагодина добила новог апотекара, магистра фармације Антонија Шохаја, који ће водити апотеку од 1871. до, изненадне смрти, 1889. године.[12]

Биографија Ђорђа Крстића била би непотпуна без података о његовом друштвеном и породичном животу, тим пре што је његов долазак у Јагодину, која је, те 1852. године, имала свега 3.615 становника, Окружно начелство и суд, 41 чиновника и пандура, 3 свештеника, 3 учитеља, 3 основне школе са 234 ђака и 63 ученице итд. сврстао ову провинцијску варош у ред развијенијих у Србији, уз податак да је од 1846. године, након отварања стакларе Аврама Петронијевића, прве српске фабрике, она важила за једину варош са индустријом.

Када је апотека Ђорђа Крстића почела несметано да ради, њен власник је одлучио да оснује породицу. У јагодинској црвки Св. Архангела Михаила, 14. фебруара 1854. године, веначали су се 29-годишњи апотекар Георгије - Ђорђе Крстић и 22 - годишња Макрена, ћерка Магдалене и Здравка Миленковића, трговца из Јагодине, уз присуство кума Јована Наумовића, окружног начелника. Обред венчања коме је присуствовало више угледних грађана Јагодине, обавио је протојерej јагодински Јован Димитријевић.

Макренин отац Здравко Миленковић и рођени брат Љубомир Здравковић, били за оно време имућнији Јагодинци, што се види из пописа њихове имовине 1863. године, када су у Јагодини имали две куће, две њиве и два дућана, у Ћуприји кафану и два дућана, а у Параћину пет дућана и виноград.[13]

Кућа Макрене и Ђорђа Крстића постала је један од првих грађанских салона у чаршији. У њој се окупљао сав отменији свет у Јагодини, а од угледних званичника најчешће су залазили венчани кум породице Крстић окружни начелник Јоца Наумовић, са супругом Милевом, окружни физикус др Милосав Павловић, са супругом Даницом, општински лекар др Габријел Габрић и др Леополд Леви, комшије Јован Караматић и Димитрије Банковић, трговци и многи други.

У сачуваном сећању потомака кућа Крстићевих била је *"намолована"* на пречански начин и опремљена *"тракслованим"* намештајем, док су зидове прекривале уметничке слике и урамљене

фотографије. Знаменитост апотеке био је украшени ливени лустер, који је, уместо свећа, користио буренце са *"петролејем"* петролејем, а у кући се издвајао музички апарат у виду вергла, који се о празницима износио у двориште пред окупљене комшије.

Посао апотекара Крстића је добро напредовао, па је он 1858. године купио *"грунт"* од 12 дана ораће земље и овећи кућни плац са локалом, на коме је 1864. године подигао, за оно време, луксузну грађевину на две етаже са високим поткровљем. Међутим, као страни поданик није могао да поседује некретнине, па је упутио молбу за српско поданство, које му је признато тек након неколико година. У поименичном попису вароши Јагодине из 1863. године, апотекар Крстић од имања има *"12 дана ораће земље, башту од 2 дана с кућом од слабог материјала, све у вредности од 122 дуката. Месечни приход од привреде је 35 талира. По имању спада у прву, а по приходу у пету класу."*

Апотека Ђорђа Крстића је славила Никољдан, на дан 19. децембра.

Остало је забележено да је Ђорђе Крстић, био један од стотинак приложника из Јагодине, који су помогли подизање зграде народног позоришта у Београду 1868. године, са највећим прилогом у вароши.

Ђорђе и Макрена Крстић изродили су четворо деце, кћери Катарину и Милеву и синове Владислава и Михаила.[14]

Апотекар Ђорђе Крстић, после дужег боловања, умро је у Јагодини, 13. марта 1885. године, у 60 години живота. Узрок смрти био је како је утврдио општински лекар др Фрањо Рибникар, апоплексија мозга, односно нагли престанак функција можданих крвних судова.

Ђорђе Крстић је сахрањен на старом јагодинском гробљу, сутрадан 14. марта 1885. године, а убрзо је на његовом гробу подигнут и споменик, који и данас стоји, са натписом:

"ЂОРЂЕ КРСТИЋ
АПОТЕКАР ИЗ ЈАГОДИНЕ
РОЂЕН У СРЕМУ У РУМИ
ПРЕСЕЛИО СЕ У ВЕЧНОСТ
13. МАРТА 1885. ГОД.
ОВАЈ СПОМЕНИК ПОДИЖЕ МУ
СУПРУГА МАКРЕНА И
ЋЕРКЕ КАТА И МИЛЕВА"

Макрена Крстић је надживела мужа за 22 године. Умрла је у Јагодини 22. јуна 1907. године, у 75 години живота. Ћерке Катарина и Милева подигле су јој споменик истоветан очевом.

Интересантна је прича о потомцима првог јагодинског апотекара, који је имао четворо деце, два унука, четири праунука и једну чукунунуку.

Старија кћи Ђорђа и Макрене Крстић и њихово прво дете била је Катарина, рођена 15. августа 1855. године у Јагодини, понела је име по очевој рано преминулој мајци. Њу је 21. августа исте године у јагодинској

цркви Св. Михаила Архангела крстио кум Јован Наумовић, окружни начелник. Умрла је у Јагодини 1919. године.

Након пет година, родио се и први Ђорђев син, а друго дете, Владислав и то 2. новембра 1860. године, али је након 13 дана, *"од природне слабости"* умро.

Треће дете апотекара Крстића био је поново син, рођен 15. фебруара 1862. године, који је на крштењу добио име Михаило. Нажалост, Михаило Крстић умро је од пнеумоније, 12. јула 1870. године

Милева, најмлађе, четврто дете Ђорђа и Макрене Крстић, родила се 18. маја 1868. у Јагодини. Она се 1888. године удала за пешадијског капетана Милоша Јанковића и до Првог светског рата живела у Крагујевцу. У браку није имала деце. Умрла је у Београду између два светска рата.

Катарина Крстић, старија Ђорђева кћи удала се 30. јула 1872. године у Јагодини за Александра - Ацу Тодоровића, трговца ("Болтанџија"). Аца Ј. Тодоровић (1847.-1882.) био је син Смиљане и Јевтимија-Јевте М. Тодоровића (1804.-1896.), дугогодишњег јагодинског окружног начелника, односно унук Милосаве и кнеза Милоја Тодоровића (1762.-1832.), родом из села Црнча, код Јагодине, једног од виђенијих старешина из оба српска устанка.

Катарина и Александар Тодоровић имали су два сина. Старији син Милоје А. Тодоровић (1873.-1921.) био је по струци правник и дугогодишњи судија Првостепеног суда у Јагодини. У браку са Лепосавом, рођеном Перовић, није имао деце.

Млађи син Катарине и Александра и други унук Ђорђа Крстића, Милан А. Тодоровић (1875.-1937.) био је врло популаран професор математике у јагодинској гимназији и учитељској школи. Пензионисан је као директор гимназије у Јагодини. Био је ожењен Милком, рођеном Стражичић и у браку имао четворо деце, кћер Наду и синове Љубомира, Александра и Ивана.

Најстарији Миланов син и први Ђорђев праунук, Љубомир Тодоровић, умро је у другој години, од туберкулозе, 1916. године. Александар М. Тодоровић (1915.-1944.) био је активни пешадијски поручник војске Краљевине Југославије. Стрељан је од партизанских власти, као припадник покрета Драже Михаиловића.

Смрћу поручника Тодоровића, угасила се, по мушкој линији, породица Тодоровић, чији је родоначелник био кнез Милоје, јер је, претходне године од туберкулозе умро његов млађи брат, Иван М. Тодоровић (1919.-1943.), студент Београдског универзитета.

Нада Тодоровић (1913.-1981.), најстарије дете Милке и Милана Тодоровића, удала се у Београду за Августина-Густава Брилија (1903.-1969), дубровчанина српског порекла, дипломираног правника, једног од оснивача Београдске филхармоније и Музичке школе у Јагодини. Једино дете Густава и Наде Брили била је Дубравка-Дуба Брили (1940.-1997.), удата Бојнић.

Смрћу Дубравке Брили-Бојнић, једине чукун-унуке Ђорђа Крстића, нестао је и последњи директни потомак првог јагодинског апотекара, јер она није имала деце.[15]

ЂОРЂЕ КРСТИЋ
(1825-1885.)

Молба Ђорђа Крстића да му се дозволи да оснује апотеку у Шапцу
(Писана у Руми, 6. маја 1851)

Молба Ђорђа Крстића за преглед апотеке
(Писано у Јагодини, 13 јуна 1852 године)

Споменици на старом Јагодинском гробљу Ђорђу Крстићу, оснивачу прве апотеке у Јагодини и његовој супрузи Макрени

НАПОМЕНЕ

1. Ђ. Арсенић, *Знаменити Румљани,* књига прва, Рума, 1996. Ст. 52-54.
2. В. Стојанчевић, *Школе, учитељи и просветне прилике у Србији 1815-1839.,* Историјски гласник, 1-2, Београд, 1974, стр. 86; С.С. Тимотић, *Учитељи каменичке школе до 1918. године,* Гласник Историјског архива, 30, Ваљево, 1996, стр. 165
3. М. Милићевић, *Поменик знаменитих људи у српског народа новијег доба,* Београд 1888 стр. 702-705; *Споменица српског лекарског друштва 1872.-1972.,* Београд, 1972, стр. 230-21.
4. У. Крстић, *Прилог за биографију Ђорђа Крстића, оснивача апотеке у Јагодини,* Зборник радова са VIII научног састанка Југословенског друштва за историју медицине, фармације и ветеринарства, Београд, 1962, стр. 236-241; Ђ. Арсенић, н.д. , стр. 175
5. Архив Србије (у наставку АС), МУД-С-IV-723/851; Ј. Максимовић, *Здравствене прилике у Руми од XVIII до XX века и знаменити лекари Руме,* Зборник Завичајног музеја, I, Рума, 1997, стр. 91; Д. Срдановић, Фармација и фармацеути у прошлости, Београд, 1971, стр. 25-26.
6. V. Marjanović, *Istoriski pregled srpskog apoketarstva, Acta Pharmaceutika Jugoslavica,* god. IV, Zagreb, 1954, стр. 4-6; Исти, *Фармација у Србији у XIX веку,* Београд, 1970, стр. 41-60; Д. Јовановић, Д. Танић, Д. Дедић, *Рад др Карла Белонија - првог физикуса округа јагодинског 1839-1841,* Јагодина 1995, стр. 24, 39.
7. АС, МУД-С-IV-723/851; В. Марјановић, *Здравствена култура Јагодине у XIX веку,* Светозарево, 1972, стр. 87, 116, 120.
8. АС, МУД-С-СФ-IV-32/852; МУД-С-Ф-III-60/852; НОЈ-Ф-В-50/852; Совет-356/851; В. Марјановић, н.д., стр. 121-131; Б. Перуничић, *Град Светозарево 1806-1915,* Београд, 1975, стр. 692-699.
9. АС-Совјет-1042/851; В. Михајловић, *Из историје санитета у обновљеној Србији од 1804-1860,* Београд, 1951, стр. 462-464.
10. АС-МУД-С-IV-32/852; Б. Перуничић, н.д., стр. 701-712; В. Марјановић, н.д., стр. 132-137.
11. АС-НОЈ-3648/852; МУД-СФ-IV-56/854; МУД-СФ-III-9/856; МУД-СФ-IV-13/856; МУД-СФ-IV-7/870; Б. Перуничић, н.д., стр. 998, 1002; В. Марјановић, н.д., стр. 140-144, 148.
12. АС-МУД-С-СФ-III-60/871; МУД-С-1845/871; В. Марјановић, нд., стр. 154-161, 237
13. АС-МУД-II-42/853; Историјски архив Јагодина (у наставку ИАЈ) *Протокол венчаних у цркви јагодинској Св. Арханђела Михаила,* бр. 3, стр. 20/40; Б. Перуничић, н.д., стр. 918.
14. ИАЈ, Д. Вукићевић *Грађа за хронику Светозарева,* кн. I, Светозарево, б.г., (рукопис), стр. 90; В. Марјановић, н.д., стр. 146-147, Б. Перуничић, н.д., стр. 922.
15. ИАЈ, *Протокол умрлих цркве јагодинске Св. Арханђела Михаила,* бр. 16, стр. 6/57; Матична служба СО Јагодина. *Протокол умрлих,* бр. 26, стр. 111/37; Н. Станојловић, *Родослови знаменитих јагодинских породица,* Јагодина, 1992, стр. 59-63 (рукопис у својини аутора).

Ninoslav Stanojlović

Đorđe Krstić (1825 – 1885) aus Ruma – Gründer der erste Apotheke in Jagodina

Der Apotheker Đorđe Krstić hat in der Historie seiner Heimatstadt im Schatten seiner bekannter Grossvater Vasilije Krstić geblieben, aber in der Historie der serbischen Pharmazie, oder des serbischen Gesundheitswesens im allgemeinen, ist sein Name mit grossem Buchstaben geschrieben, weil er, im weit entfernte 1852, der Gründer und Besitzer der Apotheke in Jagodina war. Das war der vierte pharmazautische Anstalt in Fürstentum Serbia und für viele Jahren die einzige in Innenraum deiser kleine balkanische Staat.

Obwohl er die meistere Teil seines Lebens in Jagodina gelebt hat, wo er starb und wo er ruhet, an der Denkmal der Apotheker Krstić, ist es, seiner letzte Wille nach, auch die Angabe, dass er in Srem, in Ruma, geboren war, geschrieben. Diese Angabe bestimmt uns, Đorđe Krstić nicht nur einer verdienstvoll Jagodiner zu betrachten, sondern einer berühmter Rumaer auch.

Слободан Велимировић

СТО ГОДИНА ПРВЕ СРПСКЕ ПЧЕЛАРСКЕ ЗАДРУГЕ У РУМИ

"Није у томе да се живи,
већ да се буде здрав"
(Марцијал)

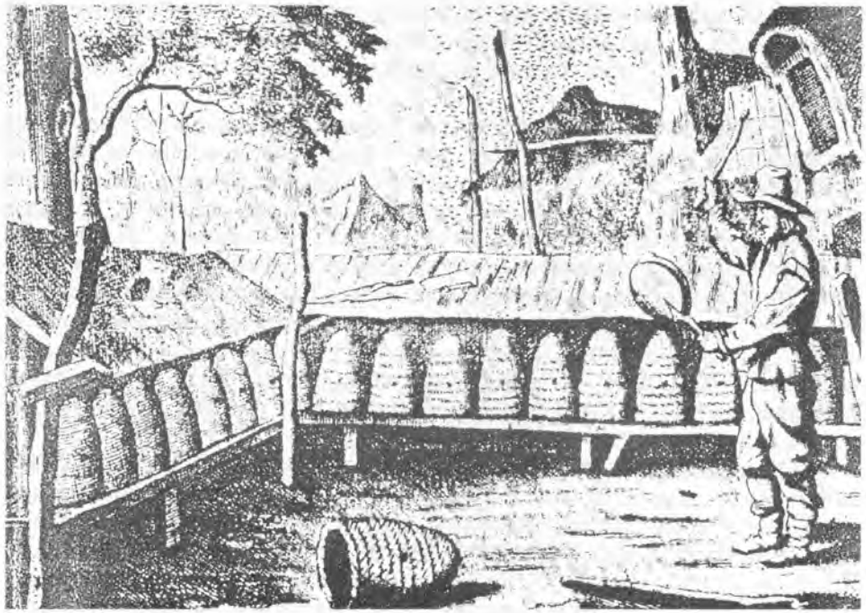
Од давнина се људи баве пчеларством због здравља, које се може стећи и сачувати коришћењем пчелињих производа. Интересантно је да канцерогена и кардиоваскуларна обољења "заобилазе" пчеларе а по истраживањима Руске академије наука, 80 одсто стогодишњака су пчелари.[1]

Пчеларсто се може поделити на два периода: доба врачања и доба рационалног пчеларства. Гатање око пчела било је везано не само за добијање меда, већ и за све производе који се добијају од пчеле и предмете који су у вези са пчелама. У Европи се, средином 19. века, догодила револуција у пчеларству. Јован Живановић је био за југоисточну Европу идејни вођа и реализатор те револуције. Главна база била му је на обронцима Фрушке горе, и то у Сремским Карловцима и у Руми, где је излазио "Српски пчелар", "орган Српских пчелара", и где је 1898. године основана "Српска пчеларска задруга у Руми", која обележава прелазак на рационално пчеларство. Када је у питању прелазак на рационално пчеларство, ишли смо у корак са напредним делом Европе.

У приказу који следи направљено је пет целина о пчеларству: "На гатки пчела стоји"[2], "Прилог о пчеларству Срема у 18. веку", "На осовини роди мед", "Прва Српска пчеларска задруга у Руми" и "Српски пчелар". Прва целина за назив има херцеговачку изреку која значи да без гатања нема пчеларења, односно доброг приноса меда и воска, а трећа изреку која значи да без пресељавања кошница нема здравих пчела и квалитетне производње меда и воска. Прва се, дакле, односи на митски, мисли се на присуство разник митова и гатања да пчеле не напусте кошницу, да не дође до неке болести код пчела и да буде доста меда. Код рационалног пчеларења се квантитет и квалитет производње контролише праћењем савремених достигнућа у пчеларству, као и у свакој другој грани пољопривреде. Прелаз од обредног ка рационалном пчеларењу представља револуцију у пчеларству, која се на нашим просторима најпре догодила на обронцима Фрушке Горе у 19. веку.

Почетак преласка на рационално пчеларство у Европи се догодило у другој половини 18. века.

Треће поглавље у називу има изреку "На осовини роди мед", а садржи у себи идеју омасовљавања рационалног пчеларства, за шта су повољне околности наступиле 1898. године, када је основана Српска пчеларска задруга што је обрађено у четвртом поглављу. Друго поглавље доноси статистички приказ броја кошница и имена неких пчелара из 18. века. Пето поглавље добило је назив по листу чији је главни уредник од 1896. до 1914. године био Јован Живановић, а одакле потиче највише материјала који је у овом приказу направљен поводом стогодишњице Прве српске пчеларске задруге у Руми. У "Српском пчелару" враћамо се општим темама, које су везане и за Срем и Руму, али су, као и прво поглавље нешто за шта се везује европска цивилизација од античког периода. У том поглављу је и скраћени приказ Права о пчели.

Гатање у уљанику

1. НА ГАТКИ ПЧЕЛА СТОЈИ

Мед као симбол

"Кад нестане овце и пшенице,
кад нестане пчеле и цвијета,
настануће последње вријеме".

Мед је симбол бесмртности, безгрешне плодности, виталности и реинкарнације и зато је узиман приликом иницијација (поновног рођења) краљева и свештеника, што је представљало њихово очишћење ради искреног уласка у "нови свет".

Египћани су боговима поклањали "празнични мирис", направљен од меда говорећи при томе "О, Амон Ра, владару Карнака, шаљем ти мед, око слатког Хоруса, сузу Раовог ока". Из овог одломка се види да мед у Египатској митологији представља соларни симбол и да има божанско порекло.[3]

Мед код скоро свих народа старог века за човека представља благостање. Изузетак су Вавилонци. Код њих је мед божји знак несреће и катастрофе: мислило се да ће, ако на кућном зиду има меда, та кућа пропасти. Вавилонци и Асирци су сахрањивали мртве у меду.[4] Ако није додирнут ватром, мед је код Вавилонаца био најпогодније послужење боговима[5], што би могло да значи да, по њима, оно што је добро за богове, није добро и за људе, а због своје везе са гатањем и другим светом.

Чист мед код Грка симболише искреност и истину.[6] Код Кинеза, мед помешан са уљем означава лажно пријатељство[7], што је врло блиско античким и хришћанским представама о меду.

Постоји предање да су пчеле напуниле медом уста Хомеру, Сапфи, Пиндару и Платону, што је био пресудни прилог њиховом песничком таленту, мудрости и слаткоречивости,[8] као допринос космичком логосу.

Грци су чистим медом, приликом жртвовања, поливали олтар и главе жртвованих животиња, што је могло да представља њихову иницијацију за други свет. Мед као симбол постојаности био је и код Грка и код Римљана честа жртва покојницима и боговима. Мед је код Римљана чуван у малом породичном храму, дариван је либацијом ларима и пенатима[9], заједно са вином и млеком у жртвеној ватри.[10] У Афродитином светилишту, на планини Ерикс, био је изложен златни сат меда, за који се каже да је био заветна Дедалова жртва када је бежао на Сицилију.[11]

"Мед је јело које се код Грка, Римљана, Индијанаца, Словена, дакле Индоевропљана даје душама покојника (демонима доњег света). Он не сме да изостане из дање и уопште помене мртвих"[12].

Мед је храна која приличи мистицима и пустињацима и представља победу духа[13]. Мед који остане после Божића, код нашег народа се и сада сматра за лек.[14]

У хришћанству је мед симбол божјег дела и логоса[15], а рај је представљен као место "где тече мед и млеко". Симбол меда директно је био повезан код хришћана са веровањем да је он продукт безгрешног зачећа пчела, настао као последица њихове партеногенезе.

Некад су на северу Француске поклањали младенцима прописану количину меда и вина, што се морало потрошити током меденог месеца[16], као потврда чистих жеља за предстојеће друго стање.

У једном староегипатском женидбеном уговору каже се: "Узимам те за жену и дајем ти у име првог дана 20 ћупова меда", што би могло да се протумачи као код Француза за потребе иницијације или обележавање пенетрације у нови свет, без жалости и зловоље.

Код нас је познат обичај да се млада приликом венчања храни медом, који је присутан и код Пољака, старих Пруса и старих Грка. Код нашег народа постоји обичај мазања довратка медом или маслом (што је и римски обичај приликом женидбе).[17]

Значење и употреба воска

Код свадбених церемонија Грка и Римљана, вереницу је од њене куће до куће супруга водила свечана поворка која је у рукама носила бакље. Луч су носили супружници. Овај обичај су преузели хришћани и код њих је девица носила воштаницу, како би показала да је попут мудрих девица из јеванђеља остала спремна да прими вереника. Ношење воштанице значи да девица жели да буде налик на чисту светлост, која обасјава људе. Воштаница симболизује светлост и ватру која повезује дух и материју.[18]

Восак су Грци употребљавали приликом прорицања и врачбина. Најстарији Аполонов храм у Делфима направили су од воска и перја Хиперборејци[19]. За восак се сматрало, код античких народа, да садржи животну снагу, екстрат живота. Зато се восак користио у магијским обредима. Од воска су се правиле фигурице противника, или потенцијалних савезника и љубавника, а онда су се на њих бацале чини.

Нађен је запис са суђења врачевима од пре 3.300 година у старом Египту, који су правили фигуре од чистог воска, да би урекли Рамзеса. Египћани су воском натапали траке (завоје) којима су увијали мумије. Реч мумија није египатског, већ персијског порекла, потиче од речи "мум", а значи - восак. Код Келта (Велшана) реч восак значи савршен, потпун, а у модерном ирском пчелињи восак означава савршенство.[20]

У хришћанској Западној Европи био је раширен обичај да болесници од воска праве или купују оболеле делове тела: руке, очи, уши, ноге и приносе их на жртву, надајући се оздрављењу. Сличан обичај је постојао и у Античком свету, код Грка и Римљана, с тим што су те воштане фигуре приношене Асклепију и Ескулапу, богу здравља. Тај обичај постојао је код католика у Далмацији, Словенији и Немачкој, где су фигуре од воска за болеснике могле да се купе испред цркве. Те воштане фигуре су имале фитиљ као свеће[21], а и палиле су се као свеће, с

тим што се очекивало да код болесника нестане бол из оболелог дела тела, као непотребна лаж из истине, како би се дошло до савршенства.

Медовина

Пре 3.000. година, Микенци су употребљавали медовину (вино са медом, или вино направљено само до меда) као пиће на гозбама, а приносили су га и на жртву боговима.[22]

Медовину су Римљани употребљавали као обично пиће, али и као лек. Плиније наводи медовину као "згодну за болеснике да им изгубљене снаге надокнади, уста и желудац уреди и ватру растера, али се у ту сврху мора пити хладна". Препоручује се и "смрзлима, кукавицама и страшљивцима", а и против "сваке жалости и зловоље".

Римљани су на својим поседима имали посебног роба, који се бавио искључиво пчеларењем и прављењем пића од меда и вина.[23]

Постоји легенда о насељавању Пикта у Шкотској, која их описује као веште у прављењу медовине од вреска.[24] Медовина се у старим германским причама наводи као пиће богова и јунака, а задржала се у употреби код Скандинаваца и крајем 19. века. У Средњем веку, у Немачкој и у Северној Европи су често организована надметања - ко може више медовине да попије.

У северној Француској и Низоземској, то јест на северу државе Карла Великог крајем VIII века, свештеници и феудалци, али и ситнији земљопоседници су морали цео десетак да дају свом господару у пиву и медовини[25], што указује или на повећану потражњу тог пића у држави Карла Великог, или пак на квалитет пића из тог краја. Ако је у питању повећана потражња медовине, то би могло да укаже да је Карло Велики имао нову војску која је употребљавала више медовине него претходна, или војску којој се допадала баш та медовина са севера Франачке државе. После пораза Авара, 797. године, један број Франака остаје у Срему, а Фрушка гора је добила назив по Францима, можда баш онима из области Фризије и Рура, области за коју је везана повећана потражња медовине.

Познато је да су медовину пили и Словени. Јанез Б. Валвазар наводи рецепт за словеначку медовину, која је "питкија" од оне код немачких лицидера.[26]

Обичај је код нашег народа да се мед помешан са ракијом служи на дан.[27]

Симболика кошнице - плетаре

Најпознатији производи пчеле су мед, восак и медовина, али свега тога не би било да није плетаре, а она је симбол земље којом влада женски принцип света и означава умирујућу материнску заштиту.[28] Кошница је и атрибут наде, која се на Западу приказује као крилата жена. У Египту сличну симболику има богиња Изида.[29]

Попол Вух у "Светој књизи Маја Индијанаца" каже да се у рају на земљи, космичкој кошници, родила пчела, а послана је да би човека извукла из ништавила и варварства. По афричком миту о стварању света, свет је настао из сребрног јајета из којег се родио Ерот или Фан, а он је представљен као небеска пчела која јако зуји.[30]

Код прибалтичких народа, вештица не лети на метли већ на кошници, што указује на везу кошнице са гатањем. Пошто кошница у хришћанству симболизује цркву, очигледно је да је до замене (кошнице за метлу) дошло из хришћанских разлога, а да мит потиче из паганског периода.[31] То што је уместо кошнице узета баш метла, може да укаже на ругање веровању да паганski врачеви медом могу да "очисте" (излече) врацбинама, односно да им је кошница упориште за врачање.

Пчела у народном предању

Легенде говоре да је пчела пореклом из раја, где су биле "божји помоћници, гласници и посланици", а код хришћана су постале "божје слуге". Једна Велшка (Келтска) легенда каже да су пчеле у рају биле беле боје (за Келте је бела боја симбол светлости и Друиди свештеници су своје обреде обављали у белом). Смеђе су постале када су Адам и Ева истерани из раја, али им је остављена част да луче восак и мед, па се зато без воска не сме служити литургија[32]. Код Шкота постоји изрека "Упитај дивље пчеле шта знају Друиди". У народним причама Индијанских племена Кроу и Крик, у јеврејским, јапанским, ирским и словеначким легендама, пчеле су коришћене и у борби против непријатеља.[33]

Херодот помиње да је чуо од Трачана да се с оне стране Истара (Дунав) не може проћи од пчела[34], што је на први поглед немогуће, али може да значи да су ти народи умели да користе пчелу у одбрани од незваних гостију и непријатеља.

Пчеларство у Срему

Келти су најстарији народ у Срему, за који се зна да је гајио пчеле. Њихове кошнице су биле од коре дрвета. Херодот помиње да је око Истара било толико пчела да од њих није могло да се прође, а то би могло да буде и у Срему, с тим што се не зна на који народ се то односи.

После освајања Римљана, област Срема је имала државно (правно) уређење у којем се јасно види да је пчеларење било боље решено него што је било у многим европским државама до 20. века. Пчеле су биле у таквом положају зато што су Римљани много користили мед и восак у свакодневној исхрани, као лек, жртве боговима, а и као најдражи поклон пријатељима, а Срем је у III и IV веку био једна од најразвијенијих области Римског царства.

Код Римљана, дакле и у Срему, кошнице су биле покретне и непокретне, од дрвета, од коре дрвета, од прућа и печене глине. По облику има их округлих, четвртастих, положених и усправних. Имали су и кошнице за посматрање чији су зидови били од стакла.[35] Још је

Аристотел, у жељи да проучава пчеле, набавио кошницу од стакла, али није успео много да открије, пошто су пчеле стакло облепиле воском[36].

По свом словенском називу, како га је навео византијски дипломата Приск, медовина је потврдила присуство Словена у Панонији, али медовину су пре Словена употребљавали и Германи, Римљани и Грци. Мед и восак су код Словена били важни извозни артикли.

Архиве и црквени извори из Немачке указују да се пчеларство нагло проширило до Лабе и Зале у другој половини VI и првој половини VII века[37], што јасно говори да су Лужички Срби у то време вештије пчеларили од староседелаца, због чега се и пчеларство нагло проширило, па је можда и то било разлог зашто Карло Велики формирани Limes Sorabicus није нападао[38], јер је био извор добре трговине медом и воском, па то није требало ометати, пошто је на северу Франачке државе Карла Великог била велика потражња меда, што смо већ поменули. Да је на горњој Лаби било доста пчелара у 11. веку, показује податак да су 1050. године у Мајсену гасили пожар медовином, када је у граду букнула ватра.[39] Не треба, дакле, сумњати да је традиција пчеларења у Срему са доста дубоким коренима.

Трговина воском и медом

У египатским папирусима, који потичу из 221-223. године пре нове ере, има података да су Египћани преко Абдере из Тракије увозили мед и восак. Грчки историчар Полибије (200-118. пре не.) у својој "Општој историји" наводи да су земље око Понта имале у изобиљу воска и меда.

Византијски цар Лав III је 718. г. склопио трговачки уговор са Ханом Терибилом, који регулише увоз и извоз меда и воска. Трговци су морали да имају уредна документа о роби, оверена печатом и потписом или им је сва роба била одузимана. Поред тих исправа, морали су да плаћају царину за робу. То потврђује византијски документ из 9. века, познат као "Едикт Лава VI Мудрог" а и "Књига Епарха". У 9. глави поменуте књиге се прецизирају обавезе приликом прераде воска, производње и трговине свећама. Ако би неко покушао да фалсификује восак за израду свећа, био је кажњаван шибањем, а његова имовина је конфискована.

Трговина медом и воском са Словенима на Балкану је после тог периода била континуирано добра. На Балкан су долазили трговци из околних земаља.

У летопису из 10. века Кнеза Свјатослава каже се: "да је бугарски град Преславец (на Дунаву) постао значајан центар поново оживљене трговине медом и воском". То поврђује документ из 1125. године од кијевског кнеза Владимира, којим се регулише слободна трговина медом и воском у руским земљама.

У једном фирентинском приручнику из 1315. године имамо податак да је за један кантар (48 килограма) воска увезеног са Балканског полуострва, цена била 7,75 дуката. Цена за восак који потиче из околине Загоре је била нешто виша: осам дуката, што указује на

његов квалитет. Тај фирентински приручник је служио трговцима за оријентацију, приликом одређивања цена и квалитета робе.

У сачуваним рачунским књигама Ђеновљанске републике и још неким трговачким документима, има података да је само за 18 месеци током 1340. и 1341. године из Загоре у Ђенову увезено 111 кантара или 5.320 килограма воска. О паду квалитета воска са Балкана крајем 17. и у 18. веку говоре документи који помињу куповину меда из 1723. године, који наводе да восак сада мора да се прочишћава. Доминико Бугарин и Франческо Скорчевић су 1723. године купили у поменутим областима 16.281 килограм воска, који су после допунске обраде и чишћења продавали по вишим ценама[40].

Пад квалитета воска на Балкану поклапа се са периодом када се у Београдском округу појавио велики број пчелара. Скоро сваки становник је тада имао по једну кошницу.

Пчеларење у Србији у средњем веку
из књиге Јована Живановића "Српски пчелар"[41]

У историјским изворима средњевековне Србије, пчелињаци се први пут помињу код Стевана Немање, када је пчелињаке дао богородичиној цркви у Милејама. Краљ српски Урош, дајући привилегије Дубровчанима ради трговине, наводи у уговору: могу слободно да тргују медом и воском, што касније наводи и краљ Милутин.

Најстарији забележени пчелари су: Добрико и брат му, Братослав, Брајан и Гнуса, а били су пчелари у пчелињаку Захак на Бистрици. Краљ Милутин поклонио је ово место са уљаником и уљарима Хиландару. У писму краља Милутина види се да су пчелари били ослобођени других обавеза, осим пчеларских. Краљ у свом писму ослобађа: Ђурицу, Радослава и Продана од свих других радних обавеза краљу и цркви, осим радова око пчелињака и пчела.

У Светостефанској хрисовуљи краља Стефана Уроша II Милутина помињу се ови пчелари: у Ситници су били пчелињаци на просојној страни, где су били Браислав са братом и децом и са својим селом и пчелињацима, а и Обрад са децом, Никола са децом, Бојан са децом и Добросав са децом.

Стефан Дечански, приликом оснивања манастира Грачаница, у једној својој повељи каже да: "ко има уљаник (пчелињак) да да за празник свете Богородице уље (восак и мед), а ако неко не да, да поп узме сам".

У Хрисовуљи Стефана Душана, приликом смрти његове мајке Теодоре спомињу се уљари: Приба, Драга, Негослав са братом Б... (име нечитко), Драга, Иванко, Васил с братом и Балин.

У Хрисовуљи Цара Душана којом оснива манастир светог Архангела Михаила и Гаврила у Призрену, обележене су међе пчелињака на Слатини у Штимљу, тако да је број кошница морао бити од неколико хиљада. То је био највећи пчелињак у средњевековној Србији. У том пчелињаку било је одређено да раде пчелари: Рашко, Палош,

Радомир, Братијак, Радомир Халик са два брата, Добрило и Костадин из Брњице.

Цар Душан је манастиру Хиландару поклањао пиргове и насеља са пчеларима, пчелињацима и ливадама.

Деспот Стефан Лазаревић са мајком Милицом поклонио је Хиландару, осим осталих села и Храштак и три засеока са пчелињацима и пчеларима.

Властелин Никола Утоличић обавезао се да сваке године прилаже Арханђеловој цркви у Призрену 50 литара воска.

Српски пчелари су у средњевековној Србији држали два пута годишње Скупштине, на којима су већали о унапређењу пчеларства.

Последњи у историјским изворима познати пчелари средњевековне Српске деспотовине били су Прива и Деспот Јован Бранковић из Купинова. По главном коморнику и пчелару Јована Бранковића, Приви, добио је име манастир Привина Глава.[42]

Да пчеларење није престало после доласка Турака, доказује путописац Евлија Челебија, описујући своје путовање 1661. године, наводи да је идући од Земуна према Купинову "за војску било изобиље меда и масла"[43], а затим додаје да је у сремској Рачи и околини на гласу хлеб и медовина. Лазар Рогулић из Ирига, према подацима из 1799. године, има пресу за мед и восак, и код њега због пресе дневно дође по 30 кола из читавог Срема.[44]

Пчеларство у 18. веку у Београдском округу

У чланку "Финансије и привреда за време аустријске владавине у Србији, од 1718 до 1739. године, по грађи из бечких архива" од др. Драгише М. Павловића, наводи се: "Пчеларство је било најразвијенија грана српске привреде, а рачунало се да би само порез од пчеларства могао дати једну трећину контрибуције. У почетку аустријске владавине, оно је још више коракнуло напред. Тако је београдски округ, у почетку (због велике војске), имао само 2.000 кошница, а 1721. већ 10.257. Године 1722. било је 10.228 кошница а две године касније 15.811 кошница. У целој Србији, по статистици од 1721. године, било је 48.243 кошница, дакле скоро колико је било и становника. Али, пчеларство је напредовало до 1725. године, од када је почело нагло опадати, јер већ те године београдски округ није имао више него 6.303 кошнице, иако се очекивало да ће бити 30.000 кошница. Према поменутој конскрипцији од 1721. године, Ресавски округ имао је 2.291 кошницу, а Параћински 775, а према конскрипцији од 1735. године оба округа заједно имала су свега 1.964! Поред других узрока општије природе, један од главних је - монопол трговине тим артиклом, то јест медом и воском."[45]

Исти аутор каже да је: "по буџету за 1729. годину Београдски округ дао коморалној каси десетак од пчела - 1.002 форинте и 42 крајцаре."[46]

2. Прилог о пчеларству Срема у 18. Веку

"И овчари овце изгубише,
из свијета пчеле побегоше" (Вук Караџић, 2,2,54)

После ослобађања од Турака, први жупан Срема био је Ливије Одескалки, а добио је то на име позајмице аустријском цару против чега је протествовао бискуп Срема и Хрватски сабор. Католички бискуп протествовао је зато што је сматрао да њему, а не Одескалкију треба да припадне титула жупана Срема. А Хрватски сабор је протествовао зато што Одескалки није хтео да присуствује хрватским саборима лично, а ни преко свог делегата, пошто није хтео да буде прикључен тројединој краљевини, односно краљевини Славонији[47], тако да су освајачке ратове Аустрије из 17. века добрим делом платили Сремци, а о штети коју су претрпели пчелари да и не говоримо.

У чланку "Финансије и привреда за време аустријске владавине у Србији од 1718. до 1739. године", наводи се да је у Београдском округу било кошница колико и становника и да је пчеларство било најразвијенија грана српске привреде. Од 1725. године, број пчелара и кошница нагло је почео да опада. Смањење броја кошница може да се повеже са монополом у трговини воском и медом. Ако се узму у обзир српске сеобе, може се претпоставити да су сеобе могле да буду један од начина да се избегне монопол, односно да је међу Србима који су се доселили у Војводину и Срем било доста пчелара, па је вероватно и то утицало на смањење број кошница у Београдском округу. У Сомбору је 1742. године било 40, а 1758. године 2.564 кошнице. Ове бројке могу да укажу на велику промену број пчелара, али то не значи само промену навика староседелаца, већ и досељавање већег броја пчелара у тај крај.

Постоје подаци да се из 1743. године у Аустрији плаћао порез на кошнице и то: за 15 кошница се плаћало као за четири орања вола, или три краве музаре. У Иригу средином 18. века, порез се плаћао златницима, сребрњацима или у воску, а бакарни новац се није примао. Наведени подаци би могли да укажу на то да је восак био на цени и да су добри пчелари могли лако да се снађу и изван београдског округа.

Од децембра 1732. до фебруара 1733. године, пописано је власништво свештеника у 78 места у Срему и у тим местима је било 47 свештеника који су се бавили пчеларством. Претпоставља се да су свештеници пчеларили онолико колико је и народ пчеларио у њиховом крају. По попису Срема из 1732-33. године види се да се у то време у Срему највише пчеларило у Руми са околином[48].

По попису из 1732-33. године осим Петра Вуковића и Јована Поповића, сви остали су попови, што се види из приложене табеле:

Име и презиме	Место	Бр. кошнице
Георгије Бранисављевић	С. Митровица	100
ђакон Петар Вуковић	Чалма	70
Михаило Владисављевић	Кузмин	20
Стојан Владисављевић	Шашинци	50
Марко Георгијевић	Земун	40

Рака Гавриловић	Војка	70
Крста Гавриловић	Лаћарак	40
Субота Ђурић	Ердевик	60
Арсеније Живановић	Вогањ	20
Петар Живановић	Патка	20
Јован Ивановић	Стејановци	10
Нешко Јовановић	Нерадин	70
Гаврило Јовановић	Рума	80
Стојко Јанковић	Мали Радинци	30
Марко Јевтић	Путинци	25
Стојко Јовановић	Петровци	35
Стојко Јовановић	Прхово	60
Илија Јовановић	Керек	100
Огњан Јездимировић	Крушедол	12
Марко Констатиновић	Краљевци	10
Стеван Малетић	Бановци	20
Петар Маринковић	Мишковци	30
Георгије Малетић	Чалма	40
Новак Мирковић	Павловци	25
Цвеја Максимовић	Нерадин	30
Димитрије Момчиловић	Карловци	10
Никола Николајев	Карловци	40
Стеван Орловић	Рума	30
Стефан Остојић	Ердевик	15
Гаврил Пејчић	Велики Радинци	6
Михаил Плавшић	Бачинци	39
Станоје Поповић	Мартинци	25
Путник Петровић	Чалма	12
Јован Пејић	Бешка	20
Михаил Петровић	С. Митровица	20
ђакон Јован Поповић	Сурчин	20
Василије Сердановић	Бановци	14
Михаило Стојковић	Голубинци	20
Цана Станимировић	Добринци	20
Петар Сименовић	Адашевци	10
Теодор Стојановић	Манђелос	8
Радослав Секулић	Бешеново	15
Петар Стефановић	Јазак	20
Јовица Савић	Ривица	25
Раско Стојадиновић Џамић	Карловци	25
Станоје Стојановић	Карловци	6
Иван Теодоровић	Војка	70

По попису из 1736-37 - број кошница по властелинствима у Срему

Иришко доњосремско	бр. кош.	Митровачко	бр. кош.	Земунско	бр. кош.	Карловачко	бр. кош.
Насеља		насеља		насеља		насеља	
варошИриг	229	Митровица	424	Земун	192	Карловци	115
Грчка Махала	104	Шатринци	201	Бежанија	85	Сланкамен	458
Секулића Мах.	76	Јарак	145	Сурчин	323	Крчедин	185
Средња Махала	77	Кленак	100	Јаково	80	Беочин	-

Врдник	16	Суботиште	124	Бољевци	130	Лединци	24
Ривица	83	Сибач	46	Прогар	138	Буковац	150
Јазак	94	Буђановци	249	Толинци	133	Каменица	21
Бешеново	104	Добринци	189	Дреновац	234		
Шуљам	151	Путинци	68	Обреж	248		
Гргуревци	30	Шелевренци	34	Огар	516		
Манђелос	191	Радинци	164	Карловчић	86		
Кукињаш	58	Јелинци (Рума)	27	Сакуле	151		
Шатрионци	24	Петровци	72	Добановци	204		
Крушедол	52	Краљевци	137	Керек	123		
Марадик	164	Рума	169	Прхово	74		
Вишњевци	70	Вогањ	13	Пећинци	81		
Радинци	138			Попинци	117		
Бешка	68			Војка	139		
Чортановци	55			Голубинци	167		
Патка	79			Белегиш	118		
Павловци	28			Туса	235		
Стејановци	107			Батајница	19		
Укупно	1.998						
Горњи срем	1.056	укупно	2.163	укупно	3.592	укупно	953
све заједно	3.054						

Подаци за претходну и следећу табелу су из књиге "Срби у Срему до 1736.-7. године", посебно издање Српске академије наука, која је изашла у Београду 1950. године.

Нуштарско властелинство	бр.	Алмај ердутско	бр.	Даљско	бр.	Варадинско са Мајуром	бр.
Нуштар	421	Ердут	21	Даљ	03	Варадин	300
Церић	438	Сарваш	9	Борово	10		
Острово	513	Тење	69	Церић	4		
Габош	546	Допсин	3	Бело Брдо	41		
Маркушица	558	Харастин	-	Нерадин	32		
Јармина	240	Ласлово	-				
Маринци	243						
Ланка Пустара	75						
Укупно	3134	укупно Аљма	102 135	укупно	390	укупно	300

По попису из 1736-37. број кошница по властелинству у Срему

Вуковарско властелинство	бр. кош.	Илочко или горњо сремско власт.	бр. кош.
Насеља		насеља	
Вуковар	96	Илок	51
Нови Вуковар	-	Моловин	23
Сотин	180	Сот	35
Опатовац	15	Пакледин	35
Ловас	74	Љуба	7
Мохово	-	Сусек	14
Шаренград	95	Свилош	2
Новак	22	Грабово	24
Мала Вашица	-	Лежимир	171
Илинци	16	Бингула	24
Товарник	47	Лађарак	31
Илача	37	Мартинци	236
Бановци	-	Кузмин	64
Ђелетовци	2	Бачинци	163

Вуковарско властелинство	бр. кош.	Илочко или горњо сремско власт.	бр. кош.
Нијемци	16	Ердевик	93
Чаковци	-	Дивош	54
Миклошевци	43	Ремета	4
Томпојевци	9		
Берак	-		
Оролик	25		
Слаковци	3		
Лазе	-		
Свињаревци	19		
Јанковци	27		
Петровци	6		
Негославци	27		
Богдановци	12		
Бршадин	6		
Пачетин	10		
Тординци	-		
Антин	-		
Корођ	7	укупно	1056
Бобота	10		
Вера	4		
Трпиња	11		
Укупно	819		

Митрополит Павле Ненадовић је са једном комисијом обишао 1753. године све манастире своје епархије и детаљно је описао стање у манастирима и пописао ко се бавио пчеларством и колико је било кошница на Фрушкој гори. Та визитација је обављена када су свештеници разврнули општину (општежиће је киновију) те су сви имали осопштину, то јест своје лично имање, којим су господарили по својој вољи: имали су не само покретна имања, него и непокретна. Митрополиту Ненадовићу је требало доста времена да калуђере натера да уђу у општину. То је подразумевало да сва своја имања (посед) предају манастиру.

Табела је направљена по подацима о визитацији из средине 18. века Тихомира Остојића.

Манастир	титула	име пчелара	бр. кош.
Фенек	јеромонах	Данило	25
	јеромонах	Исаије	30
	ујм	Викентије	30
	монах	Герасим	6
сам манастир			17
Врдник	игуман	Стеван Зоранић	10
	јеромонах	Јоаникије	12
	монах	Михаил	60
	монах	Јоасаф	20

Манастир	титула	име пчелара	бр. кош.
сам манастир			22
Јазак	игуман	Атанасије Станисављевић	50
	јеромонах	Мојсеј	6
	јеромонах	Михаило	20
	јеромонах	Јоаникије	6
	јеромонах	Теодосије	10
Бешеново .	игуман	Дионисије Нинковић	20
	јеромонах	Мојсеј	15
	јеромонах	Михаило	14
	јеромонах	Самуил	15
	јеромонах	Стефан	8
	јеромонах	Неофит	35
Шишатовац	монах	НН	35
сам манастир			110
Кувеждин	јеромонах	Мојсеј	6
Ђипша			15
Крушедол	јеромонах	Леонтије	27
	јеромонах	Исаије	26
	јеромонах	Пахомије	15
	јеромонах	Мојсеј	20
Велика	јеромонах	Гедеон	20
Ремета	монах	Јоаникије	60
манатир			57
Гргетег	јеромонах	Јефтимије	12
	архимандрит пећки	Василије Милошевић	34
	јеромонах	Симеон	15
	јеромонах	Пајсеј	20
	прњаворац	Петар Чупић	20
	прњаворац	Дмитар Радовић	20
манастир	на Баковцима		128
Раковац	јеромонах	хаџи Стефан	20
	јеромонах	хаџи Јоасаф	2
	прњаворац	Станоје Николић	5
	прњаворац	Ђурка Пинтер	12
	прњаворац	Павел Живановић	3
	прњаворац	Михаил Матић	1
	прњаворац	Јанко Николић	2
манастирске	на салашу		20
Ремецка (Беочин)	прњаворац	Иван Милићевић	17
Беочин			45

Са Арсенијем IV Јовановићем у Срем се доселио и архимандрит Василије Милошевић, а населио се у Гргетегу[49].

Попис у фрушкогорским манастирима за 1753. годину, по књизи Димитрија Руварца "Опис српских фрушкогорских манастира година 1753." Укупно је било 891 кошница

Манастир	звање	име пчелара	бр. кош.
Фенек	јеромонах	Данил	25
	јеромонах	Исаије	30
	јеромонах	Викентије Богосављевић	30
	монах	Герасим Георгијевић	6
	кошничар	Фатул, из Бокорешта	
сам манастир			14
Врдник	игуман јеромонах	Стефан Зорановић	10
	проигуман јеромонах	Јоаникије Максимовић	12
Јазак	игуман	Атанасије Станисављевић	50
	јеромонах	Мојсеј Живановић	6
	јеромонах	Михаил Стефановић	20
	јеромонах	Јоаникије Милутиновић	6
	јеромонах	Теодосије Павловић	10
сам манастир			70
Бешеново	игуман	Дионисије Николић	20
	јеромонах	Мојсеј Стојчевић	15
	јеромонах	Михаил Јосифовић	17
	јеромонах	Самуил Станисављевић	15
	јеромонах	Стефан Михаиловић	8
	монах	Неофит Рафаиловић	35
Шишатовац	монах	Никанор	35
сам манастир			100
Кувеждин	јеромонах	Мојсеј Марковић	60
Привина Глава	прњаворац	Петар Милићевић	2
Хопово	јеромонах	Исаије Продановић	6
Крушедол		Леонтије Радојчић	27
	јеромонах	Пахомиј Станојевић	15
	јеромонах	Мојсеј Ковачевић	20
Ремета	јеромонах	Гедеон Андрејевић	20
сам манастир			57
Гргетег	јеромонах	Симеон Павловић	15
	јеромонах	Пајсиј Андреовић	20
	слуга манастирски	Дмитар Радовић	20
Раковац	јеромонах	Стефан Николић	20
	прњаворац	Станоје Николић	5
		Ђурка Пинтер	12
		Павао Живановић	3
		Михаил Матић	1
		Јанко Николић	2
Беочин			45
У манастиру Реметској	прњаворац	Иван Милићевић	12

У књизи Димитрија Руварца "Опис српских фрушкогорских манастира године 1753." Налазимо податак да је митрополит Викентије Јовановић[50] наложио туторима да праве свеће од црквеног воска и да народ мора такве свеће користити. Из наредбе се види да је парвославна црква имала више воска него раније и да је митрополит издао ту наредбу

да би обавезао народ да купује восак. Порекло веће количине воска у православној цркви може бити од калуђера и свештеника који су се доселили или од досељених Срба који су давали прилоге цркви, а у сваком случају се може повезати са сеобом Срба после Арсенија III.

После доласка Марије Терезије на власт, наступила су боља времена за пчеларе, намесничко веће које је било под њеном влашћу донело је 1768. године наредбу: да, и ако су пчеле предмет опорезивања, пчелар почетник у прве три године пчеларења пореза буде ослобођен, па и када прођу те три године, пчелар почетник плаћа порез само на десет кошница, а све што је преко тог броја, да се не опорезује.

То је време када је у Бечу основана школа за пчеларе у коју су магистрати из Срема позивали заинтересоване грађане. Изгледа да је Аустрија посебну пажњу посвећивала развоју пчеларства међу граничарима. У уводу "Кратког упутства за пчеларење у Војничкој крајини", штампаног у Бечу на нашем језику 1808. године, за потребе сремско-славонске генералије налази се и царска наредба: да се према броју кошница држаоцу пчела даје награда и то: за 40 кошница 10, за 60-15, за 80-20 и за 100 кошница 25 форинти. Осим тога, још је и наређено да се да сваком учитељу граничарске касе четири кошнице "које он има да одржава и своје ђаке пчеларењу учи". На крају године, ученик завршног разреда, најбољи у пчеларењу бесплатно добија по једну кошницу, тешку најмање 30 фунти.[51]

По попису из 1733. године види се да у Иригу од 11 свештеника, ни један није био пчелар, што може да укаже на околност да поднебље није било погодно за пчеларење, али и да је ту било мало досељених Срба, јер је по већ поменутој грађи из бечких архива 1718-1739. године пчеларство било "једна од најрентабилнијих грана српске привреде у београдском округу." Иако у Иригу околности нису ишле на руку пчеларењу, по попису из 1736. године, забележено је 400 кошница, што би указало да је у то време међу досељеним становницима било доста вештих пчелара.[52] да би се боље видео однос броја кошница према броју становника, потребно је навести да је почетком 18. века у сремској жупанији било 33.000 људи, а током 18. века број становника фрушкогорске области био је[53]:

година	број домаћинстава	број становника
1734	3.409	13.980
1756	4.459	23.479
1766	5.194	27.009
1774	7.008	36.442
1791	6.629	34.818

3. "НА ОСОВИНИ РОДИ МЕД" ПРВА СРПСКА ПЧЕЛАРСКА ЗАДРУГА У РУМИ

Прво пресељавање пчела забележено је код старих Египћана, а касније и код Атињана, Ахајаца и Римљана[54], али та знања о рационалном пчеларењу су била потиснута од разних освајача и временом заборављена, као и многа друга знања античког света.

Први рационални пчелар средњевековне Европе био је Адам Ширих, Лужички Србин. Он је открио како се вештачки могу правити ројеви, а његова велика заслуга је што је о том великом доприносу као и другим практичним решењима многих пчеларских дилема писао и тако, својим списима, започео модернизацију рационалог пчеларства у 18 веку.[55]

У "Одговору" на "Предлог за побољшање пчеларства у Царске круне наследним земљама", написаном 1768. године, Петар Павле Главар је предложио оснивање пчеларских школа и издавање одговарајућих прописа за унапређење пчеларства и пчеларских уџбеника на матерњем језику. Вероватно је баш тај "Одговор" био разлог да бечка влада постави Антона Јаншу за пчелара при Ниже аустријском пчеларском друштву, а да га 1770. године именује за првог пчеларског учитеља новоосноване главне пчеларске школе у Бечу.[56] Јоже Ломбергар пише да је "свако ко је хтео да пчелари могао од Петра Павла Главара да добије кошницу", због чега су у Горењској и Долењској преовладале Главареве кошнице једнаких димензија, направљене од дасака, тако да су се могли додавати наставци, то јест продужеци, што је био битан допринос рационалном пчеларству. Антон Јанша, Главаров земљак, у својим књигама препоручује димензије наведених кошница, које су у другој половини 19. века називане "крањич".

"Патентом Марије Терезије, за Доњу Аустрију и Моравску" од 8. априла 1773. године, пчеларство је било ослобођено од свих пореза и од тог периода почеле су се оснивати пчеларске школе у Аустрији. Прва таква школа у Чешкој је у Новом Книну, а у Моравској у Старом Брну. Кошнице у Брну биле су направљене по Јаншином упутству из књиге "Пчелиња школа" Мартина Климе из 1790. године. Мартин Клима у наведеној књизи препоручује коришћење кошница по Јаншиним упутствима, али је њихово масовније коришћење сачекало средину 19. века[57]. Када је основана Прва пчеларска задруга у Чешкој.[58] Њу је основао Павел Хетл у Чешкој 1853. године и звала се "Земаљска задруга за подизање пчеларства у Чешкој". Прве пчеларске новине у Аустроугарској основао је Фрања Живански.[59]

Јосип Толби, камерални инспектор из Сомбора, издао је 1789. године на четири стране упутство на немачком, мађарском и српском језику - како треба пчеларити, а први календар о пчеларству на српском језику ("Славеносербски мјасецослав") био је из 1792. године. Године 1808. издато је "Кратко упутство за пчеларење у Војној крајини", штампано латиницом. Израз "Мед на осовини роди" први је забележио

Јован Мушкатиревић[60], али је тек Аврам Максимовић у својој књизи "Пчелар"[61] јасно написао на народном језику како треба пчеларити, употребљавајући при томе израз "Мед на осовини роди". Књига А. Максимовића је неупоредиво боља од претходне литературе о пчеларству, штампане на нашем језику, на шта указује митрополит Стратимировић у свом циркулару од 17. априла 1813. године, наводећи објаву Његовог царског величанства Аустрије да је Адам Максимовић, парох сомборски, одликован златном колајном за савестан рад у школама и препарандијама.

То су све биле припреме за револуционарне промене у литератури о пчеларству, које је код нас унео Јован Живановић у својим књигама и у листу "Српски пчелар", који је излазио у Руми.

"Српски пчелар" је постепено припремао јавност за оснивање "Српске пчеларске задруге". Први покушај оснивања Српске пчеларске задруге био је на Српској пчеларској скупштини у Великом Бечкереку (Зрењанин) 10. августа 1878. године, али није успео иако су била донета правила Друштва пчеларске задруге. У Српском Итебеју одржана је 16. августа 1883. године друга Скупштина о оснивању Српске пчеларске задруге и донета су правила, али ни ту пчеларску задругу тадашње власти у Аустроугарској монархији нису дозволиле, јер је то било сувише либерално. У свом писму из 1883. године, патријарх Герман препоручује народу и верницима да присуствују пчеларској Скупштини у Српском Итебеју: "Извештени смо да ће се у Српском Итебеју дана 16. (28.) августа ове године, Пчеларска скупштина одржати. Поводом тим, а из разлога тога, што је вођење пчеларства, као једна грана економије уопште по народ од неизмерне ползе, не пропустите Благоговјенство ваше, како свештенство тако путем својим и учитељство и народ тамношњег протопрезвитерата знања и равнања ради известити"[62]. Тек 20 година после првог покушаја основана је Српска пчеларска задруга 13. августа 1898. године, и то у Руми.

Највећи борац за ширење истине о рационалном пчеларству, преко Српске пчеларске задруге у Руми био је Јован Живановић, професор на катедри за пчеларство Српске православне богословије у Сремским Карловцима, у којој је архимандрит Иларион Руварац био ректор и без чијег разумевање не би била 1878. године[63] основана прва катедра за пчеларство на Балкану, а друга у свету.[63]

Припреме за оснивање прве Српске пчеларске задруге у Руми 1898. године

Румљани су се, уз помоћ оних који су пратили литературу о пчеларству - а то су били пре свега учитељи и попови - припремали да оснују пчеларску задругу . Бројност летературе о пчеларству уочи оснивања Српске пчеларске задруге у Руми може се видети у делу Јована Живановића "Пчеларење у Срба" (1883. у Новом Саду). Аутор наводи и предлаже својим читаоцима литературу коју је користио: Аврам Максимовић, (парох из Сомбора) "Пчелар" 1810. године, као прва књига

на нашем језику у којој има и теорије и праксе, због чега се за њега може рећи да је отац пчеларске литературе у Срба и рационалног пчеларства; Максимилијан Ђурчин, пензионисани официр из Панчева "Стари пчелар"; у Новом Саду 1847. године; "Пчелар" Филипа Ђорђевића, трговца, из Сенте, издато у Новом Саду 1860. године; "Поуке из пчеларства" Милана Р. Антића, у Београду 1876. године; Милан Кучењак "Пчеларство", у Загребу 1877. године; Живановићев "Српски речник за кованџије", 1877. године у Новом Саду; "Кратко пчеларство за почетнике" М. Дејановића у Панчеву 1878. године; затим "Пчеларење у Срба" од Јована Живановића, изашло 1879. године, у трећој годишњици Николе Чупића; "Српски пчелар" прва свеска од Јована Живановића; "Пчеларство за општу и школску употребу" од Иве Томића, Загреб, 1879.; "О спаривању и оплођивању животиња, а особито пчела" од Јована Живановића, Нови Сад, 1880.; "Какве нам ваља подизати школе" и "О запаћењу италијанских пчела" истог аутора, издата две, односно четири године касније; "Пчеларство" од Милихера, а у преводу Мијата Стевановића; 1870. године. "Поучник у вртларству, воћарству и пчеларству" Јосипа Парташа из 1872 године; "Привреда" економски лист уређивали Игњат Бурјан и Јован Живановић, Н. Сад, 1880-82. године; "Хрватска пчела" уредник Богдан Пенић, излази у Осијеку; "Пчела", илустровани орган за српске пчеларе, уређивао Драгутин Посниковић, Београд, 1883-85; "Тежак" излази у Београду; "Млади пољоделац" од Е.М.Вусија, Задар, 1887. године; Доброслав М. Ружић, "Пчела - живот и развиће њено", Београд, 1890; "О Пчеларству" од Сретена Л. Поповића, Београд 1889. године; "Пчеларство - упут рационалном пчеларењу за пчеларе и пољопривреднике са више слика" од П. Бека, у преводу Игњата Мирковића, Београд 1889. године; "Домаћи лист" уређује Стеван Коњовић, Сомбор, 1890-91. "Поука у пчеларству за порабу у школи и народу", Васо Дојић, Беловар, 1890. године; "Американка" од Јована Живановића, Осијек, 1891. године; "Нови сустав господарственог пчеларства", написао Иван Плавшић, Митровица, 1891. године, "Орао" календар са чланцима о пчеларству, "Пчеларење са покретним саћем" од Квирин Броза, Загреб, 1892. године; "Пчеларство за народ" од Ивана Маширевића, Нови Сад, 1893. године.

Из наведене литературе, може се приметити да је у последњој четвртини 19. века, дошло до наглог повећања интересовања за литературу о пчеларству, што је резултирало стварањем Српске пчеларске задруге у Руми. Те исте, 1898. године, у Аустрији је било 72 главне пчеларске задруге.

У Руми је Марко Шаула, у договору са Фердинандом Ристером, сазвао пчеларе из Руме и околине на конференцију 5. фебруара по новом календару, а 17. фебруара по старом, 1898. године, да припреме правила за Српску пчеларску задругу. Конференција је успешно одржана упркос лошем времену и том приликом формирани привремени одбор Српске пчеларске задруге је донео радну верзију правила будуће Српске пчеларске задруге.

Сергије Попић

Марко Шаула, парох

Сергије Попић, управник манастира Раваница је позвао и примио у Врднику привремени одбор Српске пчеларске задруге у оснивању 9. (21. априла) априла да размотре поменута правила.

То што је баш Сергије Попић позвао одбор Српске пчеларске задруге, није случајно: он је и пре оснивања задруге био ангажован на пропагирању пчеларства, пишући у "Српском пчелару" о прошлости и развоју пчеларства. Већ у другом броју "Српског пчелара" за годину 1896. написао је интересантан чланак о прошлости пчеларства у Срему, у којем наводи да је 1754. године манастир Врдник имао 96 кошница, а да је за надзорника кошница био одређен монах Јосиф. Године 1757. нови надзорник за кошнице био је монах Стефан. Тај посао је, 1758. године обављао Исаије, а марта исте године умро је монах који је ручно плео кошнице.

Попић такође наводи да је у манастиру Хопово професор Арсеније Пошшић предавао пчеларство и да ученици "дају наду да ће по свршеним наукама започети пчеларство" . При крају свог чланка, поменути аутор похваљује високу свест браће калуђера у Србији, који су на својој монашкој скупштини, одржаној 25. и 26. септембра 1896. године у манастиру Драчи, под тачком 3. закључили да би при сваком манастиру требало да се подигне пчелињак где би се рационално пчеларило, а у тачки 5. су донели одлуку да се на тим пчелињацима одржавају курсеви.[65] Поменути ученици Арсенија Пошшића су се или одселили из Хопова, или се нису ни бавили пчеларством, јер, по попису кошница са краја 19. века, а и по оном из 1902. године, није било кошница, односно пчелара у том манастиру.

Пример Сергија Попића је био доста усамљен међу српским калуђерима у Срему, а то се види из тога што је 13. (25.) августа 1898. године, на оснивачкој скупштини Српске пчеларске задруге у Руми, био присутан само један калуђер. Осим тога, подаци говоре да је на Фрушкој

гори, код калуђера у манастирима 19. века било укупно само 20 кошница, а да је 1757. године само у манастиру Раваница било 120 кошница.[66]

Састанак одбора за припрему правила "Српске пчеларске задруге у Руми" отворио је у манастиру Раваница Марко Шаула, румски парох.

Из Правилника Српске пчеларске задруге у Руми, разматраног у Врднику 1898. године, види се, под тачком 16. да је на печату будуће задруге била кошница Јована Живановића са натписом: "Српска пчеларска задруга у Руми 1898." Под тачком 14. наводи се да задруга узима за свој орган лист "Српски пчелар" преко кога ће Одбор бити у контакту са члановима задруге и симпатизерима пчеларства.

Одредбе о Одбору Српске пчеларске задруге у Руми налазе се под тачком 12, где се види да се он састоји од председника, потпредседника, секретара, благајника, осам одборника и учитеља путника, који има саветодавни глас. У тачки 13. наводи се да ће учитеља путника бирати Скупштина задруге. Седницу Одбора за припрему правила Српске пчеларске задруге у Руми, која је одржана у Врднику, потписали су: привремени председник Тоша Богдановић, перовођа Јован Латинкић и чланови Јован Живановић, професор, Иван Маширевић, катихета, Васа Латинкић, парох, Коломан Племенити Јанчо, начелник, Гавра Путник, учитељ, Фердинанд Ристер, трговац, Милан Коњевић, учитељ и Марко Шаула, парох.

Пчеларима

Позивају се сви пчелари, да дођу на пчеларску скупштину, која ће се држати 13. (25.) августа у Руми и на којој ће се претресати штатути за „Српску пчеларску задругу", а после тога држаће предавања из пчеларства Борђе Коларовић, парох, Васа Латинкић, парох, Иван Маширевић, катихета, Марко Шаула, парох и Јован Живановић, професор. Због тога, што ће бити у Руми пчеларска скупштина и што ће тамо бити предавања из пчеларства, не ће бити предавања за пчелињаку Јована Живановића у Карловцима.

Бр. II. Год. II.

СРПСКИ ПЧЕЛАР

ОРГАН ЗА СРПСКЕ ПЧЕЛАРЕ

Штампа
Српске Манастирске Штампарије

1898. Прва српска пчеларска задруга у Руми

У "Српском пчелару" из 1898. године[67] објављен је записник будуће Српске пчеларске задруге у Руми, али се у поднаслову оба чланка поткрала грешка о датуму састанка одбора пчеларске задруге одржаном

у Врднику 2.(21.) април, уместо 9.(21.) април, како лепо пише на крају записника.

1898.

4. Прва Српска пчеларска задруга у Руми

На осовини роди мед

"Да је истина она тврдња многих да су пчелари већином добри и вредни људи и да многе лепе особине пчелиње пријањају за пчеларе, могао се за време пчеларске скупштине свако уверити. Сви су били свим срцем, свом душом и мишљу одани задатом реду и посао је текао као у кошници: глатко и брзо".[68] На Скупштини, која је одржана у српској цркви било је пчелара из Срема, Баната, Славоније, Хрватске, па и Босне, а "може се тврдити да би било и више, нарочито из Руме и околине, да није био вашар у Иригу." По професији или звању највише је било свештеника и учитеља. Било је Срба, Хрвата, Немаца, Словака и Мађара.

Пчеларска скупштина у Руми је усвојила у потпуности следеће чланове из предлога статута који је припремљен у Раваници: један, два, три, пет, седам, осам, девет, 13, 15-21. Члан 12. је измењен тако да се уместо осам бира 10 одборника. Члан шест је допуњен тако да се редовни чланови деле на: 1. чланове првог реда и 2. чланове другог реда. Чланови првог реда плаћали су шест круна годишње, а чланови другог реда две круне годишње. Оснивачка скупштина Српске пчеларске задруге у Руми била је 13.(25.) августа 1898. године.

У поднаслову чланка, објављеног у "Српском пчелару" који је приказао записник оснивачке скупштине, одржане у Руми, поткрала се грешка - на почетку чланка пише: "ради оснивања "Српске пчеларске задруге", а на крају записника: "ради оснивања Српске пчеларске задруге у Руми", али без употребе наводника, тако да није јасно наведен званичан назив задруге. То је стварало недоумице о званичном називу основане пчеларске задруге у Руми.

На главној Скупштини наведене задруге у Српском дому у Сремској Митровици, 11. (24.) септембра 1903. године, председник Богдан Новаковић је предложио да се из званичног назива "Српске пчеларске задруге у Руми" избаци део "у Руми", што "даје задрузи значај локални", па су тако у Митровици скратили званичан назив "Српска пчеларска задруга у Руми" у "Српска пчеларска задруга" у Руми.[69]

Ђорђе Коларевић упозорио је Скупштину Српске пчеларске задруге о једном немилом догађају и предложио да се Скупштина изјасни тим поводом.[70] У име Скупштине СПЗ у Руми, Марко Шаула, Жарко Миладиновић, потпредседник пчеларке задруге (у даљем тексту СПЗ) из Руме и Ђорђе Коларевић су потписали изјаву у којој се оштро иступа против Аце Живановића, који је "неправедно и увредљиво насрнуо на Јована Живановића" [71]. Дакле, оснивачка скупштина СПЗ у Руми се

оштро дистанцирала од издавачке делатности београдског "Пчелара",борећи се за истину о меду и рационално пчеларство.

У Аустроугарској монархији је цар Фридрих Јозеф био лично заинтересован за ширење истине о напредном пчеларству[72], због чега је Аустроугарска била међу првима у Европи по производњи меда[73]. Како је, међутим, постојала оправдана сумња да Срби у Аустроугарској радије читају "Пчелар" из Београда, него "Хрватски пчелар", а о мађарској и немачкој литературу о пчеларству да и не говоримо, било је мудро од власти Аустроугарске што је подржала оснивање Српске пчеларске задруге у Руми, а учинила је то да српско становништво не би потпало под утицај нестручне литературе, односно "Пчелара" из Београда[74], што би смањило количину добијеног меда и престиж Аустроугарске монархије у Европи.

Председници Српске пчеларске задруге у Руми

Теодор Богдановић

велики газда и први председник Српске пчеларске задруге

"У каквој радости бива душа пчеларева кад му се рој на топлим зрацима уз милозвучан звук пчела изнад пчелињака вије, док матица не седне на згодно место - то зна и осећа само прави пчелар! Исту такву радост осећао је сваки пчелар на пчеларској скупштини, 13. (25.) августа у Руми... гледајући у којем броју су се скупили пчелари из Бачке, Баната, Срема, Славоније и Босне, сабраних око своје матице Јована Живановића да оснују Српску пчеларску задругу. Пчелари је и основаше. Основаше је ради оних добара која ће та заједница пчеларска пружити сваком члану за себе и свима заједно, а тиме и целом нашем народу."

Да је истина да се "пчеларством могу занимати само честити људи, а рђави ретко" [75], доказ је и личност попут Теодора Богдановића, члана многих просветних и хуманитарних друштава. Често је давао поклоне Српској православној цркви, "Српском пчелару", Српској пчеларској задрузи у Руми. По потреби, и друга друштва хуманитарног и просветног карактера могла су од њега очекивати прилоге.

Први председник Српске пчеларске задруге рођен је у Руми, 21. јануара 1830. године, у породици трговаца, од оца Петра и мајке Ане.

Теодор Богдановић је, због коректних и плементих животних принципа, био поштован од свих сугрђана Руме, без обзира на веру и националност.

Богдан Новаковић
которски председник и други председник Српске пчеларске задруге

Без економског напретка, не може бити никаквог напретка: ни у књижевности, ни у вештинама, ни у науци, био је став Богдана Новаковића, а за пчеларство је говорио да је "Поезија економије". Користио је сваку згодну прилику да другима слади пчеларство, и зато га је Српска пчеларска задруга у Руми одликовала почасним чланством.

Његова велика заслуга била је што је, као председник у котору пазовачком, ширио пчеларство шаљући старог Каменара да предаје и по целом Срему шири рационално пчеларство. То исто је чинио и као председник румског котора. Зато у та два котора у Срему има највише пчелара.[76]

Јован Шевић
краљев јавни бележник, народни посланик и трећи председник Српске пчеларске задруге

Да је истина да се "пчеларством могу занимати само честити људи, а ретко рђави, јер немају разлога да се пчеларством баве", доказује и Јован Шевић. Знајући за његову упорност и вредноћу, Певачко друштво, Школски одбор, Ватрогасно друштво, Румска касина и Позоришни одбор су желели да им др Јован Шевић буде председник. Али, он је прихватио место председника Српске пчеларске задруге, процењујући да је својим резултатима и циљевима показала да њој највише пажње и упорности треба посветити, а осталим друштвима је помагао колико је могао, не одбијајући ни једно локално хуманитарно и културно друштво. И поред тога што је много времена проводио око васпитања своје петоро деце, стизао је да врши дужност народног посланика, жупанијског скупштинара, трговишног заступника и да развије лепо имање на пустари Јелковац, где је 1900. подигао леп, модеран пчелињак. Осим наведеног, имао је и парни млин.

Др Јован Шевић рођен је у Новом Саду, 1858. године, где је завршио основну школу, гимназију је завршио у Осијеку и Винковцима, а права у Грацу и Бечу, где је промовисан за доктора права у 24 години, и

положио испит за уланског лајтнанта. Затим се запослио као конципијент у Загребу и Осијеку, а од 1885. живео је у Руми као кр. јавни бележник.[77]

Јован Живановић
Уредник "Српског пчелара"

Здравицу на свечаном ручку поводом оснивања Српске пчеларске задруге у Руми испио је својим ученицима: Марку Шаули, Васи Латинкићу, Ђорђу Коларевићу и Ивану Маширевићу професор Јован Живановић. Патронат Карловачке гимназије примио је за професора Јована Живановића 1865. године, под условом да "не уводи новотарије Вука и Даничића", због чега је често долазио у сукоб са директором Карловачке гимназије Јованом Пантелићем из Огара великим противником Вука Караџића.[78]

Јован Живановић је за две године успео да се избори да у своја предавања уведе Вуков и Даничићев правопис, и поред великих сукоба са патронатом и директором.

Иако је 1848. година била година победе Вуковог правописа, у Карловачкој гимназији званично је уведен тек 1872. године. После победе тих напредних идеја, Јован Живановић се са великим ентузијазмом посветио ширењу напредних идеја у пчеларству, на српскохрватском говорном подручју, па је тим поводом подигао пчелињак у Сремским Карловцима, пронашао савремену кошницу коју је назвао "американка", написао низ публикација на ту тему и основао и уређивао "Српски пчелар", од 1896. до 1914. године. Резултат његове борбе и његових истомишљеника била је Српска пчеларска задруга у Руми.[79]

Васа Латинкић
Јазачки парох и катихета

Васа Латинкић је на свечаном ручку после оснивања Српске пчеларске задруге у Руми испио здравицу са румљанима, после здравице Ристера и Каменара, који су наздравили слози пчелара. Латинкић је први у "Српском пчелару" број 4 за годину II, предложио да се Српска пчеларска задруга оснује у Руми, образлажући то тиме што је "Рума центар жупаније Сремске" и зато што у Руми са околином има доста пчелара, што су уредници "Српског пчелара" прихватили као најбољи предлог. Латинкић је био и учитељ катихета у Карловачкој гимназији.[80]

На оснивачкој скупштини Српске пчеларске задруге у Руми, Васа Латинкић је предложио да се телеграмски поздрави високи заштитник пчелара и "Српског пчелара", његова светост преузвишени господин Георгије Бранковић[81], патријарх српски, што је једногласно и са одушевљењем прихваћено.[82]

Иван Маширевић
Уређивао лист "Српски пчелар" и учитељ пчеларства

Четврту здравицу за време свечаног ручка после оснивачке скупштине Српске пчеларске задруге у Руми, испио је Иван Маширевић патријарху српском Георгију Бранковићу, који је још од пчеларске скупштине у Итебеју помагао развој рационалног пчеларства. Од оснивања Карловачке гимназије 1791. па до 1872. године, поуку о хришћанству вршило је бесплатно карловачко свештенство и богослови. Први прави катихета, којег патронат изједначава у плати а другим професорима и добија титулу професора, био је Иван Маширевић.

Маширевић је био врло амбициозан човек: није само предавао хришћанске науке, већ је покушао да буде и васпитач омладине. Да би се више приближио ђацима и оплеменио њихова срца, издавао је ђачки лист "Ђачки пријатељ". Маширевић је уређивао лист "Српски пчелар" са Јованом Живановићем и издао неколико популарних књига о пчеларству.[83] Административни одбор епархије сремске поставио је Ивана Маширевића 1898. године за учитеља пчеларства у фрушкогорским манастирима, а имао је дужност да према упутствима (сличним онима из Угарске) развија и подиже пчеларство у манастирима.

Године 1898. у Аустрији је било 18 путника учитеља, док је 1869. године био само један.[84]

Имена Румљана, чланова Српске пчеларске задруге, који су били присутни на оснивачкој скупштини Српске пчеларске задруге у Руми, августа 1898. године.

Теодор Богдановић, велики газда
Бранко Богдановић
Ђока Вујанић, ћевабџија
Мита Ђорђевић, адвокат перовођа
Јован Ђуришић, велики газда
Павле Ђурђевић
Гроздић Душан, абаџија
Сава Гроздановић, абаџија

Емилија Гајишин
Стева Димитријевић
Милан Димитријевић, професор
Димитрије Зековић, административни службеник парохије
Жарко Јаковљевић, трговац
Коломан Племенити Јанчо, трг. начелник
Ненад Крстић, воскар
Јован Латинкић, катихета
Жарко Миладиновић, адвокат
Божа Милуновић
Милена Миладиновић
Јован Максимовић, столар
Антон Муха, рав. учитељ
Тоша Огризовић, учитељ
Фердинанд Ристер, трговац
Гавра Путник, рав. учитељ
Душан Поповић, учитељ
Аром Прица, столар
Сава Суботић, трговац
Петар Стефановић, учитељ
Драгутин Хекман, учитељ
Јосип Хондл, лекар
Марко Шаула, парох

Резултати рада Српске пчеларске задруге у Руми

Резултати рада "Српске пчеларске задруге" у Руми и "Српског пчелара" најбоље се виде по стању пчеларства у Фрушкогорским манастирима, где је 1899. године свеукупно било 20 кошница, а 1902. године, иако су све три године за пчеларство биле веома рђаве, и велике штете су наносиле, број кошница се повећао на 175 "американки"(најмодерније кошнице тог времена), 58 плетара и две "Берлепшевог" система кошница.

Број кошница у фрушкогорским манастирима по попису у лето 1902. године

назив манастира	американке	плетаре	берлепшева
Гргетег	16	-	-
Велика Ремета	7	2	-
Крушедол	14	2	-
Беочин	14	2	-
Раковац	24	20	1
Раваница	16	-	-
Јазак	16	5	-
Мала Ремета	6	3	1
Бешенова	8	5	-
Шишатовац	26	8	-
Кувеждин	13	12	-
Фенек	15	1	-
Привина Глава	-	-	-
Хопово	-	-	-

Ако узмемо у обзир: 1. да је пчеларство у фрушкогорским манастирима крајем XIX века замрло; 2. да су све три, а нарочито 1902. година биле необично лоше за пчеларство[85], 3. да известан део манастирске братије нема смисла за пчеларство јер се боји жаоке[86], ово десетоструко повећање броја кошница за тако кратко време је импресивно.

5. СРПСКИ ПЧЕЛАР

У "Српском пчелару", органу СПЗ у Руми, било је интересантних прилога из прошлости древних народа о пчеларству и примени пчелињих производа из историје пчеларства југословенских и других народа, а било је и много конкретних и практичних савета за пчеларе. Жарко Миладиновић је написао низ чланака о "Праву пчеле". Било је много разноврсних чланака о "Праву пчеле" материјалној и здравственој користи од пчела.

Жарко Миладиновић
потпредседник Српске пчеларске задруге у Руми, народни посланик, адвокат и публициста

Да је истина да се "пчеларством могу занимати само честити људи, а рђави ретко, јер немају разлога да се пчеларством баве", потврђује и дело Жарка Миладиновића. Приликом оснивања Српске пчеларске задруге у Руми, 1898. године, био је међу највећим ентузијастима у Оснивачком одбору. Те исте године, почео је у "Српском пчелару" да пише чланке у наставцима "Право о пчели", користећи при томе обимну литературу на српском и страним језицима. Направио је преглед развитка институције права о пчелама од Римског права код Римљана, преко старогерманског, српског средњевековног, немачког и аустроугарског права, до савременог српског и црногорског права из 19. века. То је био први рад такве врсте на нашем језику. Поред тога што је писао у "Српском пчелару", писао је у календару "Рад" и у другим часописима о пчеларству и привреди.

Током трајања оснивачке скупштине Српске пчеларске задруге у Руми, учесници су разгледали његов пчелињак, који се налазио у сред Руме, на доњем тржишту код Крста. Када су га саветовали да пресели пчелињак на неко друго место где ће имати више користи од пчеларења, он је одговорио: "Нека, ту се стиче народ из целог Срема, па кад виде леп пчелињак, многи ће добити вољу да и они пчеларе... Таки је био у сваком послу" [87]. Није гледао личну корист, већ је пре свега радио из филантропских разлога. Да би привукао народ модерним идејама о пчеларству, учио их је да се окрену природним ресурсима са свог поседа, од којих ће и они, а и други имати разноврсну корист. Покушао је да приближи ту идеју бавећи се правним аспектом пчеларства и указујући да се већ хиљадама година најразвијенији и најкултурнији народи света баве тим послом. Тиме је, истовремено, доказао да пчеларство није неко

пролазно занимање, већ вечан занат који ће постојати док постоји цивилизација.[88]

Познато је да се човек од давнина бавио пчеларством, односно производњом меда и воска као посебном граном привређивања. Развој пчеларства створио је потребу да се ова област производње правно уреди. Др Жарко Миладиновић је у чланку "Право о пчели"[89], позивајући се на немачко законодавство, то право дефинисао као "скуп правних прилика и одношаја који се тичу пчеле, као и скуп правних прилика и одношаја који уређују те одношаје"[90], истичући при томе да се не ради само о приватном, него и јавном праву. У тексту који следи дајемо кратак приказ Миладиновићевог виђења римског права о пчеларству, с обзиром да је Срем у једном периоду, од средине III до V века био један од најразвијенијих региона Римског царства.

Римско право

Римско право даје почетак законодавства о пчеларству. Његове установе о овој грани привређивања врло су оскудне и непотпуне.

По римском праву, истиче др Миладиновић, пчела (apis) је покретна ствар и спада међу дивље животиње по природи својој. "Apium natura fera est" значи да су пчеле по својој природи и бићу дивље. У другом ставу се каже да се пчеле дају припитомити и да су домаће пчеле припитомљене, те да су наше власништво све дотле док не одбаце навику да се враћају у своје стално пребивалиште (кошницу). Иако су Римљани сматрали пчелу дивљом, разликовали су шумске и домаће пчеле, а та разлика је нарочито била важна када се радило о стицању и губитку права власништва над пчелама.

Према римским правним изворима, власник и сваки други уживалац земљишта имао је право да држи пчеле. Ако је пчелињак спадао у земљиште, тада је уживалац имао право да узима мед иако није био власник, па је смео да употребљава пчеларски алат.

Римско право признавало је власништво над пчелама а тиме је признавало да пчеле могу бити предмет државнине (поседа). Што се тиче дивљих пчела, те је могао себи присвојити свако ко их нађе, ако га у томе не спречи власник земљишта, јер је у том случају могао власник добра узети себи пчеле. По римском праву, могло се стећи власништво над дивљим пчелама присвајањем ("окупацијом"), јер "није доста само хтети и власништво стећи, већ се исто морало уистину и задобити". За то и вели римско право: "Стога пчеле које су се спустиле на твоје дрво, док их ниси стресао (затворио у своју кошницу), исто тако нису твоје као што нису твоје ни птице, које су на твом дрвету гнездо сградиле, па стога, ако их је неко трећи ухватио, то је он њихов власник. И сађе ако су неко начиниле, може свако ко хоће себи узети.

Но видиш ли кога док је све по старом, то јест док није рој ухваћен, да ступа на твоје земљиште, то му можеш с правом забранити улазак."

Римско право, дакле, полазећи од основног правила да су пчеле по природи дивље, каже Жарко Максимовић, установљава да се

власништво над пчелама може правно стећи тек пошто се оно фактички оствари, или стекне: ако се пчеле узму у посед с намером да се присвоје. Власник пчела није постао онај на чије су се дрво спустиле пчеле, већ онај који их је себи присвојио, а власнику дрвета слободно је забранити улаз и подићи против њега тужбу за ометање поседа. Питање је ко стиче право власништва: да ли онај ко је против воље власника дрвета и земљишта присвојио пчеле? Било је два мишљења: по првом, власник је узурпатор, а по другом - није. Али, касније је преовладало друго мишљење, стога што римско право разликује овлашћење на лов од питања о стицању власништва, због тога што ствар која се присвојила није ничија, те је узурпатор онај који је, без дозволе власника земље, постао власник истих. Само га је власник земљишта, против чије је воље узео пчеле, могао оптужити за ометање поседа, или зато што му је задирао у његово власништво, па је тужбом могао захтевати да узурпатор призна његово власништво на земљу, затим да преда против правно узурпирану ствар и да уз то надоканди штету. Све изнесено важило је за стицање власништва над дивљим пчелама.

Што се домаћих пчела тиче, ту је присвајање, као начин стицања власништва, играо велику улогу. Разлика је била у томе што је првенство пред свима имао власник роја, који је одлетео из његове кошнице, а он је имао право ухватити га и однети. Право над њим је имао само док га је гонио, док му се рој не изгуби из вида и док га није тешко гонити ("рој који је из наше кошнице излетео, све дотле се има нашим сматрати, док га из вида не изгубимо и док гоњење није скопчано с потешкоћама"). То "из вида изгубимо" значи да власник који вија свој рој мора видети, или бар знати где му је рој. Остаје питање: може ли власник роја, и против воље власника земљишта ступити на власништво истог, или може приморати власника на издање (предају) роја, ако силом не ступи на туђе земљиште.

Ако власник роја силом ступи на туђе земљиште, тада власник може против њега, као и против присвајача дивљих пчела, подићи тужбу ради "сметања признања неограниченог поседа". Али зато ипак може власник роја тужити власника земљишта на предају роја, ако неће то да учини добровољно.

Власник роја, који хоће да добије право да ступи на туђи посед, мора пре свега положити јемство за штету, коју ће можда хватањем роја начинити.

Додаћемо још да власник роја има право тражити накнаду штете од власника земљишта ако му је било немогуће да рој ухвати зато што му је власник земљишта без икаквог разлога забранио да ухвати рој.

Из напред истакнутог може се видети како се власништво на домаћим пчелама може изгубити, ако пчеле одлете а власник их не вија, ако их не ухвати, изгуби их из вида и не зна где су.

Римски правник Прокло је одрицао могућност да човек у власништву држи пчеле, јер је мислио да пчеле увек одлећу и долећу, па човек не може имати ни власништво над њима. међутим, то је био усамљен случај и његов став се сматрао погрешним, јер пчеле без

господара одлећу и натраг се враћају, односно - имају навику да се враћају.

Пошто по римском праву пчеле могу бити предметом власништва и промета, то је сасвим доследна одредба у истом праву да нико не сме туђе пчеле убијати или уништавти, а та забрана иде дотле да се туђе пчеле не смеју уништавати ни онда, ако пчеларима туђице краду мед, или ако се код непчелара наваде на какав слаткиш. По Римском праву, такав уништавач пчела био би одговоран за штету, коју газда тиме претрпи. Обрнуто, пак, нема право тражити накнаду за штету онај код којег су туђе пчеле какву штету учиниле, јер се узимало да је дотични сам крив "што је пчеле навадио, те што није отклонио крађу пчела."

Сваки власник може располагати својим имањем по вољи и сусед томе не може ништа приговорити, ако му то располагање не годи и ако му смета. Али, ако је располагање имовином "претерано преко сваке мере", тада је, по римском праву, сусед могао тужити да му се омета посед. То је, аналогно, важило и за пчеле.[91]

Римско право је, видимо из наведеног чланка Жарка Миладиновића, веома озбиљно третирало пчеларство као делатност и штитило право пчелара.

Лекарије и дуговечност

"Све је лек, и све је отров,
само зависи од - дозе"
(Парацелзус)[92]

О лековитом дејству пчелињих производа у "Српском пчелару" су излазили бројни чланци, као на пример: "Пчеле и културни народи старог века" од Милутина Гавриловића, "О важности пчеларства од његових почетака до данашњег дана с обзиром на лековитост пчелињих производа" од Милана Мартиновића, "Вредност воска у давнина", "Мед у давнина" и многи други.

Египатски папирус, који је дешифровао Георг Еберс, стар је више од 3.500 година, а назив му је: "Књига о припремању лекова за све делове људског тела"[93]. Ова књига наводи лекове од меда за: органе варења, бубреге, очи, потресе главе, хирургију итд. Пчелиње производе су користили за одржавање лепоте, нарочито за негу лица, што показују стари документи из антике. Клеопатра је уптребљавала креме за лице, направљене на бази меда, а Хипократ, Авицена и Галенус су користили мед за негу коже лица.

Диоскурит је користио мед за ране, бол у ушима, за побољшање вида, зубе, десни, потенцију итд. Плиније помиње мед као лек против болести грла, крајника, ангине, упале плућа, за ране, тровање ... У доба Плинија и Вара "мушији талог" био је лек за нервна обољења, чиреве и убоде. Тај талог био је прополис, продаван је у Риму скупље него мед. Употребљавао га је сваки римски легионар. У стручној литератури помиње се да је, вероватно, прва вест о лечењу прополисом она из 1586. године, од Шпанца Луиса Мандеза де Тореса[94]. У "Српском пчелару"

може се наћи да је Демокрит из Абдере, када је хтео да умре, продужио себи живот удишући испарења од меда, односно - прополис. Прополис су познавале и Инке, а у Грузији се у медицини прополис помиње већ у XII веку. Восак и прополис употребљавао је и Авицена, против затрованих рана, за извлачење стрела и трна. Мед у лечењу код Муслимана помиње још и Мухамед.[95] Прича се како је једном неки човек дошао код пророка Мухамеда и пожалио се да му брат има јаке болове у телу. Пророк му је препоручио да брату даје само меда, и од тога ће оздравити. Човек послуша савет и после неког времена дође опет, да се пожали како лек не помаже. Мухамед на то одговори: "Иди и подај му још меда, јер Бог истину говори, а тело твог брата лаже". Овај оде и тако уради и доиста, брат му оздрави.

Најстарија жена лекар, савременица Стефана Немање, Евпроксија Зоја, ћерка великог кнеза Стислава Владимировича и унука Владимира Мономаха, у поглављу "Хигијена исхране" у расправи "Алима-Мази" посветила је доста простора управо пчелињем меду. Ова књига је откривена у библиотеци Медичи у Фиренци.[96]

Француски хемичари Ламели и Помет, аутори најбољих француских фармацеутских трактата, помињу мед као сировину за справљање лекова. Помет наводи да шпиритус од дестилованог меда раствара злато и олово, што указује на утицај алхемичара јер они су тај дестилат употребљавали за добијање камена мудрости. У једној апотекарској књизи из 1740. године, помиње се да мед јача желудац, да је лек за болести груди, подстиче искашљавање, смањује количину слузи, опушта трбух, одупире се злу отрова, побољшава и обнавља крв.[97]

Код Немаца се већ у XIX веку могла купити маст за ране. У Берлинском листу из тог периода, могао се прочитати оглас: "Маст за ране или пчелињи прополис - поуздано лечи разне врсте рака, чиреве, екцеме, осипе; кутија 2 марке."[98]

Пчелињи отров употребљавали су у медицини још стари Египћани. Лечење убодом пчеле примењивао је и Хипократ, а у Европи су тек у XIX веку то радили лекари Демарти, Локумски, Лубарски и Терч.

Дуговечност

"Све створено жели да опет буде природно
да буде оно што је било...
Стихије су створене из ничега
и њихова је жеља да опет буду ништа" (Парацелзус)

За храну богова, нектар и амброзију, Гревс наводи да су прављени до меда[99], а мед се помиње као најдража храна богова и људи.

Радилица живи 30 до 35 дана, а матица и до шест година.[100] Разлика између радилица и матице, када је у питању њена дуговечност, пре свега потиче од тога што ларву радилице хране медом, а ларву матице млечом. Ако у кошници нема матице, радилице одаберу ларву радилице стару до три дана и из ње се роди матица која личи на праву матицу и која може да живи док је радилице хране. Али, пошто трут неће да оплоди њена јаја,

после неког времена њу нема ко да храни, јер старе пчеле умиру а нове радилице се не рађају: из њених јаја рађају се трутови, који су пчеле без оца.

Вероватно су нектар и амброзија били направљени од млеча. Плиније наводи да је мед најдража храна богова и људи, а млеч не помиње, зато што се у његово време млеч није издвајао из меда.

Питагора је изјавио да би умро 40 година раније да није јео мед. Хипократ је употребљавао мед и као лек и као храну и живео је више од 100 година.[101] Када је стогодишњег старца Полија Ромилија Август упитао у чему је тајна дуговечности и виталности, он му је одговорио, као некад Демокрит: "Изнутра вином од меда, а споља уљем"[102]. У индијској "књизи живота" (Ајур Веди) се наводи да човек може живети 500 година, ако се храни медом, млеком и још неким еликсирима.[103]

Руска академија наука је утврдила да је међу стогодишњацима 80 одство пчелара[104]. Руски лекари су прегледали најстаријег пчелара Кирила Б. Муслимова, када је имао 161 годину и 160 потомака. После детаљног прегледа и свестраних анализа, утврдили су да му је притисак 120 кроз 75, а опште стање свих органских система, од кардиоваскуларног до дигестивног, у савршеном стању.[105]

Апимондија

На иницијативу националних пчеларских организација Француске, Швајцарске и Енглеске, створена је 1897. године међународна организација пчеларских удружења - Апимондија.

Основни циљ ове организције био је да одржава везе и сарадњу са свим пчеларским оргнизацијама у свету, тежећи да ову грану људске активности уздигну на што виши ниво, да би се допринело благостању и миру у свету.

На 23. међународном конгресу Апимондије, Вјечеслав Харнаж је изјавио да је на иницијативу Апимондије ФАО (прехрамбена и пољопривредна организација) организације уједињених нација, у свој програм укључила низ пројеката за развој пчеларства у неразвијеним земљама.[106]

Председник међународне пчеларске организације Апимондија Вечеслав Харнаж је изјавио: "... данас, кад човечанство усмерава своје мисли према бољој средини у којој живи и према свему што га окружује, и пчеларство ће добити своје место, јер пчелињи производи служе враћању природи".[107]

НАПОМЕНА

Захваљујем се Музеју града Новог Сада - одељењу из С. Карловаца на помоћи приликом обраде библиографског материјала.

Литература

"Српски пчелар" од 1896. до 1914.
година прва, бројеви 2,9,12
година друга, 9,10,12
година трећа 1,4,5,11
година четврта 6,7,9
година пета, број 5
година седма, број 2,5,9,10
година 11. број 6
година 13. број 5,7,9
година 14. број 9,10
година 15. број 6
"Нови пчелар" година друга број 3, година 13. број 9
Група аутора, Мед извор здравља и лепоте, Љубљана 1984.
Chevalier, Herbrant, Rečnik simbola, Zagreb, 1987.
Илустрована енциклопедија традиционалних симбола, Купер, 1986.
А. Цермановић, Д. Срејовић, Речник грчке и римске митологије, Београд, 1979.
Р. Гревс, Грчки митови, Београд 1987.
Џ. Чедвик, Микенски свет, Београд 1980.
Н. Абаџић, Пчеле и здравље, Београд, 1988.
Н.П. Јојриш, Пчеле и медицина, Београд 1979.
Хродот, Историја
Френсис Конт, Словени, Београд, 1989.
Јован Живановић, Српски пчелар, . Сад, 1893.
С. Ђурчић, Становништво фрушкогорске области, Н. Сад, 1980.
Сава епископ шумадијски, Српски јерарси, Београд, 1996.
К. Петровић, Историја Карловачке гиманзије, Н. Сад 1951.
Веселин Чајкановић, Студије из српске религије и фолклора 1910-1942, Београд, 1994.
Веселин Чајкановић, Стара српска религија и митологија, Београд 1994.

НАПОМЕНЕ

1. "Мед, извор здравља и лепоте", група аутора Љубљана 1984. године, стр. 138
2. "Нови пчелар", број 3., година II, Београд 1938. стр. 58.
3. J. Chevalier, A.G. Heerbrant, "Rečnik simbola", Zagreb 1987 godine, st. 486.
4. "Мед, извор здравља и лепоте" страна 51
5. "Слађе од меда", Музеј града Новог Сада, 1990, стр. 11
6. Илустрована енциклопедија традиционалних симбола, Купер, 1986, стр. 102
7. "Мед, извор здравља и лепоте", стр. 51
8. Купер, исто, стр. 102
9. Ларентарије - Римске задушнице (23. децембар, празник посвећен душама покојника (ларима)

10. А. Цермановић и Д. Срејовић, "Речник грчке и римске митологије", Београд 1979, стр. 229
11. Р. Гревс, "Грчки митови", Београд 1987. године стр. 67(18,3)
12. Веселин Чајкановић, Студије из Српске религије и фолклора, 1910-1924, стр. 242
13. "Речник симбола", стр. 487
14. Чајкановић, наведено дело, стр. 123
15. Исто, стр. 412
16. "Мед, извор здравља и лепоте", стр. 52
17. Веселин Чајкановић, Стара српска религија и митологија, Београд 1994, стр. 138, 139
18. "Речник симбола" стр. 762, 763
19. Д. Срејовић, А. Цермановић, Речник грчке и римске митологије, Београд 1979. стр. 484
20. "Речник Симбола" стр. 486
21. Исто, стр. 53, 54
22. Џ. Чедвик, "Микенски свет", Београд 1980. године, стр. 151, 184, 185
23. Нијаз Абаџић "Пчеле и здравље", 1988. Београд, стр. 141
24. Н.П.Јојриш, "Пчеле и медицина", Београд 1979, стр. 116
25. Српски пчелар, број 7, IV, 1900. године, стр. 106. Милутин Гавриловић наводи при томе аутора Тони Келер
26. Исто, број 9, 1900, стр. 141-144. Ј. Валвазар је књигу написао 1689. године.
27. Чајкановић, наведено дело, стр. 242
28. "Речник симбола", стр. 838
29. "Мед, извор здравља и лепоте", стр. 50 и Илустрована енциклопедија традиционалних симбола стр. 134
30. Р. Гревс, нав. дело, стр. 32. Сребро је метал посвећен богињи месеца, а месец је симбол женског принципа (стр. 37)
31. "Мед, извор здравља и лепоте", стр. 44
32. "Речник симбола" стр. 486
33. "Мед, извор здравља и лепоте", стр. 45
34. Херодот, Историја, стр. 327
35. Српски пчелар, бр. 2, 1896, стр. 192
36. Н. Абаџић, исто, стр. 173
37. "Мед, извор здравља и лепоте", стр. 11
38. Френсис Конт "Словени", Београд, 1989. године, стр. 54 Limes Sorabicus значи Српска граница, у слободнијем преводу са латинског Српска Крајина. Простире се дуж реке Лабе и Сале, до Дунава, а формирана је 805. године
39. Српски пчелар, бр. 5, 1900. година, стр. 106
40. Лука Коларевић, "Слађе од меда", стр. 16 и 17 (превод И. Петкова, "Пчеларство" 1985. 9..32, 32)
41. Јован Живановић, "Српски пчелар", Нови Сад 1893., стр. 8-11, (Гласник 37, Чеде Мијатовића)
42. "Српски пчелар", број 11, 1899.

43. Келтски назив за масло сродан је индоевропском који првобитно означава мирисне масти, што указује да је та реч изгубила првобитну религиозну вредност. Чини се да је масло у магији замењивало мед или восак. "Речник Симбола" стр. 389
44. Л. Коларевић, "Слађе од меда", стр. 26
45. "Глас српске краљевске академије" LXIV, други разред, 40, 1901, стр. 22, од наведеног аутора
46. Исто, стр. 46
47. Одескалки је позајмио Леополду I, аустријском цару, 325.000 форинти, ради вођења рата против Турака и зато је добио у посед скоро пола Срема и титулу Dux Srema, што се формално догодило 1697. а он је почео користити тај посед преко свог опуномоћеника 1698. године. Овај дуг Леополда I указује колико је Аустрију коштао тај рат и да је Аустрија била презадужена. (Славко Гавриловић, Срем од краја XVII до средине XVIII века, Н. Сад, 1979. године, стр. 21, 22 и 25.
48. Српски пчелар, број 7, година XIII, стр. 111
49. Професор Тихомир Остојић, визитација фрушкогорских манастира средином 18. века, "Српски пчелар" број 6, година IV, стр. 86-87
50. Викентије Јовановић, митрополит Карловачки 1731-1737 на Народном сабору 1726. године, био је највише заслужан што је дошло до сједињења београдске и карловачке митрополије, те је од тадашње две створена једна митрополија иако се против тога залагао аустријски царски комесар. Сава епископ шумадијски, "Српски јерарси", Београд 1996., стр. 70
51. Лука Коларевић, из историје пчеларства Војводине, из каталога "Слађе од меда"
52. Српски пчелар, бр. 7, година XVIII, стр. 111
53. Слободан Ћурчић, Становништво фрушкогорске области, Матица српска, Н. Сад, 1980.
54. "Српски пчелар" број 6, година 11., 1907. године, 94 стр.
55. Адам Ширих, парох у Клајнбауцену, књижевник и песник, рођен 1724. а умро 1773. године. Јован Живановић, Српски пчелар, Нови Сад, 1893. године, стр. 273, 274.
56. "Мед - извор здравља и лепоте", "Дело", Љубљана 1984. г., стр. 16 (Антон Јанша је живео 1734-1783. Пре постављања на тај положај, похађао је Бечку школу, где је учио бакрорез и цртање. По наименовању за пчеларског учитеља ("Apiaria schola"), објавио је на немачком "Расправу о ројењу пчела" у Бечу, 1771. године. "Расправу" је на словеначки превео Петар Павле Главар, и предао на штампање Љубљанском пољопривредном друштву 1778. године. Рукопис је штампан после 200 година - 1976. године. Последње 16 издање на немачком из 1925. године указује на квалитет и популарност тог дела.
57. "Српски пчелар" број 10, година VII, 1903. година, Франтишек Адамц
58. "Српски пчелар" бр. 9, година XIV
59. "Српски пчелар" бр. 9, година IV, стр. 150
60. "Pričte ili po prostomu poslovice", прво издање 1787. године у Бечу, друго у Будиму 1807. године.
61. Штампана у Будимпешти 1810. године.
62. Заведено под циркуларом К. 532, Е.Х. 1883., а састављено у Карловцима 17. (29.) јула 1883. године

63. Српски пчелар 6-IX, стр. 90-95, 1907. године. За Јована Живановића је подршка патријарха Георгија Бранковића и нарочито Илариона Руварца била оно што је за Аврама Максимовића била подршка митрополита Стратимировића.
64. Бора Живановић, Слађе од меда, стр. 4
65. Исто, број 2, год. II, стр. 23-25, чланак "Наши манастири и пчеларство у прошлости".
66. Исто, број 2, год. II, стр. 24
67. Исто, број 9-10, година II, стр. 149 и 163
68. Марко Шаула, по наводу из "Српског пчелара", број 1, год. III, стр. 2
69. Исто, број 9, година VII, 1903., стр. 129,130 и број 10. година VII, стр. 151
70. Исто, број 9, година II; Овај текст је ушао у записник под тачком 8.
71. "Пчелар", Београд, 1898. године
72. "Српски пчелар", број 9-IV, 1900. г., стр. 151
73. Исто, број 6-XV, 1911, стр. 83. 1910. године Аустроугарска је имала 1.550.000 кошница, а добијала је 21 милион килограма меда, на другом месту била је Немачка са 1.400.000 кошница, и производњом од 20 милиона килограма меда годишње.
74. Где су ширене дезинформације о стању пчеларства у свету, што се лепо види у изјави сачињеној у Руми 1898. године у СПЗ, у "Спрском пчелару" из 1898. године. Дезинформације су биле без зле намере већ услед тога што се није пратила стручна литература.
75. "Српски пчелар" број 1. год. III, 1898., стр. 2-3.
76. Исто, број 10, година XIV 1910. стр. 151, број 5, година XIII, 1909. год. стр. 75
77. Исто, број 5, година VII, 1903. године, 65-67 стр.
78. Јован Пантелић је рођен у Огару 1812. године, у свештеничкој породици. Директор је Карловачке гимназије од 1852. до 1876. године, а пре тога је 10 година био директор српских народних школа у Банату, познат као писац, песник и преводилац. За њега кажу да је био симпатичан и слаткоречиви присталица космополитских погледа и Мителлеуропе. За њега се говорило да је грађанин света.
79. К. Петровић, "Историја карловачке гимназије", Н. Сад, 1951., стр. 309, 310
80. Српски пчелар, број 12, година II, стр. 197
81. Георгије Бранковић је од 1861. до 1872. године био управник учитељске школе у Сомбору, од 1882. године епископ епархије темишварске, а од 1890. до 1907. српски патријарх.
82. "Српски пчелар" бр. 12, год. II, стр. 201.
83. Исто, број 4, година III, стр. 67 и Коста Петковић "Историја карловачке гиманзије", Н. Сад, 1951., стр. 311 и 312.
84. "Српски пчелар" број 9, година IV, стр. 150
85. "За пчеларску 1902. годину са свих страна се жале да горе године ваљда није ни било. У неким крајевима једва да је било пчелара који је могао бар једанпут истресати меда. Зато је мед ове године поскупео, а тешко га је и добити чистог, јер трговци то знају, па помало мешају у њега сирупа, а још их више има који у сируп мешају мало меда". "Српски пчелар", број 2, година VII, 1903., стр. 30
86. Исто, број 2, година VII, 1903., стр. 16

87. "Нови пчелар", број 9, година XIII, год. 1926., стр. 131, 132.
88. "Кад нестане пчеле и цвета, тад ће бити смак света", Веселин Чајкановић, Студије из српске религије и фолклора 1925-1942, Београд, 1994., стр. 360 и 238
89. "Српски пчелар" бр. 5, год. трећа, 1898. г., стр. 31-75
90. Исто, стр. 71-72
91. Српски пчелар број 5, година трећа, од 71 до 75 стране., и број 6, 1898. године, стр. 87-91
92. Нијаз Абаџић, "Пчеле и здравље", стр. 173
93. "Мед, извор здравља и лепоте", стр. 113 и Јојриш, наведено дело, стр. 49
94. Нијаз Абаџић, "Пчеле и здравље", Београд 1988., стр. 45
95. "Српски пчелар" број 9, година I, 1896., стр. 143.
96. Јојриш "Пчеле и медицина", стр. 51
97. "Мед, извор здравља и лепоте", стр. 115
98. Исто, стр. 120
99. Гревс, исто, стр. 105 (29,6) и стр. 97 (27,2)
100. Нијаз Абаџић, нав. дело, стр. 163
101. Исто, стр. 96
102. Српски пчелар, број 2, година прва, 1896., стр. 191. Интересантно је да је у Вавилону реч лекар означавала онога ко добро познаје уље (Пчеле и медицина, стр. 188)
103. "Мед, извор здравља и лепоте", стр. 119
104. Исто, стр. 138
105. Исто, стр. 254
106. Јојриш, "Пчеле и медицина", стр. 206
107. Исто, стр. 264

Slobodan Velimirović

100 Jahren Bienenüechtgenossenschaft in Ruma

Der erste Versuch der Gründung der Serbische Bienenzüchtergenossenschaft stattfindet 1878, in Zrenjanin, aber der Bienenzüchter gelingen sie zu gründen erst 1898, in Ruma.

Der beharrliche Kämpfer für das Ausbreiten der rationale Bienenzucht zwischen jugoslawische Völkern im XIX Jahrhundert war prof. Jovan Živanović. Die Rumaer, Marko Šaula und Žarko Miladinović haben in der erste Jahre der Schöpfung der Serbischer

Bienenzüchtergenossenschaft meistens gehilft, und Vasa Latinkić war der erste der, in der Zeitschrift "Serbische Bienenzuechter" einen Antrag gestellt hat, dass der Standort der Genossenschaft in Ruma wurde. Das erste Buch über der Bienenzucht in serbischen Sprache, in welcher es Theorie wie auch Erfahrungen aus Praxis gibt, ist von Avram Maksimović, im 1810, geschrieben. In diesem Buch man erwähnt einige Bienenzuchttermine, die später die Bienenzüchter angenommen haben, und der Ausspruch der in 1787, Jovan Muškatirević aufmerkte, "Honig ist an der Achse getragt", hat nachher Jovan Živanović als das Symbol der rationale Bienenzucht aufgenommen. Bei der Mitte der XVIII Jahrhundert war es genug die Bienenkorben umzuziehen der rationaler Bienenzuechter zu sein, und nach der Entdeckung der Lausitzer Adam Širih, wie Bienen künstlich zu schwärmen, das war nicht die genügende Bedingung. Das war besonders nicht genüg nach 1770, wenn Anton Janša, durch seiner Vorträgen am Bienenzuchtschule im Wien (Aparia schola), beginnt die standarde Grösse der Bienenkorben, aus Bretten gemacht, dennen man die Fortsetzungen hinzufügen kann, wie auch die künstleriche Schwärmen die Adam Širih entdeckte und beschriebte, zu vorschlagen. Obwohl die antike Völker seine Bienenkorben umgezeiht hatten, sein Bienenzucht im Bezug auf deren der am Wiener Bienenzuchtschule am Ende XVIII Jahrhundert vorgetraegt ist, war nichts anders als Wahrsagerei. Deshalb ist diese Period, bevor der völlige Affirmation der rationale Bienenzucht am besten ckatakterisiert mit der Ausspruch "an der Wahrsage die Biene steht". Obwohl die alte Weise der Bienenzucht war erheblich unrentabel hat sie sich als Beschwörung (Wahrsegerei) ausgehaltet bis XIX Jahrhundert, wenn sich der Entfaltung der rationale Bienenzucht ereignet, meistens wegen das Werk der Bienenzuchtgenossenschaften und der Bienenzuchtschulen. Die Bienenzucht in Srem ist lang bevor die Roemer gekommen hatten aufgezeichnet, bei der Kelten. Die Epoche Roemischer Reich war die Epoche der zweifellose Fortschritt der Bienenzucht, besonders am südliche Helden der Fruška Gora, in Srem. Seit der Gründung der erste Serbische Bienenzuchtgenossenschaft in Ruma, die dieser Jahre ein Jubilaeum aufzeichnet – ein Jahrhundert seit Begründung – der Weg zu rationale Bienenzucht ist sehr erleichtert für alle Besitzern der Bienenkraben in Srem und Vojvodina.

Ратко Рацковић

О АУТОРУ ИРИШКОГ ТИПИКА

ПОВОДОМ 800 ГОДИНА ХИЛАНДАРА

Како служити роду своме и Српској православној цркви, делом својим и својим проповедима указао је прота Васа Николајевић. Умни типичар и молитвеник на сваком кораку настојао је и успевао да буде уз народ и да служи народу. Поникао у свештеничкој породици од малих ногу проводи дане у цркви. Николајевићи су старином из Честина код Крагујевца. Прадеда Никола је био 1750. године парох[1] код цркве Каменац "где је и умро". Деда Васа, по ком ће прота добити име, као сироче од осам година долази у Крушедол. Ту стиче основну писменост. "Седам година проводи[2] као ђак у Манстиру Хопово". Калуђери уоче даровитог ђака. Дају га у Карловце. Богословију је слушао 1801.-1802. године и с одликом завршио. Као ђакон учитељевао је у Кузмину и Сурчину. Рукоположен је 1804. године у Сурдуку. Ту је добио парохију. Оженио се Софијом ћерком шумара Ковачевића из Голубинаца. "Једне ноћи кад је највећа вејавица била закуца неко на његова врата. Он запита:

- Ко је?

- Архимандрит Рајачић моли да га примите на конак - одговори кочијаш. Домаћин смести госте. Спреми вечеру и црну кафу[3] да се људи огреју." Ту ноћ упознају се деда Васа и потоњи патријарх Рајачић. Отац протин Стефан основну школу завршио је у Сурдуку а немачку у Голубинцима. У Карловцима је завршио Гимназију и Богословију. Свугде је био први ђак. Стефан се жени Персидом кћерком Радована Михајловића, трговца из Буђановаца. Зађаконио га је Георгије Хранислав пореклом из Руме. Кад је 28. септембра 1842. године епископ Рајачић инсталиран за Митрополита, тај дан је запопио Стефана,[4] "сина свога пријатеља поп Васе из Сурдука". Те године се Стефану родио први син Василије - добио дедино име. После четири године проведене, као капелан свога оца у Сурдуку, Стефан 1846. прелази у Голубинце. Ту је добио парохију. Наследио је[5] чувеног "проту Павла Стоматовића".

Васа у Голубинцима завршава основну школу. Дединим и очевим стопама одлази у Карловце. Гимназију завршава као први међу осам ученика. Из сачуваног сведочанства "осмог разреда Гимназије види се да су професори Васини: Стеван Лазић је разредни старешина, Иларион

Руварац је катихета, Павле Кречаревић је професор црквенословенског језика, учитељ Јосиф Житек предаје математику и физику, Младен Коларовић филозофију и историју, Лука Зима грчки језик. Управитељ[6] Гимназије је Јован Пантелић". Одличног ђака, свештеничко дете, а још Николајевића свесрдно прихвата Лукијан Николајевић, бивши владика Горњокарловачки, сада као архимандрит живи у двору. Лукијан је родом из Стејановаца и није у сродству са младим богословом. Уочио је искусни владика даровитог јуношу. Упућивао га је у живот и свет књиге, дајући му да преписује концепте појединих писама, а касније да води коресподенцију између патријарха Самуила Маширевића и епископа. Изразито лепог рукописа уз то одличан певач, као богослов путује са патријархом Маширевићем, као администратором, у посету манастиру Раваница у Врднику. У друштву су протосинђел Анђелић потоњи патријарх и професор Стева Лазић, разредни старешина из гимназије. Професор Лазић ће касније постати директор гимназије у Карловцима. Васа је као богослов треће године био учитељ "пјенија" у гимназији 1865. године. По свршеној богословији са одличним успехом, Васа се жени Маријом кћерком Јефте Остојића трговца из Карловаца. Венчао их је Васа Руварац, стари сасански парох, отац Косте, Илариона и Димитрија[7] српских историографа. Постаје капелан - "спомоћник" свом оцу. Уз оца проводи једанаест година. У Голубинцима му се рађају деца: Софија 1868. године, Зорица 1870., Душан 1872. и Стефан 1875. године. У Голубинцима почиње преводити руске богослужбене књиге. Пише своје беседе - проповеди поводом значајних светаца и догађаја из православног живота. Због проповеди на Преображење 1868. године управна власт Општине Голубинци подноси жалбу Сабору у Карловцима против младог капелана. У беседи изговореној у Цркви на Преображење млади капелан говори о потреби здравственог просвећивања народа. У то време нашем народу су биле честе моријепомори мале деце из разних разлога. Најчешће услед недостатка здравствене културе. У тој проповеди поп Васа је рекао "како у соби у којој спавају много њих суше мокре опанке и обојке, како жене не могу да рађају децу у соби, него при ватри у кујни, јер неће мушки да се уклоне из собе. Како жене запћивају прозоре[8] песком уместо да проветравају

свако јутро". Решавајући ову жалбу Општине Голубинци Сабор српски на својој седници[9] брани капелана и истиче га као пример како треба да раде јереји по парохијама.

Прота Васа Николајевић

Као млад парох свакодневно је на вечерње ишао у цркву. Ту примети побожног младића из сиромашне породице, Чеду Вукајловића који је радо и лепо појао! "Преузмем с њим појање, сваке недеље по један глас. Кад је те гласове научио, учио сам га такозваном "великом пјенију", које је врло добро изучио". У то доба дође у обилазак школе директор школски Теофило Димић, мој професор из гимназије. Препоручим му Чеду да га прими и припреми за учитеља. Био је неко време код њега па га намести[10] за учитеља у Рајево село. То је први учитељ из Голубинаца који је касније[11] завршио препарандију у Сомбору.

У Голубинцима поп Васа почиње да преводи са руског богослужбене књиге. Преводе објављује у "Пастиру", "Беседама" и "Српском сиону", часописима који су излазили у то време у Београду односно Новом Саду. У Панчеву излази "Граничар" политички лист, који је уређивао Јован Павловић потоњи министар у Црној Гори. Вршећи свештеничку дужност уочава да нема прикладних српских књига за свештенике. Још као богослов је за потребе освећења звона у некој од парохија по налогу архимандрита крушедолског Лукијана Николајевића требао да препише одговарајуће чини. У Манастиру Велика Ремета од игумана је добио[12] "Типик" Петра Могиле. Кад је видео да у "Требнику" има разних прошенија и чини потребних свештенику, роди се сретна мисао "да све те чини и посљедованија саставим[13] у једну књигу и на свет издам". Поред "Требника" Могиле у В. Ремети, млади ђакон је тражећи потребне књиге обишао још неке фушкогорске манастире. Кад је препис књигу предао архимандриту Николајевићу овај прегледа и рече: "Ето видиш, нека ти то буде први посао кад се обучеш, па ћеш видети да ће цело свештенство на[14] том раду захвално бити". Свој препис - сочињеније однесе патријарху Самуилу Меширевићу да му да благослов да може штампати ту књигу. Патријарх се обрадова, похвали Васу и да свој благослов за штампање књиге. "Како у то доба у овостраним штампаријама није било црквених слова, то однесем рукопис у Београд и покажем исти мом добром пријатељу проти и уреднику "Пастира" господину Николи Поповићу, потоњем епископу нишком. Одемо у у државну "Штампарију" и ту штампање књиге погодимо. У "Пастиру" од 1868. године изиђе мој позив[15] на претплату за књигу. "Чини благословеније и освешченије[16] цркве и јеја разни утвари". Књига је изашла 1869. године и отишла као алва. Ова књига је уствари прво

издање "Дополнителног требника". Постала је приручник сваког парохијског свештеника. Остварила је своју намеру иако није била потпуна. Уочавајући сам недостатке првог издања, издавач се враћа поново истој материји, дописује нове садржаје и издаје "Дополнителни требник" 1887. године у Н. Саду.

Једанаест година проведених у Голубинцима уз умног оца и пароха Васа је поред свакодневног чинодејствовања, провео припремајући се за самостално вршење свештеничке дужности. Прота Стева је био близак сарадник партријарха Рајачића у Буни 1848. године. Био је председник[17] пододбора у Голубинцима. Патријарх Рајачић поводом Инсталације а и у каснијим контактима са представницима Руске православне цркве добија црквене књиге од царске породице. Године 1852. патријарх поклања цркви голубиначкој "Типикон", велико коло, од[18] свјатаго всеросијског синода. Поред ове књиге Васи су при руци "Октоих" недељни, на средње коло, руско издање 1712. године, "Пентикостар", на велико коло, прибављен 1859. године и "Триодион" на велико коло, прибављен 1859. године. Ту су и друге богослужбене књиге[19] углавном на руском и од руских аутора. Млади јерej пажљиво чита и преводи руске књиге и објављује у часописима[20] тог времена. На маргинама прочитаних књига Васа оставља своје примедбе-забелешке које и данас сведоче о његовој интуицији да прочитано прилагоди потребама Српске православне цркве. Из младалачког периода интересантно је да су и прота Стеван Николајевић из Голубинаца и његов син Василије поклонили[21] Матици српској 1868. године литографију Павла Чортановића "Свети Сава благосиља српчад". Иза себе у Голубинцима оставља Школски фонд који је 1874. године због покумуњења школа престао у Светосавски фонд црквеног певачког друштва. Из његовог фонда купљено је неколико десетина ланаца земље. По подацима Мате Косовца[22] из 1905. године тај фонд је имао 31 јутро.

По подацима Стевана Болманца поп Васа је[23] као капелан голубиначки, члан Архидијецезалног школског одбора чији је прдседник патријарх српски Прокопије Ивачковић, а подпредседик др Ђорђе Наташевић.

Започети рад у Голубинцима 1866. од 1877. године наставља у Иригу где је изабран за пароха Св. Николајевске цркве. Доласком у нову средину поп Васа затиче запуштену цркву и парохију. Ириг у то време има Светониколајевску или Саборну цркву изграђену од 1732. до 1742. године, Успенска црква грађена је између 1750. и 1764. године и Теодоровска црква је изграђена 1780. године. Три цркве и три парохије, посла пуно за младог, полетног пароха. Наоружан знањем, врстан проповедник и певчик био је освежење у учмалој средини. Окупља око Николајевске цркве знатан број угледних парохијана који се јављају као приложници цркви.

Николајевска црква у Иригу (Снимио Рацковић Ратко)

Умешним и савесним радом стиче поверење парохијана. Устројава 1879. године "Поменик живих ктитора и приложника храма Св. оца Николаја" у Иригу, у којем на првој страни пише: "Проклет био онај, који не буде испуњавао оно[24] зашто сам га замолио и заклео". На страни тридесет шест записао је "заклињем сваког брата који после мене овом црквом и парохијом управљао буде, да савестно уписује имена нових ктитора и приложника, како у читуљи живих (стране 1-232), тако и у читуљи умрлих (страна 235 до краја) и да сваке године 9. маја на дан Храмовне славе, кад се с литијом око цркве обилазило[25] буде на претпоследњем стајању спомене имена живих, а на последњем имена умрлих ктитора и приложника". На прва места од умрлих ктитора ставља најстарије Мојсеја Јовановића от Шакабент, Хаџи Максима Јефремовића, Гересима Крестића и тако редом укупно сто четири приложника прота Васа уписа својом руком за време свог рада и живота у Иригу 1877.-1923. године. Анимирајући и окупљајући приложнике око Николајевске цркве поп Васа је прве дародавце добио у Николи Симићу угледном газди, затим у Мити Обреновићу угледном трговцу - оснивачу Читаонице у Иригу, који купују прве утвари за цркву. Шириће круг приложника млади попа обезбеђује од добро ситуираних парохијана све веће прилоге. Побожни ирижани поклањају цркви некретнине: куће, земљу и винограде. Све је то резултат савесног рада који ће подстицајно деловати да даровити свештеник 1884. и 1887. године обнови цркву. "Године 1884. сва црква је споља оправљена и масном бојом пресвучена, а 1887. године иконостас је позлаћен, иконе очишћене а на зидовима нове осликане прилогом[26] појединих приложника, тако да је сва црква блистала". "Молерски посао обавио је Димитрије Посниковић из Београда а златарски[27] Михајло Којић из Велике Кикинде." У програму освећења 11. октобра 1887. године учествују хорови карловачке и новосадске гиманзије са професорима Јованом Грчићем и Андријом Матовићем. Освећење и тронисање извршио је "Герман, као именовани Патријарх

српски. Којега српски народ није марио зато што је радио и израдио да се кад није од Сабора нашег[28] изабран, именује од Његовог Величанства за патријарха српског". Поникао у свештеничкој породици у којој је негован култ пароха у служби народа, поп Васа је живео живот са народом и осећао народне дамаре и то делима доказивао. Није припадао ни једној партији. Био је у немилости патријарха Германа, исто као и архимандрит гргетешки Иларион Руварац, професор из гимназије а сада близак пријатељ. Због начина на који је дошао до трона патријарха пароси су са иронијом у међусобној комуникацији Германа уместо Његова светост називали његова наименованост. Извор нетрпељивости Германа према проти Стеви и сину му поп Васи лежи у чињеници да кад је било гласање за избор патријарха прота Стева као присједник (члан) Конзисторије определио се за другог кандидата, није дао свој глас за избор Германа, што овај неће никад заборавити ни оцу ни сину. Поп Васа изузетно цени "седог епископа пакрачког Никанора Грујића. Полиглоту, који перфектно говори латински, немачки, мађарски и словенски (руски). Говори његови на мајској скупштини године 1848., на Саборима 1861., 1865., 1872. и 1875. године изнели су га на површину као правог проповедника и беседника цркве наше. И таквог човека и првосвештеника не хтеде наш Сабор бирати за српског патријарха. Не хтеде Милетићево[29] славољубље и Суботићево сребролубље да бира Никанора најумнијег Србина."

Другујући са књигом и савесно вршећи свештеничку дужност поп Васа стиче поверење парохијана 1886. године бирају га у заступство општине Ириг. При конституисању новообновљене жупаније сремске, по укидању Војне границе и њеном уједињењу са провинцијалом 1886. године поп Васа буде изабран за скупштинара за котар Ириг. На првој седници биран је у управни одбор жупаније. На овој дужности и поверењу народа, чије интересе штити, провешће двадесет пет година, све до 1911. године.

Поред рада на духовном препороду народа поп Васа неуморно ради и на економском развоју. Немирног духа и свестан народних потреба 1888. године оснива у Иригу први новчани завод под именом "Прва задруга за потпомагање и штедњу". За првог председника буде изабран адвокат Васа Николајевић који се ове дужности примио под једним условом да "подпредседник[30] буде поп Васа". Иако истог имена и презимена ова два иришка савременика нису били у сродству. Кад је задруга заживела господин Васа адвокат поднесе оставку. Скупштина Задруге изабере 1894. године поп Васу за председника. На овој дужности ће остати до 1904. године. Члан Конзисторије је од марта 1889. до краја 1906. године кад су Радикали дошли на власт. Прво погребно друштво као добротворну установу основао је 1891. године и на челу друштва остао до краја живота. За свој целокупан рад на пољу црквеном патријарх Георгије га је на дан Воскресења Христовог 1893. године одликовао црвеним појасом и чином протопрезвитара. За председника Српске православне црквене општине у Иригу изабран је 1896. године.

По пресељењу из Голубинаца поп Васи и попадији Марији, у Иригу 1879. године у епидемији дифтерије, умиру Зорица од десет година и Стеван од пет година. Изгубити двоје деце у року од осам дана је изузетно тешко погодило ову породицу. Других двоје деце: Софија од једанаест година налазила се у школи у Н. Саду, и Душан од седам година, био је код деде и бабе у Карловцима односно Голубинцима. Ових двоје преживелих деце представљали су утеху и ослонац родитељима да истрају у животу. После смрти проте Стеве, Голубинчани позивају поп Васу да се врати у Голубинце и испуни очеву жељу. Васа им кратко поручује "вратио би се ја ал ми не дају ова[31] два гроба у Иригу". Сарадња поп Васе са Николом Поповићем уредником "Пастира" се наставља објављивањем чланака теолошког садржаја. Године 1883. Никола се замонашио и постао калуђер Нестор. Постаје уредник "Српског сиона" који је излазио у Београду. Васа одржава везу са бившим и будућим митрополитом српским Михаилом Јовановићем који живи у изгнанству у Кијеву". Моли га да му пошаље[32] молитве и чини" које није обрадио у првом издању "Чини благословенија и освешченија цркве..." што овај и чини.

ВЕЛИКИ ТИПИК

ТО ЈЕСТ

УСТАВ ЦРКВЕНИ

КОЈИ САДРЖИ

ПРАВИЛА СВАКЕ ПОЈЕДИНЕ СЛУЖБЕ, СВИХ ПРАЗНИКА

ХРИСТОВИХ (ГОСПОДСКИХ), БОГОРОДИЧНИХ И СВЕТИХ,

ТАКО И

ПРАВИЛА ИЗ ТРИОДА ПОСТНОГ И ЦВЕТНОГ,

И ДРУГИХ ЧИНОДЕЈСТВА ЦРКВЕНИХ

ПО НАРЕДБИ СВЕТОГ АРХИЈЕРЕЈСКОГ СИНОДА

ИЗДАО

ЈЕРЕЈ ВАСИЛИЈЕ НИКОЛАЈЕВИЋ

У НОВОМ САДУ

Члан Матице српске[33] постао је 1887. године. Године 1892. издаје о свом трошку с благословом светог синода "Велики типик", који је до данас ево сто шест година званични уџбеник наших богослова. Иницијална књига "Типикон" поклон патријарха Рајачића односно серосијског синода и остале изворне књиге руских аутора Константина Николајева, А.О. Харицког, Г.С. Дебељског и С.В.Розанова омогућиле су неуморном јерају да преводећи их прилагоди их потребама и захтевима православног свештенства у Срба. У "Великом типику" - црквеном уставу описана су и прописана општа правила, која се примењују у цркви при чинодејствовању на јутрењу, на вечерњу, по часовима. Свете литургије - како се поје и како се понашају свештници према броју чинодејствујушчих. Каква су правила кад свети падну у недељу и суботу. Који су непокретни празници. Који су триоди[34] посни а који цветни - Пентикостари.

Настављајући рад на пољу црквене књижевности прота Васа уз благослов патријарха Георгија 1901. године издаде "Апостоле празничне и недељне" као уџбеник за ученике[35] основних школа. Жупанијска управна власт покрене 1904. године комасацију. Народ се побуни, јер су заговорници комасације међу ирижанима били људи који су пре свега

гледали свој интерес. Прота Васа је уз народ. Иако као члан управног одбора жупаније треба да се бори за спровођење жупанијских одлука. Његов лични интерес је да као плодоуживалац црквене сесије буде за спровођење комасације. Народ се определио против, прота је до краја за поштовање воље народа. При хапшењу коловођа побуне, народ се још више ускомеша и крене на Општину. У провокацијама један жандарм опали неколико метака на народ. Гину два, а један ирижан буде рањен. У спроведеној истрази прота Васа указује на грешке жупанијских власти и одговорност заговорника комасације који су извукли дебљи крај од народа. Остајући уз народ до краја подноси оставку на чланство у управном одбору жупаније сремске. Оставка није прихваћена јер је оцењено да је прота[36] правилно поступио у насталој ситуацији".

Настојећи да писаном речју помогне парохијском свештенству 1907 године издаје "Практични свештеник I", а 1910. године "Практични свештеник II". У то време 1908., 1909. и 1910. године издаје и "Свештенички календар." У Свештеничком календару за 1910. годину има "Паметар" у којем набраја - наводи све знаменитије свештенике наше без обзира на крајеве[37] у којима су живели". Журећи да што пре изда "Свештенички календар" штампар Млађан из Н. Градишке изостави многе свештенике које је у рукопису добио.

Поводом педесетогодишњице свештенопастирске службе проту Васу је 1917. године одликовао "надбедреником". Мирон епископ пакрачки и заменик митрополита и патријарха српског. По свршетку првог светског рата сви значајнији посетиоци манастира Хопово посећују остарелог проту. У току 1919. године посећују га митрополит црногорски Митрофан Бан, митрополит пећки Гаврило Дожић - потоњи патријарх српски. Као болног старца 1921. године посећује га патријарх српски Димитрије Павловић, који ће идуће 1922. године поводом храмовне славе, пренос моштију св. оца Николаја 9. маја вршти службу Господњу. Свети архијерајски Синод је одликовао проту Васу поводом педесет пет година службе надпрсним крстом.

За живота свога прота Васа Николајевић доживао је да на престолу Арсенија патријарха види Јосифа Рајачића, барона, Самуила Маширевића, Прокопија Ивачковића, Германа Анђелића, Георгија Бранковића, Лукијан Богдановић и Димитрија Павловића.

Служећи Богу и народу прота Васа Николајевић је поживео 81 годину остављајући иза себе значајна црквена књижевна дела и установе од користи српском народу. Умро је 1923. године и сахрањен на иришком гробљу.

НАПОМЕНЕ

1. Николајевић Васа "Родослов породице Николајевић" Рукописно одељење Матице српске Н. Сад М9983. Ово је друга верзија. Прва верзија налази се у поседу, унуке протине, госпође Радмиле Пазарски. На предлог аутора и ова прва верзија је поклоњена Матици српској с намером да послужи за свеобухватно сагледавање лика и дела проте Васе Николајевића. Он је то заслужио. Разлике постоје не у тумачењу него у обради појединих догађаја и особа. Друга верзија је шира, обимнија. Ипак изостављена су поглавља која вреди проучити.
2. В.Н. "Родослов породице Николајевић" - друга верзија
3. Исто
4. Исто
5. Домовни протокол Цркве шанца Голубинцима 1841-1854. Све књиге цркве Св. Ваведење у Голубинцима користио сам добротом господина Данила Стегњајића протонамесника голубиначког. Хвала му.
6. Николајевић Васа "Честњејши..." РО МС Н. Сад М 11.117
7. Протокол венчаних Цркве Св. Ваведење, Голубици 1861-1895. год.
8. В.Н. "Родослов породице ..." Прва верзија. Беседе на Преображење је у "Духовном зборнику" у 1869. години као прилог "Беседи" која је излазила у Н. Саду
9. Текст одлуке Сабора у вези тужбе Општине против Васе Николајевића
10. В.Н. "Родослов породице..." прва верзија
11. Прота Константин Т. Костић "Из прошлости учитељске школе у Сомбору" Н. Сад 1938. међу пет ученика који су завршили учитељи рођени у Голубинцима. На првом месту је Чедомиљ Петровић - по оцу забележен у школским књигама, а не Вукајловић, година рођења 1836. Податке о учитељима из Голубинаца добио сам од госпође Вере Стошић рођене Војновић из Голубинаца и њеног мужа сликара Зорана Стошића-Врањског. Аутор им се најсрдачније захваљује на сарадњи.
12. В.Н. "Родослов породице" друга верзија
13. Исто
14. Исто
15. Исто
16. Читаоница Матице српске Н. Сад, III 17203
17. Архив САНУ Ср. Карловци фонд "1848" кут. 4 бр. 621
18. Инвентаријум Цркве шанца Голубинци 1791-1865. године
19. Исто
20. "Пастир", "Српски сион", "Православље", "Духовне беседе", "Духовни зборник", "Хришћански весник", "Пастирска реч" и "Весник српске цркве"
21. Лепосава Шелмић, управник Галерије МС 26.2.1998. год. допис аутору Павле Чортановић "Свети Сава благосиља српчад" 1859. године литографисано на хартији 40,3 x 64,3 цм подписао и датирао доле лево : Рисовано у Н. Саду а збирка графике 19. век, ГМС/у 3393, фото бр. 1/1039

22. Мата Косовац "Српска православна митрополија карловачка по подацима од 1905. године". Карловци 1910. год. стр. 288
23. Болманац Стеван "Шематизам источно православне митрополије српске у Аустро Угарској године 1878." Панчево, 1878. год. стр. 6
24. Поменик се налази у Цркви Св. оца Николаја у Иригу и исти сам добио на увид од протонамесника Славка Теофиловића
25. Исто
26. В.Н. "Родослов породице" друга верзија
27. В.Н. "Родослов породице" прва верзија
28. В.Н. "Родослов породице" друга верзија
29. Извештаји Жупаније сремске 1891-1917. Архив Срема Ср. Митровица
30. В.Н. "Родослов породице" друга верзија
31. Протонамесник Славко Теофиловић
32. В.Н. "Родослов породице" друга верзија
33. Рад и именик Матице српске за 1896. годину стр. 66
34. В.Н. "Велики типик" Н. Сад 1892. Матица српска III 7672
35. В.Н. "Апостоли" - празнични и недељни, С. Карловци 1901. Матица српска Н. Сад III 46380
36. В.Н. "Родослов породице..." друга верзија
37. Исто

Ratko Racković

Vom Verfasser Iriger Typicon – anlässlich 800 Jahren Hilandars

Der Pfarrer Vasa Nikolajević ist ein von der ganze Reihe der Priestern der Serbische Ortodox Kirche die/der, durch gewissenhafte Ausführen alltäglicher Pflichten, die Befestigung der Ortodoxie in diesen Räumen ein gross Beitrag gemacht haben. Anlässlich 800 Jahren Hilandars hervorfliessen wir ihm als ein Beispiel. Als ein Typiconer, Gebeter und ein Mensch von Frieden und der Welt, hat er sich seiner Volk erkenntlich erweist. Iriger Grosstypicon, ein von der Werken des Pfarrers Vasa Nikolajević, ist im Golubinci begonnen, und im Irig beendet, ist ein Buch der vierte Ausgabe in 1984 gehabt hat. Ein Hundert und fünf Jahre Gottesgelehrter lernen und erklären die Kirchliche Verfassung seiner Freude um und gottseligen Pfarrer Ehre um. Die Leistung des Pfarrers wartet sich auf neue Forschern und Interpreten. Das ist der Moment in welchem wir von der Vergessenheit die Leistungen des Pfarrers Vasa Nokolajević zu bewahren streben. Er hat das wohlverdient.

Ђорђе Бошковић

ПРЕГЛЕД ТЕКСТОВА О РУМИ У ЛИСТУ "ЗАСТАВА" - за годишта 1901, 1902, 1903. и 1904. -

У Градској библиотеци у Руми налази се неколико годишта листа "Застава".[1] Разгледајући их установио сам да садрже знатан број краћих или дужих чланака који се односе на Руму, или су њихови аутори из Руме. Имајући у виду растуће тенденције у правцу истраживања ближе и даље прошлости нашег града и околине, направио сам попис свих текстова у нади да ће они бити од користи будућим истраживачима румске прошлости и олакшати им рад.

"Застава" је у том периоду излазила као лист Српске народне радикалне странке[2] у издању "Рада" деоничарског друштва за издавање српских књига и новина у Руми. Био је то дневни лист, који није излазио само "понедељком и свецима". Од 7. септембра 1904. године лист је излазио два пута дневно, као јутарњи и као вечерњи лист. Цена му је била 10 потура, а продавао се у Аустро-Угарској, Црној Гори, Немачкој и Румунији.

Највећи број текстова су различити типови огласа, објава и краћих вести из места, који углавном започињу "из Руме јављају" или "пишу нам из Руме", и заузимају део огласног простора или део посвећен вестима "из места и околине".

У време крупнијих збивања међу Србима у Аустро-Угарској, растао је и број текстова - извештаја из Руме, која је у то време била важно политичко, економско и културно средиште Срба у Срему. Тако се у току 1901. године, у време сазива Српског народно-црквеног сабора, појављује више узастопних краћих или дужих чланака који се односе на Руму (158, 171, 192 -206)[3]. Слично је било и у време избора за Српски народни црквени сабор 1902. године (85-105)

Како је већ речено, поред ових тематских чланака, највише вести из Руме су типа огласа. Посредством њих се обично тражи један или више помоћника за рад у трговачким радњама или се нешто продаје. Често су том приликом наведени услови запослења (познавање језика, морална својства), плата и слично. Бројни огласи, између осталог, сведоче о богатом јавном и привредном животу Руме у том периоду. Објаве најчешће извештавају о парастосима, лицитацијама, предавањима, веридбама, освећењима и сл. У ту групу вести спадају и поздрави, честитке, изјаве саучешћа и захвалности. По учесталости,

затим долазе вести из културе, као што су разна гостовања драмских и музичких уметника у Руми, забаве и сл. Ту су и неки говори Жарка Миладиновића, једна прича његове жене Милене Миладиновић, полемике и друго.

* * *

Следи попис свих текстова за годишта 1901, 1902 и 1903. годиину:

1901.

- Опширнији текст о смрти Пере Панајотовића, трговца и човека који се "загревао са народном стварју". (3)
- Оглас Јов. А. Ђуричића који тражи деловођу за грађару у Руми. (5,6,7)[4]
- Браћа Хандлер из Руме издају трговачки локал са удобним станом на главној пијаци, преко пута српске цркве. (9,11)
- Румско српско певачко друштво приређује беседу са игранком у корист своје благајне. Време одржавања је 14.(27.) 01. код "Орла". Приложен је и програм забаве. (10)
- Смрт Светозара Милетића је оглашена у све три цркве у Руми, а на многим кућама су истакнути барјаци у знак жалости. Српско певачко друштво и Српско занатлијско друштво су одредили депутацију за погреб. (28)
- Код Румске штедионице је отворено место за благајника. (33,39,45)
- Изјава саучешћа члановима породице Светозара Милетића. Из Руме десет изјава саучешћа од стране угледних румских породица (Ђуришић, Богдановић, Николајевић, Миладиновић...). (38)
- Трговина код M.B. Rosenfelda из Руме тражи помоћника. (38,40,42)
- На предлог Васе Максимовића, црквена скупштина у Руми одлучила се да одржи парастос Светозару Милетићу. (43)
- Помодно-мануфактурна радња Миленка Николајевића из Руме треба помоћника. (46,49)
- Текст са насловом "Народна жалост", а односи се на свечани помен Светозару Милетићу предвиђен да се одржи у храму "Свих Светих" на дан 18.(31.) 03. у 11 сати. (62)
- Допуна претходне вести: у цркви ће говорити господин Шаула, а у порти Жарко Миладиновић. (63)
- Ђока Марић из Руме тражи помоћника за своју гвожђарску радњу. (65,68)
- Опширан текст о одржаном парастосу С. Милетићу 18.(31.) 03. (70)
- Приповетка Милене Миладиновић "Из смрти у живот" - ускршња приповетка. (77)
- Помодно-мануфактурна и кратке робе трговина Бранка М. Спајића тражи старијег помоћника. (79,81)

- Умрлица за Теодора Богдановића, велепоседника, председника Српског певачког друштва и Српске пчеларске задруге. Дотични је умро 6.(11.) 05. у 72. години живота. У потпису супруга Александра Богдановић. (106)
- Управни одбор "Рада" обавештава јавност да ће одржати своју седницу у Руми, у гостионици код "Зеленог венца" у петак 11.(23.) 05. (107)
- "Дражбени оглас". Одбор за украшавање цркве "Свих Светих" у Руми расписује лицитацију за подизање црквене ограде, пред црквом. Нацрт и други услови могу се видети код инжињера госп. Јована Татића. Дражба ће се одржати 3.(16.) 06. у 3 сата по подне. (112,113,114)
- Српска пчеларска задруга у Руми одржава предавање из пчеларства 3.(16.) 06. у 4 сата по подне. Предавач Марко Шаула. (121)
- Шестонедељни парастос Теодору Богдановићу ће се одржати 2.(15.) 06. у цркви "Свих Светих" у Руми. (125)
- Почев од 18. 05. до 1. 06. Д. Урош Јуришић, конзерватористa загребачке оперске школе приредиће концерте у Митровици, Замуну, Руми... (130)
- Трговина шпецерајске и мешовите робе Светолика Ј. Ђуришића у Руми треба једног помоћника. (132,134)
- "Автономни збор у Руми" - због грађанства за сазив Српског народно-црквеног сабора. (158)
- "Автономни збор у Руми" - врше се припреме око аутономног збора "у ствари сазива нашег црквеног сабора". (171)
- Мануфактурна трговина Јефте Остојића у Руми треба два помоћника. (174,179,196)
- Лука и Марина Георгијевић из Руме, 18. 03. у Вознесенској цркви дају полугодишњи парастос кћерки Ани. (174)
- Парох Павле Бошковић из Руме продаје кућу у Бешкој. (176,179)
- Помодно-мануфактурна трговина Саве Ј. Крстића у Руми треба помоћника. (178,183)
- Учитељство Српске школе у Руми приређује концерт са игранком у Руми у понедељак 13.(26.) 08. у гостионици код "Зеленог венца". Приложен је и програм забаве. (179)
- Отворено писмо "Бранику" у коме румска српска омладина изражава негодовање против "несрпског" писања овог листа, а у вези са аутономним збором у Великом Бечкереку. У потпису 25 имена и презимена румске српске омладине. (183)
- Мануфактурна трговина Стојана Косанића у Руми тражи помоћника. (186,188,192)
- Милева Прица, рођ. Јанковић из Руме продаје кућу у Каменици. (189,194)
- Поздрави Велико-Бечкеречком збору. Из Руме стигло 5 поздрава. (192)
- "Автономни збор" у Руми ће се одржати 9.(22.) 09. Том приликом ће дружина Српског народног позоришта приказати представу "Хајдук Вељко". (198)

- Објава отварања румског парног млина и парног купатила које је купио Макса Г. Весел. Купатило има каде, као и стручњачку масажу, а на располагању је од јутра до вечери. (198)

- Објава збора за Народно-црквени сабор у Тројединици за 9.(22.) 09. (199,200)

- Краћи текст о Румском аутономном сабору. (200)

- Списак посланика за Српски народно-црквени сабор у Тројединици из Руме: Јован А. Ђуричић - Биорац, Жарко Миладиновић, А. Богдановић, М. Николајевић, Јован Татић, Милан Живановић,Душан Дима, Миша Ђорђевић, Мита Јаковљевић... (201)

- Јавна захвала онима који су приложили за цркву у Суботишту. На списку је више десетина Румљана. (201)

- Дужи текст о одлукама Румског аутономног сабора од 9. 09. 1901. (203)

- Детаљан опис збивања на Румском аутономном збору. (203)

- Патријарх Георгије и Румски збор - покушај патријарха да забрани збор. У наставку следи одговор Јована А. Ђуричића - Биорца на овакав патријархов став. (203)

- Говори на Румском збору 9. 09. - комплетни говори Жарка Миладиновића и Владе Савића, земљорадника из Каменице. (206)

- Исказ о добровољним прилозима за Српски учитељски конвикт у Новом Саду приликом учитељских концерата у Руми 13. (26.) 08. Прилози су од 1 до 10 круна, а на списку је више десетине Румљана. (210)

- Текст о гостовању Српског народног позоришта у Руми, где је одржано 19 представа. (211)

- Полугодишњи парастос Теодору Богдановићу 13. (26.) 10. у потпису супруга Александра уд. Богдановић. (212)

1902.

- Позив на XXIX редовну главну скупштину Румске штедионице 11. 01. (8)

- Гвожђарска и шпецерајска радња Ђоке Ј. Марића у Руми тражи помоћника и шегрта. (15,20,22)

- Српски учитељски конвикт у Новом Саду продаје кућу "на најлепшем и најживљем местуу Руми", са правом точења пића. У њој је гостионица "Конвикт". (21,25)

- Читуља за Меланију Панајотовић, која је умрла у 16. години. У потпису Бојана Панајотовић. (29)

- Румска омладина 17. 02. (2.03.) приређује прву српску народну забаву код "Орла". Приложен је и богат програм. (34)

- Говор др Жарка Миладиновића на погребу Косте Таушановића у Београду. (35)

- Задруга за штедњу и предујмове у Руми приложила 20 К за српски учитељски конвикт у Новом Саду. (39)

- Вест о оснивању Српске земљорадничке задруге у Руми, на иницијативу ратара Јована Јовића. (44)

- Честитка др Љуби Павловићу - саборском посланику, на његовом говору, а упућена од стране Трговачке омладине из Руме. У потпису: Вића Грујић, Никола Живковић, Тане Бировљев, Гавра Радујковић... (51)

- Мануфактурна трговина Луке Ст. Ђорђевића у Руми тражи помоћнике. (54,56)

- Бранку М. Спајићу треба млађи помоћник у помодној трговачкој радњи. (61)

- Парох Павле Бошковић из Руме продаје кућу у Бешкој. (62)

- Јавна захвала приликом одржане народне забаве у Руми 11. 02 (2.03.) у корист "Српске земљорадничке задруге". Набројано је више десетина приложника из Руме. (74)

- Позив за чланове Управног одбора друштва "Рад" на саборску седницу 12.(15.) 04. у Руми. (78)

- Вест о новим српским земљорадничким задругама у Руми "I српска земљорадничка задруга" - председник Милош Јовановић и "II српска земљорадничка задруга" - председник Лазар Дедић. (82)

- Оглас за књигу Жарка Миладиновића "Тумач повластица и привилегија закона, уредаба и других наредаба Српске народно-црквене автономије у Угарској, Хрватској и Славонији - саставио и протумачио Ж. Миладиновић адвокат у Руми". (82,84)

- Говор Жарка Миладиновића на радикалном митрополијском збору новосадском на други дан Ускрса. (85)

- Наставак претходног говора (86)

- Наставак претходног говора са напоменом да се ради о избору средишне управе странке (87), док каснији наставци овог говора имају наслов "Три програма" и објављени су у следећим бројевима: 88, 89, 94 и 95

- Милена Миладиновић шаље брзојавни поздрав: "Извесна је победа под девизом per aspera ad astra... (88)

- Кандидати Српске народне радикалне странке за Српски народни црквени сабор из Румског изборног среза су Антоније Богдановић (Рума) и свештеник Стеван Моловић (Врдник). (91)

- Изборна борба у Руми за Српски народни црквени сабор. Четири текста - извештаја у низу. У четвртом и најдужем се јавност извештава о бирачком скупу одржаном у недељу 11. 05. (94)

- Дужи текст о "калуђерској-либералној и владиној конференцији" у Руми. (95)

- Извештаји о току избора у Руми - два извештаја. (98)

- Извештаји о току озбора у Руми - углавном се износе критике на рачун кампање противника (владина странка). (99)

- Извештаји о току избора у Руми - дужи текст критика на рачун кампање противника. (99)

- Текст о пресији предстојника Новаковића у време избора у Руми. (99)

- Вест о резултатима избора у Руми за Српски народни црквени сабор (267 према 21 за радикале). (100)

- Вест о победи радикалских кандидата у Руми, Богдановића и Моловића, који су једногласно изабрани. (100)

- Дужи текст о изборима у Руми за Српски народни црквени сабор. Успех у Руми, владини представници добили само 2 посланика у Добринцима и 1 у Буђановцима. У потпису Соко. (101)

- Текст о току гласања у Руми за Српски народни црквени сабор. (105)

- Румска штедионица тражи једног благајника. (121,122)

- Војин Клевернић из Иришке улице се препоручије за винцилира. (122)

- Помодно-мануфактурна и кратке робе трговина Миленка Николајевића у Руми треба помоћника. (124,126)

- Дужи текст о освећењу друштвене заставе Српског певачког друштва у Руми на први дан Духова. (126)

- Помодно-мануфактурна трговина Саве Ј. Крстића у Руми треба помоћника. (134, 135)

- Радивоје Крстић из Руме продаје земљу у Петровцима и вршаћу машину. (136,139)

- Мануфактурна трговина Јефте Остојића у Руми тражи помоћника. (137,139)

- Говор Жарка Миладиновића на X саборској седници 11.07. (142)

- Вест из Руме да је сељак колима ушао у Ириг где му је неко запалио сено. (161)

- Румско српско певачко друштво позива на освећење друштвене заставе, коју је Друштву поклонила госпођа Александра Богдановић. Приложен је и програм свечаности. (163)

- Новоотворена помодно-мануфактурна трговина Војислава Николајевића треба помоћника. (169,171)

- Мануфактурна трговина Луке Ст. Георгијевића треба два помоћника. (181)

- Изјава јавне захвалности приликом освећивања друштвене заставе Српског певачког друштва. Наведено више десетина приложника из Руме. (189)

- Позив на збор поводом "небратских, нечовечних и нечувених" догађаја у Загребу. Наведено више десетина имене из Руме и околних села. (192)

- Српска румска омладина честита госпођицама Омчикус на њиховом држању у Загребу. (192)

- Вест да је Управни одбор Српске пчеларске задруге у Руми одлучио да не иде на конгрес "Српских и Хрватских пчелара". (194)

- Обавештење да лист "Застава" неуредно стиже у Руму. (195)

- Позив на Главну скупштину Српске пчеларске задруге у Руми (195)

- Обавештење да се господин Давид Адлер из Митровице верио са госпођицом Јожом Краус из Руме. (204)

- Дужи текст са насловом "После народног збора" о конференцији у Руми од 3.10. чији је аутор Јован Шевић - народни заступник. (215)

- Вест да је у Руми обављен избор 2/3 скупштинара за Епархијску скупштину. (249)

- Опширан текст са насловом "Српско народно позориште у Руми" са седнице "местног одбора за Српско народно позориште" у Руми одржане 22. 12. 1901. и 18. 11. 1902. Којој је преседавао Милош Николајевић. (263)

- "Пчеларима на знање" обавештење да од 1.01.1903. године администрацију "Српског пчелара" узима у руке Српска пчеларска задруга у Руми. (269)

- Списак прилагача за украшавање цркве "Свих Светих" у Руми. Прилози од 2 до 200 круна. (277)

1903.

- Позив на скупштину "Рада" у Руми 14. (27.) 01. Председник Жарко Миладиновић. (12)

- Објава о женидби Румљанина Филипа Драјкснера, Јевреја, конобара по занимању. (23 - на мађарском језику, 25)

- Обавештење о накнадном тродневном вашару у Руми. (33)

- Поздрав Митрополиском збору у Сомбору од стране десетак румских омладинаца (Јован Татић, Јован Остојић, Јован Ђорђевић, Петар и Милан Вујић, Сава Ђуришић, Станимир Крстић, Жарко Јаковљевић, Ђура Вуковић, Бранко Богдановић, Никола Жарковић, Миленко Николајевић). (37)

- Румска штедионица прима млађег помоћника. (59)

- Оглас за књигу Жарка Миладиновића "Нови закони у Црној Гори". (83,85)

- Вест да су одобрени концерти Душана и Катице (његова сестра) Јанковић у Угарској од 15. 08. (87)

- Оглас за Zacherlin, који се може добити и у Руми код следећих румских трговаца: Андреас Георг, Н.Г. Јуришић, Димитрије Т. Јаковљевић, Швелба Мор, Данило Удицки, Ема Весеи и А.Н. Живковић. (88)

- Реклама масла за чај који се производи на грофовском властелинству у Руми. (105)

- Вест о гостовању позоришне дружине Ђоке Протића. (109)

- Одговор Жарка Миладиновића на текст о њему објављен у "Новом Србобрану". (117)

- Обавештење о великом накнадном тродневном румском марвеном вашару. (123)

- Мануфактурна трговина Стојана Косанића у Руми тражи помоћника. (125)

- Помодно-мануфактурна трговина Саве Ј. Крстића у Руми тражи помоћнике. (125)

- Александар Ј. Ђуричић из Руме издаје дућан. (136)

- M. R. Rosenfeld из Руме тражи помоћника. (138)

- Дражбени оглас на молбу наследника Симе Маринковића из Руме. (142)
- Мануфактурна трговина Луке Ст. Георгијевића у Руми тражи помоћнике. (145)
- Мануфактурна трговина Јефте Остојића у Руми тражи помоћнике. (148)
- Вест да Српско народно позориште из Вршца гостује у Руми. (158)
- Обавештење да је умро Рада Поповић из Руме у 50. години живота, по занимању занатлија и трговац. (188)
- А.Н.Живковић из Руме продаје шпецерајску радњу. (188)
- Критички осврт о немилим и штетним појавама у црквено-школском фонду за потпомагање сиромашних ученика. (189)
- Јавни рачун о прилозима Срба из Руме за прославу помена песника Бранка (вероватно Радичевића). Следи списак 43 Румљанина са прилозима од 1 до 5 круна. (190)
- Помодно-мануфактурна трговина Војислава Николајевића у Руми тражи помоћника. (192,252,254)
- Текст о забави румске великошколске омладине. (218)
- Оглас за продају обора који се налази преко пута Железничке станице у Руми. (226)
- Обавештења да Српска трговачка омладина из Руме приређује забаву. Приложен је програм забаве. (234)
- Вест да се у Руми покреће Немачки лист и критички осврт на појаву немачке штампе у Срему. (238)
- Реакција на горњу вест и обавештење да се лист зове "Sirmier bote". (240)
- Оглас за календар "Рад" за 1904 годину. Поруџбине на управу друштва "Рад" у Руми. (242 и даље)
- Кратка вест о болести бана Пејачевића. (242)
- Списак епархијских скупштинара за Архидијецезу за митровачки протопрезвитеријат. Из Руме: Марко Шаула, Јован Татић и Јован А. Ђуришић. (250)
- Допис о избору председника црквене скупштине у Руми. (251)
- Критички осврт на забрану причешћа на једну годину председнику општине Рума Јовану Ђуричићу - Биорцу од стране патријарха Георгија. (258)
- Опширан текст о архидијецезалној епархијској скупштини где је било говорника из Руме. (264)

1904.

- Допис уредништу у коме се Марко Пешић из Платичева жали на осорно понашање редара бр. 7 на румској железничкој станици. (3)
- Позив на ванредну седницу Управног одбора "Рада", која ће се одржати у Руми, 11.(24)01.1904. у канцеларији др Жарка Миладиновића. (5)

- Румска штедионица позива деоничаре на XXXI редовну Главну скупштину. (9,15)
- Позив за продавце календара "Рад" за 1904 годину да непродане календаре пошаљу управи у Руми. (10,11)
- Радњи мануфактурне и кратке робе у Руми код M.B.Rosenfelda требају помоћници. (10,11,13)
- "Румски немци и хрватство" - текст о нетрпељивости Немаца и Хрвата у Руми, јер Немци неће више да буду сматрани Хрватима. (16)
- Мануфактурна трговина Стојана Косанића у Руми треба помоћника. (17,18,142).
- Тражи се помоћник за трговину шпецераја и мешовите робе браће Дудића у Руми. (20,21,22)
- Две честитке из Руме упућене Змај Јови Јовановићу за његову 70. годишњицу. (27)
- Три честитке из Руме упућене Змај Јови Јовановићу за његову 70. годишњицу. (29)
- Позив на II редовну Главну скупштину "II српске земљордничке задруге у Руми". (30,32)
- Српско певачко друштво у Руми приређује концерт са својим новооснованим тамбурашким збором дана 22.(02)/6.(03) код "Орла". (40)
- "Шарлах у Руми" - школе су затворене на један месец. (46)
- Молепствије у Руми за руску победу[5], црква је била дупке пуна. (53)
- Позив на редовну седницу Управног одбора Д.Д. "Рад" у Руми која ће се одржати 21.(03)/3.(04). (63)
- Браћа Дудић повољно продају мешовиту трговину у Руми. (71,78)
- Ђока Глигоријевић из Руме продаје двоје каруца, четири коња, амове итд. (72)
- Помодно-мануфактурна трговина Миленка Николајевића у Руми треба помоћника. (86,91,187)
- Румско певачко друштво је посетило Змаја у Каменици. Иако болестан Змај Јова је примио њих око 40 чланова Друштва. (105)
- Рума, 21. 05, наступ Дилетантског збора српских тамбураша (14 тамбурашица) из Шида. Дужи текст, а у потпису Родољуб. (121)
- Рума, на глас о Змајевој смрти у Руми звонила звона у црквама и истакнуте црне заставе, а на погребу је учествовало и Румско певачко друштво. (125)
- Помодно мануфактурна трговина Војислава Николајевића у Руми треба старијег помоћника. (127)
- Помодно мануфактурна трговина Саве Ј. Крстића и брата у Руми тражи помоћнике. (127,133,135)
- Из Руме вест да су у време Змајева погреба сви дућани у граду били затворени. (128)
- Код Милеве Ст. Јаковљевић из Руме могу добити посао шест кројачких "спомоћника". (131,135,137)
- Текст Жарка Миладиновића из Руме о стању гроба Новака Радонића на каменичком гробљу. (138)

- "Из последњих дана Змајевих" - посета "Румског певачког друштва, Змају", крађи текст. (147)

- "За шпецерајску трговину у Руми, на главној пијаци потребан момак". (155)

- Потребан помоћник у трговини мануфактурне и плетене робе M.B.Rosenfelda у Руми. (156)

- Вест из Руме - Српска православна црквено-школска општина и Српско певачко друштво дали парастос (шест недеља) Јовану Јовановићу Змају. (160)

- За потребе стварања етнографске изложбе пригодом прославе 100 година Карађорђа госпође Милена Миладиновић из Руме приложила: торбу - сељачку, планинску сремску, једну сељачку кецељу, два пара чарапа из ношње Климената и један јастук. (167)

- Позив на отварање изложбе шегртског рада. Изложбу приређује "Румска обртничка задруга", 1/14 08. у 11 сати у новој школи у Руми. (170)

- Приказ отварања изложбе шегртских радова коју су приредили "Румска обртничка задруга" и "I српска занатлијска задруга". Отварању присуствовао и поджупан Сремске жупаније. Победио Обреновић В. Милић са Цетиња. (184)

- За шегрте - Јован Ђурчић Биорац из Руме поклонио је 500 круна шегртском фонду. (204в)

- Шпецерајска и деликатеса трговина Данила Удицког у Руми треба помоћника. (206j)

- Код Бранка М. Спајића из Руме траже се старији и млађи помоћник помодно мануфактурне струке. (210j, 212j, 213j)

- Помодно мануфактурна трговина Војислава Николајевића у Руми тражи два помоћника. (227j, 229j, 231j)

- Шпецерајска трговина Милоша А. Николајевића у Руми треба једног помоћника. (228j, 229j)

- Милош А. Николајевић обавештва грађанство Руме да је преузео шпецерајску радњу од господе браће Дудића у Главној улици. (238в, 240в)

- Помодно-манифактурна радња Миленка Николајевића у Руми треба два помоћника. (249в, 255в, 258в)

- А. Дугошевић и Вилић из Руме продају 8-10 вагона шљивовице. (259j, 263j)

- Адвокат др Младен Симоновић је отворио адвокатску канцеларију у Руми, прекопута Магистрата. (260в, 261в)

- Позив на ванредну седницу Управног одбора друштва "Рад", у недељу 5/18. 12. у канцеларији др Жарка Миладиновића у Руми. (271в)

- Стечај. Код Румске штедионице има се попунити место пословође (књиговође). (281в, 283в)

- Позив на ванредну Главну скупштину друштва "Рад" у Руми, 2/15.01.1905. у 11^{30} сати у гостионици код "Зеленог венца". (286в)

- Позив на ванредну Главну скупштину друштва "Рад" у Руми, 6/19.01.1905. у 11^{30} сати у гостионици код "Зеленог венца". (288в,289в))

- Јавна захвала пригодом смрти Радивоја Крстића - велепоседника из Руме. Ожалошћена супруга Славка Крстић са децом. (292)

НАПОМЕНЕ

1. Тачније, у питању су годишта: 1901, 1902, 1903, 1904. и 1906. Ово последње неће бити заступљено у овом тексту.
2. У том смислу се могу посматрати и неки текстови изразито страначки и навијачки обојени, нарочито у време избора.
3. Бројеви у заградама означавају број листа у току једног годишта. Од 7. септембра 1904. године, када Застава излази два пута дневно, поред броја листа у загради ће се налазити и слово "j" или "в" која означавају да ли је у питању јутарње или вечерње издање.
4. У неким случајевима се исти огласи понављају у више бројева, а у овом тексту је наведено највише три броја са истим огласом.
5. У то време је трајао руско-јапански рат на Далеком истоку.

Đorđe Bošković

Übersicht der Texten von Ruma in der Zeitschrift "Zastava" (Die Fahne) für die Jahrgängen 1901., 1902., 1903., und 1904.

Im Stadtsbibliothek in Ruma gibt es einige Jahrgängen des Blattes "Zastava" (Die Fahne), mit mehrere Texten die sich auf Ruma beziehen oder die als Autoren die Rumaern haben. Es handelt sich um Blattnummern aus 1901, 1902,1903, und 1904. Meistens von dieser Texten sind verschiedene Kundmachungen, Bekanntmachungen und kürzere Nachrichten aus Ruma. Unter denen findet man ein gewisser Nummer Artikeln die für die Vergangenheit des Ruma zu Beginn dieser Jahrhundert bedeutsam sind, weil sie betreffen wichtige Ereignissen für serbische Volk das in dieser Raum gelebt hat.

Владица Томић

"ЗЕЛЕНИ КАДАР" У СРЕМУ 1917/1918 ГОДИНЕ

Аустро-Угарска је 26. и 27. јуна 1914. године организовала велике војне маневре код села Тарчин, тридесетак километара југозападно од Сарајева, којима је присуствовао аустријски престолонаследник Франц Фердинанд. Сутрадан, на Видовдан Гаврило Принцип извршио је атентат на престолонаследника Фердинанда, што је био повод за упућивање ултиматума Србији. Ултиматум је био такав да га ни једна суверена држава не би могла прихватити. Тако је поступила и влада Краљевине Србије. Аустро-Угарска је 23. јуна објавила рат Србији.

У Срему се чуло о атентату у Сарајеву, а одмах затим и о ултиматуму. Сви Срби у Срему су знали да долази велико зло за цео српски народ, али су ипак желели да Србија одбије срамни ултиматум.

Мобилизација је објављена већ сутрадан после објаве рата и сви Срби у Срему били су обавезни да у року од 48 сати дођу у своје јединице. Сви су се нашли у веома тешком положају: жарко су желели победу Србије и национално ослобођење, а морали су да обуку омрзнуту униформу и ратују против своје браће. Аустроугарски официри подстицали су нетрпељивост према војницима Србима који су били на одслужењу војног рока у време почетка рата.Ђока Вујић из Вогња сећа се да је командант његове регименте, кад је саопштавао војницима да је почео рат са Србијом и при томе псовао све Србе и Србију, подстицао војнике католике да "слободно убију све оне који се осећају Србима". Војници Срби су вређани, понижавани и малтретирани.

У свим сремским, српским селима тајно се певала песма у којој се говори о страдању Срба у Срему:

У хиљаду деветој стотини
четрнајстој крвавој години,
кад се диже она страшна вика,
кад убише престолонаследника...
Тешко јесте, ником није лако,
за нас Србе зло и наопако.
Што се тиче Босне и Срема,
нигде спаса за Србина нема...
Све прваке српске затварају,
па све веле за велеиздају,
у Србина нема узданице,
већ он вели да су издајице.
Затварају мале и велике,
нарочито српске свештенике...

Истакнутији Срби у Срему, учитељи, свештеници и други виђенији и образованији Сремци интернирани су у Мађарску, Румунију и друге делове Аустроугарске и стављани у логоре. Међу њима су били: истакнути радикалски првак Срема др Жарко Миладиновић из Руме, инжењер Павле Станојевић из Купинова и још око 300 интелектуалаца.

Од самог почетка рата Срби у Срему, а нарочито омладина, одбијали су да ратују на страни омрзнуте Монархије. Најмлађи војни обвезници намерно су изазивали повреде свог тела: секли прсте на руци или нози, мазали очи сланином да изазову трахому, стављали разне траве да изазову ране на руци, итд.

Више стотина Сремаца, према неким проценама око 2000, одмах после избијања рата пребегло је преко Саве у Србију и добровољно ушло у састав српске војске. Раме уз раме са српским војницима прешли су голготу повлачења преко Албаније, пробој солунског фронта и борбе до коначног ослобођења.

Они који су се одазвали на мобилизацију и обукли униформу Монархије, настојали да што пре напусте фронт саморањавањем или предајом. У монографији Краљеваца забележена је изјава Петра Томоћа о начину саморањавања: 5-6 војника стави шаку на шаку десне руке, а један од војника пуца. Сви су нажалост постајали доживотни инвалиди, али су на тај начин престајали да ратују на страни Монархије.

Највећи део мобилисаних Сремаца је већ у првој борби бацао пушку и предавао се Русима. Многи од њих су као добровољци ушли у састав Српске дивизије у Добруџи, а касније и у Добровољачки корпус и касније учествовали у пробоју Солунског фронта и ослобођању свих наших крајева.

Почетком 1917. године у Срему је било више хиљада сремских Срба који су избегли одлазак на фронт или су на разне начине напустили фронт: бежањем са оружјем или без њега, доласком на опоравак после рањавања, на одсуство - и више сё нису враћали у своје јединице на фронту. Аустроугарске власти су неуморно трагале за њима у намери да их ухвате и врате на фронт. Бежећи испред потера мање и веће групе су се међусобно повезивале и организовале. Пошто су се највише скривале у доњосремским шумама и у Фрушкој гори - названи су "зелени кадар", а у неким сремским селима и комите.

У нашој историјској науци не постоје усаглашена схватања и тумачења о зеленом кадру, нарочито о његовим основним обележјима. Ипак, већина историчара који су писали о зеленом кадру сматрају да се у његовој делатности "преплићу противратни са социјалним и националним стремљењима, која су постала изразитија почетком 1918. године, а манифестовали су стихијски, еруптивно и неповезано". Такође, у историјској науци нема спора да је сељаштво сачињавало основну социјалну базу зеленог кадра.

Бројност зеленог кадра нарочито је повећана после Брест-литовског мира кад је велики број бивших аустроугарских заробљеника враћен из Русије. Сви они су били обавезни да се после двадесет осам дана одсуства поново јаве војним властима па су упућивани на друге

фронтове. Према неким подацима до априла 1918. године из Совјетске Русије 380.000, а до јуна 517.000 заробљених аустроугарских војника. Многи су се оглушили о војне позиве и отишли у зелени кадар. У једном извештају Војног заповедништва у Загребу, октобра 1918. године, наводи се да "у пољима, селима и шумама између Фрушке горе и Саве налази се 25.000 војних бегунаца".

Међутим, нису сви бегунци и они који су отказивали послушност војним властима Монархије били у зеленом кадру. Један део се само пасивно крио и избегаво сусрет са потерама, не ретко обрађујући и земљу, а други, нешто мањи део, углавном сељака надничара - беземљаша и са малим поседом, напуштао је кућу и боравио у шумама. Таквих је у Срему било око 7000. Сви су били наоружани. Највећи део је учествовао у Октобарској револуцији или је, као аустроугарски заробљеник, био сведок "револуционарне праве борбе за мир без анексија и контрибуција, али експропријације спахијске и велепоседничке земље и њене претежне деобе сељацима на уживање". По доласку у земљу ови људи су највећим делом прилазили зеленом кадру и ширили идеје Октобра у његовим редовима. Отуда је тај сељачки антиратни покрет у Срему попримао и социјално-револуционарне мотиве.

Тако је лист "Социјалистичка револуција, "мађарске групе РКП (б)" у Совјетској Русији 28. септембра 1918. године о зеленом кадру у Срему писао да делатност зеленог кадра није ограничена само на борбу против својих гонилаца, већ се претвара у оружане нападе на "експлоататорску класну државу и њене џелате" и закључује да су акције зеленог кадра "први весници отвореног оружаног устанка у Монархији".

Нешто другачију, и изгледа реалнију слику зеленог кадра дају извештаји државних органа Монархије у Срему. Котарска област земунска је 18. јуна 1918. године обавестила Заповедништво у Срем. Митровици о акцијама зеленог кадра: "У овдашњим околишним шумама опажено је много бјегунаца, јер да су наводно из планине од Фрушке горе овамо табор на српску границу премјестили. У шуми између "Споменик-а Обреж-а" опажено је недавно у скупини 18 са војничким и цивилним пушкама оборужаних... Приопћујућ то, молим да се у интересу јавне сигурности и предстојеће реквизиције за мјесто Обреж установи стална оружана патрола. Пред који дан прође у Пећинцима неки војни бјегунац са пушком на рамену па бељежнику каже: "Ако будеш као неки други наставио са реквизицијом гњавио, ми ћемо те убити. Ми ћемо побити оружнике у Добринцима (у овом селу је била велика жандармеријска постаја - В.Т.), осим сиромашних војника који су тамо на постају додељени, а прво наредника Јагуна, (овај наредник је био познат по упорности у трагању зеленокадроваца у доњем Срему - В.Т.) чим будемо добили већу дружину".

Само два месеца касније которска област у Руми је обавестила Сремску жупанију о зеленом кадру у румском срезу:

"Једно од највећих и најгаднијих зала преотело је у задње време маха, тако да војни бегунци угрозише већ у највећем степену сигурност

особе и иметка појединаца, а потом и сигурност опћу, државну. Њихова моћ иде тако далеко да су они у појединим селима управо преузели власт у своје руке, те је тим настала у многим оводручним селима са стране војних бјегунаца права страховлада. Досад предузете мјере остале су без икаквог успјеха, јер оружништво је преслабо, а са војском се не може томе предусрести ако се хајке на бјегунце не буду обављале са много већом силом и енергијом".

Колико су биле значајне снаге зеленог кадра у Срему види се и по томе што су, приликом проласка цара Карла I кроз Срем, маја 1918. Године, на његовом путу за Софију и Цариград, ради осигурања од зеленог кадра предузете нарочито обимне мере безбедности.

Истовремено котарски управитељ из Руме обавештава владиног повереника да је један батаљон 22 хонведске пуковније "са још 50 оружника усташа... провађао четовање на војне бјегунце у околици села Хртковци, Кленак, Платичево, Никинци, Грабовци, Суботиште, Брестач, Огар, Товарник и Обреж, али без успеха".

Готово да није било сремског српског села из којег није било по 15-20, а из већих места и 60 сељака у зеленом кадру. (Као из Ирига). И из Павловаца је било 17 сељака у њиховим редовима. У село су повремено изненада упадале мање и веће жандармеријске патроле и трагале за зеленокадровцима. Једном су, у јесен 1917. године тројица жандарма ухватили Милорада С. Малешевића. Затворили су га у општинску зграду и оставили једног жандарма да га чува, а двојица су отишла у своју станицу у Врднику по помоћ јер су оценили да у селу има више наоружаних зеленокадроваца. Тројица Малешевићевих другова су га ослободила и убила жандарма. Аустроугарске војне власти нису одмах предузимале мере одмазде па је изгледало да ће се на томе и завршити. Али, после десетак дана кад је опрезност попустила, изненада је упала једна војна јединица са више жандарма из Руме и ухватила двојицу Павловчана - зеленокадроваца и једног одмах убили а другог је један жандарм тешко повредио распоривши га ножем. Слични догађаји су били у многим сремским селима: Краљевцима, Брестачу и др.

У јесен 1918. године акција зеленог кадра постале су још учесталије и организованије. Тако је 6. октобра управа рудника мрког угља у Врднику телеграфски известила Земаљску владу у Загребу о нападу зеленог кадра на село Павловце и железничку станицу, истичући да је "државни иметак врдничког угљеника угрожен".

Када је 29. октобра 1918. године у Загребу проглашена нова Држава Словенаца, Хрвата и Срба, у чији састав су ушле све јужнословенске земље, па и Срем, то није значило и окончање делатности зеленог кадра и крај сељачких немира. Због тога је у Сабору поднет тзв. "прешни предлог" који се пропадницима зеленог кадра разрешавају заклетве и позивају да се "према својој човјечној и народној дужности одмах поврате својим кућама да својим поштеним радом и они припомогну заједничку независну државу свих Хрвата, Срба и Словенаца. Никаква војна ни грађанска власт не смије тих војника сметати у њихову повратку, нити у њихову мирну и поштену раду..."

Мада је овај документ имао обележје амнестије припадника зеленог кадра, остао је без већег утицаја на смиривање сељачког бунта чији је најрадикалнији део био зелени кадар. Само неколико дана после доношења документа о амнестији Народно веће у Загребу је усвојило проглас "за умирење народа и срећење наших унутрашњих прилика" у којем се истицало да:

... Народно вијеће СХС признаје посебно сељачко право на земљу, на слободну господарску управу... да ће већ сада пружити народу јемство да ће поступцима изравнати досадашње социјалне неједнакости, те да ће у првом реду војнике и њихове обитељи, те уопће сељаке (тежаке), који немају никакове земље или је имају неразмјерно мало, праведно и размјерно обескрбљивати са земљиштем... Зато народно вијеће СХС проглашује декрет о запљени и понарођењу државних, црквених и властелинских добара те добара ратних богаташа..."

Зелени кадар је двојако слабио Аустро-Угарску: као антиратни покрет чије само постојање је ангажовало знатне војне снаге, али и што је зелени кадар са социјално-револуционарним мотивима "постајао компонента оружаног покрета сиромашног сељаштва у његовој борби за земљу и демократски систем."

ЛИТЕРАТУРА

Др Никола Л.Гаћеша, Аграрна реформа и колонизација у Срему 1919-1941., Нови Сад 1975.

Др Данило Кецић, Револуционарни раднички покрет у Војводини 1917-1941., Нови Сад, 1972

Др Ф. Чулиновић, Одјеци октобра у југословенским земљама, Загреб 1957.

Ј. И. Видмар, Прилози грађи за повјест 1917-1918., Загреб 1958.

Ј. Јанковић и Б. Кризман, Грађа о стварању југословенске државе, Београд 1967.

Владимир Томић, Сремско село Павловци, Рума 1998.

Vladica Tomić

Grüne Kader in Srem im Jahren 1917 und 1918

Von den Anfang des Ersten Weltkrieges, die Serben in Srem haben, auf verschiedene Weise, die Mobilisation zu österreichisch–ungarisch Wehrmacht und die Teilnahme im Krieg gegen Serbie und ihre Verbünden vermeiden. Nach der Erklärung des Krieges zu Serbie, etwa 2000 Leute aus Srem haben übergelaufen über die Sava und in serbische

Armee eingetreten . Die, der in Srem geblieben haben, haben den Zufluchtsort, vor der militaerische Verpflichtung, in Walden der Fruška Gora und in die Umgegend sremischer Dorfer gefunden. Im Volk waren sie als "grüne Kader" oder die "Kommitten" bekannt. Es gibt eine Vermutung dass, bis zu 1918, sein Zahl 25000 Personen erreicht. Die Einsatzen des "gruene Kaders" waren hauptsächlich gegen die aktuelle Gewalt in Srem gelenkt, aber, hinsichtlich Sozialstatus seiner Angehöriger, diese Bewegung hat, ausser antimilitäristisch, auch der sozialle Charakter gahabt.

Илија Петровић, Нови Сад

ДРАГУТИН Ј. РИСТИЋ - УЗОРНИ СРПСКИ РАТНИ КОМАНДАНТ

Драгутина Ристића, дивизијског ђенерала Југословенске војске, у Банату познатог као Бригадир Ристић, нема у Војној енциклопедији, а нећемо га наћи ни у другим нашим сличним књигама.Неколико основних биографских података о њему дато је у Војводини Српској 1918[1], највећим делом захваљујући љубазности Драгутина Попова-Канина[2] из Новог Милошева, у чијој је кући сачуван један Ристићев краћи спис под насловом Моја биографија[3], у препису Радомира Н. Илића из Београда. Редови који следе покушај су да се Драгутин Ристић и његова улога (и не само његова) у српским ослободилачким ратовима 1912-1918. године сместе у заслужени историјски оквир.

Дивизијски ђенерал Драгутин Ј. Ристић

БАЛКАНСКИ РАТОВИ

Драгутин Ристић ушао је у Први балкански рат са чином мајора. Као командант комбинованог 3. батаљона у 4. пешадијском пуку првог позива Дринске дивизије учествовао је у битки код Куманова, у којој се, према оцени ђенерала Павла Јуришића Штурма[4], »видно истакао«. Знајући да се »мајор Ристић у свим борбама 1912. г. показао (...) одличан и врло храбар официр« и да је у »свим борбеним приликама био (..) пример храбрости и самопрегоревања«, ђенерал Штурм предложио га је 14/27. октобра за одликовање, а 12/25. новембра за одликовање сребрном

медаљом за храброст и за унапређење у чин потпуковника. Штурмов други предлог био је детаљно образложен:

»У Кумановској битци (11/24. октобра), у једном тренутку, попустили су неки делови (V пука), на које се наслањало његово десно крило-батаљона (Ристићевог - ИП), лично је узео једну чету, одвео код тих одступајућих делова, зауставио даље одступање и разместио за даљу борбу. Ово је било пред самим Зебрњаком[5], кога је са 4 батаљона заузео. У тренутку када је командант пука био рањен и створила се у његовој близини мања забуна кренуо је цео I борбени ред (1, 3. и 4. Батаљона) и брзо васпоставио ред. У даљем наступању за Турцима и ове у борби са Дунавском дивизијом, 1 батаљон кренуо је према њима и бочном ватром олакшао, да се непријатељски отпор брже и сигурније сломије. Гоњење је извршио до реке Пчиње.

У борби око форсирања кланца и заузимања карауле на Присаду, коју је заузео (22. октобра/4. новембра) у једном налету, за тако кратко време, да се Турци нису могли осветити од овог напада. Благодарећи тој брзини, прелаз са караулом били су заузети и обезбеђено за сутрадан - избијање Дринске и Моравске дивизије ка Прилепу.

У гоњењу ка Прилепу, вршио је гоњење најенергичније и Турцима је изгледало као да ће да их похвата и брзо су мењали положај у одступању.

У боју код Прилепа - Алинаца (24. октобра/6. новембра), при излазу из вароши када је део пука већ сео у свој бивак, саставио пушке у купе, а војници били вољно, у таквом стању изненађен артиљериском ватром, први је узео команду над батаљоном и кренуо батаљон у еволуционом поретку напред и после послужио као зборна тачка осталих батаљона, те се пук брзо и лако прикупио око њега и продужио напад. У доцнијем наступању када је XVII пук јаче окренуо улево и створила се велика празнина до VI пука, из II реда у коме је био, да је нису могли да попуне 1. и 2. Батаљон IV пука, без наређења сам је са својим батаљоном попунио ту празнину и заједно са VI пуком избио на задњу ивицу положаја.

... Учествовао је у сва три дана борбе код Битоља (17-19. новембра - ИП) за све време борбе, а нарочито при нападу на положаје и село Кукуречани и косу јужно од села, показао се веома храбар и умешан. Преко ноћи прегазио р(еку) Шемницу и са 2 батаљона извршио замену левог крила (6. пук)... задржао се на 4-500 м(етара) пред непријатељем све до 14 часова (6/19. новембра), кад су му пришла у појачање и остала два батаљона. Упорно чувајући леви бок и позадину свих нападних трупа а нарочио VI пука који је нападао на Кира Марицу«.

Декрет о Ристићевом одликовању и унапређењу у чин потпуковника издат је тек 6/19. априла 1913. године, а сам Ристић, незадовољан толиким кашњењем, записао је:

»У јануару (14/27) 1913. г. моји млађи другови С. Трипковић[6], Р. Стајоловић[7], Милорад Јовановић, судски В. Јовановић[8] и млађа класа Д. Калафатовић[9], Мих. Јовановић[10], Драгутин Димитријевић Апис[11] (био болестан), Милош Јовановић[12] и Душан Глишић а из пензије Д. Михајловић и Љ. Костић (чланови мафије) унапређени су а ја не и поред благовремено извршеног предлога. На жалбу одговорено је само да је била административна грешка, али ранг ми није био повраћен и поред мишљења Команд(анта) Дрин(ске) Дивизије ђенерала Павла Јуришића - Штурма: Показао се у свим борбама 1912. год., које је водила Дринска дивизија I поз. Као одличан и врло храбар официр, заслужује сваку препоруку«. Оно што је названо »административном грешком« било је по свој прилици, с великим разлогом, јер је за команданта 4. пука, у чијем је саставу Ристић био командант батаљона, постављен нешто раније унапређени потпуковник Апис, док је на чело Дринске дивизије I позива стао пуковник Стеван Хаџић.[13]

За Ристићеву личну љутњу није било много времена, пошто је убрзо дошло до Другог балканског рата. »Рано изјутра 17/30. јуна, Бугари врше изненадан напад (без објаве рата - ИП) на све наше предстраже на целом фронту према њима. До подне Рилска дивизија (од три бригаде) према Дринској дивизији успела је својим левим крилом да са положаја код с(ела) Сушево потисне десно крило VI пешадиског пука I поз(ива) и даље да продужи наступање косом ка планини Богословец. Овим успехом омогућили су себи у току дана и сутра дан 18. јуна/1. јула да косом и леђном ватром туку трећи (Ристићев - ИП) батаљон који је био у центру. У оваквој ситуацији читав непријатељски пук од три батаљона сасредио је свој напад на 3. батаљон, са циљем да продре на Овче поље и путем приђе Велесу«. Ђенерал Д. Димитријевић[14] записао је о тим догађајима следеће:

»Потпуковник Ристић у ноћном нападу 17/30. јуна са батаљоном одбијао је бесне нападе бугарских колона. Преко дана и ноћу 17/18 и 18-ог (по старом календару - ИП) водио је очајну борбу, која је продужена и у ноћ 18/19 и на овом дочекао да Бугари претрпевши неуспех, почну 19-ог повлачење. У највећој кризи појединци и групице почели да напуштају положај, Командант дивизије (Хаџић) наређује повлачење. Потпуковник Ристић одговорио је Команданту пука: »Ја свој батаљон нећу да повучем. Бранићу свој положај и са једним војником«. Ова одлука била је (од) пресудног значаја за битку, јер Бугари на овом најважнијем правцу били су снажном ватром задржани и приморани да обнове ватрени напад. Овај тренутни застој био је довољан да прибави време и омогући Моравској дивизији I позива (која је развијена - трчећим кораком - прилазила као појачање Дринској дивизији), да прими у себе војнике који су одступали и са овима изврши појачање. Трећи батаљон који није одступио, био му је ослонац и заштита десног крила и бока од ватре са косе. За овакву командантску одлуку и лично пожртвовање, одмах (19-ог изјутра), постављен је потпуковник Ристић за команданта VI пука I позива и одликован орденом Карађорђеве звезде са мачевима VI реда (погрешно: треба IV реда - ИП). Са VI пуком потиснуо је и гонио Бугаре до р(еке) Брегалнице. Доцније са одредом од 6 батаљона и 15 топова извршио је напад на Големи вис и заузео гранични фронт караула Церцорија« За личну храброст и постигнути успех предложен је за одликовање златном медаљом за храброст, а петнаестак дана по

закључењу мира са Бугарском постављен је за команданта 13. пука »Хајдук Вељко«.

АРБАНАШКА ПОБУНА

Са својим новим пуком, једном батеријом и коњичким водом, потпуковник Ристић учествовао је с јесени 1913. године у смиривању велике арбанашке побуне на Косову и Метохији. Наиме, »ратови Србије и Црне Горе са Турском не само да нису донели ослобођење српскога народа него су на целом простору где су Срби и Арбанаси били измешани, још више затровали и погоршали односе између њих... Још уочи Берлинскога конгреса била је, под разним утицајима, појачана антисрпска атмосфера да би, после оснивања Арбанашке лиге[15], постала још затрованија. За скоро три и по деценије, од Берлинскога конгреса па до првога Балканскога рата, настало је немилосрдно сатирање Срба и терор над њима«[16]... Победе Србије и Црне Горе (у балканским ратовима - ИП) осујетиле су планове о стварању једне арбанашке државе изван ужега арбанашкога етничкога простора. Срби су били повратили своје историјско тло на коме се налазе највећи и најзначајнији историјски и верско-културни споменици за које је везано најславније доба српске историје. Срби нису били против стварања једне арбанашке државе у природним етничким границама њиховим, али су били решени да заштите своје националне интересе, које су угрожавале арбанашке претензије, које су биле помагане од Аустро-Угарске и Италије[17]«. Ристићев допринос том српском националном подухвату састојао се у чишћењу долине реке Дрима и планине Јабланице од арбанашких побуњеника, после чега му је уручена златна медаља за ревносну службу.

СВЕТСКИ РАТ

Церска битка[18]

Почетак Светског рата затекао је Ристића на месту команданта 13. пешадијског пука »Хајдук Вељко«, у чијем се саставу налазило пет батаљона и једна батерија. »У битци на Церу имао је задатак да омогући Коњичкој дивизији напад на додељени јој положај у правцу Бела река, који је бранила Ландверска дивизија.[19] Снажним нападом с фронта и изведеним маневром према десном крилу и боку у позадини непријатеља, непријатељ је разбијен и натеран на повлачење. Коњици је омогућено праћење заједно са пешадијом ка р(еци) Дрини. Овај храбар подвиг одреда истакнут је наредбом бр. 3 војводе Степе[20] Овим речима: »...Битке су биле и победу изборила Комбинована дивизија I позива, Моравска дивизија I позива, а XIII пешад(ијски) пук I поз(ива) »Хајдук Вељко« са придодатим му батаљоном... и батеријом... свесрдно су помагале Коњичку дивизију у последњем дану битке...« Ова похвала, признање свим војницима и официрима овог одреда, окитила је заставу

13. пешадијског пука I поз(ива) »Хајдук Вељко« орденом Карађорђеве звезде са мачевима IV реда«.

Овом значајном српском војничком победом поново је на дневни ред стављен савезнички позив да српска војска пређе у офанзиву и војне операције настави у Срему. Ниме, у српску Врховну команду приспела је 1. септембра Пашићева[21] порука »да му је руски отправник послова саопштио, да Врховни Командант руске војске Велики Кнез Николајевић[22] сматра, да је према данашњим приликама хитно, да српска војска ступи у офанзиву, а то се може учинити, јер је и велики део аустроугарских трупа отпремљен против Руса у Галицију, према веродостојним податцима«.[23] Одговор Пашићу послат је исте вечери, с молбом »да се ово саопшти коме треба«: »Без обзира на број непријатељских трупа према нама, ми бисмо предузели офанзиву, кад бисмо имали довољно превозних средстава за прелаз преко Саве и Дрине, која се у овом времену журно припремају и кад бисмо могли одједанпут извршити преоружање извесних наших трупа са руским пушкама, које пристижу у партијама. - Чим се све ово доврши преузећемо офанзиву, зашта се већ увелико чине припреме«.[24] Мора бити да је српска Врховна команда под »припремом« сматрала своју наредбу од 9. августа да »према садашњој општој политичкој ситуацији вероватно је да ћемо скоро предузети офанзивне операције прелазом реке Саве на најзгоднијем месту између утока Колубаре и утока Дрине«. Било је тада наређено да командант Друге армије »са потребним стручним особљем свога штаба изврши што потпуније рекогносцирање и изабере најзгоднија места прелаза«. Очекивало се да ће »главни прелаз бити негде између Обреновца и Дебрца, а споредни по могућству између Шапца и Митровице«.[25]

Припреме за прелаз преко Саве одмах су настављене, а 3 септембра издате су две важне наредбе: команданту Дунавске дивизије првог позива[26] наређено је да »са својим трупама ноћас крене са Торлака у Обреновац, и да тамо прими команду и над Обреновачким одредом«, а од командантна Друге армије затражено је да »ради демонстрације, које ће се вршити у околини Митровице са једном од ваших дивизија... понтонски трен те армије што пре дође на линију: Белотић-Богатић«.[27]

Прелаз у Срем

Већ наредног дана 4. септембра, врховни командант српске војске престолонаследник Александар[28] наредио је да Прва армија »ноћу између 5. и 6. септембра изврши прелаз преко Саве на изабраном месту и пређе у Срем. Правац наступања на линију: Рума-Митровица«, са задатком »да потуче непријатеља пред собом и овлада Сремом, са тежњом да спречи непријатељу сједињење са његовом главном снагом на Дрини, одбацујући га од Фрушке горе на исток«. Команданту Друге армије наређено је да ка Митровици упути Тимочку дивизију првог позива са армијским мостовним треном, »са задатком да покуша и по

могућству изврши прелаз преко Саве у околини Митровице; да по евентуалном заузећу Митровице ову добро утврди и створи је јаким мостобраном, и одавде чинити што јачи притисак на непријатеља, у циљу олакшања и потпомагања акције I армије, како при њеном прелазу преко Саве, тако и при њеном даљем надирању за непријатељем«. Акција Тимочке дивизије, уз одговарајућу потпору српске артиљерије, требао је да отпочне у поноћ између 5. и 6. септембра.[29]

У складу са добијеном директивом, командант Прве армије ђенерал Петар Бојовић[30] наредио је да се са прелазом преко Саве отпочне 6. септембра у један час по поноћи. Према извештају добијеном од команданта Друге армије, »демонстрација Тимочке дивизије I позива код Митровице... имала је почети у поноћ 5./6. септембра«.[31] Понављајући директиву Врховне команде у целости, војвода Степа наредио је »да се армијски мостовни трен под командом мајора Војислава Ковачевића одмах стави на расположење команданту Тимичке дивизије I позива«, да Комбинована и Моравска дивизија, обе првог позива, пожуре са утврђивањем и по могућству доврше га још у току дана, а да се Тимочка дивизија другог позива задржи на постојећим положајима, »спремни за покрет«. Све то значило је да у Срем треба да пређу јединице Тимочке дивизије првог позива, укупне снаге око 25.000 људи, наоружане са 17.500 пушака, 24 топа и 20 митраљеза. »Пешадија тек што је преоружана руским пушкама, са којима се војници још нису били добро упознали. Армиски мостовни трен, који је овој дивизији стављен на расположење дошао је из Коцељева у Белотић. Није био у потпуно исправном стању: материјал разнолик и стар, тако да је много што шта од њега још у време мира предлагано за расход, али није расходовано, већ је мобилисано у Ћуприји и у рат кренуто. Старешински кадар је непотпун, а тако исто и људство, које у већини није служило у понтонирима. Код стоке - воловске запреге - владала је болест »шап«.[32]

У тренутку кад је дато наређење за прелаз и кад су дивизији придате још две батерије и два коњичка ескадрона, борачке трупе Тимочке дивизије налазиле су се у Липолисту, удаљеном од Саве око 30 километара. Ђенералу Владимиру Кондићу[33], команданту Тимочке дивизије првог позива, »никаква »авизо« заповест није раније дата, да би се овакав деликатан и компликован задатак могао припремити: да своје трупе из Липолиста благовремено примакне мало ближе своме циљу, те да избегне дугачке и заморне маршеве пред само извршење задатка; да благовремено прикупи све трупе, које му се стављају још на расположење, а нарочито да прегледа мостовни трен и према његовој исправности одреди дужину прелаза на Сави, јер шта вреде најбољи тактички услови на изабратом месту за прелаз ако се на томе месту, од исправног материјала мостовног трена, мост не може подићи«.[34] Уместо свега тога 4. септембра пред поноћ поручено је ђенералу Кондићу да следећег јутра буде у Богатићу, у штабу Друге армије. А тамо, у ишчекивању да се напише заповест војводе Степе и без обзира на информацију добијену од команданта мостовног трена да је трен неисправан, Кондић је наредио да трен мора »да буде потпуно спреман,

како би се 5. септембра у 18 часова (исте вечери, дакле - ИП) могао кренути ка месту прелаза, које ће му благовремено бити означено«.[35] Пошто је од свог команданта армије сазнао које је место предвиђено за прелаз и да ће артиљеријска припрема почети у поноћ истог тог дана, ђенерал Кондић вратио се у Липолист. Није га бринуло што сам није бирао место за прелаз своје дивизије, већ је то место нашао ђенералштабни капетан Петар Костић (Косић? - ИП) и што је и командант мостовног трена сматрао да би прелаз са Равња био прикладнији од Чеврнтије; можда није противречио и због тога што се за Чеврнтију определио и сам војвода Степа.

»Покрет трупа предузет је 5. септембра око 11 часова. Али овако, због кратког времена, на брзу руку издана заповест, за форсирано кретање кроз равну и култивисану Мачву и за извршење марша око 30 километара, довела је до укрштања колона у своме покрету ка селу Глушцима, што је не само успоравало већ је доводило и до критиковања овакве заповести, што је неоспорно убијало морал код старешина и војника, и то у времену предстојеће тако важне операције, као што је прелаз преко једне велике реке. Јако заморене трупе почеле су стизати код с(ела) Глушаца око 20 часова, а продужавало је пристизање и до поноћи.[36] »У септембру, 5-ог од подне са 13-им пуком и батеријом (од 3 топа), при додатом 6 п(уку) под сунчаном жегом (42°C), у пуној ратној опреми, извршен је усиљни марш из села Липолиста преко с(ела) Глушца ка р(еци) Сави (караула Чеврнтија), путем кроз облак прашине и прашином до чланака, где је имао ноћу (5/6) да изврши прелаз ка супротној обали, образује мостову заштиту и обезбеди полагање моста и прелаз дивизије«.

Пошто је прегледао место на коме је требало поставити понтонски мост, ђенерал Кондић вратио се у Глушце и три сата пре поноћи наредио да, док се према Сремској Митровици буде отварала јака артиљеријска ватра, два пешадијска пука (13. и 15.) и пет батерија Тимочког артиљеријског пука пређу у Срем. »Команданту мостовног трена наређено је, да учини све припреме за пребацивање мостовне заштите, а потом за постављање понтонског моста за прелаз дивизијске главнине под командом пуковника Божидара Јанковића. Тринаестим пуком »Хајдук Вељко« командовао је потпуковник Драгутин Ристић. Потпуковник Василије Ј. Стојановић, командант 15. пука, није ни прелазио у Срем; он је остао на Чеврнтији и тамо погинуо.

Трупе су покренуте око поноћи, а очекивало се да ће дивизија почети са пребацивањем на другу обалу како је планирано, 6. септембра у један час по поноћи. Као и раније наредбе, и ова је издата на брзину. »Од села Глушаца, где су сви борачки делови дивизије били груписани, требало је по мраку превести све трупе преко блатњаве реке Битве и подводног земљишта путем Глушци-Ноћај, и путем Глушци-Узвеће-Црквине-Јасенова греда«. Мада се одмах показало да је у Глушцима »наступио кркљанац, који је, неоспорно, штетно утицао на морал трупа«, ђенерал Кондић известио је војводу Степу да се све одвија у складу са

добијеним наређењем и да »част ми је известити да сам учинио све припреме у циљу прелаза Саве«.

У склопу тих припрема била је и Кондићева заповест пуковнику Божидару Јанковићу, команданту колоне (десне) која је требало да пређе у Срем. Од те колоне се очекивало да један њен део стане на линију Манђелоска бара - Баре - село Шашинци, стално се штитећи од евентуалних напада од Јарка, док је један пионирски полубатаљон био задужен да успостави мостобран на насипу од Јарка ка Митровици. Коначно, кад и 14. пук буде прешао у Срем, десна колона имала је задатак да зазуме Митровицу и од ње створи јак мостобран. Тада ће бити наређено да и лева колона пређе на »леву обалу Саве помоћу сплавова и материјала, кога нађу на лицу места«.

Ипак, све се дешавало мимо плана и како не треба. Чело 13. пука стигло је до Чевpнтије пола сата касније но што се рачунало да ће цела акција отпочети, а зачеље је пристигло са још једним сатом закашњења. Мостовни трен стигао је на обалу тек у пет часова ујутру, што значи да је дивизија задоцнила најмање четири часа.

»На лицу места, командант пука (Д. Ристић - ИП) добија усмено наређење... да 13. пук први прелази Саву чим стигну понтони и има да образује мостовну заштиту и омогући дивизији извршење прелаза« од Чевpнтије на Легет, пољану између Митровице и Шашинаца.[38] »Мостовни материјал био је неисправан, нити је благовремено пристигао цео ради постављања, нити је био прикупљен код места прелаза. Ово је допринело да пук није био у могућности за време ноћи да предузме прелажење већ за време дана«. »Први понтон спуштен је у Саву у 5,15 часова. Непријатељ са леве обале Саве отвара пешад(ијску) ватру... Отворена је одмах са наше стране пешад(ијска) и артиљер(ијска) ватра, те је олакшано спуштање понтона и прелажење. Првих 8 понтона са по 20 војника пребачени су: 7,20 часова, а наредна партија у 7,45 часова итд. У 9,50 часова пребачен је цео 13. пешадиски пук« а до подне и седам чета 15. пешадијског пука, 12 митраљеза и три топа са карама.[39]

Са оним што се у јутарњим часовима 6. септембра дешавало на Чевpнтији упознао се и војвода Степа непосредно. Заједно са својим начелником штаба пуковником Војиславом Живановићем[40], он се у осам часова могао уверити да у односу на предвиђене рокове све касни. Што је још горе, са њима двојицом био је и ђенерал Кондић са својим штабом и, по претпоставци, ништа од онога што је до тада учињено и што се пред њиховим очима збивало на обема обалама Саве (и између њих) није могло остати незапажено.

Према Ристићевим забелешкама, кашњење са акцијом допринело је »да пук није био у могућности за време ноћи да предузме прелажење већ за време дана, после двочасовне борбе помажући се сам, пук је успео и извршио под борбом прелаз. Непријатељ је потиснут од обале и принуђен на повлачење ка селима Шашинци, Јарак и Митровици«. Тек тада, пола сата пошто је српска пешадија прешла Саву, почело је постављање понтонског моста од Чевpнтије ка Легету.

»Делови који су одступили ка Јарку и Митровици прихваћени су од посаде у њима. На фронту ширине 7 км. и терену непрегледним, покривеним густим високим кукурузом, пук је водио сам и у времену до 14 часова појачан је са 2 батаљона (од 7 чета) и митраљеским одељењима 14. и 15. пука (12 оруђа). Борба вођена у току дана била је колебљива«, а српске снаге биле су недовољне да би се успешно одупрле надмоћнијем непријатељу, и пешадији и артиљерији. Ристић тражи појачање, али оно не стиже, пошто су све снаге биле усмерне на подизање понтонског моста. Дотле, аустроугарске снаге су се прибрале и почеле да надиру од Шашинаца, а наспрам њих стајало је свега шест чета. Слична ситуација била је и на левом крилу тог фронта, због чега командант батаљона моли за појачање, јер му је фронт широк а стрељачки строј редак. У 13,45 часова пребачена је преко Саве још једна чета 15. пука, да би ојачала позиције према Шашинцима. Само пет минута касније, Ристић упозорава пуковника Јанковића да »нити пешадија прелази, нити се мост поставља« и моли за појачање у артиљерији. Био је то тренутак кад је 13. пуку почело да понестаје и муниције, нарочито батаљонима који су били у најжешћој ватри. Ристић је био принуђен да »тражи муницију од команданта 15. пешад(ијског) пука, па и од команданта 14. пешад(ијског) пука, који је у дивизијској резерви. Од ових пукова муниција није добивена«, те се Ристић обраћа пуковнику Јанковићу; он тражи 200 сандука муниције, наглашавајући да би због њеног недостатка могло доћи до престанка ватре. Око 14 часова добијено је од 14. пука 65 сандука муниције, а петнаестак минута доцније Ристић добија извешај да је напад од Шашинаца попустио и да су непријатељске снаге заустављене на километар до километар и по одстојања. У исто време, читавих тринаест часова после рока предвиђеног за почетак радова на постављању понтона, ђенерал Кондић шаље са Чевpнтије једну поруку војводи Степи, извештавајући га да је »мост до половине готов«. И један и други извештај можда су охрабрили и навели пуковника Јанковића да Ристићу нареди да се Шашинци заузму и јединице 13. пука у њему утврде. Наредних часова борбе су вођење са променљивом срећом, да би око 17,50 часова српски фронт попустио и повукао се за око један километар. Пола сата касније, напади од Шашинаца и Јарка довели су до новог попуштања фронта, а једна батерија почела је у галопу да се креће ка мосту. Мислећи да се ради о аустроугарској коњици, на њу је отворена ватра са српске стране, али, срећом, за кратко, пошто је грешка брзо примећена. »Ово, у вези са одступањем створило је панику, нарочито код рањеника, који су гледали недовршени понтонски мост. Лако рањени потрче ка првом понтону и толико га напуне да се овај преврне. Настаде прво дављење у Сави и запомагање »у помоћ«. Ово је још више поколебало морал код војника, који су напустили строј и ка мосту бежали. На један мах створи се неописив метеж, да су присутни официри били немоћни да поврате ред, јер је то била маса, која ништа друго није чула ни видела сем запомагања дављеника у Сави и још недовршен понтонски мост. Ова прва паника трајала је до 19,30 часова, кад је ред повраћен и код војника створено уверење, да ће мост бити готов и да не

треба сметати понтонире у њиховом раду... При свем том, код команданта 13. пешад(ијског) пука потпуковника Драгутина Ј. Ристића, који је у овом времену био код моста на левој обали Саве, створено је убеђење да мост уопште не може бити завршен, јер материјала недостаје. Стога се (Ристић - ИП) одлучује да спасава пуковску заставу и затражио је међу присутнима , ко уме добро да плива. Јавили су се санитетски мајор Др Миливоје Петровић[41] и редов Јаков Нелих,[42] који су пливањем преко Саве спасли заставу«[43]

Накнадни запис једног безименог потпуковника, учесника битке на Легету и тамо заробљеног у чину активног потпоручника, сугерише да »командант нашег 13. Пука, потпуковник Драгутин Ристић, који је са нама прешао Саву, чули смо, прешао је преко Саве на нашу обалу (у Мачву - ИП) са пуковским лекаром мајорем Миливојем Петровићем који је спасао и заставу«.[44] Несумњиво, Стефановић[45] се ослања и на то мишљење кад каже, да ли злонамерно да ли непромишљено, но у сваком случају неосновано, да пуковник Ристић, видевши »да мост уопште не може бити завршен... одлучује, да спасава себе и пуковску заставу«.[46]

Без обзира на сва надања српских војника, »у 19,30 ч(асова) надмоћне снаге непријатеља сломиле су отпор и дух пребачене пешадије са 3 топа сами су се повукли ка обали«. Аустроугарски војници већ су предузимали јаке нападе са бокова. »Борба местимично и до самог недовршеног моста вођена је све до 22,30 часа када је завршена. Близина непријатеља почела се осећати све јаче и јаче. Ватра је била веома јака. Узбуђеност код војника постојала је све већа, док најпосле није једна маса као бујица јурнула ка мосту да тражи спаса. У овом времену непријатељ од Јарка извршио је јуриш на остатке (једног батаљона) 13 пешад. пука, који је положио оружје. На тај начин десно крило остало је

Споменик на легету
Освећење споменика и помен изгинулим
војницима Тимочке дивизије, 23. септембар 1923.

потпуно отворено. Под притиском масе, која је налетела на још недовршен мост, поломљене су мосничке, војници су попадали у Саву,неки су се давили а неки пливали ка мосту хватајући се за понтоне, које је непријатељ већ био ставио под јаку ватру. Никаква сила и никаква средства, која су у овом тренутку употребљена од стране старешина, нису била у стању да задрже ову бујицу људи, која је све више јурила ка мосту. О некој одбрани није било више ни говора. Што се није спасло пливањем, или није нашло смрт у Сави, то је пало у руке непријатељу«.[47] »По причању војника III позива у Шапцу, избацила је Сава око 600 лешева наших војника«.[48]

О завршници Легетске битке сачуван је и запис (сачињен 10. септембра 1914. године у Нишу, а објављен под иницијалима Н.Н.) једног безименог официра из 13. пука који је збивања пратио са Чеврнтије и који је »ове податке прикупио на лицу места, па и доцније по причању својих другова официра«: »Тек кад је настао потпун мрак и када је по исказу војника нестало муниције и кад су 4. батаљон нашег пука и један батаљон XV пука под командом потпуковника Миљковића, положили оружје, настаде ужасна паника и све нагрну ка мосту. Командант пука (Ристић-ИП) с ађутантом направили су испред ћуприје кордон од војника и враћали са револвером у руци масу натраг на положај, али сталној и већој навали нису могли да одоле и били су и они са осталима бачени у воду... Из разговора војника закључујем и то: да је само због заробљавања 4. батаљона и оног батаљона 15. пука који је био на крајњем десном крилу на Сави, а до нашег 4. батаљона, омогућено непријатељској коњици да уђе за леђа нашим трупама, а последица тога била је паника и пораз. Познато ми је и то, да је командант нашег пука слао извештај у ком је предвиђао катастрофу ако се што пре не доврши мост и ако му се на попуну не пошаље муниција, која је већ после подне нестајала. Такође је још за видела тражио, да се помоћу понтона, а пошто мост још није био готов, превозе рањеници на нашу обалу, па ни ово није учињено, и ако су на нашој обали (на Чеврнтији - ИП) стајали понтони празни и ништа не радећи неколико часова. Због тога је остало на аустријској страни наших 3-4.00 рањеника, који су доцније већином поубијани, или се удавили не могући препливати реку«.[49]

»Немогућност постављања моста, прекинута свака веза са позадином за добијање појачања у људству и муницији допринели су да овај успели прелаз преко р(еке) Саве храбри 13 пук са придошлим појачањем, плати ову операцију (грешком највишег командовања) својим уништењем (око 1200 мртвих, преко 1300 рањених и заробљених до 3000, са целокупном оружаном опремом и 3 топа, препливало око 200). Застава је спасена пливањем, до првог понтона на 40 метара удаљеног од леве обале«. Из записа оног већ поменутог безименог официра са иницијалима Н.Н. проистиче да »сви спасени војници без разлике хвале држање команданта пука (Ристића-ИП) и нарочито истичу храброст командира митраљеског одељења, мајора (Драгише) Ковачевића«.[50]

Српска влада тада се налазила у Нишу, а 7. септембра приспела јој је из Румуније агенцијска вест следеће садржине:

»Приликом покушаја српских трупа да продру на нашу територију источно од Митровице, заробљено је око 4000 Срба и заплењен је ратни материјал. Према доцнијим вестима, број заробљеника код Митровице износи 5000 људи«.[51]

Будући да српска Врховна команда још увек није извештавала о овом неуспеху, министар војни пуковник Душан Стефановић затражио је објашњење од ње, јер је новинској агенцији требало дати некакав коментар приспеле депеше. Одговор ђенерала Живојина Мишића био је сув: »На жалост вест је истинита и треба им одговорити: Да је у томе правцу вршена само демонстрација и да је нешто од наших трупа заробљено грешком тога команданта, који је узет на одговор«.[52] Ова формулација подразумевала је да ће ђенерал Владимир Кондић бити смењен и пензионисан. То је и учињено два дана после пораза на Легету; на његово место постављен је пуковник Војислав Живановић, ранији начелник штаба у Другој армији, код војводе Степе. Са њим је смењен и начелник штаба дивизије ђенералштабни потпуковник Петар Марковић,[53] а уместо њега дошао је капетан Петар Косић, дотле на служби у штабу Друге армије. Поред тога, ђенерал Кондић предат је војном суду за официре »под оптужбом да је крив за трагедију на Легету. Иако се тада, а и касније, могло навести неколико узрока који су довели до таквог неуспеха, генерал Кондић је сву одговорност примио на себе. Осуђен је 20. децембра 1914. на годину дана затвора. На основу захтева самог ђенерала Кондића, у марту 1922. дошло је до обнављања суђења, да би се све завршило тек 7. децембра 1927. године«.[54] Ђенерал Владимир Кондић тада је ослобођен одговорности.

Према тумачењу Историјског одељења Главног ђенералштаба Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, без обзира на тактички и технички неуспех Тимочке дивизије, њен стратегијски успех био је несумњив. »Својом демонстрацијом код Чеврнтије ова дивизија је привукла на себе већи део непријатељских снага у Срему, и тиме омоућила I армији извршење прелаза преко Саве, што је било и стављено у задатак команданту Тимочке дивизије) I позива«.[55] Душан П. Стефановић, српски министар војни у време ових збивања, касније се питао да ли је демонстративни прелаз Тимочке дивизије у Срем уопште био потребан, нарочито ако се зна да је Прва армија, чију је активност ова демонстрација имала да прикрива, већ била прешла Саву и напредовала према Старој Пазови.

Одбрана Шапца

Од 15. септембра до 31. октобра 1914. године потпуковник Драгутин Ристић, и даље на челу 13. пука »Хајдук Вељко«, брани Шабац. Новокомбиновани пук био је састављен од једног батаљона преживелих са Легета, батаљона градске артиљерије, батаљона брдске и пољске артиљерије и батаљона возарског. Пук је бранио одсек од Думаче, поред

Саве и стругаре, до артиљеријске касарне. Током 29. и 30. септембра непријатељ је покушао да пређе код Кленка, према стругари. Дозвољено му је било да привуче мостовни материјал, али први укрцани чамци и понтони дочекани су снажном ватром. Непријатељ је био изненађен и потпуно растројен. »Сви покушаји сломљени су и борба на целом фронту развила се највећом жестином и према тачци прелаза прикупљене јединице натеране су на повлачење. На обали остало је 23 понтона, 20 чамаца и три велике скеле са 150 до 200 мртвих и тешко рањених. Овај успех одложио је напад на Шабац за 29. октобар«. Нов напад једне ојачане аустроугарске дивизије, помагане са пет монитора и пет батерија, Ристић је дочекао са девет и по батаљона и 19 топова разног калибра. Ђенерал Терзић[56] пише да »потпуковник Ристић најупорније брани Шабац последњих дана у дводневној борби спречава му прелаз преко Саве код Шапца. Трећег дана успешно се повлачи увече на положај Јевремовац и успео да спасе материјалну спрему и последњег рањеника... Имао је најтежи задатак на целом фронту Шапца, јер је нападан из Мачве и преко Саве од Кленка и спречавао прелажење и заузимање Шапца до крајњих могућих граница. За личну храброст и успешно командовано управљање борбом (50-то дневном) предложен да се одликује орденом Карађорђеве звезде са мачевима III реда«.

Колубарска битка. Борба на Космају

Од 21. до 24. новембра (4-7. децембра - ИП) 1914. године, са својим 13. пуком и једном придодатом батеријом, потпуковник Ристић »учествује у борбама и гоњењу Аустријанаца ка Колубари долином реке Оњега и из дводневне борбе око заузимања Новаковог брда и косе Трнавац имао је што пре да се извуче (по батаљонима) и врати се у састав своје дивизије. Са једним батаљоном кренуо је одмах. Снажан напад Аустријанаца на Варовницу изазива потребу да се Тимочка дивизија имала извући из гоњења са запада и прикупити за резерву Одбране Београда на положају Матејине воде.Ово наређење 13. пук прима у великој Иванчи увече, а потпуковник Ристић је одговорио: »Са мном је само челни батаљон, остали су у пристизању, у дубини око 15 километара и не могу стићи пре пола ноћи, због неједновремене замене, кише и блата. Пук је био два дана и две ноћи у борби, гладан, преморен и до коже мокар и блатњав. Војнику је потребно дати топлу храну, одмор и да просуши одело и обућу, а главно је да се пук и прикупи. Ако је потребан само батаљон кренем одмах даље«. Ђенерал Живковић[57] (Михаило, командант Одбране Београда - ИП) усвојио је изнете му разлоге - преко II армије, оставио је пук у Великој Иванчи да преноћи и сутра (25.XI/8. XII - ИП) рано изјутра крене пук и дође преко Младеновца на положај Матејине воде у састав дивизије. У селу велика Иванча сазнао сам да је возовима и коморама наређено да су спремни за покрет ка Крагујевцу. Ово наређење био је знак тешке ситуације према северном фронту.

Пук рано кренут је цео, одморан, нахрањен, са осушеним оделом и обућом. Када је био у близини села Пружатовца, видело се да се непријатељски шрапнели распрскавају далеко од гребена Космаја према јужној падини. Оценио сам да ситуација на њему није добра.Овај закључак потврђивала је и појава збега у селу Кораћица... У Пружатовцу наишао сам на једног војника телефонисту... Пошто је успостављена веза са Тимочком дивизијом I позива, јави се командант дивизије пуковник Војислав Живановић. На мој извештај: »Ја сам са пуком у селу Пружатовцу и изгледа ми сумњива ситуација на Космају«, одговор је био: »Хвала ти што си се јавио. Послао сам три ордонанса да те нађу. Космај су заузели Аустријанци«. »Могу ли да идем тамо?« »Хитај... спасавај ситуацију... гледај да га заузмеш«

У овим тренутцима Врховна команда је била у највећој бризи за северни фронт, јер ближих резерви није било за сузбијање опасности. Моје јављање са пуком у селу Пружатовцу били су свима једина нада у спас ситуације. Наши напустили положај, топови са муницијом остали на положају. Командант одбране погинуо. Аустријанци се журно утврђују на јужној падини Космаја. Пук је убрзо развијен и извршио снажан напад и у четворочасовној борби са осетним жртвама у људству, помаган од брзометне батерије у виноградима северно од села Кораћице, непријатељ је потиснут из ровова и Космај је заузет, а одмах за овим заузет је и Маловањ. Око 20 часова стигла је у појачање Космају Тимочка дивизија I позива (14. и 15. пешадијски пук) а нешто раније и 20. пук. Одмах за појачање придодат ми је 14. пук. Овако појачан са новим распоредом, успешно сузбијем ноћни напад. Сутрадан (9. XII - ИП) у очајној борби сузбијам све снажн(ије) нападе на Маловањ и Космај и одбацујем непријатеља ка селу Неменикућама.«

»Подржан врло ефикасном ватром са Кошутице«, пише Саво Скоко у својој књизи *Колубарска битка*, Београд 1990, 248, »13. тимочки пук I позива предузео је силовит напад главним снагама (3. и 4. батаљон) на сам врх Космаја, а помоћним (2. батаљон) на Маловањ; 1. батаљон се налазио у пуковској резерви. Непријатељ је пружио снажан отпор, па су се на Космају и Маловању распламсале огорчене борбе, уз масовну употребу ручних бомби и више наизменичних јуриша и против јуриша, у којима су обе стране претрпеле велике губитке. Тек после више бајонетских удара, гушања и борбе прса у прса, као и ангажовања свих расположивих резерви, Тимочани су скршили жилав отпор непријатељевог 38. пука и преотели му и Космај и Маловањ, повратили својих шест изгубљених топова и сјурили непријатеља низ северну падину Космаја ка Неменикућама. Космајске косе и ћувици били су буквално прекривени лешевима аустроугарских и српских војника; само 7. аустроугарска дивизија изгубила је тога дана преко 2.000 људи, од тога преко 1.000 погинулих«.

»Последње ноћи изведеним маневром заробљен је батаљон јегера[58] са официрима. Постигнути успеси на Космају и Варовници допринели су слому непријатеља и решење на повлачење пред целим северним фронтом. Са одушевљењем прешло се у гоњење на свим фронтовима ка

Београду и избацивању непријатеља из Србије. Са два пука гоним га и збацујем са Парцанског виса, а са три пука гоним збацујем га са Торлака и Разбојништа. За ове успехе одликован сам орденом Карађорђеве звезде са мачевима IV реда и унапређен у чин пуковника. Командант дивизије честитао ми је, пољубио и рекао: »Твој успех служи на част целој дивизији«. Командант Одбране Београда честитао ми је и рекао: »Заузимањем Космаја спасли сте ситуацију северног фронта и целе војске«. Ђенерал Живко Павловић[59] изјављује: »Шести дан битке... био је у великој мери критичан за целу операцију коју је Врховна команда припремила за ослобођење Београда. Непријатељ је бесомучно и огорчено нападао на главне ослоне тачке одбране Београда, Варовницу и Космај, да успехом на овом фронту доведе у питање цео наш досадашњи успех на левом крилу и центру и да нас, заузев линију Варовница - Космај, принуди на опште повлачење и губитак битке... Космај је непријатељ заузео. Настаје велика криза битке... северни фронт пробијен... непријатељ заузео... врло јак и важан ослонац за даље операције. Падом Космаја, Варовница је... била у врло незгодном положају, пад њен био је могућ сваког тренутка, а тиме је и губитак битке... био на путу. Али у најкритичнијем тренутку битке пристиже одбрани Београда... XIII пешадиски пук I позива »Хајдук Вељко«, Космај је заузет. Са овим нашим успехом, досадашња велика криза целе Колубарске битке преобраћена (је) у наш велики дефинитивни успех«.

После свих ових битака Ристићев углед порастао је толико да је »Врховна Команда узела (његову) слику за пантеон«.

Одбрана Београда 1915. године

Почетком јесени 1915. године пуковник Ристић и 13. пук »Хајдук Вељко« налазили су се у околини Пирота. »Мутни облаци, са свију страна, скупљали су се над Србијом; а црни, најгушћи над поносним и храбрим Београдом. Требао је он први да падне, а с њим и део српског тла око њега, па да се са овим успехом Аустро-Немаца, да јемство и смелост нашем источном суседу (Бугарској - ИП), да се одлучи и српску армију нападне с десног бока и у позадину. Док су се ови смртоносни ударци припремали Београду и Србији, наше првокласне трупе биле су груписане према истоку... Од 25. септембра па до 8. октобра, дан и ноћ, овај пук утврђивао је положај око Јаловика, Извора, Темске и Калне према бугарској граници«.[60] Дотле, неприлике на северној граници иле су све веће: Дедиње је већ било пало, а непријатељ се припремао за напад на Петлово Брдо и Торлак. Због тога, наређено је да се 13. пук пребаци у дивизијску резерву и одмах упути у помоћ одбрани Београда. »Укрцан 9. октобра у пет возова, пук јури за Београд. Следећег дана, т.ј. 10. октобра стигао је у Рипањ, где је имао да се искрца и стави на расположење команданту Одбране Београда, ђенералу Михаилу Живковићу... На Торлаку, кад сам прилазио ђенералу Живковићу дочекао ме је речима: "Знам вас и ваш пук са Космаја, када сте спасли ситуацију северног

фронта и целе војске. Желим вам исти успех. Са пуком јавите се команданту Комбинованог одреда, пуковнику Душану Туфегџићу.[61] Батаљони да се упућују одмах чим који ешалон пристигне«. Чим је пук пристигао, издата је заповест за поседање и одбрану Торлака, на левом одсеку Комбинованог одреда Одбране Београда, линијом Кумодраж-Вратнице-Јајинци.

Сутрадан, 11. октобра изјутра, мање групе аустроугарске и немачке војске, подржаване снажном ариљеријском ватром, почеле су да се примичу српским положајима. Истурените српске јединице морале су се повући на главну линију одбране. Тек кад се непријатељска пешадија приближила на око 400, а понегде чак и на 300 метара, и кад је њихова артиљеријска ватра померена у позадину српске одбране (да не би угрозила напредовање сопствених војника), омогућено је српској пешадији да снажном пешадијском и митраљеском ватром заустави противничко надирање. У поподневним часовима, пошто се под страховитом артиљеријском ватром Тимочка дивизија другог позива повукла са Петловог брда и Стражевице, тамо ка Орловцу и Девојачком гробу, ватра је пренесена и на одсек Ристићевог 13. пука. Од размене артиљеријских канонада »цео Торлак тресао (се) као у грозници... На Крушару (друм), чета поручника Марковића артиљериском ватром је раздробљена и тиме је отворена бреша за пролаз непријатеља. Већ поједини немачки војници почињу да утрчавају у ров... али вод митраљеза наредника Богдана Миловановића и суседни вод потпоручника Стојковића обасипљу непријатеља унакрсном ватром. Убрзо, ови, појачани са два вода из резерве, које је узео командант пука (Ристић - ИП)... затварају брешу... Непријатељ је избачен из рова и опет потиснут на своју полазну линију«. Окршај је настављен до ноћи, са променљивом срећом.

Наредног дана, од самој јутра, Торлак је био под стравичним ударима непријатељске артиљерије. Српска артиљерија, »и ако је била бројем оруђа и калибром слабија, борила се свом снагом и ретко одважно!« Противничка пешадија, бројно неупоредиво снажнија, кренула је у напад тек око подне. Дотле, 13. пуку стигао је у помоћ свега један батаљон од око 340 пешака. »Наша артиљерија већ ангажована (у окршају - ИП) са непријатељском артиљеријом, нема довољно снаге и моћи да помогне своју пешадију у одбрани«.[62] Око 13 часова према Вратницама кренуле су непријатељске снаге једног и по пука, да би пола сата касније биле заустављене снажном аритиљеријском и пешадијском ватром. Такав однос снага није се дуго одржао, јер се у међувремену са Петловог брда огласила нова непријатељска артиљеријска група. »Торлак се поново тресе сав од подножја и већ у 2,40 часова по подне почело је осетно да се осећа појачано дејство ове силне артиљерије. Отпорност (српске војске - ИП) почиње да слаби, бранилац почиње да малаксава добијајући из минута у минут све већи број рањеника и командант пука (Ристић - ИП) употребљује и последње појачање од 2 чете VII пука II позива«. Но, све то било је недовољно. Српску одбрану помагала је свега једна хаубичка батерија; друга батерија остала је без

једног метка. »Сваким тренутком одбрана Торлака била је све тежа и тежа, како услед све снажнијих бујица непријатеља, који су стално надолазили, тако исто и због великог броја избачених старешина и бораца из строја«.

У току касних поподневних часова, у неколико наврата, на нешто повучену одбрамбену линију стигло је у помоћ неколико мањих јединица укупне јачине не преко 400 бораца. Напредовање непријатељске пешадије било је тако заустављено, а поседнута одбрамбена линија 13. пука држала се све до поноћи. После тога, у складу са добијеним наређењем, пук се повукао до северне падине Авале. »На положају остављен је један патролни застој, да са непријатељем у току ноћи и сутра дан одржава додир и колико може задржава«.

»Торлак је требало бранити што дуже, бар два дана, а пожртвовањем свију у пуку одржан је три дана. Добијено је време да се материјална спрема и збег народа што даље повуку у позадину. Ова тродневна борба избацила је из пука 30 официра и 1.628 војника и подофицира. У овој борби сам рањен. Али сам остао у пуку, лечио се, одступао и борио се са њим заједно. Већином у заштитници и самостално, придаван час једној, час другој дивизији, а највише Шумадијској I позива. Командовао (сам) здруженим одредима јачине 1-2 пука са 2-3 батерије. Тако 14. новембра 1915. године ради напада и одбране Врбатовачких положаја, Генерал Терзић ставља ми под команду три пука (11, 13. и 19) са два дивизиона пољске артиљерије. Генерал Терзић у својој релацији каже: »Пуковник Ристић у свим приликама одликовао се способношћу и умешношћу у командовању, присебношћу у командовању и личном храброшћу, што је било од великог утицаја на потчињене трупе, да до краја истрају у овој тешкој ситуацији. Пуковник Ристић имајући личне и командантске храбрости, присебности, одлучности, иницијативе и самопрегоревања у борби, успео је да код својих трупа сачува морал и дисциплину у најкритичнијим моментима ситуације и борбе. Ужива пуно поверење код претпостављених му старешина, као одличан пешадиски командант, који сигурно командује својом трупом. Пуковник Ристић је прави ратни командант, кога сам увек желео да имам у својој команди«.

За успех на Торлаку и у свим борбама и одступању, ђенерал Михаило Живковић предложио је пуковника Ристића за одликовање орденом Белог орла са мачевима III реда.

На Солунском фронту

Године, 1916, 10. новембра, као командант III пука првог позива, по личној иницијативи, Ристић је са једним батаљоном из резерве помогао левом крилу првог борбеног реда да се заузме положај Чуке. Кад се пред немачким контранападом први борбени ред једним делом поколебао, Ристић развија још две чете из резерве, прихвата поколебане, снажним противударом задржава непријатеља, а затим га одбацује са коте 1212. Узимање Чуке било је од особитог значаја за даље надирање српске

војске. Наиме, садејство трију српских дивизија било је до тада отежано, пошто је Дунавска дивизија била укљештена са свих страна: са југа и истока Црном реком, са запада Чегелским потоком, а са севера бројно јачим непријатељем на положају Полошка коса - Чуке. Изломљено земљиште, са многим стеновитим висовима и чукама, скоро да је онемогућавало њене нападе на утврђене непријатељске положаје. За то време, Моравска дивизија померила је свој фронт толико да јој је даља активност била условљена напредовањем, односно заостајањем Дунавске дивизије. Мада је то могло бити и тренутног и локалног значаја, истовремено напредовање ових двеју дивизија било је и од стратегијског интереса, пошто би пробој фронта олакшао положај српских трупа у окуци Црне реке, а довео би и до ослобођења Битоља. После овог успеха, као командант гонећег одреда формираног 15. новембра од 3. и 18. пука, две брдске батерије и једног коњичког ескадрона, Ристић заузима положај на коти 1378 и непријатеља гони у долину реке Маковке. Овим покретима олакшано је примицање Битољу и његово ослобођење 19. новембра. За постигнуте успехе у борби и умешно утврђивање положаја одликован је орденом Белог орла са мачевима IV реда.

У рату 1917. године, као командант бригаде, на разним положајима у одбрани или резерви, брани или утврђује добијене одсеке дивизијског значаја.

Године 1918, у пробоју Солунског фронта, као командант бригаде и командант леве колоне, Ристић напада и заузима чвор Ђуров камен-Кучков камен. По пробоју фронта он одбацује Бугаре ка Чатерни, са 2. и 3. пуком заузима Галиште, гони непријатеља ка друму Прилеп-Градско и овладава положајем Мавровица - линија Црни врх. Последњег дана октобра, гонећи остатке аустроугарских и немачких јединица, Ристић је на челу своје бригаде стигао све до Дунава.

У Банату, новембра 1918.[63]

Последњих дана октобра 1918. године балканско ратиште престало је да постоји: Србија и Црна Гора биле су ослобођене, Бугарска окупирана, а Турска је капитулирала. Мада су се налазиле пред расулом, немачка и аустроугарска војска и даље су настојала да одрже своје западне и источне фронтове. Прилике у Аустроугарској наговештавале су њен брзи унутрашњи слом, што је, само по себи, требало да означи и скори крај рата. Одбацујући савезничке услове за примирје као увредљиве, Немачка је изјавила да ће »наставити борбу до краја«. У исто време, односи између нове мађарске владе и фелдмаршала Мекензена,[64] команданта немачке војске затечене у Румунији и у тек проглашеној независној Мађарској, заоштрили су се до крајњих граница. Имајући све то на уму, генерал Луј Франше д'Епере[65] предложио је војводи Мишићу[66] да преко Дунава, Саве и Дрине пребаци неколико мањих српских јединица. Мада је у овој поруци био садржан и делић војничке сујете, јер би свету могао саопштити да су јединице под његовом командом прве

ступиле на тле Аустроугарске, не сме се занемарити ни Д'Епереова политичка процена да би присуство српске војске могло у тим крајевима убрзати ослободилачки покрет немађарског живља, пре свега српског.

На наговештај да би ускоро могло доћи до примирја с Аустроугарском, Никола Пашић, који се тада налазио у Паризу, поверљивом телеграмом поручио је српској Врховној команди: »Хитајте најбрже у Босну, Банат и Срем и у друге области Аустро-Угарске«. Смисао те поруке потврдио је и Франше д'Епере специјалним наређењем српској Врховној команди од 3. новембра: »Како изгледа, Југо-Словенски покрет узима великих размера. Српска војска треба да се стара да га на све могуће начине организира и употреби у нашу корист, за заједничку акцију против Централних сила... Српска војска треба дакле да избаци у напред што скорије потребна одељења на све територије које су наклоњене Југо-Словенском покрету, у Банат, Босну, Херцеговину, Хрватску и т.д. да би пружили руку елементима који има да се организују«.

Већ истог дана прве српске патроле прешле су преко Дунава, у Банат. Патрола која је прешла код Великог Градишта одбацила је две немачке чете према Белој Цркви, а патроле које су прешле код Пожаревца нису наишле на непријатеља. »Немци у пуној ратној спреми беже кроз Банат према северу бојећи се сукоба са српском војском и вукући собом силну пљачку из Србије... негде и железничке шине вадећи«. Према обавештењима добијеним од локалног становништва, у Вршцу, Белој Цркви и Темишвару нема немачких војника, а Мађари настоје да у свом интересу разоружају Србе.

Шестог новембра, пошто су делови Коњичке дивизије из састава Прве армије прешли у Банатску Клисуру, непријатељски војници разбегли су се пред њима и побацали своје наоружање. Охрабрени развојем догађаја, представници српских народних одбора по местима у јужном Банату затражили су да преко Дунава пређу јаче српске трупе, како би се Немци спречили да при повлачењу поруше насеља.

На Митровдан, »пошто се догађаји развијају врло брзо и успешно и пошто се можда неће увек моћи доставити директне и прецизне заповести«, командант Прве аримије војвода Петар Бојовић овластио је команданте дивизија »да сами узимају решења према моменталној ситуацији«. Ипак, зону њиховог војничког деловања он је ограничио довољно прецизно: »На северу узети линију: Банат до линије Мароша, на истоку заузети линију Бела Црква-Вршац-Темишвар и десетак километара источно од ње«. Бојовићеве инструкције садржавале су и наредбу Коњичкој и Моравској дивизији да координираном војном акцијом што пре запоседну Банат у задатим границама. Наредба је представљала и својеврсно упутство командантима дивизија за деловање на запоседнутој територји:

»Свуда одмах организовати власти од мештана и заплењеним оружјем наоружати наше елементе, а на против разоружати рђаво расположене мештане... Скренуће пажњу свима јединицама а нарочито

свима официрима, да озбиљно пазе на своје понашање у тим српским областима, а сваки политички разговор уопште избегавати, јер то може бар у прво време да изазове последице које се ни најмање не желе. У опште треба озбиљно водити рачуна, да су ове трупе послате, да заведу ред, те према томе и понашање и целокупан рад ових јединица мора да буде огледало солидности, рада и дисциплине«.

Већ 11. новембра комплетна Моравска дивизија била је пребачена у Банат, а предњи њени делови налазили су се код Јасеновца и Црепаје. Дивизијска претходница, јачине два ескадрона, запосела је 13. новембра село Денту и сасвим се приближила Темишвару. На појутарје Ђурђица, 17. новембра ослобођени су Темишвар и велики Бечкерек (Зрењанин), два дана доцније Беодра (Ново Милошево), а 20. новембра и Велика Кикинда (Кикинда). На дан кад је Врховна команда дала инструкцију из које проистиче да ће се запоседнута територија у Банату »за овај мах« пружати на исток закључно са линијом Оршава-Мехадија-Каран-себеш-Лугош-Нови Арад и да од Новог Арада линије иде током реке Мориша до Сегедина, тако да Нови Арад и Нови Сегедин остају на српској страни, Коњичка дивизија избила је на Мориш. Банат је био ослобођен.

Значајно место у ослободилачком походу српске војске кроз Банат имао је пуковник Драгутин Ристић, који је на челу своје бригаде прошао и тим делом Српске Земље, све тамо до Кикинде. Уз уобичајене војне послове, он је бринуо и о функционисању власти на ослобођеној територији. Тако је, на пример, на протест др Јанка Агоштона, мађарског поджупана у Великом Бечкереку, да је стара градска управа смењена противно одредбама тек потписане Конвенције о примирју, Ристић одговорио да се »војска не сме мешати у унутрашње уређење запоседнуте области. Народ има право самоопредељења и одлучивања у својој управи, свом унутрашњем уређењу и својој судбини... Али, ако је у питању ма кога грађанина лична и имовинска сигурност, лично својим грудима и оружаном силом заштитиће сваког без разлике«.

Овај разговор био је пуковнику Ристићу повод да одмах изда наредбу која је свем становништву требало да представи ново стање ствари:

»У интересу реда и јавне сигурности наређујем:

1. Становништво дужно је да се покорава свим издатим наређењима српских војних власти. Сваки противан поступак, ма од кога, сматраће се као издајнички и као такав биће суђен од стране преког војног суда, чије су пресуде једино смрт.

...

3. Свакоме је загарантована лична и имовна безбедност. Према томе може сваки наставити свој посао, али се мора одазвати наређењима српских војних власти и иста у потпуности извршавати.

...

5. Власт и управу града предајемо у руке Српског Народног Већа; према томе становништво има му се безусловно покоравати и извршавати његове наредбе«.

Пуковник Ристић бранио је интересе српског народа и, држећи се као народни официр, тако био и дочекиван. Кад је 19. новембра српска војска стигла у Беодру (данас део Новог Милошева), месно становништво дочекало је и братски почастило ослободиоце: сваки војник добио је везену кошуљу, а Ристић врану кобилу. У храму Светог архистратига (архангела) Гаврила у Карлову (данас такође у саставу Новог Милошева) одслужено је благодарење, а пуковник Ристић, видећи да је једна беба донесена на крштење, затражио је да, ако је дете мушко, он буде кум. Његовој жељи удовољено је, а кумче, син Живе Попова-Канина и Ангелине, добило је име Драгутин.

Наредног дана, 20. новембра, Ристић је са једним батаљоном стигао у Велику Кикинду. Дочек је био величанствен. На железничкој станици и у њеној околини била је окупљена непрегледна маса одушевљеног народа. Свако је желео да буде сведок тог историјског тренутка. Пуковник Ристић и Марко Богдан, пословни председник српског народног већа, одвезли су се затим до центра града, на челу велике поворке искићене многобројним српским заставама. Тамо их је већ ишчекивао силан свет. Војска и народ најпре су ушли у цркву, где је одслужено свечано благодарење, после чега је пуковник Ристић са балкона градске већнице поздравио присутно грађанство. Поређујући Мађаре са Турцима и Бугарима, дотадашњим непријатељима Србије, он је свима ставио на знање да су слобода и присаједињење Баната мајци Србији стигли на врховима српских и савезничких бајонета и да ће свако ко се томе буде успротивио наићи на челичне груди и оштре бајонете српске војске: »Многи српски војник за шест година није видео својега огњишта, па је сада пролазио у Србији поред својега места, својте и родбине, али није ни часак заборавио на своју заклетву, на војничку дисциплину и на свету српску заветну мисао, него је хитао, да пређе Саву и Дунав и помогне ослобођење и ове своје српске браће, која беху у оковима Мађара... Српска војска у име свога витешкога Краља Петра Првог[67] узима у заштиту сада и Србе Војвођане, па ако је петсто хиљада српских војника пало за свету српску мисао, то ће Србија још и даље жртве сносити и тешко ономе ко се усуди дизати своју руку на Србе Војвођане, који су од данас слободни и независни«.

Све то битно се разликовало од држања Ристићевог колеге по чину, пуковника Ђорђа Ђорђевића Гроса,[68] команданта Коњичке дивизије, који у Темишвару није дозволио стварање српске цивилне администрације, већ је све док није смењен, половином фебруара 1919. године, очувао власт мађарских »републиканаца« окупљених у отворено антисрпском Банатском народном већу и другим органима промађарске »Банатске републике«. Добрим делом и то је допринело да Срби изгубе Темишварски Банат. Некако истовремено, 17. фебруара 1919. године, Франше д'Епере телеграмом је наредио војводи Мишићу да евакуише Банат у линији која иде 10 километара западно од пруге Вршац-Темишвар. По свој прилици, ова наредба није потекла из војних кругова, већ од самог Жоржа Клемансоа,[69] председника Мировне конференције у

Паризу и председника француске владе, због чега је и теже било избећи њено извршење.

Значајни датуми

Из документације коју је Министарство војске и морнарице Краљевине Југославије унело 1931. године у персонални лист пензионисаног дивизијског ђенерала Драгутина Ристића, овде преносимо следеће:

Драгутин Ристић, син Јована Ристића, жандармеријског мајора, рођен 2/15. фебруара 1872. године у Београду. Гимназију са матуром свршио у Београду 1892. године. Војничко образовање стицао на Војној академији у Београду, чију је Нижу школу похађао 1892-1895, а Вишу 1901-1903. године. Од страних језика говорио је немачки и француски.

У браку са Милевом, рођеном Ђ. Новаковића из Београда, имао је кћер Катарину, рођену 1906. године и удату за Добрицу Матковића, једно време бана Дунавске бановине. Пошто је 29. јануара 1920. остао удовац поново се оженио 31. јануара 1926. године, овога пута Даницом, рођеном Ј. Продановића, уочи балканских ратова досељеном из Темишвара у Београд; са њом није имао деце.

Чин каплара стекао 28. матра 1893, поднаредника 28. септембра 1893, а наредника 14. октобра 1894. године. У чин потпоручника поизведен 15. августа а у чин капетана II класе у исти дан три године касније. Чин капетана I класе добио је 12. јула 1904, чин мајора 28. августа 1908, а чин потпуковника 19. априла 1913. године. У вези са унапређењем у чин пуковника остаје једна мала недоумица: у персоналном листу пише да се то догодило 14. октобра 1915. године, док сам Ристић казује да је то било на самом крају новембра 1914. године, после битке за Космај. Додатну забуну у ово уноси Ристићев запис који се тиче учешћа 13. пука »Хајдук Вељко« у битки за одбрану Београда 10-12. октобра 1915. године. Тамо се, наиме, у једном истом пасусу Ристић најпре именује као пуковник, а затим као потпуковник[70]. У чин дивизијског ђенерала, прескочивши ранг бригадног ђенерала Ристић је унапређен декретом ФА бр. 40591 од 21. октобра 1923. године.

Своју војничку каријеру Ристић је започео 7. августа 1895. године, као водник у 3. гардијском батаљону; на овој дужности остао је до 28. септембра 1896. године. Наредне две и по године, до 6. марта 1899, провео је као водник у 8. батаљону, да би до 22. септембра 1901. године био командир чете што у 1. што у 16. пешадијском пуку. Са ове дужности отишао је у Вишу школу Војне академије, а по њеном свршетку, 2. септембра 1903. године, преузима дужност командира чете у 7. пешадијском пуку. Тамо је остао до 11. априла 1905, када постаје члан комисије за пријем пушака у једној фабрици на страни. По повратку 1. новембра 1908, постављен је за команданта батаљона у 6 пешадијском пуку; ову дужност обавља до 12. априла 1911. године, да би после тога преузео батаљон у 4. пешадиском пуку првог позива; са њим улази у

Први балкански рат. На десетак дана пре уласка у рат против Бугарске, 19. јуна 1913. године, Ристић постаје командант 6. пешадијског пука првог позива и остаје на његовом челу равно два месеца, до краја тог краткотрајног рата. И следеће четири године Ристић је командант пука: 13. пешадијским пуком мобилног и првог позива командује до 8. априла 1916, а потом, до 11. септембра 1917. године, 3. пешадијским пуком. Наредну годину и по дана, до 6. марта 1919, он је командант пешадијске бригаде у Моравској дивизији, да би нешто мање од пет месеци, до 27. јула исте године, био командант 39. темишварске и великокикиндске окружне команде. У мирнодопским условима Ристић је најпре, до 2. априла 1923, командант граничних трупа новоствореног Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, а последње године своје војничке каријере, до пензионисања, он командује Битољском дивизијском облашћу.

Док је командовао четом, Ристић је, према сопственој забелешци, четири године био наставник у Подофицирској школи.

Рањаван је два пута: први пут на Торлаку 1915, »од које је ране остао сакат у мали прст«, а други пут 10. августа 1917. године, на Груништу.

У својој не предугој војничкој каријери Ристић је добио већи број одликовања: медаљу за војничке врлине (1900), медаљу Њ.В. краља Петра Првог (1904), сребрну медаљу за храброст (1912), орден Карађорђеве звезде са мачевима 4. реда (1913), златну медаљу за ревносну службу (1913), споменицу за српско-турски рат (1913), споменицу за српско-бугарски рат (1913), орден карађорђеве звезде са мачевима 4. реда (1915), споменицу за повлачење кроз Арбанију (1915), орден Белог орла са мачевима 4. реда (1916), пољски орден Светог Станислава са мачевима 2. реда у рату (1916), орден Карађорђеве звезде са мачевима 3. реда (1919), споменицу за рат 1914-18 (1920), орден Светога Саве 2. реда (1922), орден Румунске круне 2. реда (1922) и орден Југословенске круне 3. реда (1932). Вредност Ристићевих одликовања може се ценити и податком да је за све време ратовања официрским орденом Карађорђеве звезде са мачевима свих редова одликовано свега 1089 лица, од чега 107 орденом 3. реда. Поред војводе Путника и војводе Бојовића, три пута са орденом Карађорђеве звезде с мачевима одликована још свега 22 официра, међу њима и Драгутин Ј. Ристић.

Решењем АЂ Бр. 38796 од 12. децембра 1927. године пензионисан је у чину дивизијског ђенерала. За пензију предложио га је армијски ђенерал Миливоје Зечевић,[71] коме је дивизија одузета непосредно пред почетак Солунске офанзиве; предлог за пензионисање прихватио је министар војни ђенерал Стеван Хаџић, коме је дивизија одузета у току почетних ратних операција 1914. године. Како је сам Ристић записао, »ко је у рату и за време борбе био први, у миру имао је бити последњи. Они који су за време борби били последњи, имали су у миру бити први«.

По ослобођењу Београда 1944. године избачен је из своје куће на Дедињу и смештен у помоћну дворишну зграду, тешко оштећену за време бомбардовања Београда; тамо је и умро 6. фебруара 1958. године. Сахрањен је на београдском Новом гробљу, парцела 26, гробно месту 12.

НАПОМЕНЕ

1. И. Петровић, Војводина Српска 1918, Нови Сад 1996, 81-83
2. Драгутин Попов-Канин, рођен у Карлову (данас део Новог Милошева) новембра 1918. године, непуних десет дана пре доласка српске војске у село; кумче Бригадира Ристића, чије је име добио; земљорадник. Војску служио непосредно пред Други светски рат, у Београду, у краљевој гарди. Током последњих година редовно одржавао везе са својим кумом. Живи у родном месту и, без обзира на поодмакле године, још увек се бави земљорадњом.
3. Изводи из Ристићеве *Моје биографије* цитирани су у овом раду само између угластих наводника(» «), без навођења извора.
4. Павле Јуришић Штурм (1848-1922), Ђенерал српске војске, пореклом Лужички Србин. Учествовао у Француско-пруском рату 1870-71; године 1876. примљен у српску војску као добровољац са чином поручника; суделовао у свим ратовима које је Србија водила у времену од 1876. до 1918. године; успешно командовао Дринском и Дунавском дивизијом, а у Првом светском рату и Трећом армијом, све до повлачења на арбанашко приморје (сам крај 1915.), када је послат у Русију, у специјалну мисију.
5. Зебрњак, на око 4 км источно-североисточно од Куманова; кључна тачка у систему Турске одбране код Куманова, 23-24. октобра 1812. године. На Зебрњаку подигнут споменик српским војницима изгинулим у Кумановској битки (1.326 пигинулих и несталих), али су га бугарске власти порушиле за време окупације Мађедоније. (1941-1944).
6. Сава Трпковић (1874, Крагујевац - ?), ђенерал. После седам разреда гиманзије свршио нижу и вишу школу Војне академије у Београду, артиљеријску школу гађања и, у Француској, информативни курс за ђенерале. Командовао артиљеријским пуковима; командант артиљеријске школе у Марибору; командант Дрварске артиљеријске бригаде у Љубљани; командант Рашке дивизијске области на Цетињу. Одликован орденом Карађорђеве звезде IV и III реда, Карађорђеве звезде са мачевима, двема златним медаљама за храброст.
7. Радисав Станојловић (1873, Вукосавци, код Крагујевца - ?), ђенерал. У Крагујевцу свршио шест разреда гимназије, а Војну академију у Београду. У балканским ратовима командант дивизијске инжењерије у Тимочкој дивизији; на почетку Светског рата на служби у Првој армији, а касније командант армијске инжењерије и начелник саобраћаја Прве армије. Године 1923. командант Потиске дивизијске области, 1926. начелник одељења за ваздухопловство у Министарству војске и морнарице, а 1927. врши дужност команданта у команди ваздухопловства.
8. Владимир Јовановић (1870, Пожаревац - ?), ђенерал судске службе. Правни факултет свршио у Београду. Године 1897. активирао се као потпоручник војносудске службе. Службовао као судски референт у дивизијама, начелник судског одељења у армији, Врховној команди и Министарству војске и морнарице, судија у Великом војном суду, државни тужилац, стални судија војног суда за официре.
9. Данило Калафатовић (1875, Краљево - ?), ђенерал. Војну академију свршио у Београду; војну вештину усавршавао у Француској (Фонтенебло). Начелник штаба Дунавске дивизијске области; од 1910. до почетка Првог балканског рата војни изасланик у Бугарској и Румунији, а затим официр у штабу Друге армије; у гушењу арнаутске побуне командант пука; на почетку Светског рата начелник штаба Моравске дивизије другог позива; председник комисије за укрцавање у Валони, шеф обавештајног одсека Врховне команде; до демобилизације начелник оперативног одељења Врховне команде. Од 1920. до 1922. војни изасланик у Паризу; експерт на мировним конференцијама у Букурешту, Паризу и Рапалу. Председник комисије за разграничење са Реком (1921) и Румунијом (1923); експерт у Друштву народа (1924). У Априлском рату 1941. године начелник позадине

Врховне команде; у складу са одлуком краљевске владе донесеном 15. априла у Никшићу, наименован за начелника штаба Врховне команде и овлашћен да са непријатељем закључи »часно примирје«; одредио опуномоћенике Врховне команде који су два дана касније потписали акт о капитулацији Југословенске војске. Писао у *Ратнику* и *Књижевном гласнику*.

10. Михајло Љ. Јовановић (1876, Београд -) ђенерал. Војну академију свршио у Београду. Од 1910. до 1914. године краљев ађутант. На Солунском фронту, као ђенералштабни потпуковник, у штабу Треће армије; најпре помоћник начелника, а затим начелник; на крају Светског рата начелник Општег војног одељења у Министарству војном Краљевине Србије. После рата, као дивизијски ђенерал, помоћник начелника Главног ђенералштаба. Одликован Карађорђевом звездом IV и III реда, орденом Белог орла IV и III реда, орденом Светог Саве IV и II реда, медаљом за војне врлине, Легијом части, енглеским орденом Bath, талијанским орденом Мавриција и Лазара.
11. Драгутин Димитријевић Апис (1877, Београд - 14. јун 1917, Солун), ђенералштабни пуковник српске војске. Свршио нижу и вишу школу Војне академије у Београду. Већ као потпоручник почео се бавити мишљу о промени постојећег режима у Србији, који је, по његовом схватању, био опасан за будућност земље; један од организатора официрске завере која је 1903. године довела до мајског преврата и убиства краља Александра Обреновића и краљице Драге. Од 1904. године члан Главног одбора Четничке акције. Његов утицај на официре и послове у војсци стално је растао, тако да га ни привремено службовање у Ваљеву и једногодишње избивање из земље, на војним студијама у Берлину, нису могли умањити. Године 1911. са својим истомишљеницима основао тајно удружење *Уједињење или смрт* и постао члан његове Врховне централне управе; бавећи се обавештајним радом у Министарству војном, успоставља бројне везе са националним радницима по свој Српској Земљи. С јесени 1912. године разболео се, због чега није учествовао у балканским ратовима. У Светском рату најпре руководилац обавештајне службе Главног ђенералштаба, затим начелник штаба Ужичке војске, па Тимочке дивизије. На Солунском фронту помоћник начелника штаба Треће армије. Ухапшен крајем децембра 1916. године, и због наводно припреманог атентата на престолонаследника Александра, а највероватније због супротстављања Александровом »југословенству« на рачун српске националне идеје, осуђен на смрт и стрељан; године 1953. Врховни суд Народне Републике Србије укинуо пресуду и ослободио га кривице.
12. Милош Јовановић (1877, Шабац - ?), ђенерал. Шест разреда гимназије свршио у Београду, а 1896. гоидне и војну академију. Од 1908. помоћник начелника штаба у Шумадијској дивизијској области, две године касније на служби у Општем војном одељењу Министарства војске, а током балканских ратова и на почетку Светског рата начелник штаба Шумадијске дивизије. Једно време командант пука, до 1917. помоћник начелника штаба Прве и Треће армије, а 1917. године начелник одсека у Општем војном одељењу Министарства војног. После рата начелник штаба друге војне области, начелник обавештајног одељења Главног ђенералштаба, командант Потиске дивизијске области, помоћник начелника Главног ђенералштаба и помоћник министра војске и морнарице. Писао у *Ратнику*.
13. Стеван Хаџић (1868, Београд - Београд, 1931), ђенерал. Гимназију свршио у Нишу, војну академију у Београду (1889), а руску Николајевску генералштабну академију у Петрограду (1895); професор Војне академије у Београду; војни изасланик у Румунији. У првом балканском рату није учествовао због болести, а у Другом био командант Дринске дивизије првог позива. У Церској битки командант Шумадијске дивизије, а током Сремске операције и у Колубарској бици начелник штаба Прве армије. До октобра 1916. године био командант Прве српске добровољачке дивизије која је у жестоким борбама на Добруџи успела да потпуно разбије две бугарске дивизије. После Првог светског рата у десет влада министар војске и морнарице и, једно време, почасни ађутант краља Александра.

14. Драгутин Димитријевић Уча (1865, Алексинац - 1921, Београд), ђенерал српске војске. У рату 1885 године учествује као ђак-добровољац, а наредне године ступа у редовну војску. У Војну академију уписује се 1887, да би у чин потпоручника био произведен 1890. године. У балканским ратовима учествује као командант пука; на почетку Светског рата помоћник команданта Дринске дивизије другог и заступник команданта Дринске дивизије првог позива; у операцијама с јесени 1915. године и током повлачења преко Арбаније командант Крајинског корпуса; на Солунском фронту помоћник команданта Тимочке дивизије, командант Друге Добровољачке дивизије у Русији, а последње ратне године командант Шумадијске дивизије. По ослобођењу, до смрти, командант целокупне жандармерије.

15. Арбанашка лига (Призренска лига, Арбанашка конгра) основана је у Призрену 1878. године. Њене одлуке биле су уперене против Србије, Црне Горе и Грчке, а подстакнуте су како од стране Аустроугарске, тако и од Турске, обеју врло заинтересованих да Црна Гора и Србија не прошире своје границе. У Меморандуму поднесеном Берлинском конгресу, арбанашки прваци тражили су да им се призна националност и да се ослободе турске и словенске власти: оно, што се замишљало под Арбанијом, требало је да буде тврђава против наводне словенске инвазије. Разбуђени арбанашки национализам био је »сиров и суров и неуравнотежен у својим претензијама... (а) територијалне претензије вођа Арбанашке лиге биле су не само претенциозне него и дрске: они су захтевали све оно где се, под заштитом турске власти, током векова изливало арбанашко језеро... Ту спадају, поред Скадра и Северне Арбаније, област Пећ, Приштина, Врање, Качаник, Скопље, Прилеп, Битољ... Традиционални арбанашки терор према незаштићеним Србима под турском влашћу појачавао се много више стварањем Арбанашке Лиге и однео много недужних српских живота. Од сада се свесно ради на искорењивању српског живља свугде где је могла стићи арбанашка рука, која је била, у односу на Србе, и под турском и под аустро-угарском заштитом« (Ђ. Слијепчевић, *Српско-арбанашки односи кроз векове са посебним, осврштом на новије време*, Химелстир 1983, 205-206).

16. Исто, 223.

17. Исто, 247-248

18. Церска битка, названа по планини Церу где је, у основи и решена; позната је и као битка на Јадру, у чијем се сливу углавном одигравала од 12. до 24. августа 1914 године. Победом у Церској битки у српској војсци и народу ојачала је вера у сопствене снаге, а углед Србије у очима Савезника знатно је порастао. Била је то прва савезничка победа у Светском рату.

19. Земаљска одбрана, редовна војска, »први позив«.

20. Степа Степановић (1850, Кумодраж - 1929, Чачак, српски војвода. Свршио артиљеријску школу у Београду. Учествовао у свим српским ратовима до 1876. до 1918. године. Професор Војне историје на Војној академији; помоћник ђенералштаба; командант Шумадијске дивизије; српски министар војни, а затим командант Дринске, па Моравске дивизије. Од 1912. до 1919. године командује Другом армијом; ратује код Куманова, у опсади и заузимању Једрена, на Дрини и Колубари, победник на Церу. На Солунском фронту његова армија нападала је на главном правцу и са Првом армијом пробила фронт на Добром пољу и Козјаку.

21. Никола Пашић (1845, Зајечар - 1926, Београд), политичар и државник. Инжењер; студије завршио у Швајцарској. Један од оснивача Народне радикалне странке; теоретичарски покрет Светозара Марковића (1856-1875), у почетку обојен црвено. Пашићевом заслугом прилагођен је политичком духу српске средине и преображен у претежно политичку акцију са практичним и непосредним циљевима. Сви важнији догађаји у српској и Југословенској политици током прве четвртине овога века везани су за његово име. Од 1904. до 1918. скоро непрекидно председник, владе Краљевине Србије, а од 1921. до 1926. године председник владе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Играо је видну улогу у стварању Краљевства СХС; регент

Александар, опијен српском војничком победом, на самом крају рата елиминисао га је из државног врха Србије, омогућујући тако хрватским и словеначким политичарима да без икаквог отпора оживотворе »југословенску« идеју и њоме сузбију српске националне интересе.

22. Николај Николајевич Романов, Млађи (1856-1929), велики кнез, руски генерал. У Светском рату, до почетка септембра 1915. године, врховни командант руске војске; иако су до тада Руси успешно водили рат у Пољској и Галицији, због неслагања са двором и вођењу операција смењен и постављен за привременог намесника Кавказа и команданта трупа на Кавкаском фронту. После октобарске револуције емигрирао у Француску и тамо умро.

23. *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца*, књига друга, Београд 1925, 19.

24. Исто.

25. Исто, књига прва, Београд 1924, 37.

26. Миливоје Анђелковић Кајафа (1886, Београд - 1940), српски пуковник. Нижу и вишу школу Војне академије завршио у Београду. Учествовао у мајском превратy 1903. године. У Првом балканском рату командовао Јаворском бригадом и солободио Сјеницу, Пријепоље и Пљевља. У Другом балканском рату командант Осоговачког одреда, а у краткотрајном миру, до средине 1914. године, командnат дивизијске области. Током прве две године Светског рата командант Дунавске дивизије првог позива, са којом, на самом почетку, самоиницијативно преузима одбрану Београда; у офанзиви Прве армије у Срему почетком септембра 1914. године, одбацио 7. аустроугарску дивизију и заузео Купиново, Бољевце и Нову Пазову; у битки на Дрини истакао се успешним нападима на Соколској планини и на Мачковом камену; у Колубарској битки, по избијању на гребен Сувобора, својом иницијативом продужио гоњење разбијеног непријатељског корпуса и ослободио Ваљево. За успешно командовање дивизијом одликован Карађорђевом звездом са мачевима III реда.На Солунском фронту, августа 1916. године, због прераног а неуспелог напада на надмоћније бугарске снаге и због великих губитака насталих том приликом, одузета му Дунавска дивизија. Пензионисан јула 1917. године, као припадник организације *Уједињење или смрт*.

27. *Велики рат Србије*, књига друга, 21

28. Александар Карађорђевић (1888, Цетиње - 1934, Марсеј), српски регент од 1914. а југословенски од 1918. године; од 1921. године краљ. У Светском рату врховни командант српске војске. У победничком заносу одрекао се Пашићевих политичких услуга и олако пристао на стварање државе којој су недостајале националне границе оних који су ушли у тај нови конгломерат.

29. *Велики рат Србије*, књига друга, 53-54.

30. Петар Бојовић (1858, Мишевићи, код Нове Вароши - 1945, Београд), син досељеника из Васојевића, српски војвода. Учествовао у свим српским ратовима од 1876. до 1918. године. У Првом балканском рату руководи операцијама Прве армије, а у Другом начелник њеног штаба; у Церској битки поново командант Прве армије. У Сремској операцији, започетој 6. септембра 1914. године, избио на линију Голубинци-Нова Пазова-Јарак, принудивши делове 2. аустроугарске армије да обуставе пребацивање на руски фронт и да се задрже у Срему. Почетком јануара 1916. године, уместо оболелог војводе Радомира Путника (1847, Крагујевац - 1917, Ница), постављен за начелника Штаба Врховне команде. Због неслагања са савезничком командом око ширине фронта додељеног српској војсци, јуна 1918. године смењен је и поново преузима Прву армију; командовао ослобођењем највећег дела Србије, Срема, Баната и Бачке. Године 1921. начелник ђенералштаба, да би, одбијајући положај министра војног, био одстрањен из активне војне службе. Непосредно пред напад на Југославију, априла 1941. године, именован је за помоћника врховног команданта, али све то било је само симболично.

31. *Велики рат Србије*, књига друга, 57.
32. Исто, 64-65.
33. Владимир Кондић (1863, Београд - 1940), ђенерал, српске војске. У српско-бугарском рату 1885-86. године учествовао као питомац завршне године Војне академије. У балканским ратовима, укључујући и опсаду Једрена, пуковник Кондић учествовао као командант Тимочке дивизије; за успешно командовање унапређен је у ранг ђенерала и одликован Карађорђевом звездом са мачевима.
34. *Велики рат Србије*, књига друга, 66.
35. Исто
36. Исто, 68
37. *Велики рат Србије*, књига друга, 70.
38. Исто
39. Исто, 70-71.
40. Војислав Живановић (1870, Крагујевац - 1932, Ћуприја), ђенерал. Професор Војне академије од 1907. до 1912. године. У Балканским ратовима начелник штаба друге армије, исто као и на самом почетку Светског рата до пораза на Легету), када преузима командовање Тимочком дивизијом првог позива; на Солунском фронту поново начелник штаба Друге армије и, крајем рата, командант Југословенске дивизије. Одликован Карађорђевом звездом с мачевима.
41. Др Миливоје Петровић, лекар, рођен у Неготину, праунук Хајдук Вељка Петровића, једини српски лекар који је у ослободилачким ратовима 1912-1918. одликован Карађорђевом звездом са мачевима IV реда (Р. Срдић, *Битка на Легету*, Неготин 1994, 58).
42. »Пошто су од стране Аустријанаца гађани чак и са плотунима, војник Нелих је погинуо, док је мајор Петровић, иако рањен на више места, успео да преплива Саву и сав крвав изнесе заставу на другу обалу«(Р. Срдић, Исто).
43. *Велики рат Србије*, књига друга, 73.
44. Д. Стефановић, *Прелаз наше војске у Срем 1914 године*, Ратник Београд 1932, свеска VI, 66.
45. Душан П. Стефановић (1870, Београд - ?), ђенерал. Реалку са матуром свршио у Београду, исто као и нижу и вишу школу Војне академије; годину и по дана провео на усавршавању у француској војсци. У балканским ратовима командовао пуком и здруженим одредом. Године 1914. српски министар војни, а од 1915. до 1919. делегат и војни изасланик при француској Врховној команди. Канцелар краљевих ордена. Одликован Карађорђевом звездом с мачевима, Белим орлом са мачевима III реда, орденом Светога Саве I реда, Легијом части III реда, француским ратним крстом са палмом, грчким орденом Светог Спаситеља II реда, шпанским орденим Изабела II и Свети Гроб I реда.
46. Д. Стефановић, *Прелаз наше војске у Срем 1914.* Године, Ратник Београд 1932, свеска VI, 49.
47. *Велики рат Србије*, књига друга, 73.
48. Д. Стефановић, Наведени рад, свеска VII/1932, 58.
49. Исто
50. Исто, 59.
51. Д. Стефановић, Наведени рад, свеска VI/1932, 37
52. Исто.
53. Петар Н. Марковић (1879, Крагујевац - ?), ђенерал. Шест разреда гиманзије учио у Београду и Зајечару, а нижу и вишу школу Војне академије у Београду; свршио двогодишњи курс у ђенералштабу; четрнаест месеци провео на обуци у француској војсци. Начелник обавештајног одељења у Главном ђенералштабу; наставник Ратне историје за приправнике ђенералштабне струке. Писао за часописе *Мисао* и *Ратник*. Одликован Карађорђевом звездом IV и III реда, Белим орлом с мачевима III реда, Румунском звездом II реда, пољским орденом Polonia restituta, Легијом части IV реда орденом Светог Владимира III реда.
54. Радован Срдић, наведени рад, 81-82.
55. *Велики рат Србије*, књига друга, 74.
56. Божидар Терзић (1867, горњи Милановац - 1939, Београд), ђенерал српске војске. У балканским ратовима начелник Оперативног одељења Врховне команде, а потом командант Шумадијске дивизије првог позива. Истом овим дивизијом командовао и на почетку Светског рата: у Сремској операцији почетком септембра 1914, у офанзивној фази Колубарске битке (у гоњењу непријатеља према Дунаву и ослобођењу Београда децембра исте године), у одбрани на Дунаву 1915. године. Последњег дана децембра 1915. преузео дужност министра војног и на том положају остао до маја 1918. године. Одликован Карађорђевом звездом са мачевима.
57. Михаило Живковић (1856, Београд - 1930, Београд), ђенерал спрске војске. У српско-турском рату 1877-78. командовао батаљоном; управник Војне академије 1908. и 1909-1912. године, а у међувремену министар војни. У Првом балканском рату командовао Ибарском војском, а у Светском рату Одбраном Београда. Године 1916. у Одеси формирао Српски добровољачки корпус и био његов командант, пензионисан јуна 1918. године, непосредно по доласку Корпуса на Солунски фронт.
58. Јегери, род аустроугарске војске; ловци, стрелци.
59. Живко Г. Павловић (1871, Башин, код Смедеревске Паланке - ?), ђенерал, Гимназију свршио у Крагујевцу, нижу и вишу школу Војне академије у Београду; положио курс за ђенералштабну службу. Професор и управник Војне академије. У рату помоћник начелника Штаба Врховне команде војводе Путника и командант дивизије. Војни историчар и геграф; писац уџбеника за војну историју. Редовни члан Српке краљевске академије наука, члан Латинске академије наука, уметности и књижевности у Паризу, члан Société Académique d´Histoire Internationale у Паризу. Носилац Белог орла са мачевима II реда, Карађорђеве звезде IV реда, Карађорђеве звезде с мачевима IV реда, Карађорђеве звезде II реда и многих страних одликовања.
60. Д. Ристић, *Учешће XIII пешадиског пука »Хајдук Вељка« I позива у Одбрани Београда 1915 год.*, Зборник радова *Агонија Београда*, Београд 1931, 417.
61. Душан Туфегџић (1873, Неменикуће, Космај - 1923, Београд), српски пуковник. Гимназију с матуром учио у Крагујевцу, а Војну академију у Београду. У чин потпоручника произведен 1893. године. У балканским ратовима командант пука; у битки на Јадру командовао крајњим левим крилом; командант Обреновачог одреда; командант бригаде у Шумадијској дивизији I позива. Први командант (и организатор пешадијске школе гађања. Објавио велики број стручних чланака и расправа о пешадији).
62. Д. Ристић, Наведени рад, 427.
63. И. Петровић, Наведени рад, 164-166, 172, 177-178, 212-216, 218-219, 221.
64. Аугуст фон Макензи (1849-1945), немачки генерал-фелдмаршал. Суделовао у Француско-пруском рату 1870-71; у Светском рату 1914. године пробио руски фронт у Пољској; тамо је, у офанзиви лета 1915, командовао групом армија, а јесени исте године аустро-немачком групом армија против Србије. На Добруџи командовао немачко-бугарском групом армија; последње ратне године војни командант у Румунији. Његовим заробљавањем у Будимпешти и стражарним спровођењем преко Београда у Солун, симболично је означен крај једне коалиције која је започела рат и у чијем је рушењу српска војска имала запажену улогу. У нацистичкој Немачкој државни саветник.

65. Луј Франше д'Епере (1856-1942), француски маршал и од 1921. године почасни војвода југословенске војске. Завршио војну академију у Сен-Сиру. Учесник многих француских колонијалних ратова; у Светском рату командант корпуса; у битки на Марни (5-13. септембра 1914. године) командант армије; командант Источне војске од 1916, а од децембра исте године командат Северне групе армија. У јуну 1918. године преузео команду над савезничким снагама на Солунском фронту. Од 1935. године члан француске Академије наука.

66. Живојин Мишић (1855, Стуганик код Ваљева - 1920, Београд), српски војвода. Учествовао у свим српским ратовима до 1876. до 1918. године. Због сумње да није био наклоњен завереницима из мајског преврата 1903. године, пензионисан. У тешким војно-политичким приликама насталим у Србији после аустроугарске окупације Босне и Херцеговине активиран и у Главном ђенералштабу постављен за помоћника војводи Путнику. У балканским ратовима помоћник начелника штаба Врховне команде; по окончању ратних операција поново пензионисан; реактивиран непосредно пред избијање Светског рата; најпре помоћник начелника штаба Врховне команде, а затим, по сопственој молби, командант Прве армије. Од 1. јула 1918. године начелник штаба Врховне команде; у напредовању српске војске после пробоја Солунског фронта његова улога била је одлучујућа: противно Д'Еперовом изричитом захтеву да Прва армија, која се у наступању одвојила од главних савезничких снага на ризичну границу од око двеста километара, заустави своје напредовање, одобрио је Војводи Бојовићу да се на нишком простору упусти у окршај са немачком армијом и тамо је 10. и 11. октобра потуче. Том операцијом био је сломљен последњи озбиљан отпор Централних сила на балканском ратишту.

67. Петар I Карађорђевић (1844, Београд - 1921, Београд), син кнеза Александра, краљ Србије. Школовао се у Београду, Женеви, Паризу и Мецу, где је 1867. завршио војну школу. Учествовао у француско-пруском рату, а 1975-76. године, под именом Петар Мркоњић, и у устанку у Босанској крајини. За краља Србије изабран 1903. године, а његова уставна и парламентарна владавина допринела је привредном и културном напретку Србије; у спољним односима превладане су бројне тешкоће (завереничко питање наслеђено сменом династија, антагонизам с Бугарском због Маћедоније, царински рат с Аустроугарском, анексија Босне и Херцеговине), а успешно су вођена и два балканска рата. На самом почетку Светског рата пренео је своја краљевска овлашћења на престолонаследника Александра, тако да је од краја 1918. године само номинално краљ новоствореног Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца.

68. Ђорђе М. Ђорђевић Грос (1863, Неготин - 1935, Књажевац), ђенерал. Седам разреда реалке с матуром свршио у Београду, исто као и нижу и вишу школу Војне академије; стажирао у руској коњици. У балканским ратовима начелник Тимочке дивизије; у Светском рату командовао Љубовијским одредом, коњицом Прве армије и, у повлачењу, Соколском бригадом. Јануара 1918. године, као пуковник, постављен за команданта Коњичке дивизије с којом се, после пробоја Солунског фронта истакао енергичним и умешним гоњењем, најпре бугарске армије, а затим 11. немачке армије, све до Дунава. Ослобађајући источни Банат, новембра 1918. године, са својом дивизијом продро до Мориша. У Темишвару и околини спречио деловање Народне управе за Банат, Бачку и Барању.

69. Жорж Клемансо (1841-1929), француски државник, лекар по професији. Политичку каријеру започео у време Француско-пруског рата, не прихватајући мир и агитујући за наставак борбе. Припадник радикалне грађанске левице, залагао се за демократске реформе и својом активношћу оборио неколико влада и једног председника Републике; због тога је добио надимак »Тигар«. Народни посланик, сенатор, министар у више влада и председник владе. Један од твораца Антанте; супротстављао се агресивној немачкој политици и до краја остао привржен реваншизму у односу на њу. Иако један од »велике четворице« на Конференцији мира у Паризу (после Светског рата), није успео у намери да за Француску добије леву обалу Рајне; бојећи се француске супремације у Европи, Енглеска и Сједињене

државе жестоко су му се одупрле. Непосредно после тога, пошто му је осујећен избор за председника Републике, повукао се из политичког живота.

70. Д. Ристић, *Наведени рад*, 418.

71. Миливоје И. Зечевић (1872, Београд - ?), ђенерал. После гимназијског школовања свршио нижу и вишу школу Војне академије у Београду и припремни курс у ђенералштабу. Командант саобраћајног одељења у Врховној команди и у Првој армији; командант Тимочке дивизије; почасни краљев ађутант. Министар војни. Одликован орденом Белог орла II реда, Карађорђевом звездом с мачевима III реда, орденом Светога Саве I реда.

Ilija Petrović

Dragutin J. Ristić – ein vorbildlich Kriegskommandant

Hinsichtlich die Tatsache dass Dragutin Ristić nicht in der Militärenzyklopädie erwähnt ist, dieser Beitrag stellt einen Versuch dar, ihn und seine Rolle (und nicht nur seine) in serbischen Befreiungskriege von 1912 bis 1918, in verdiente historische Rahmen aufzustellen.

Dragutin Ristić, der Sohn Jovan Ristićs, der Major der Gendarmerie, ist am 2/15. Februar 1872, in Belgrad geboren. Unterstufe der Militärakademie im Belgrad hat er im 1895. abgeschliesst, und die Hoherestufe im 1903. Der Rang des Hauptmanns erste Klasse hat er im 1904, und der Rang des Majors im 1908 erhalten. Im Laufe der Balkankriegen und den Ersten Weltkrieg, hat Ristić, für militäre Verdienst, der Rang des Oberstleutnant im 1913 erhalten, aber im Bezug zu Beförderung zu den Rang des Obersts gibt es einige Zweifeln: im Personalblatt ist es geschrieben dass es im Oktober 1915 geschach, sobald Ristić selbst sagst dass es am Ende 1914, nach der Schlacht für Kosmaj war.

Zu den Rang des Divisionsgeneral, das Rang des Brigadegeneral war übergesprungen, war Ristić befördert in Oktober 1923. In Dezember 1927, auf den Vorschlag des Armeegenerals Milivoj Zečević Ristić war in den Ruhestand getreten.

Dragutin Ristić hat für erstemal mit Mileva Novaković aus Belgrad verheieratet, und mit sie hatte er die Tochter Katarina, 1906. geboren, die später mit Dobrica Matković verheiratet, der der Banus Donauerlandsgemeinde, von kurzer Dauer,war.

Da er in 1920 Witwer gebleibt, verheiratete er zweitenmals mit Danica Prodanović, die aus Temisoara eingeziehet hat. Mit seiner zweiten Gemahlin hat er keine Kinder gehabt. Nachdem der Befreiung Belgrads in 1944, General Ristić war aus seiner Haus am Dedinje herausgeworfen und in eine Hilfsgebäude aufgestellt, die sehr beschädigt war währeend der Bombenangriff. Dort starb er am 6. Februar 1958.

Петар М. Бурсаћ

МИГРАЦИЈЕ СТАНОВНИШТВА РУМЕ
од 1918. до 1980. Године

Текст је интегрална верзија дипломског рада из 1981. године (примедба уредника)

УВОД

Миграције уопште честе су и значајне појаве у друштву. Све је то кретање становништва разноврсније и имају све већу масовност што су токови друштвеног развоја и привредног напретка већи. Због тога изучавање миграција мора увек да буде присутно у нашем времену.

Предмет овог рада, баш због тога, треба да буде допринос том изучавању. Треба да обухвата размишљања о појму миграција. Битно је утврдити и врсте миграција као и разноврсне узроке свих кретања људи на Земљи, у региону или у једној држави. Предмет рада био би и проучавање последица тих миграционих кретања.

Као циљ овог рада био би откривање и изучавање оних чинилаца који су допринели да се Рума развије у центар гравитационог подручја које обухвата средњи део Срема.

Због тога је и садржај овог рада постављен тако да садржи у основи три главне целине које би обухватале најважнији део ове теме.

У поглављу - Рума као центар Срема - биле би изнете неке физичко-географске особености Руме као центар гравитационог подручја, функције насеља-града Руме као и структуру тог подручја.

Остала два поглавља обухватају само насељавање Руме кроз три раздобља.

На крају је дат осврт на промене код миграната и на њихово прилагођавање у новој средини и утицај њих на ту средину.

* * *

На сакупљању литературе и избору, у самом реализовању помагали су ми Др Никола Гаћеша, професор у Новом Саду, другови у Архиву Срема у Сремској Митровици и Општинском суду у Руми, као и појединци грађани Руме са којима сам разговарао. Свима њима се овим путем захваљујем на помоћи.

I ПОЈАМ, ВРСТЕ И ЗНАЧАЈ МИГРАЦИЈЕ

1. Појам миграција

Под миграцијом становништва, којих је увек било, подразумева се "основни облик географске и социјалне динамике људи" (1, 353), сеоба становништва која "настаје као последица економских, друштвених и политичких узрока, ратова и природног прираштаја становништва". (2, 549)

Миграције становништва обухватају сва кретања или пресељења људи из места рођења или сталног боравка у неко друго ближе или даље место. То "представља карактеристичну друштвену појаву XVIII - XX века, везану за развитак капитализма и колонијалног система". (2, 549)

Ових кретања људи има увек, а била су изазвана разним побудама и узроцима.

2. Врсте миграција

Има више класификација миграционог становништва.

Миграције становништва се могу класифицирати према узроку, начину одвијања миграционог процеса, правцима и домету миграционих струја, историјској хронологији, социјално-економским одликама миграната, њиховој етничкој припадности итд.

Ако се узме у обзир друштвено-економска условљеност, миграције становништва се могу груписати у неколико главних категорија, и то:

а) номадска и полуномадска кретања;
б) економске (привредне) миграције;
ц) сеобе староседелачког становништва, и то:
- метанастизичке миграције,
- велика историјска кретања,
- регионалне или локалне миграције;

д) на крају специфичне врсте миграција становништва су:
- инверсне миграције,
- избегличке миграције,
- присилне миграције,
- реемиграције,
- женидбене миграције итд.

Могла би је још истаћи и класификација по пољском аутору Анджеју Маријанском, али сама класификација миграција становништва није циљ овог рада.

3. Значај миграција

Последице миграција имају за све народе велики друштвени, економски, етнички и политички значај.

Пресељавањем у нову средину придошло становништво почиње се прилагођавати. Код досељеника се дешавају различите промене (аклиматизација, социјално, економско, етничко и културно прилагођавање).

Најзад, миграцијама становништва се врши равномернији распоред људи у једној земљи, регији па и на целој копненој површини Земље; равномернији је размештај производних снага на копну.

II РУМА КАО ЦЕНТАР СРЕМА

1. Географски положај и физичко-географске карактеристике

Рума је смештена на додиру Сремске лесне заравни на северу, и ниске алувијалне равни реке Саве на југу, с десне стране магистралног пута Е-94 Београд-Загреб-Љубљана, на раскрсници поменутог пута и пута I реда Нови Сад-Рума-Шабац-Лозница-Зворник.

Осим ових двеју поменутих и важних саобраћајница погодује и магистрална пруга Београд-Загреб-Љубљана са једним краком Рума-Кленак-Шабац-Зворник.

Лежи јужно од Фрушке горе на надморској висини 111,1 м, на домаку неколико великих и важних центара. Од Београда је удаљена неких 65 км, а од Новог Сада и Шапца за око 35 км. Од Сремске Митровице удаљена је око 15-19 км (зависно до правца кретања: аутопутем или преко Вогња).

Осим неколико потока који теку са Фрушке горе према Сави, других већих токова нема. Већи хидрографски објекат јесте вештачко Борковачко језеро, изграђено северно од насеља у румском излетишту "Борковац". Сава је најближа у Јарку 13 км на јужној страни.

Железничке пруге и асфалтни путеви отварају широке могућности за развој привреде. Тим саобраћајницама повезана је Рума са центрима суседних гравитационих подручја и погодује размени и покретљивости становништва.

Подручје општине Рума има климу која је условљена општим ваздушним кретањима у овом делу Панонске области, те је умерено-континентална са извесним специфичностима. Средње

годишње температуре су 11°С. како се ради о равничарском региону, у коме је пољопривредна производња веома важна, треба нагласити да је јављају мразеви у време када их не би требало да буде.

Што се тиче састава тла, оно припада типу чернозема, који се формирао као резултат међусобног дејства континенталне климе, некадашње травне формације, благог рељефа и карбонатне лесне подлоге. Велики садржај креча у основној стени (лесу), спречава деградацију чернозема, чак и при просечној годишњој висини падавина од 700 мм.

2. Историјат насеља или имена

Насеље под данашњим именом први пут се помиње у документима тек 1634 године (средином XVII века). Археолошки налази указују да је на месту данашње Руме постојало насеље још у млађем каменом, па у бакарном и бронзаном добу. Нека новија истраживања указују и на постојање неког мањег насеља или бар стражарске постаје из доба Римљана, због чувања деонице пута који је овуда пролазио.

О средњовековном насељу на месту данашње Руме мало је података. У "Споменици - Румска гиманзија 1912 - 1962" истиче се за Руму ово:

"Занимљиво је из времена раног средњег века, тачније из доба велике сеобе народа, како је утврдио археолог др Зденко Вински, нема ни подручја ни једног налаза мада их је иначе на територији Срема приличан број." (3,9-10)

У касном средњем веку 1323. године, јавља се на територији Руме насеље по имену АРПАТАРЛО или АРПАТОРО, које се помиње све до 1530 године. Наеље је у првој половини XVI века припадало породици Јакшића, све до доласка Турака. Надирањем ових, насеље пропада и губи му се сваки траг. У периоду турске владавине Рума је била српско село са два кнеза. У том периоду, тачније 1634. године насеље се први пут помиње под именом Рума.

У време аустриско-турских ратова у XVII веку Рума је неко време под Турцима (по карловачком миру 1699. године), а касније под Аустријом (по пожаревачком миру 1718. године).

Постанак и развитак Руме као насеља баш на овом месту, подаље од реке Саве, условиле су долине трију фрушкогорских потока (Јеленачког, Борковачког и Кудошког), изванредно плодно земљиште и већ поменути стари римски пут, који је у римско доба пролазио кроз Сирмиум (Сремска Митровица) и Басиану (Доње, некада румске, Петровце). Тај друм повезивао је истурене источне делове Римског царства.

Било је покушаја да се објасни порекло назива Руме. Старији покушаји нису успели. Реч је страног порекла и доводила се у везу са Турцима (што није утврђено) и у везу са трговцима Цинцарима који је некада било доста (што је ближе истини).

Из XVIII века има више података. Тада, после 1745. године, је гроф Марко Пејачевић узео Руму као ново седиште свог властелинства. За време владавине Марије Терезије (1717. године до 1780.) од 1. јануара 1749. гроф Марко Пејачевић издао је повељу Румљанима, тзв. слободницу. Тиме су становници Руме стекли грађанска права, Рума постаје слободно трговиште, добија свој грб и право да сваке године бира судију кога потврђује сам М. Пејачевић. Овај моменат утиче на бржи економски и културни развој, али су Румљани имали и даље обавезе према свом спахији. Сада се поред старог насеља ("Стара Рума") развија ново ("Нова Рума") које се временом спојило са старим насељем.

У старом насељу живели су Срби, касније Хрвати и Мађари, а у новом поред Срба јављају се немачки колонисти који се стално досељавају све до почетка XIX века. Били су то Немци из покрајине Швапске (- отуд назив Швабе). Рума је тада већ насеље са око 400 домова (око 3000 Срба), а за остале нема веродостојних података.

Коначно ослобађање од аустро-угарске власти Рума је доживела 1918. године (новембра месеца) када су у град ушле јединице Српске војске.

Почетком овог века развио се снажан раднички покрет у Руми, повезан са сељацима, надничарима. О томе сведоче често организоване масовне првомајске манифестације, а 1919. године основана је и прва партијска огранизација са Николом Груловићем на челу, и прва синдикална подружница коју је основао Ђуро Салај (1920. године). Године 1938. формиран је и Срески комитет КПЈ, а у јесен исте године и СКОЈ.

12. априла 1941. године у Руму су ушле немачке трупе. Немци су отпочели са терором над недужним становницима.

На позив КПЈ у Руми су отпочеле припреме за оружану борбу против непријатеља и домаћих издајника. Организују се диверзантске групе и десетине. У септембру 1941. формиран је Фрушкогорски партизански одред, а нешто касније и Подунавски. Отпор, акције, диверзије, формирање НОО за Срем и др. испуњавали су време до 27. октобра 1944. године када је Рума ослобођена и започела свој послератни живот и развој. (3,10-14)

3. Функција насеља - града Руме

Мрежу центара Срема сачињавају градска насеља међу којима се, поред осталих, јавља и Рума.

На развитак градских насеља утицали су различити фактори (историјски, саобраћајни, економски, друштвени) који су се током времена мењали и остављали обележја свог дејства на изглед самих насеља. Ови су фактори утицали и на мењање функције насеља, а овог и на околину. При овом градови су се функционално оријентисали у одређеном правцу или у одређеним правцима. Од ове оријентације зависило је његово територијално ширење, повећање становништва, а

ово је утицало на одређивање читавог низа економских и друштвених улога које су они обављали.

Постоји више начина у рангирању градова према њиховим функцијама. Један важан начин јесте посматрање односа активног запосленог становништва по делатностима.

Према проценту активног становништва запосленог у пољопривреди Рума се налази испод војвођанског просека који је 18,4%. Пошто је у питању пољопривреда у друштвеном сектору то удео активног становништва није потпуно приказан у овој делатности, па се из тога не види потпуно аграрна функција Руме.

Индустријска функција Руме креће се око војвођанског просека као и у осталим градовима Срема. У скупини терцијарних делатности проценат активног становништва условљава да Рума има надпросечну вредност. Функција Руме у непривредним делатностима креће се такође око војвођанског просека. (4, 140-141)

На крају, да би се могла сагледати функција Руме потребно је утврдити учешће активног дела становништва у привредним делатностима укупно. Из приложене табеле може се видети ситуација за општину Рума у 1971. години:

Привредна делатност	Бр. активног становништва
- индустрија	3.095
- пољопривреда и шумарство	8.597
- саобраћај и везе	1.302
- трговина и угоститељство	1.286
- грађевинарство	568
- занатство	1.223
- стамбена и комунална делатност	128
I привреда - свега:	16.199
- културна и социјална делатност	953
- друштвене и државне службе	1.215
II непривреда - свега:	2.168
III у иностранству	1.060
Укупно: I, II, III	19.427

(Извор: Билтен Покрајинског завода за статистику, стр. 25-26, попис 1971. године).

Из пружених података запажа се да је у општини Рума од укупног активног становништва највише запослено у пољопривреди са шумарством па следи индустрија - млада делатност која се развија у послератном периоду. Према томе она има као насеље аграрно-индустријску функцију.

4. Гравитационо подручје Руме и његова структура

а) Гравитационо подручје

Развој привредних делатности утицао је да се Рума као насеље брже развије у већи привредни центар Срема. То је условило да се формира гравитационо подручје које се углавном поклапа са територијом општине Рума. Гравитационо подручје Руме може се сагледати на основу одређивања његове привредне зоне, зоне културног деловања и административног подручја.

После I светског рата 1918. године Рума је била "среско место" - седиште среза и општине. После II светског рата задржава тај статус. По територијалној подели од 1955. године престаје да буде седиште среза румског и улази у састав среза Сремска Митровица као седиште општине. На овај начин ово микро подручје укључено је у сремско-митровачко мезоподручје. (5) После тога у новој територијалној подели румској општини припојена је општина Платичево, те је тако гравитационо подручје проширено. Овим проширењем повећава се број насеља општине.

Како је у Руми седиште општине, то су насеља и њене територије оријентиса-на ка том административном центру. Ако се томе дода да је у Руми и седиште УПИ "Агрорума" која послује у саставу ПИК "Сирмиум", то се може истаћи да је Рума и центар привредне зоне која обухвата део Срема (Средњи Срем).

Саобраћајна повезаност насеља општине гравитационог подручја са административним и привредним центром је добра. Неколико асфалтних и других саобраћајница на којима је организовало саобраћај ауто-саобраћајно предузеће "Руматранс" у сарадњи са другим ауто-саобраћајним предузећима ("Митротранс" из Сремске Митровице, "7 јули" из Шапца, "Војводина" из Новог Сада и др.) Ако се додају

пруге Београд-Загреб и Рума-Шабац овој путној мрежи ситуација је још јасније.

Школски центар у Руми и четири основне школе којима гравитирају неке школе мањих насеља свакодневно посећује велики број ђака. У послератном периоду у Руми је постојала Гимназија, Школа ученика у привреди, два биоскопа и Дом културе. Све ове чињенице указују да је Рума и културни центар односно средиште зоне културног деловања.

Размена добара, трговина, такође привлачи становнике са подручја општине. Већина се снабдева преко трговачке мреже у Руми. Ову мрежу организовала је радна организација "Венац". У размени пољопривредних производа важну улогу играју "румска пијаца и вашари". (5) Овамо навраћају не само произвођачи са подручја општине него и из даљих центара.

На крају мора се истаћи да нека места овог гравитационог подручја због близине и погодних веза са другим седиштима гравитационих подручја, делимично се налазе у домену тих центара. Тако Шапцу су упућена насеља Кленак и Платичево, Сремској Митровици - Вогањ и Стејановци, а сасвим мало насеља гравитира Новом Саду.

б) Структура гравитационог подручја

Гравитационо подручје Руме захвата део Сремске лесне заравни (Фрушкогорска) и део лесне терасе, а протеже се и на делу алувијалне равни Саве (део Подлужја). Већ ово указује да је по структури гравитационо подручје Руме изразито пољопривредно подручје.

За сагледавање овог питања морало би се анализирати више чинилаца у општини Рума.

У том смислу, од примарног је значаја сагледавање места општине Рума, значи гравитационог подручја, у склопу осталих општина у Војводини.

Табела: - Степен развијености и место општине Рума у САП Војводини (вишегодишњи просек)

Ред. бр.	Показатељи развијености	Рума	САПВ	Група разв.општина
1.	Учешће индустрије у дохотку укупне привреде у %	17,1	27,8	35,4
2.	Степен подруштвљености привреде, у %	62,5	75,7	88,9
3.	Број запослених на 100 становника	15,1	20,8	30,7

(Извор: Недовољно развијена подручја САПВ, правни факултет, Нови Сад, 1973.)

Према наведеним показатељима општина Рума спада у средње развијене општине Војводине, с обзиром да заостаје око 20% у односу на просек и да у Покрајини има још знатно неразвијених општина, које достижу једва 1/2 вредости показатеља о развијености. Релативно мало учешће индустрије у дохотку укупне привреде и број запослених на 100 становника, уз исто времено релативно висок стеен подруштвљености, указују на аграрни карактер ове општине, па то опредељује и њене друштвено-економске развојне могућности, то указује на структуру гравитационог подручја Руме.

За сагледавање друштвено-економских услова, који омогућују промену начина живота укупног становноштва, важна је економска структура, или однос свих оних чинилаца који омогућују развој. Међу њима су од прворазредног значаја: становништво, природни потенцијали, географска локација, индустријски центри и степен подруштвљености привреде.

Анализа ових чинилаца у општини Рума, који су изражени одговарајућим показатељима, указује да се ради о развијеном аграрном подручју, које настоји да се развије у аграрно-индустријски тип структуре.

У документима старијег датума, из периода између два рата, није тешко уочити да су привредну основу Руме и тада сачињавала два чиниоца: природни потенцијал у плодном земљишту (чернозем) и географска локација изражена у тачки укрштања интензивних саобраћајница. Богати земљишни потенцијал је упућивао на земљорадњу, а промет пословних људи и свакојаких роба упућивао је на трговину. (Румска стока допремана је до Беча и Прага, а на румске вашаре се долазило из Пеште и Будима).

Ова привредно-развојна компонента општине Рума је задржана до данашњих дана, с тим што се у њу уграђује индустријски чинилац, који у себи садржи обележје лаке, прерађивачке индустрије.

Табела: - Основна друштвено-економска структура општине Рума

Ред. бр.	Показатељи	Нумеричка величина
1.	Укупан број становника - у томе: пољопривредно, у %	52.156 40,1
2.	Укупна пољопривредна површина, у ха - у томе: оранице и баште, у %	44.585 91,8
3.	Национални доходак, у ооо дин. - у томе: друштвени сектор, у %	650.360 62,5
4.	Запослено особље у друштвеном и приватном сектору: - у томе: у индустрији, у %	8.747 32,7

(Извор: Статистички годишњак САПВ, 1974., преглед за општину - подаци за 1971.)

У општини Рума пољопривредно становништво даје основно обележје демографске слике (скоро 40% од укупног становништва), нарочито ако се има у виду да оно преовлађује у сеоским насељима са учешћем не мањим од 50,2%, па до 75% и више (Кленак, Буђановци и сл.).

Укупна пољопривредна површина на којој се одвија основна делатност привреде, с обзиром да пољопривреда даје око 50 - 52% укупног националног дохотка, је интензивнија: у том смислу да на оранице и баште отпада скоро 92% земљишта (у САПВ око 82-85%).

У сетвеној структури су, значајно, заступљени производи индустриског биља. Приноси по ха су виши у односу на просек у Војводини, а сточарство је бројније и развијеније него у другим општинама Покрајине. Основу тога чини друштвени сектор, који се простире на 1/3 укупних оранича и снажно развијена кооперација са селом, која обухвата око 55% индивидуалних газдинстава општине. Пшеница, кукуруз, шећерна репа, свиње и говеда - основни су производ ове пољоприврде.

Национални доходак је, изворно, везан за пољопривреду и трговину (укупно 70,3%) иако постоји једна трајна тежња да се трансформише кроз индустрију, с обзиром да Рума располаже значајним занатским капацитетом, који је могао да представља полазну основу индустријализације. То је омогућило развој погона за прераду коже, а доцније и фабрике за обућу, погона текстилне индустрије, а касније - у новије време - агроиндустрије (сада једно од највећих и најсавременијих постројења у Покрајини) за топлу и хладну прераду поврћа.

У националном дохотку удео у 1974. Години је следећи:

1. Пољопривреда, укупно	52,3%
2. Трговина и угоститељство	20,0%
3. Индустрија	17,1%
4. Остале делатности	10,6%
Национални доходак, укупно:	100,0%

Учешће запослених у индустрији је око 33% (32,7%), а учешће индустрије у националном дохотку је око 17% (17,1%). Ово указује већ да се индустрија веома успешно развија, тако да општина Рума има око 15% (15,1%) запослених у односу на 100 активних становника. Од укупног броја незапослених 1/2 је на привременом раду у иностранству, а друга се води у регистру незапослених лица.

Индустрија се спорије развијала него у суседној Сремској Митровици која је претекла Руму и избила на прво место. За развој ове делатности велики недостатак је текућа вода која недостаје Руми.

Значајно је истаћи да и туризам поприма све већи значај. Током 1973. године број туриста износио је око 24.000, или 50% од укупног броја становника општине, што може да представља додатну шансу за убрзање привредног раста и повећање запослености становништва у општини.

Постоје и други показатељи који указују на структуру општине, гравитационог подручја Руме, али су они сви другоразредног значаја.

Табела: - Производни фондови и интензитет производње у пољопривреди општине Рума

Ред. бр.	Показатељи	сектори друштвени	приватни
	а) фондови		
1.	Пољопривредна површина, ха	14.764 28.776	
2.	Број свиња, крајем године	27.303 46.790	
3.	Број говеда, крајем године	897 8.850	
4.	Трактори и комбајни, комада	367 542	
	б) интензитет		
5.	Принос пшенице, мц/ха	48,9 36,4	
6.	Принос шећерне репе, мц/ха	565,3	359,5
7.	Производња меса по ха пољопривредне површине, мц/ха	2,65 2,39	

(Извор: Статистички годишњак САПВ, 1974. године)

Око 1/3 пољопривредних површина је у рукама друштвеног сектора, а његова организациона величина, производни и економски ефекти су изнад просека групација друштвених газдинстава у САП Војводини и СФРЈ. Како је овај сектор оранизатор веома интензивне кооперативне сарадње, у којој учествује 53% од укупног броја сеоских домаћинстава, стварају се предуслови за економску диференцијацију - у односу на друга подручја.

Укупна површина општине (1967. год.) је 587 км^2 (а то је 16,1% од површине Срема) или 58.654 ха, а од тога је:

- 44,811 ха пољопривредна површина (76,4%),
- 8.978 ха шумско земљиште (15,31%) и
- 4.865 ха неплодно земљиште (8,29%). (6,11)

На територији општине Рума живи 52.092 становника у 15.233 домаћинстава. На привременом раду у иностранству било је 1.615 лица. Сама Рума имала је 23.941 становника. (7,9)

Према попису из 1961. године активно становништво било је заступљено са 39,6% од укупног броја становника (односно 18.906 становника), 3,8% од укупног броја су лица са личним приходима (1.828 лица), док 26.937 су издржавана лица (односно 56,6%).

Ако се посматра однос пољопривредног и непољопривредног становништва онда се и тиме доказује да је пољопривреда водећа делатност. У пољопривреди је 24.069 лица (50,5%) од укупног броја (47.671 лица), док је 23.602 лица (49,5%) непољопривредно. Из овог се види структура гравитационог подручја Руме. (6,25)

Интересантно је истаћи саму структуру пољопривредног становништва. Од укупног броја пољопривредног становништва (24.069) свега активног становништва је 10.883, а од тога 7.287 мушких а 3.596 жена. То је 57,6% од укупног активног становништва. Али овом приликом треба истаћи и 13.186 лица која су издржавана од стране активног пољопривредног становништва (6,26)

Истовремено треба знати и однос пољопривредних и непољопривредних домаћинстава, јер и то указује на извесне промене.

Ред. бр.	Показатељи	1961 Укупно	%	1971 Укупно	%
1.	Број домаћинстава	13.119 100,0		15.223 100,0	
2.	Пољопривредна домаћинства	5.372	41,2	4.688	30,9
3.	Мешовита домаћинства	2.309	17,5	1,580	10,3
4.	Непољопривредна домаћинства	5.438	41,3	8.955	58,8

(Извор: Статистички годишњак САПВ, 1974. год., подаци за 1971.)

На подручју општине између два пописа (1961 и 1971. год.) увећао се укупан број домаћинстава за 16%. При томе увећале су се категорије непољопривредника док је број пољопривредних и мешовитих домаћинстава опао.

III НАСЕЉАВАЊЕ РУМЕ

А/ Миграције између два рата (1918. - 1941.)

1. Узроци ових миграција

Од давнина људи су увек били у покрету: биолошком (рађање, умирање и прираштај) и социјалном (емиграције и имиграције). На ова кретања утичу многобројни како природни тако и друштвени фактори. (8,13-22) Како су ова кретања условљавана разним узроцима она су била понекад више, а понекад мање масовна и бројна. Сигурно је да су увек више или мање утицала на распоред становника у насељима, на распоред становника у ширем подручју и региону.

Сви узроци, који изазивају ова кретања, могли би се разврстати у три групе:

- историјски,
- економски, и
- остали узроци.

Међутим, узроци који се сврставају у неку од ове три групе, могли би да се сврстају у две главне категорије, у: природне и историјске.

У прву групу - категорију спадале би разне природне појаве, промене, елементарне непогоде и други процеси и промене у географској средини изазване чак и људском делатношћу. У овој категорији значајни су физичко-географски узроци, а од њих важна су климатска колебања. Овде је важно и биолошко кретање, посебно природни прираштај, које проузрокује повећање броја становника и потенцира појаву пренасељености. (1.354) Подручја са великим наталитетом имају емигрaционо обележје, а то су економски неразвијена подручја (на пр: Црна Гора, Босна, Косово и Метохија).

Раније су и епидемије неких болести изазивале миграције становништва.

Много су значајнији узроци друге категорије. Овде су важни нарочито економско-друштвени узроци. Они се посредно одражавју и на многе друге факторе историјског карактера. Ови узроци утичу на масовну миграциону покретљивост у току крупних друштвено-економских промена.

Из ове групе посебан значај "имају етничке промене, разни социјални поремећаји (грађански ратови и сл.), крупне структурне промене у становништву условљене економским развитком, ратови са редовним тешким последицама (масовно избеглиштво, присилне депортације становништва, глад и епидемије, инфилтрација освајача и потискивање становништва освојених земаља), империјалистичка политика великих сила и колонијално подјармљивање и експлоатација народа, оружане револуције и ослободилачки покрети угњетаваних народа, политичко-географске промене (измене државних граница, размене становника и др.)". (1.354) Затим, имиграциона политика појединих земаља и најзад, планска колонизација извесних подручја.

Можда би се у посебну групу могли уврстити тзв. психолошки узроци, "који се не могу раздвајати од материјалне основе људског живота". (1.354)

2. Обим миграције између два рата

У периоду од 1919. до 1941. године, у оквиру насељавања Војводине, насељавање Срема и настанак нових насеља није довољно познато, нема довољно података.

Обимнија насељавања у овом временском раздобљу била су везана за спровођење аграрне реформе после I светског рата у Војводини. Тада је отпочела и колонизација Срема. Најактивније се одвијала негде до краја "двадесетих година" (9,223), али је тога било и током следеће деценије.

Рума као насеље, које је у поменутом периоду већ било познато, привлачила је мигранте. Отуда је према попису 31. јануара 1921. године

већ имала укупно 12.463 (10), а по следећем попису 31. марта 1931. године тај број је већ нешто већи - 13.403 становника. (11) Тај пораст од 940 становника није велик, али указује на обим миграције у том десетогодишњем периоду.

Ако се узме у обзир шире подручје, тј. територија општине Рума, онда се види следеће: године 1921. било је 36.435 становника у општини, а 1931. - 40.025, значи за 3.590 лица више. (6,24)

У време насељавања Срема између два рата Рума се и сама као насеље увећавала, проширивала, добијала више становника.

Да је Рума у поменутом периоду (1921. - 1931.) већ била знатно насеље у Жупанији Сремској, може се видети из архивских докумената у Сремској Митовици (Архив Срема - фонд Румско поглаварство за 1923. годину).

Тада је у Руми био знатан број Немаца - "Шваба" (како их и данас још грађани у разговору називају). Били су настањени у неким Румским улицама (на пр. Улица Св. Ловре - дана Пауновић Станка Вељка, Велика Јарачка - данас део Ул. 7 јули, улица Св. Себастијана у делу између Врдничке и Павловачке - данас део Улице И.Л.Рибара).

Приметан је пораст Руме изградњом нових кућа, а на неким су вршене адаптације да би се проширио стамбени простор. Доградње помоћних просторија указују на појачану активност појединих грађана.

Привреда Руме такође је била знатно развијена.

У току 1923. године продаја стоке на вашарима је честа. Стока је извожена и у иностранство уз обавезан преглед "котарског ветеринара Бохуша". (Док. архива бр. 1029/23) Нарочито се истицао тадашњи румски трговац Бранко Шатрић који извози говеда за клање чак у Праг.

Више докумената указује да је било више трговачких радњи, доста занатлија (обућара, опанчара, месара, кројача, ковача) и два лоначара од којих и данас живи и ради један (Циндрић Ђура, Ул. Иришка бр. 12).

Постојала је већ тада "Механичка творница ципела Ф. Пинц и друг" - данас фабрика обуће "Фрушка гора". Те године је Рума добила "фабрику" за прераду сирових кожа - данас фабрика кожа. Радиле су три циглане, два парна млина и "три воденице поточаре", а требало је да се изгради још један млин.

Имала је Рума и "јавну уличну расвету".

Културно-забавни живот био је у развоју. Постоји већ те 1923. године више друштава: "Румско немачко земљорадничко певачко друштво", "Српско грађанско певачко друштво", "Бачки тамбурашки збор" и др.; одржаване су забаве; у бројним кафанама слушала се музика. Одржаван је течај играња-учење модерних игара. Гостовала је шабачка гимназија.Радила је релана гимназија, "горња и доња пучка школа". При гиманзији деловао је "ногометни клуб - Фрушкогорац".

3. Порекло миграната

Разматрање миграционог кретања у једном приоду захтева и осврт на порекло миграната.

Срем, као саставни део Војводине која је једно од наших најважнијих имиграционих подручја, био је привлачан за многе мигранте. Био је привлачан јер је у њему било доста "слободне земље", коју је обухватао посед грофа Пејачевића и других велепоседника, а која је већ у периоду 1919. - 1927. године била углавном раздељена ново--насељеном становништву. "... ...Пејачевићев посед имао је значајну улогу у спровођењу аграрне реформе у Срему. Сличну улогу имао је и у спровођењу колонизације...". (9,125)

У насељавању Срема учествовали су "добровољци, колонисти, аутоколонисти, оптанти и избеглице". (9,224)

Добровољци су били учесници и у I светском рату; они су се борили на страни Србије и њених савезника за уједињење и ослобођење Срба, Хрвата и Словенаца.

Колонисти су људи безземљаши које су власти насељавале са стране доделивши им земљу.

Аутоколонисти су људи без земље, који су живели искључиво од најамног рада на поседима богатијих, али су касније аграрном реформом добили земљу.

Оптанти су досељеници из пограничних места Мађарске или Румуније који су добили земљу.

Месни аграрни интересенти су становници са мало земље од које нису могли да пристојно живе.

Од поменутих насељеника у Руми се највише нашло добровољаца, колониста и месних аграрних интересената. Они су добијали земљу Пејачевићевог властелинства.

Породице добровољаца настањене поред ранијег насеља, сада Тивол, досељени су их Херцеговине (Гацко) - Слепчевићи, из Босне (Босанско Грахово) - Видовићи, из Лике и других пасивних крајева. Из једног архивског документа са датумом 8. март 1923. године могу се видети потписи преко 30 лица - становника Тивола. Међу њима се налазе и имена неких који су и данас ту, док су неки сада у другом делу Руме. У прво време па и данас у овом делу Руме живе породице: Слепчевић, Видовић, Момић, Милошевић, Елез, Чумпајло, Трбојевић, Дропучић и др., а на пр. породица Душана Јекића, сада његов син, више не живи ту јер је колонизацијом после другог светског рада добио кућу у делу где су исељени Немци.

Б/ Миграције у време II светског рата

О насељавању Руме у време II светског рата, у периоду 1941-1945. година, мало је података, није могуће утврдити бројност, а још теже узроке. Покушаћу да изнесем неке податке.

У настојању да се измени национална структура Руме, окупаторске власти су вршиле насељавање појединих немачких породица. Припадници немачке националне групе у Руми отпочели су своју акцију. Прво су на реду били Срби - породице добровољаца - који су овамо дошли после 1918. године. Дана 30. априла 1941. уследила је наредба од

стране градског поглаварства у Руми да се сви Срби добровољци и колонисти морају иселити, а са собом могу понети колико стане на једна запрежна кола. Собом су могли повести "највише два коња и једну краву" (14,128-129) Преостали инвентар није се могао отуђити тј. продати. Ово указује да је, поред националне структуре, и економски разлог условљавао ово исељавање.

Већ у мају 1941. године полицијски шеф Антон Бауер остварује ову наредбу. Део тих исељених Срба нашао се у Мачванској Митровици, Шапцу или Београду. На место овог присилно исељеног живља биле су насељаване и неке хрватске породице. Тако је од 1941. - 1945. у општини Рума дошло 2.254 лица, од чега је већи број насељен у Руми.

Крајем рата Руму је захватило друго масовно исељавање. Већи број оних који су били у служби окупатора, припадника немачке националности, бојећи се заслужене казне пожурили су да напусте Руму. То су породице немачке народности. Из Руме је по завршетку рата отишло преко 1.000 немачких домаћинстава (око 7.000 лица). Том приликом су читаве улице остале без становника. Куће тих иељеника су остале са свим инвентаром, као што су и куће исељених Срба остајале пуне. Ово се дешавало код оних који су напуштали Руму у последњем минуту. Али мора се истаћи да су неке немачке породице остале, јер су сарађивале са покретом отпора, помагали су нашу борбу.

Ц/ Миграције после ослобођења Руме 27. X 1944.

1. О послератним миграцијама уопште

После ослобођења Руме 27. октобра 1944. године почела је за овај град нова епоха. Захватиле су је знатне промене. У овом бурном периоду, после II светског рата, цела је наша земља била у превирању.

И становништов је било у таквим приликама, сасвим нормално, стално изложено непрекидном померању. Током рата земља је била разорена и опустошена. Било је потребно најпре обновити, а онда прећи на изградњу наше земље, развити привреду и развити боље услове за живот. Уосталом, то је и био циљ наше народне и социјалистичке револуције.

Ове послератне активности покренуле су "огромну масу становништва без обзира на пол и године старости". (12,61) Почело је масовно пресељавање људи из планинских у равничарске крајеве, из села у градове, из региона у регион. Бројна градилишта, стари и нови рудници, фабрике - постали су привлачни за бројне мигранте који су се покренули тражећи боље услове за живот, а растерујући густо насељене пасивне крајеве. На другој страни градска насеља су почела да бројно расту, а и да се повећава број становника у њима.

Можда би се бар донекле ова покретљивост становништва, у овом послератном периоду, могла илустровати већ податком који истиче однос досељеног и аутохтоног станвноштва. Заправо, пописом становништва 1971. године истиче се да је 59,9% аутохтоно

становноштво, тј. на дан пописа су затечени онде где су се родили, нису се од рођења селили. Међутим, 40,1% је досељено, није остало у месту где је рођено, а то је за 19,8% мање од оног које се није кретало.

Овај однос указује да се у послератном периоду много кретало становништво. Интересантно је поменути и то да је највише таквог становништва данас у Војводини, у нашој навећој имиграционој области. Овде је 46,6% лица досељено из разних кајева наше земље. Највише аутохтоног становништва имају Босна и Херцеговина (69,7%) и Косово (69,5%).

2. Време досељавања послератних миграната

Сва послератна кретања људи одвијала су се периодично, у етапама, са различитим интензитетом, али бих свео у три временска периода:

- Први период, од 1945. до 1947. године одликује се масовношћу и организованошћу. Овај период обухвата и колонизацију Руме, организовано насељавање колониста. Овде бисмо могли поменути и оне досељенике који су се доселили одмах након ослобођења, до краја 1944. године, а то су били они који су за време рата или избегли или присилно пресељени.
- Други период, од 1953. до 1960. године, одликовао се такође масовношћу, а одвијао се у време најбржег привредног развоја земље. У међувремену, између ова два периода насељавање није потпуно престајало.
- Трећи период је почео после 1960. године и траје до данас. За овај период није карактеристична масовност. Насељавања се сада одвијају већ нешто мирније.

3. Начин послератног досељавања

Интересантно се позабавити питањем: на који начин је текло досељавање у Руму у послератном периоду.

У прво време насељавање је извршено у великим групама и то је било организовано насељавање уз помоћ државних власти. Тако су овамо доспели румски колонисти.

Један део послератних миграната насељавао се и на друге начине и то посредно и непосредно.

У току рата из Босне и Херцеговине и из неких других крајева склонио се испред терора један део српског живља у нека насеља Србије. Ту су провели време до краја рата, до ослобођења, а онда су се населили у Руму. Они се нису враћали у старе крајеве, јер им је тамо све било уништено, разорено или попаљено. Овде су почели формирати свој дом, ново домаћинство. Насељавање ових озбеглица одвијало се у групама . (14,62)

За разлику од овог посредог насељавања, многе породице су се населиле и непосредно. И ово се одвијало у групама. На овај начин су се населиле неке породице из Славоније и из неких насеља Срема.

У каснијим насељавањима покренути су и појединачно су се насељавали рођаци, суседи и познаници првих насељеника и колониста. На пример, познајем једну породицу где се најпре доселио отац са својом женом, а само годину дана касније обезбедио је свом ожењеном сину долазак са децом. Оваквих долазака било је нарочито у времену између 1948. и 1958., а изазвани су свакако тиме што је Срем пружао добре услове за живот, могућност школовања и запослења. Појединачна насељавања и даље су настављена.

Колонизирано становништво, које се организовано насељавало, прихватале су власти и оно је имало извесне повластице. Власти су доделиле сваком домаћинству кућу са помоћним просторијама. У кући су добијали и нешто покућства. Поред тога свако домаћинство добило је и нешто стоке и најнужније алатке за обраду земље.

Површина обрадиве земље добијала се по броју чланова домаћинства, зависила је од броја чланова (до 5 чланова - 8 јутара) и од броја пунолетних синова или су два брата у заједници. Више земље добијали су и првоборци - колонисти.

Појединачним долажењем често је претходило и долажење млађих људи на сезонски рад преко лета. На тај начин они су полако стварали услове за коначно досељавање и својих породица. При оваквим насељавањима било је доста потешкоћа, јер ове сеобе власти нису помагле. Доста је било овога неорганизованог насељавања па су ови досељеници градили своја станишта у две фазе: најпре се гради привремена настанба, а тек касније гради бољу кућу. Било је случајева да је најпре становао у изнајмљеном стану или код рођака, па онда куповао бољу кућу од уштеђевине.

У свим случајевима при избору места сталног боравка настојало се да се живи на окупу, на једном месту, у групи као што су живели у старом крају. Било је груписања, наравно, и по народности.

4. Узроци послератних миграција

Пошто су размотрени начини насељавања потребно је изнети и узроке. Узроци ових миграција су бројни и разноврсни, али они нису деловали појединачно него у више случајева испреплетано, истовремено је деловало њих више.

Више досељеника дошло је из политичко-економских разлога. Било је то насељавање посредним путем. Кретање ових досељеника започело је за време рата, а завршено је после ослобођења земље од окупатора, после ослобођења Руме.

Било је чисто економских узрока. Људи у динарском крају немају добре земље, а природни прираштај је велик, зато многи напуштају планинска села и долазе у Срем. Овде они купују земљу, настањују се и отпочињу живот у новој средини. Разуме се да је било тешко обезбедити

новац за куповину земље. То се чинило на више начина: продавали су стоку, радили као надничари, сезонски радници, настојећи да уштеде нешто новаца за куповину.

Поред досељеника који су дошли и остали пољопривредници, било је и оних са другим занимањима. Многи су дошли са извесним знањем о зидању, а било је и службеника. Како се у Руми у овом периоду почело и са градњом а и развојем трговине и то је један разлог који утиче на досељавање људи у Руму.

Доста важан узрок био је и овај: Послератна аграрна реформа захватила је све крајеве наше земље. Али се понегде, на пример, у Босни и др. није могла потпуно остварити, јер је било више аграрних интересената него што је било земље у земљишном фонду тих крајева. Отуда је већи део тог сиромашног живља морао бити насељен у Срем - односно у Руму. (15,95)

Овој серији узрока треба придодати и природне одлике краја одакле су досељеници. Биле би то геоморфолошке карактеристике које је још и Јован Цвијић помињао и истицао као важне за миграције. (16,152)

Више досељеника потиче из Босанске крајине (више од половине). Од тих досељеника многи су били активни учесници у народној револуцији. Они су за своје заслуге као признање од државе добијали право да се населе у Руму где су добијали земљу и друго. То је организовано насељавање - колонизација.

5. Одлазак на привремени рад

У новије време постао је обичај, захватило је маха одлажење на привремени рад у иностранство, те и ово ваља истаћи.

Из статистичких података само за период од 1960. па до 1971. (закључно са 1971.) види се следеће:

- Од укупног броја 1.576 колико се из Руме налази на привременом раду, нешто више од половине (844) су мушкарци.
- Највише је било одлазака на привремни рад од 1968. до 1971., а у том периоду само је 1970 отишло 641 лице.
- У периоду 1968. - 1971. укупно - је отишло, за те четири године, 1.328 грађана Руме од чега је 705 мушкараца.
- Ако се размотре подаци о старосној структури ових миграната пада у очи да је највише отишло лица са 20 - 44 године старости (значи најактивнији део) а то је 1.404 лица од чега 838 мушкараца.
- По занимањима и активностима највише је отишло радника из пољопривреде, индустрије и још неких грана.
- Највише се наших мештана налази на привремном раду у С.Р.Немачкој (866), Аустрији (313), док је нешто мање у осталим: Француска, земље "Бенелукса", Аустралији и др.

По стручној спреми и завршеној школи највише је са школском спремом 4 - 7 разреда и са потпуном основном школом (укупно 1.031), али и са квалификацијама (КВ и ВКВ и са школском спремом од 1 - 3

разреда или без) приличан је број (свега 443 лица); чак има и 11 лица са факултетском и другом високом спремом.

IV ПРИЛАГОЂАВАЊЕ ДОСЕЉЕНИКА

1. Биолошко прилагођавање

Дошавши у нову средину са друкчијим физичко-географским одликама досељеници су се морали прилагодити тим новим условима.

Мигранте је најпре обухватио процес аклиматизације, а то није могло да прође без последица које су се одражавале на њихов организам, али и на њихову социо-биолошку струкуру њиховог породичног живота. Међутим, како су досељеници били са добром физичком конструкцијом (махом су из планинских крајева), доброг су здравља, они су се доста брзо адаптирали на друкчију климу и воду.

Доласком у нову средину адаптирање је код њих брже, а код неких спорије. Почев од исхране преко спремања зимнице и одевања па до стварања нових радних навика, запажале су се видне промене. Под утицајем нове средине све се више напуштало оно старо и прихватало ново. Напуштао се стари начин одевања због друкчијих климатских прилика. Личка капа, кожух, облици прегача, сукнена одела, опанци "путаши" и др. било је замењивано "варошким" деловима одеће и обуће.

Брже адаптирање код једног дела досељеника објашњава се тиме што су се боравком извесно време у Србији - србијанским насељима, већ делимично прилагодили на живот у нижим крајевима и њиховим природним факторима. Познат ми је случај да је члан једне породице умро 1980. године у 81. години живота. Свакако да је доживео дубоку старост захваљујући брзој адаптацији и доброј физичкој конструкцији.

Исто тако исхрана се битно изменила. Како су то досељеници више из планинских крајева то је у старом крају више коришћен кукурузни хлеб - проја и тзв. пура или качамак са млеком ("вареником") и киселим млеком, са доста сира и кајмака ("скорупа"). Доста је употребљаван кромпир и овчије месо. Месо су више користили као суво - сушене вешалице (димљено месо), а кромпир је печен испод сача ("пеке") (метални поклопац испод кога се пекао хлеб на огњишту), у рерни или је куван.

У новој средини све се више користи пшенични хлеб, а много више се користи свињско месо, справљају се кобасице и други производи од меса. Доста се користи и поврће у исхрани. Овде су се досељеници срели и са разним врстама теста, јела од брашна (резанци, тарана, ваљушци и р.). У великој мери припремају се и разни слаткиши који се уносе у јеловник ових горштака. Карактеристична "штрудла" све се више припрема и у кухињама досељеника.

На сваком кораку наилази се на ново код миграната. Тако су им и стамбене просторије сасвим друкчије изгледале. Оно мало намештаја што су по доласку добили од државних власти све се више замењивало

новим и модернијим покућством. У новије време формиране нове породице издвајају се из заједнице и усељавају се у нове куће које су подизали. Тако су се и поједине задруге (велике породице) делиле (распадале).

Досељеници су, поред ових, били захваћени и низом других промена. Старији су све више и сами почели да се понашају друкчије него у старом крају, али се ипак запажало извесно заостајање. Примали су новине са извесном резервом. Код млађих је то текло много брже. Одевање "варошко", одлазак на игранке, учење окретних игара (нарочито у послератном периоду), сечење (скраћивање) косе и увијање ("стављање трајне"), употреба шминке и "најлонки" (чарапа од најлона), напуштање мараме - све су то промене код младежи. Младићи и млађи људи све више иду гологлави, што би у старом крају била срамота видети их без капе, а девојке и жене без мараме.

Промењене навике миграната, њихов начин живота, утицале су и на измене и самог насеља. Најкрупније промене су његово ширење. Улице су се продужавале, простори између кућа, већи плацеви су попуњавани новим кућама. Чак се јављају и једноспратнице, а касније и вишеспратнице (у друшвеном сектору).

У крајевима и насељима из којих су пореклом досељеници пре њиховог кретања запажало се извесно повећање броја становника. Али последице ратног пустошења и тражења бољих услова живота утицало је да се известан број породица покрене и напусти своја ранија пребивалишта. Због тога се ту смањује број становника, али се у Руми број повећава.

Према пописима од 1921. до 1971. године стање је следеће:

Год.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.
Бр. стан.	12.463	13.403	14.001	15.619	19.446	23.941

(Извор: Попис становништва и станова 1971., Нови Сад, 1971., Статистички билтен, бр. 5)

Из ове табеле види се да је број становника Руме увек био у порасту и пре и после рата. Заправо не види се падање у периоду 1931. до 1948., што је рецимо за Сремску Митровицу видљиво (1931. - 13.839, а 1948. - 13.183). за Руму је у овом периоду карактеристичан пораст.

Ако се направи осврт на насеља општине Рума може се запазити слична ситуација као код Сремске Митровице. Свуда је, сем Кленка и Платичева, по пописима 1931. и 1948. упадљиво опадање броја становника. Свакако да је томе допринело кретање становника тих насеља општине ка Руми. Ова кретања су вероватно била изражена у периоду 1918. до 1941. године у оквиру спровођења аграрне реформе у Срему. Овоме су допринеле и пресељавања у периоду од 1941. до 1945. која је изводио окупатор у циљу измене националне структуре. Највише

се, свакако, одразило у послератном периоду колонизацијом и миграцијом село - град.

Из поменуте табеле не може се видети колико се населило колониста у периоду од 1945. до 1948. године. У Земљишном књижном одељењу Среског суда у Руми постоји књига: "Спољна колонизација - Рума - списак новог стања". У њој је сачињен списак 30. априла 1948. године на основу рада комисије за колонизацију. Из тог списка није могуће видети колико је дошло колониста, из којих крајева и које године. По овом списку уписано је 891 домаћинство (кућа). Толико је значи породица од 1945. до 1948. године доселило у Руму. Свако домаћинство броји 2,5, па и 10 - 12 чланова. Те породице насељене су у улице где су живели становници немачке националности који су побегли из Руме. На страни 292 и 293 поменуте књиге унета су имена појединачних добитника колонизације под редним бројем од 1 до 35, где се не наводи број чланова домаћинстава.

Како је истакнуто да је после ослобођења Руме напуштено преко 1.000 домова, а 1948. године било је усељено 891 кућа, то се може закључити да се највећи број колониста населио 1945. и 1946. године. Преостале куће су попуњаване у току 1947. и 1948. (до 30. априла).

2. Економско прилагођавање

Доласком у нову средину запажене су у великој мери промене у животном стандарду код миграната.

Измене су се одражавале кроз величину и функционалност куће, увођења разних техничких уређаја у домаћинства (у новије време нарочито), поседовање и коришћење моторних возила и др.

Упознавањем боље обраде земље повећавају се приноси што се одражава на стандард. Човек хоће да лепше живи па поклања више пажње изгледу куће. Отуда све више граде нове или адаптирају старе. Проширивањем стамбеног простора, повећање помоћних просторија, водовод у кући, купатило и др. - то су све чешћи проблеми које човек жели да реши. За решавање ових и других проблема досељеници су у периоду између два раа формирали аграрну заједницу да би лакше обезбеђивали средства за градњу кућа. Тако су досељеници путем кредита и других извора средстава и пре и после рата решавали своје стамбене и друге проблеме. Нови намештај, инвентар за пољопривреду, електрични апарати за домаћинство и др. - све се више набавља. Куповина бицикла, а касније мопеда и аутомобила такође указује на бољи стандард и економски преображај у новој средини. Потрошња појединих артикала стално је расла те и ово указује на побољшање животног стандарда грађана.

3. Професионално прилагођавање

Један део досељеног живља, претежно млађи чланови домаћинстава, укључивали су се у пољопривреду пре и у време

колонизације и досељавања. Мало их је било тада обухваћено непољопривредним делатностима. (17)

Након колонизације и досељавања појавио се један број људи који су били организатори колонизације, који су руководили тиме. Ти људи се нису укључивали поново у пољопривреду, већ су се даљим доквалификацијама даље развијали, па развојем локалне индустрије и других непољопривредних делатности све су се више ту ангажовали и укључивали.

У самој пољопривреди се спроводи све више механизације која ствара вишак радне снаге. Тај вишак се доста брзо па и лако преквалификовао и укључивао у "секундарне и терцијарне делатности" (17), јер је Рума већ била друштвено-економско развијено насеље. Знатан део овог вишка, кроз дневне и недељне миграције, укључивало се у такве делатности ван Руме (Нови Сад, Сремска Митровица, Београд, Земун, Инђија, Стара Пазова).

4. Културно прилагођавање

Ако бисмо хтели потпуније да сагледамо социо-економске промене потребно је да се размотре и културне прилике код мигараната, њихово културно прилагођавање, прилагођавање култури нове средине.

Досељеници су морали да се прилагоде како материјалној тако и духовној култури нове средине. То је један врло сложен социолошко рпцес који је захватио мигранте. Ово прилагођавање било је у толико теже што је већа разлика у степену културног развоја досељеника и становника нове средине. Разлика је зависила и од тога из ког је краја пореклом то досељено становништво.

Прилагођавање је најпре почело у области материјалне културе. То се огледало највише у усвајању новог производног стандарда. Радити земљу овде (у Срему) и у Лици, Крајини, Кордуну и др. није исто. Није се могао применити онај начин какав им је био познат. Овде је земља друкчија, захтева више рада, друкчије алатке. Морало се водити рачуна о плодореду (тзв. двопољни), овде нема црног угара.

Процес мењања у духовној култури текао је кроз процес редовног и допунског школовања деце и одраслих. Огледа се и у прихватању новог градског стандарда. Овај процес је био нешто спорији код старијих, а бржи код млађих. Овоме је доста допринела школа коју су млађи морали да редовно похађају. Полако преко ових млађих губили су се стари етнички обичаји, веровања и навике, а усвајали нови. Мења се начин говора који се једино дуже задржао код жена и старијих људи.

Како је расла куповна моћ досељеника, то је процес културног прилагођавања био јачи.

5. Међуетничко прилагођавање

Интересантни су подаци који указују на међуетничко прилагођавање.

Етнички састав становништва Руме је доста сложен. Према попису 31. јануара 1921. и 31. марта 1931. веће је учешће немачког живља и другог становништва римокатоличке вероисповести.

После другог светског рата стање се нешто изменило. Према првом послератном попису од 15. марта 1948. године у етничкој структури Срби су више били заступљени (10.599), а онда долазе Хрвати(2.258), Мађари (520), Немци (244) и Словенци (109).

Повећање броја Срба 1948. године објашњава се тиме што је међу послератним мигрантима највећи број Срба. Отуда у међуетничком прилагођавању није било потешкоћа, јер није било неких већих етничких разлика између староседелачког и придошлог живља.

Међутим, ако се пак посматрају данас досељеници и њихови земљаци у старом крају, лако се могу уочити разлике. Ова разлика речито говори о етничком процесу којем су били изложени досељеници.

Овај процес у самом почетку текао је доста споро, али се касније одвија брже. Томе је, свакако, допринело склапање мешовитих бракова. Истина, било је доста препрека које су морале временом да се уклоне да би се склапали ови мешовити бракови. Но, они су доста значајни за ово међуетничко прилагођавање. Што је боравак у новој средини био дужи, што су се млађи више зближавали - то су етничке разлике бивале све мање. Али код старијих особа ово прилагођавање није потпуно успело. Било је још увек оног старог код њих.

Важно је поменути да у новије време има таквих бракова који нису само склопљени између Срба староседелаца и досељеника већ и између досељених Срба и Мађара и Немаца староседелаца и сл. Ово указује на потпуније етничко прилагођавање. Заборављају се оне некадашње навике и строга патријархална покорност и друге стеге. (14)

V ПЕРСПЕКТИВЕ ДАЉЕГ РАЗВОЈА

Доста је тешко дати неке прогнозе за даљи развој.

Али имајући у виду да се пољопривреда, с једне, и гране лаке индустрије, с друге стране треба и даље да развијају, може се претпоставити да ће Рума и даље бити центар који ће привлачити нове миграције.

Медернизација пољопривреде и даље би ослобађала један део радне снаге па би миграција село - град била актуелна.

Постојећи и нови индустријски објекти развијаће се, повећаваће се производња. То би у будућности захтевало и потребу повећања броја радне снаге у индустрји и непољопривредним делатностима.

Насеља општина Рума још су увек привлачна за мигранте из других крајева. Како је Рума центар гравитационог подручја, то су та насеља одскочна даска за те мигранте за досељавање у Руму или да траже могућност да се запосле у Руми. Тако би Рума била и даље центар дневних и недељних миграција.

Притисак вишка радне снаге коју ослобађа пољопривреда утицао би на индустрију да повећава своје капацитете. Уколико индустрија не

прихвати тај вишак Рума би се јавила са вишком радне снаге која би морала да мигрира ка другим јачи привредним центрима.

ЛИТЕРАТУРА

1. Енциклопедијски лексикон - Мозаик знања, књ. 18, географија, стр. 353

2. Мала енциклопедија - Просвета, књ. II (К - П), III издање, Београд, 1978.

3. Споменица - Румска гиманзија 1912 - 1962.

4. Зборник радова, XXIII св., ПМФ Универзитета у Београду, 1976., географски институт

5. Б. Букуров, Гравитационе сфере војвођанских градова (насеља), САНУ, књ. 44, Београд 1970.

6. Срем, 1963-1967, статистички подаци, Сремска Митровица 1968., Покрајински завод за статистику АПВ - одељење Сремска Митровица

7. Попис станова и становништва 1971., први резултати пописа становништва од 31. III 1971., Статистички билтен, бр. 5, Нови Сад, мај 1971.

8. Милисав Лутовац, Миграције и колонизација у Југославији у прошлости и садашњости

9. Никола Гаћеша, Аграрна реформа и колонизација у Срему 1919.-1941. год., Нови Сад 1975.

10. Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. јануара 1921., Сарајево, 1932.

11. Дефинитивни резултати пописа од 31. маја 1931., књ.II, Београд 1938.

12. Драган Родић, Миграција југословенског становништва после II светског рата, Земља и људи, све. 27, СГД, 1977.

13. Др Слободан Милошевић, Избеглице и пресељеници на територији окупиране Југославије 1941.-1945., ИРО, "Нар. књига", Институт за савремена истраживања, Београд 1981.

14. Др Јован Ф. Трифуновски, Послератно насељавање становништва Руме, Хртковаца и Никинаца, МС - посебно издање, Нови Сад 1961.

15. Енциклопедија Југославије, II, Загреб, 1956. стр. 95.

16. Ј. Цвијић, Балканско полуострво и југословенске земље - основи атропогеографије, Завод за издавање уџбеника СР Србије, Београд 1966, књ.I и II.

17. Даринка Костић, Аграрна реформа и промене у животу послератних колониста у Војводини, часопис "Становништво" бр. 3, јул - септембар 1967, Институт за друштвене науке, центар за демографска испитивања.

18. Документи Архива Срема, фонд румско поглаварство за 1923.

19. Др Славко Гавриловић, Рума - трговиште у Срему 1718. - 1848/49, МС, Нови Сад, 1969.

Petar Bursać

Die Migrationen der Bevölkerung Rumas von 1918 bis 1980 (Diplomarbeit)

Gravitationbereich Rumas ist in sehr verkehrreichenden Teil Srems, wo die wichtige Verkehrswege, mit einen Wasserweg – die Fluss Sava, sich kreuzen. Das ist freilich ein bedeutungsvoll Moment für Entwicklung Rumas und des ganzes Gebiet. Dieser Entwicklung aber kann sich auf Migrationsläufe zurückstrahlen.

Ruma, als der Sitzung der Gemeinde, hat einige wichtige Funktionen, aber wegen der Konkurenz Sremska Mitrovicas, ihre Bedeutsamkeit ist zugleich vermindert, und das verhindert Ruma ein Zentrum weiteren Wirkungsbereich zu entstehen.

Wirtschaftliche Funktion Rumas ist zweifach – Landwirtschaft und Industrie entwickeln sich gleichzeitig.

Andererseits, die Städte wie Sremska Mitrovica und Čentwickeln sich als die Mittelpunkte, so der Einfluss dieser Städte auf Gravitationbereich Rumas ist immer grösser, was auf Ruma als Migrationszentrum kann zurückstrahlen.

Das Gravitationbereich Rumas ist ein Landwirtschaftliche Gebiet. Durch Mechanisation der Landwirtschaft ein Teil der Arbeitskraft ist frei bekommen, der ein Druck auf Entwicklung nichtlandwirtschaftlicher Gewerbe ausübt. Das aber strahlt sich auf Tagmigrationen zurück.

Die Entwicklung andere Städte verursacht die Entstehung einer grösser Zahl der Tagmigranten die sich zu diese Städte bewegen, und der 'geistarbeiterliche' Abgang zu Ausland ist namhaft.

Die Landwirtschaft braucht, ausser Mechanisation, die Arbeitskraft auch – Saisonarbeitern, deshalb Ruma ist wichtig auch als das Zentrum der Saisonmigrationen.

Драгомир Јанковић

30 година од оснивања Уметничке колоније "Борковац"

"Тајну коју тражим нисам нашао ни у Борковцу - али мир нежних увала опијао ме и учио стрпљењу. Знам да никад нећу заборавити нетакнуту лепоту јутра, бестидну јарост подневног сунца и ноћ бескрајно раскошну и лењу - лењу и стваралачку !"

Борислав Бранков,Зајис из Борковца (1)

Време појаве уметничких колонија у нашој земљи се поклапа с временом почетка процеса демократизације и промене строго централизоване власти као и раскида са крутим догмама тзв. социјалистичког реализма у уметности, како се он код нас интерпретирао у периоду после Другог светског рата. Активиране су многе латентне креативне и друштвене снаге које су одредиле форме будућег узајамног односа.

Сам рад уметничких колонија у Југославији је започео пре пуних 46 година. Те, 1952. године је у Сенти на иницијативу сликара Јожефа Ача (2) уз организациону помоћ неколицине посленика у култури тог севернобанатског града почела да ради прва сликарска колонија на нашим просторима. Њени учесници: Милан Коњовић, Ђорђе Бошан, Ач Јожеф, Стеван Максимовић, Зоран Петровић, Миливој Николајевић, Петрик Пал, Шафрањи Имре и Стојан Трумић (3) били су родоначелници једног феномена са многоструким облицима и значењима. Свесно су се повукли у дубоку културну провинцију, клонећи се још увек владајућег укуса званичних културних центара. Тражили су равничарски мир као инспирацију за сличне уметничке намере. Ослањајући се на међуратну југословенску авангарду, посебно на сликаре експресионистичког концепта, њихова ликовно-изражајна форма је била веома сродна.

Међутим, врло скоро, већ од друге половине пете деценије ова орјентација нагло слаби, а првих година шесте деценије јављају се потпуно различите тенденције. Сваки уметник настоји да слободно истражује сопствени стил, врло често интерпретирајући мотиве датог природног амбијента на нов и несвакидашњи начин. Ово је свакако био тренутак стварања једне од могућих варијанти наше савремене уметности и нових вредности које су покушавале да кореспондирају са токовима уметности у свету.

На самом почетку постојања, уметничке колоније су биле, између осталог, и симбол отпора тадашњој владајућој диригованој културној политици и весници неког помало магловитог али новог доба. Њихов почетни ентузијазам и полет, ажурно праћен од надлежних, није сузбијан већ је спретно искоришћен за сопствене потребе - у функцији материјализовања идеје о илузији демократизације културе у "самоуправном социјалистичком друштву".

С друге стране, мишљења у круговима теоретичара и стваралаца су била подељена - од потпуне негације потребе постојања и карактеризације деловања као сасвим периферне појаве како у социолошком тако и уметничком значењу, до крајње афирмативних оцена у свим аспектима рада уметничких колонија. У сваком случају, од самог почетка концепција њихове организације је прецизно дефинисана и представљала је образац који ће, уз локалне условљености, да преузму све касније основане колоније.

У таквом миљеу, после покушаја покретања "Ликовне колоније Срема" 1955.године (4), петнаест година након установљавања прве, јавља се "Борковац" - румска уметничка колонија.

Учесник пионирске сенћанске колоније, на чудесан начин вишеструко везан за Руму, сликар, теоретичар, организатор и педагог Миливој Николајевић и дете нашег града, сликар, графичар и такође педагог Бранимир Макеш, посејали су ово драгоцено семе на тло које је већ тада више од једног столећа неговало ликовну традицију. Уз сарадњу тадашњих културних посленика: Живана Јанковића, начелника Одељења за друштвене делатности и Божидара Пауковића, секретара општинске Културно - просветне заједнице, чинили су Иницијативни и истовремено први Управни одбор Колоније. Њима се убрзо прикључио и тадашњи млади професор уметности, сликар Милан Лајешић који ће својим посредним и непосредним деловањем неизбрисиво обележити првих четврт века трајања Колоније.

Искористивши повољну друштвену климу, на документовано образложен предлог, СО Рума и Културно - просветна заједница донели су 27. фебруара 1968. године решење према коме се од те године па на даље организује Уметничка колонија у Руми.

Борковац је географски локалитет у непосредној близини, северно од града уз истоимени поток на последњим обронцима Фрушке Горе. Као питоми гај познат по бистрим и хладним изворима, позивао је румљане на одмор и освежење још од прве половине XVIII века, времена насељавања и формирања града на данашњој локацији. Од самог почетка је постојала жеља да се румска колонија стационира управо у том карактеристичном и инспиративном амбијенту. Неколико синдикалних објеката румских радних организација је пружало идеалну прилику која, на жалост није никад наишла на потребну подршку. Мобилни карактер Колоније је и нехотице постао њен заштитни знак. Мноштво различитих мотива сремског крајолика, на први поглед свуда једнаког и монотоног,

изнедрило је читав низ дела која су сва заједно плела поетску визију нашег завичаја, носећи заједнички назив омиљеног излетишта.

После утемељења Фестивала музичких друштава Војводине, градска влада - оснивач, је покретањем Колоније учинила још један корак на плану афирмације и унапређења опште културе једне провинцијске средине. Будућност је, нажалост, доносила тешка времена и стављала на велика искушења претходне визионарске одлуке. Уз максимално залагање низа ентузијаста и занесењака који су уградили своју силну енергију, континуитет је ипак очуван - понекад, додуше, и на уштрб врхунских домета и квалитета.

Почетак Уметничке колоније "Борковац" припада периоду експанзије идеје о колонијама у што већем броју мањих средина широм земље, после врло задовољавајућих резултата остварених у местима где је њихова делатност постигла широку друштвену верификацију. Стилски се она уклапала у време разуђених индивидуалних Уметничких истраживања ка замишљеној синтези различитих техничко - стилских израза.

Девет месеци после одлуке о покретању колоније, 29. новембра одржана је у тадашњем Дому културе прва изложба на којој су приказани резултати рада првог сусрета уметника и наше средине. Од тада до данас је одржано на десетине радних сазива и изложби дела насталих том приликом. Осим нашег града и већих места Срема и Војводине (Шид, Ср. Митровица, Вршац, Суботица, Кикинда, Панчево...), изложба је одржана 1996. у Лесковцу а 1974., у оквиру покушаја успостављања трајне културне сарадње, чак у мађарском граду Сексарду, центру жупаније Толна.

Четири уметника, учесника прве сенћанске колоније: Ач Јожеф, Стеван Максимовић, Стојан Трумић и Миливој Николајевић, ненаметљиво су, нарочито тих првих година дали основни тон и правац деловања. Међутим, строго стилско одређење није детерминисано ни тада па ни касније. Позивање и учешће појединих стваралаца у годишњим окупљањима више је зависило од пријатељских и друштвених веза најутицајнијих учесника него од одређеног стилског опредељења Колоније. Најауторитативнији (или бар најупорнији и највештији у изношењу својих идеја) аутори су од почетка вршили утицај на организаторе и тако, уствари, својим сугестијама око избора потенцијалних учесника одређивали не само стилски карактер Колоније већ и њену будућност. Иако су се највратреније залагали да Колонија задржи изглед оазе за изабране са академском уметничком дипломом као минимумом, од почетка је др. Роман Соретић као самоуки мајстор заузимао једно од најистакнутијих места у сталној екипи аутора. Ова мала недоследност, у низу других не мање важних, учињена из пијетета и поштовања према изворном таленту обогаћеним дубоким промишљањем сопственог сликарства, отворила је могућност неколицини младих локалних ликовних педагога да својим заједничким званичним наступом од 1981. значајно прошире дотадашње критеријуме.

Њихово деценијско деловање у колонији "Борковац" донело је многе занимљиве како стилске тако и организационе промене.

Врхунац отварања према локалним ауторима Колонија је остварила 1990., управо последње године рада под организационим окриљем Културно - просветне заједнице, када је више од половине учесника, разних степена уметничког образовања, било из нашег града.

Преласком Колоније у организациону надлежност Завичајног музеја Рума (5), почео је процес постепеног враћања изворним принципима рада утемељеним још пре три деценије.

Деловање Уметничке колоније "Борковац" у нашој средини оставило је дубоке и трајне трагове у културној историји града. Осим непосредног утицаја који се огледа у формирању значајног фонда уметничких дела као културног наслеђа и тековине српске и југословенске савремене уметности, и још важнијег - у промени и изградњи свести и усмеравању културних потреба најшире публике, једнако значајан и још далекосежнији је њен посредан утицај. Адаптирана је и стављена у функцију једна од најстаријих зграда у граду, у којој се данас налази Музеј, десетак младих средњошколаца се, под утицајем професора - чланова Колоније, определило за професије најнепосредније везане за уметност а наш град је постепено и без икакве жеље и потребе за званичним признањима, по квантитету, квалитету и ефектима излагачке делатности постао један од важнијих ликовних центара Срема.

Током протекле три деценије организовано је двадесет седам стваралачких дружења која су била узрок настанка више стотина уметничких дела од којих се већина чувају и повремено излажу у Завичајном музеју.

Анализирајући хронолошки рад Уметничке колоније "Борковац" уочавају се занимљива структура излагача и дела.

I 1968. (изложба одржана од 29. XI до 14. XII)

1. Ач Јожеф - Препорука за моторизацију, уље
Брзина од 100 км/х, уље
Мотобицикл, уље

2. Бранислав Вулековић - Мотив из СремаI, уље
Мотив из СремаII, уље
Мотив из СремаIII, уље

3. Милан Керац - Мала пољаI, уље
Мала пољаII, уље
Оранице, уље

4. Милан Лајешић - Метафизички дијалог, уље
Царство инсеката, уље
Вертикални затвор,уље

5. Богдан Кршић - ТрансформацијаI, литографија
("Трансформација за Аргентину")
ТрансформацијаII , литографија
ТрансформацијаIII, литографија

6. Бранислав Макеш - Пејсаж, акварел
ПротуберанцаIII, акватинта
Космичка станица, акватинта

7. Стеван Максимовић - *После косидбе, уље*

8. Миливој Николајевић - У зеленом простору, пастел
Ритам на сивом, туш у боји
Осунчани ритам, туш у боји

9. Мирјана Николајевић - Мотив из Борковца, акварел
Падине Фрушке Горе, акварел
Дрвеће у долини, акварел

10. Славка С. Петровић - *Лежећи акт, плакета, бронза*
Дете, медаљон, бронза
Торзо, медаљон, бронза
Седећи акт, плакета, бронза
Крагујевац, плакета, бронза
Фигурина, плакета, бронза

11. Др. Роман Соретић - *Борковац I, акварел*
БорковацII, акварел
Смирај, акварел

12. Фења Соретић - *Рума,уље*
Кукурузи, уље
Пролеће у Срему, уље

13. Милан Станојев - Спикер на летовању, литографија
Запажена на улици, литографија
Певачица забавних песама, литографија

14. Драгослав Стојановић-Сип - Рано пролеће, темпера
Пролеће усремском селу, темпера
Мотив из Војводине..., темпера

15. Стојан Трумић - Платичево, уље
Пут у шуму у Борковцу, уље
Поглед на Венац,уље

16. Божидар Цмерковић - Породица, литографија
Две главе и лампа, литографија
Жена у фотељи, литографија

17. Кемал Ширбеговић - *Пејзаж, уље*
Приморски пејзаж, литографија
Прозор, литографија

Укупно учествовало 17 уметника са 52 Изложбена рада. Штампан је каталог са предговором Миливоја Николајевића. Са прве изложбе у Збирци се чува 13 дела.

II 1969. (изложба одржана од 26. X до 10. XI)

1. Бранислав Вулековић -- Мотив из Борковца I, 80x60,уље
Мотив из Борковца II,75x65,уље
" - III,70x50,уље

2. Милан Керац -- *Село,60x90,уље*
Пред свитање,50x50, уље
Ужарена долина,50x50, уље

3. Милан Лајешић -- Працеп, 120x70, уље
Козмодром, 97x74, уље
Усамљене птице, 72x74, уље
Имагинарни предео,65x41, уље

4. Бранислав Макеш -- *Суво цвеће II, 50x65, акватинта*
Суво цвеће IV, 50x65, акватинта
Суво цвеће, акварел
Суво цвеће II,акварел

5. Стеван Максимовић -- Мотив из Руме

6. Миливој Николајевић -- Поподневни ритам, 27,5x41, туш у боји
Широке форме у простору, 21x30,
- тонирани бели туш
Бело сиви ритам,21x29, тонирани б. туш

7. Мирјана Николајевић -- Зелена падина,22,5x32,5, акварел
Крај шумице,19,5x29,5, акварел
Дрвеће на падини,19,5x29,5, акварел

8. Милан Станојев -- Људи са булевара, литографија
Пешаци, литографија
Два пословна пријатеља, литографија

9. Феђа Соретић -- Срем,120x80, уље
Жито, 50x100, уље
Детелина,68x55, уље
Кукурузи, 70x100 , уље
Поврће, 80x90, уље

10. др. Роман Соретић -- Борковац I,акварел
Борковац II ,акварел
Са падина Фрушке Горе, акварел

11. Стојан Трумић -- *Борковачка шума,53,5x102, уље*
Улица И.Л.Рибара у Руми,53,5x102, уље
Портрет Јована Аларгића,41x29, уље

12. Вјекослав Ћетковић -- Мотив из Шумадије,81x67,уље
Жена са капом од цвећа,95x74,уље
Мотив из Лежимира,75x51,уље
Мотив из Борковца I,51x36, акварел
" - II -" - , акварел

13. Божидар Цмерковић -- Судбине, 50x65,акватинта
Три фигуре,50x65, акватинта
Борба петлова, 50x65, акватинта

14. Кемал Ширбеговић -- Капија, 65x50, линорез
Стара капија, 63x50, линорез

Укупно учествовало 14 уметника са 45 изложених радова. Штампан је каталог са предговором Бранислава Макеша. Са друге изложбе у Збирци се чува 4 дела.

III 1970. (изложба одржана од 26. X до 10. XI)

1. Бранислав Вулековић -- *Занатски дом,70x55,уље*
Зграда у центру,81x65,уље
Ковачница,65x48,уље

2. Бранко Јолер -- Пејсаж Борковац, 62x46, гваш
Пејсаж Срема I, 68x48,гваш
Пејсаж Срема II, 71x47, гваш

3. Милан Керац -- Рума,100x80, уље
Јутро I,40x50, уље
Јутро II,40x50, уље

4. Милан Лајешић, -- Кутак вечите тишине,132x100, уље
Инсектиште I,122x77, уље
" - II,132x92, уље

5. Бранислав Макеш -- Црвени простор,65x50, литографија
Кумова слама, 50x65, комб.техника
Дан и ноћ ,50x65, комбинована техника

6. Миливој Николајевић -- У ритму зеленог, браон и сивог, 67x97,
- пастел,
Кружно кретање у зеленом, 39,5x8,
- пастел,
Заковитлани ритам,26x39,5, туш

7. Мирјана Николајевић -- *Борковац у подне,30x40, акварел*
Са периферије,30,5x23,5, акварел
Падина, 27,5x40, акварел

8. Милан Станојев -- *Бициклиста и лутке,50x65,акватинта*
Коме да си цвеће,50x65, акватинта
Група младих, 50x65, акватинта

9. др.Роман Соретић -- Борковац I,45x60, акварел
-"- II, 35x50,
Борковац III, 35x50, акварел

10. Фења Соретић -- Воћке у цвету, 86x98, уље
Кудош ,88x98, уље
Зима 58x98 , уље

11. Стојан Трумић -- Главни шор у Буђановцима, 32x100, уље
Крај Буђановаца,32x109, уље
Божићева колиба,32x106, уље

12. Вјекослав Ћетковић -- Сремски предео,90x75, уље
Поглед на Руму,62x82, уље
Иришки предео,90x75,уље

13. Божидар Цмерковић -- Жена и цвеће,50x65, акватинта
Предмети, 50x75, литографија

Укупно учествовало 13 уметника са 38 изложених радова. Штампан каталог без предговора.Са треће изложбе у Збирци се чува 6 дела.

IV 1971. (изложба одржана од 26.X до 10.XI)

1. Бранислав Вулековић -- Мотив из Борковца I,70x50, Уље
-"- II, -"-, уље
Поље, 50x60, уље

2. Бошко Илачевић-- Мотив из Руме, 81x73, уље
Стрелиште у Борковцу, 81x73, уље
Мотив из Борковца, 81x73, уље

3. Предраг Јолер -- Трансфер, 22x22, уље
Друга страна, 30x30, уље
Суздржавање, 30x30, уље

4. Милан Керац -- Борковац I,60x80, уље
-"- II, -"-, уље
Пре сунчевог заласка, 65x48, уље

5. Милан Лајешић -- Дијагонално упозорење,121x77, уље
Полазак у космос,113x80, уље
Громада органског порекла,122x77, уље

6. Бранислав Макеш -- Коса,50x60, акватлнта
Соба са криглом,50x62, литографија
Соба са телефоном,50x62, литографија

7. Миливој Николајевић -- Ритам у простору XXIII, лавирани
"- XXIV, -"-
-"- XXV, -"-

8. Мирјана Николајевић -- Пут кроз шуму,пастел
Равница, акварел
Равничарски мотив,акварел

9. Анкица Опрешник -- Један дан једног лета I. 65x48, уље
-"- II, 65x48, уље

10. Фења Соретић -- Стара Рума,88x78, уље
Баште, 96x54, уље
Борковац , 80x100, уље

11. др. Роман Соретић -- Облаци Срема I,29x36, акварел
-"- II, 33x40, акварел
Борковац-пут, 28x33 , акварел

12. Стојан Трумић – Ривичко поље, 29x99, уље
Ђерам испред Ривице, 29x99, уље
Ривичанин Никола Цвејић, 41x28,5, туш

13. Вјекослав Ћетковић -- Борковачка долина, 90x70, уље
Сремски предео, 91x68, уље
Сремска црквица, 90x60, уље

14. Божидар Цмерковић -- Жена у фотељи I, литографија
-"- II, -"-
Породица, литографија

Укупно учествовало 14 уметника са 41 изложеним радом. Штампан је каталог са предговором Богдана Рајаковца. Са четврте изложбе у Збирци се чува 4 дела.

V 1972. (изложба је одржана од 21. X до 5. XI)

1. Милош Бајић -- Композиција у црвеном I, 67x78, уље
" - II, -"-, уље

2. Бранислав Вулековић -- Мотив из Бонјхада, 85x70, уље
Црква из Бонјхада, 81x65, уље

3. Јован Девић-- Мислилац, 75x60, уље
Орање, 75x60, уље

4. Михајло Дејановић -- Језеро, 66x78, уље
Асоцијација, 66x78, уље
Сновиђење, 78x66, уље

5. Милан Керац -- Ораница, 25x25, уље
Зелено поље, 25x25, уље

6. Милан Лајешић -- И ми смо сведоци, 100x135, уље
Враћање себи, 75x120, уље
Мртво тле, 50x145, уље

7. Бранислав Макеш -- Мртва природа, 48x67, акварел
Пејсаж из Премантуре, 54x41, акварел
Воћњак, 55x44, акварел

8. Миливој Николајевић,Ритам у простору III, 17x25,3, бели и црни туш
- " - VIII, 27x44, - " -
" - *XXI, 20x27,5,* - "-

9. Мирјана Николајевић -- Равница, 19x29, акварел
Облачно небо, 23x31, акварел
Обала, 16,8x25, акварел

10. Паја Радовановић - - Константин Данил, 70 цм, гипс
Моша Пијаде, 40 цм, гипс
Душанови ратници, гвожђе, 90 цм

11. Феђа Соретић -- Ириг, 80x100, уље
Сремски предео I, 80x100, уље
" - II, - " -,уље

12. Милан Станојев -- Успут, 41x42, акватинта
Време игре, 41x42, акватинта

13. Стојан Трумић --Горњи крај Панчева, 75,5x52,5, уље
Буљин салаш, 109x20,5, уље

14. Вјекослав Ћетковић -- Фрушкогорски предео I, 65x83, уље
-" - II, 70x82, уље

Језеро у Борковцу I, акварел
" - II, - " -

15. Божидар Цмерковић -- Лубенице, 94x67, уље
Жена у црвеној фотељи, 67x94, уље

Укупно учествовало 15 уметника са 39 изложених радова. Штампан је каталог са предговором Миливоја Николајевића. Са пете изложбе у Збирци се чува 3 дела. У фебруару 1973. (од 4. до 18.) иста изложба је одржана у НР Мађарској.

VI 1973.

1. Милош Бајић -- Фигура, 45x65, уље
Композиција, 45x65, уље

2. Борислав Бранков -- Предео из Срема I, 79x95, акрил
Предео из Срема II, 21x31, акрил

3. Бранислав Вулековић -- Поље I, 53x65, уље
Поље II, 53x65, уље

4. Предраг Јолер -- Ћутање, полеђина истог, 100x100, уље
Луцидност, супротно од, 80x80, уље

5. Калмар Ференц -- Гвоздени месец, 86x50x19, гвожђе-стакло
Гвоздени цвет, 65x16x14, гвожђе

6. Милан Керац -- Црна лептирица, 65x48, комбинована техника
Бразда, 40x50, комбинова техника

7. Милан Лајешић -- Дијагонална успаванка, 97x64, уље
Имагинарни предео, 62x116, уље

8. Бранислав Макеш -- Мотив из Бановаца, 90x76, темпера
Тошин орах, 90x70, темпера

9. Петру Марина -- Врдник, 60x40, темпера
Манастирска трпезарија, 70x50

10. Мориц Ференц -- Електрични удар, 50x70, туш-акрилик
Електрични реквијем IV, 50x70, туш-акрилик

11. Пеђа Милосављевић, Метеора, 195x130, уље

12. Бранимир Минић -- Слика бр. 35, 110x130, акрилик
Слика бр. 20, 41x68, акрилик

13. Миливој Николајевић -- Сећање на нешто давно, 38x58,5, акварел
Ритам у простору XXV, 42,5x63, акварел

14. Мирјана Николајевић -- На Дунаву, 30,5x47,5, акварел
Дрвеће, 30,5x39,5, акварел

15. Анкица Опрешник -- Разапето ордење, 80x60, уље
Реквијем, I, 80x60, уље

16. Славољуб Радојчић -- Гастарбајтер II, 35x35, бронза
Пастир, 40x10, бронза

17. др Роман Соретић -- Примавера - Борковац, 30x36, акварел
Сремска поља - Добринци, 25x34, акварел

18. Феђа Соретић -- Рума, 80x100, уље
На потоку, 80x100, уље

19. Милан Станојев -- Доста већ једном, акватинта, 26,5x25,2
Пред невереме, 25,8x24, акватинта

20. Стојан Трумић -- Баште поред Ечке ("Салата и бикови"), 43x104, уље

21. Вјекослав Ћетковић -- Поглед на Врдник, 63,83, уље
Раваница, 65x87, уље

22. Божидар Цмерковић -- Глава и воће, 50x65, акватинта
Птица и воће, 50x65, акватинта

23. Слободанка Шобота -- Клијање, 100x80, уље
Композиција, 120x100, уље

Укупно учествовало 23 уметника са 44 изложена рада. Штампан је каталог са предговором Федора Соретића. Са шесте изложбе у Збирци не постоје дела.

VII 1974.

1. Борислав Бранков -- Цртеж III, 25x23, цртеж
Цртеж IV, 23,5x25,5, цртеж
Предео I, 16,5x24, цртеж

2. Јожеф Бенеш -- Три фигуре пред огледалом, 50x70, сериграфија
Црвена фигура, 50x70, сериграфија

3. Предраг Јолер -- Однос I, 100x70, уље
Однос II, 100x70, уље
4. Калмар Ференц -- Кукуруз, 45 цм, ливени метал
Авет, 43 цм, ливени метал

5. Милан Лајешић -- Пад Икара, 80x115, уље
Сутон, 71x86, уље

6. Бранислав Макеш -- Конак у Раваници, 40x55, акварел
Гладиола, 50x55, акватинта

7. Петру Марина -- Предео код Врдника, 79x51, уље
Долине, 62x49, уље

8. Бранимир Минић -- Под бројем 8, 55x60, акрилик
Слика бр. 140, 110x140, акрилик

9. Миливој Николајевић -- Ритам у простору XXXX, 19,5x30,5, туш
" - XXXXI, 21x29, туш

10. Мирјана Николајевић -- Врбе, 33,5x28,5, акварел
Салаш, 23x36,5, акварел

11. др Роман Соретић -- Врдничка увала, 33,5x31,5, акварел
Јесен у Борковцу, 36,5x31,5, акварел

12. Феђа Соретић -- Купе, 100x80, уље
Сремски пејсаж II, 81x55, уље

13. Стојан Трумић - - Ветрењача и амбар, 50x102, уље
Сунце у сунцокретима, 39x61,5, уље

14. Вјекослав Ћетковић -- Црква у Лежимиру, 70x55, уље
Сремска поља, 66x50, уље

Укупно учествовало 14 уметника са 29 изложених радова. Штампан је каталог са предговором Живана Јанковића. Са седме изложбе у Збирци не постоје дела.

VIII 1975. (изложба одржана од 26. X до 10. XI)

1. Стериос Арванитидис -- Нарушени мир, 49x65, акватинта
Крици, 50x50, акватинта

2. Борислав Бранков -- Раваничка утвара, 100x75, уље
Велики кошмар, 100x85, уље

3. Јожеф Бенеш -- Пресечена зелена паприка у најлон кеси, 70x50,
- сериграфија -
Берачица паприке, 70x50, сериграфија

4. Бранислав Вулековић -- Салаш у дну неба, 60x80, уље
Пустара, 75x85, уље

5. Предраг Јолер -- Број 25, 135x95, уље

6. Калмар Ференц -- Скица за споменик, гвожђе-месинг, 62 цм

7. Милан Керац -- Ораница, 60x90, уље
Повратак са паше, 60x90, уље

8. Милан Лајешић -- Бело привијење, 69x102, уље
Мистерија ноћи, 74x101, уље

9. Бранислав Макеш -- Јабука и крушка, 48x60, линорез
Виноградска кућица, 60x77, уље

10. Борис Максимовић -- Човек и рат, 40x32, акватинта
" - , 39,5x22,5, акватинта

11. Петру Марина -- Предео I, 70x50, комбинована техника
Предео II, - " -, - " -

12. Бранимир Минић -- Хоризонт, 60x80, уље
Поље, 50x70, уље

13. Миодраг Мустеровић -- Трачнице, уље
Портрет, уље

14. Миливој Николајевић -- Бело лебдење, 27x45, бели туш
Вијугави ритам, 42x59, црни туш

15. Мирјана Николајевић -- Сламе, 24x35, акварел
Липовача, 44x34, акварел

16. др Роман Соретић -- Срем, 36x29, акварел
Зора у Срему, 33x30,5, акварел
Прелидиј пред буру, 29,5x42, акварел

17. Фења Соретић -- Сремско поље I, 80x100, уље
Сремско поље II, 80x100, уље

18. Милан Станојев -- Полуотворена врата, 35x39, акватинта
Отворена врата, 35x36, акватинта

19. Стојан Трумић -- Беркасово и ђерам, 54x125, уље
Криви ђерам у Беркасову, 52x72, уље

20. Вјекослав Ћетковић -- Кровови, 66x89, уље
Ентеријер, 60x80, уље

Укупно учествовало 20 уметника са 41 изложеним радом. Штампан каталог са предговором непотписаног аутора. Са осме изложбе у Збирци не постоје дела.

IX 1976. (изложба одржана од 23.X до 7.XI у Руми и од 12.IX до 27.IX у Шиду)

1. Стериос Арванитидис -- Кациге, 27x20, акватинта
Марионете, 49x65, акватинта

2. Бенеш Јожеф -- Две зелене фигуре, 70x50, сериграфија
Фиґура у ūросшūору, 57x30, сериґрафија

3. Бранислав Вулековић -- Манастир Привина Глава, 60x80, уље
Бела кућа, 60x90, уље

4. Калмар Магдолна -- Птице, керамика
Три птице, керамика

5. Калмар Ферен -- Лежећа фигура, 62цм, алуминијум
6. Милан Керац -- Распевана поља I, 50x50, уље
" - II, - " - , уље

7. Милан Лајешић -- Деоба светлости, 90x60, уље
Агонија смираја, 84x62, уље

8. Бранислав Макеш -- Цртеж, 50x60
Цртеж, - " -

9. Борис Максимовић -- Човек и рат, 41x32
" - , - " -

10. Петру Марина -- Сремски предео, 75x55, уље
Падина Фрушке горе, 75x55, уље

11. Бранимир Минић -- Пејсаж, 44x70, комбинована техника
" -, 40x70, - " -

12. Миодраг Мустеровић -- Портрет детета, 65x50, уље
Мртва природа, 65x50, уље

13. Миливој Николајевић -- Ритам у сутон, 19,5x30,5, гваш и пастел
Кружно кретање, 22x31, акварел

14. Мирјана Николајевић -- Предео код Привине Главе, 28,5x42,8,
- акварел
Двориште манастира Привина Глава,
- 33,5x18, акварел

15. Анкица Опрешник -- Чудесна вечер, 90x60, уље
Између ноћи и јутра, 90x60, уље
16. др Роман Соретић -- Привина Глава - село, 34x41,5, акварел
Привина Глава - "порта мана", 40x33, акварел
Сутон, 32,5x34,5, акварел

17. Фења Соретић -- Сунцокрети, 107x54,5, уље
Житно поље, 107x54,5, уље

18. Милан Станојев -- Крушке на поду, 37x76, акватинта
Корпа са кромпиром, 56x76, акватинта

19. Стојан Трумић -- Кукурузи поред Привине Главе, 54x97, уље
Сокак у Привиној Глави, 51x72,5, уље

20. Вјекослав Ћетковић -- Манастир, 63,5x82,5, уље
Привина Глава, 48,5x74,5, уље

Укупно учествовало 20 уметника са 20 изложбених радова. Штампан је каталог без предговора. Са девете изложбе у Збирци постоји 1 дело.

X 1977. (изложба је одржана од 21.X до 4.IX)

1. Ач Јожеф -- Возач, 63x82, уље
Концентрација, 63x82, уље

2. Стериос Арванитидис -- Буђење, 69x50, акватинта

3. Милош Бајић -- Глава, 83x80, уље
Матхаузен, 100x70, туш

4. Бенеш Јожеф -- Црвена фигура, 45x45, сериграфија
Фигура VII, 45x61, сериграфија

5. Борислав Бранков -- Кошмар над равницом, 78x100, уље
Портрет уметника, 75x100, уље

6. Вјекослав Ћетковић -- Партизанка у ентеријеру, 64x78, уље
Старо здање, 66x83, уље

7. Михајло Дејановић -- Јутарње сунце, 75x65, уље
Језеро, 75x65, уље

8. Божидар Цмерковић -- Породица, 50x65, акватинта
Из атељеа, 50x65, акватинта

9. Бошко Илачевић -- Мртва природа, 80x60, уље

10. Калмар Ференц -- Скулптура, 61 цм, гвожђе

11. Калмар Магдолна -- Керамика, 55x20

12. Милан Керац -- Зелена поља II, 50x50, уље
Јесен, 50x50, уље
13. Милан Лајешић -- На домаку хоризонта, 65x45, уље
Лик у простору, 41x62, уље
Мртви град, 105x68, уље

14. Бранислав Макеш -- Мртва природа, 50x50, литографија
Канал у Никинцима, 70x50, акварел

15. Борис Максимовић -- Из мапе "Човек и рат", 41x32,
комбинована техника

16. Петру Марина -- Задружно двориште, 95x76, уље
Мала соба, 76x56, уље

17. Бранимир Минић -- Пејсаж I, 36x33, комбинована техника
Поље II, 38x36, -" -

18. Миодраг Мустеровић -- Портрет жене, 68x50, уље
Црвена кућа, 62x50, уље

19. Миливој Николајевић -- Узнемирено кретање простором,
68,5x99,5, пастел
Светла појава, 17x25,5, бели туш-тониран

20. Мирјана Николајевић -- С краја села, 24x34,5, туш
Улица у Никинцима, 34x23, лавиран туш

21. Анкица Опрешник -- Раскрсница I, 64x46, уље
Раскрсница II, - " -, уље

22. Славка С. Петровић -- Никола Тесла, бронза
Описмењена, бронза

23. Славољуб Радојчић -- Скулптура - бронза
" - - " -

24. Паја Радовановић -- Јесен на Брачу, акварел
Борови на Брачу, акварел

25. Бранислав Вулековић -- Куће из Никинаца, 80x60, акварел
- " -, - " -
26. Фења Соретић -- Сунцокрет, 88x77, уље
Поље, уље

27. др Роман Соретић -- Подне у Срему, 47x57, акварел
Суви сунцокрет, 50x53, акварел
Околина Тителa, 46x50, акварел

28. Драгослав Стојановић-Сип -- Панонски ноктурно, 65x54, акрилик

29. Милан Станојев -- Завеса I, 50x65, акватинта
Завеса II, - " -, - " -

30. Слободанка Шобота -- Лишањ, 78x65, пастел
Портрет, 73x57, пастел

31. Стојан Трумић

Укупно учествовао 31 уметник са 58 изложених радова. Штампан је каталог са предговорима М. Николајевића, С. Трумића и Б. Бранкова. Са десете изложбе у Збирци не постоје дела.

XI 1978. (изложба одржана од 21. X до 4. IX)

1. Ач Јожеф -- Храст, 78x58, уље
Ловиште у Каракуши, 66x52, уље

2. Стериос Арванитидис -- Дечак са засатвицом, 40,5x33,5, акватинта
Сандук са цревом, 64x50, акватинта

3. Вјекослав Ћетковић -- Мотив из Улциња, 83,5x50, уље

4. Божидар Цмерковић -- Главе, 72x43, линорез и акватинта

5. Миливој Ђорђевић -- *Каракуша, 65x55, уље*
Плаво поље, 65x55, уље

6. Бошко Илачевић -- Велика мртва природа, 100x150, уље
Женски акт, 130x97, уље

7. Калмар Ференц -- Кукурузи, 75x28, полирани алуминијум

8. Калмар Магдолна -- Мачкица, керамика
Зелени мачор, керамика

9. Милан Керац -- Ораница у јесен, 100x100, уље

10. Милан Лајешић -- Сећање на прошлост, 115x80, уље
Периферија III, 80x115, уље

11. Бранислав Макеш -- Ливада у шуми Каракуша I, 60x46, уље
" II, 48x36, уље

12. Петру Марина -- *Шума Каракуша, 63,5x90, уље*
" II, 48x36, уље

13. Бранимир Минић -- Ада Међица, 110x95, уље

14. Миливој Николајевић -- Ритам на сивом, 21,5x30,2, туш у боји

15. Милан Обрадовић -- *Стари храст, 90x64, уље*
Девојка са црвеном минђушом, 64x47, уље

16. Анкица Опрешник -- Неухватљив пут, 100x100, уље

17. Славка С. Петровић -- Никол, плакета - бронза

18. Славољуб Радојчић -- Гастроном, бронза

19. Силађи Габор -- Необрани сунцокрети, 30x73, акварел
Јесењи пејсаж, 50x70

20. др Роман Соретић -- Облаци Срема, 33,5x38,5, акварел
Каракуша, 32,5x42, акварел

21. Фења Соретић -- Сеник, 65x80, уље
Гувно и Фрушка Гора, 56x75, уље

22. Милан Станојев -- Крушке на поду, 56x76, акватинта

23. Стојан Трумић -- Шума поред Кленка, 51,5x72,5, уље
Сокак у Кленку, 51,5x72,5, уље

24. Милица Вучковић -- Освит, 83x68
Тражење апсолутног, 87x65, акватинта

25. Бранислав Вулековић -- Зелени амбијент, 60x80, уље
Мртва природа са сунцокретом, 80x60, уље

Укупно учествовало 25 уметника са 40 изложених радова. Штампан је каталог без предговора. Са једанаесте изложбе у Збирци се чува 5 дела.

XII 1979. (изложба одржана од 19. X до 4. XI)

1. Ач Јожеф -- Кукурузи I, 81x57, уље
Кукурузи II, 62x50, уље

2. Стериос Арванитидис -- Сандук са цревом 39,5x30,5, акватинта
Црево у отворној кутији, 40,5x34,8, акватинта

3. Вјекослав Ћетковић-- Пејсаж, 73x54, уље
Стејановци, 81x60, уље

4. Калмар Ференц -- Апстрактна форма, легура
Албатроси

5. Калмар Магдолна -- Птице на тањиру, керамика

6. Милан Лајешић -- Фигура у простору, 77,5x44, уље
Имитација града, 68x50, уље

7. Борис Максимовић -- Комбинована техника, 50,5x65
-"- -"-

8. Петру Марина -- Стејановци I, 74x54, уље
Стејановци II, 65x50,5, уље

9. Миливој Николајевић -- Светао ритам у простору XXX, 27,2x22,8,
- бели туш лавиран и тониран
Зелено - смеђи ритам, 22,2x30,5, акварел

10. др Роман Соретић -- Кукурузи, 33,5x42, акварел
Пејсаж, 34,4x37, акварел

11. Фења Соретић -- Младо жито, 80x100, уље
Зима у Иригу, 80x100, уље

12. Милан Станојев -- Торба од пластике, 56,5x76, акватинта

13. Стојан Трумић -- Бедем у Стејановцима, 54x125, уље
Црвени амбар и салаши, 31,5x105,5, темпера

14. Бранислав Вулековић -- Стејановци, 80x100, уље
Стејановци I, 59,5x89,5, уље
-"- II, -"- -"-

Укупно учествовало 14 уметника са 27 изложених радова. Штампан је каталог без предговора. Са дванаесте изложбе у Збирци се чува 2 дела.

XII 1980. (изложба одржана од 24. X до 7. XI)

1. Ач Јожеф -- Гргетег, 50x65, уље
Газдинство Пере Лончаревића из Гргетега, 50x65, уље

2. Вјекослав Ћетковић -- Манастир Гргетег, 60x80, уље
Сеоско двориште, 60x100, уље

3. Калмар Ференц -- Архитектонска скулптура I,
Архитектонска скулптура II

4. Богомил Карлаварис -- Гргетег, 90x64, уље
Предео са пут̄ем, 100x74, уље

5. Милан Керац -- Поља са зеленим небом, 80x60, уље

6. Милан Лајешић -- Трагови прошлости, 65x75, уље
Суво дрво, 66x46, уље

7. Бранислав Макеш -- Пејсаж из Бачке Тополе I, 50x58, дрворез
-"- II, -"-, -"-

8. Петру Марина - - Предео из Гргетега I, 60x81, уље
"- II, -"- -"-

9. Миливој Николајевић -- Ковитлац у простору, 45,5x61,5,
- бели туш лавиран
Појава у простору VII, 94,3x24,5,
бели туш тониран

10. Мирјана Николајевић -- Пејсаж на Бегеју, 29x48, акваерл
Парк манастира Гргетега, 50x35,5,
акварел

11. Анкица Опрешник -- Град у предвечерје, 65x48, уље

12. Фења Соретић -- Жетва '79., 80x100, уље
Гуње, 56x75, уље

13. др Роман Соретић -- Крушедолски до, 29,5x39,5, акварел
Манастир Гргетег, 37,5x31,5, акварел

14. Стојан Трумић -- Нерадинско поље са ђермом, 54x125, уље
Ђерам у Нерадину, 50x70, уље
Кес̄тен у Гр̄г̄ет̄ег̄у, 68,5x50,5, акварел

15. Бранислав Вулековић -- Манастирско жито у Гргетегу, 54x125, уље
Бела кућа у Гргетегу, 59x70, уље

Укупно учествовало 15 уметника са 29 изложених радова. Штампан је каталог са предговором Ж. Јанковића. Са тринаесте изложбе у Збирци се чува 3 дела.

XIV 1981. (изложба одржана од 29. X до 6. XI)

1. Ач Јожеф -- *Врдник I, 80x60, уље*
Врдник II, 80x60, уље

2. Милијана Јовановић -- Стара Колонија у Врднику, 66x93, уље
Врдничка поема, 70x92, уље

3. Калмар Ференц -- Бакарна скулптура, 35x8
Алуминијумска скулптура, 19x18

4. Милан Керац -- Прегрејана земља, 80x100, уље

5. Милан Лајешић -- Акварел I, 48,5x39,5
-"- II, 39,5x48,5
"- III, 49,5x39,5

6. Бранислав Макеш -- Оранице 48x60, линорез

7. Петру Марина -- Предео са кошницама, 84x59, уље
Мало насеље, 84,5x59, уље

8. Бранимир Минић -- В.П. I, 105x77, уљни пастел

9. Мирјана Николајевић -- Манастир Врдник, 45,7x28,3, акварел
Врдничка панорама, 24,5x16,7, акварел

10. Миливој Николајевић -- Троглави ритам, 15,7x22,4, оловка
Ритам као букет, 27,2x22,8, пастел

11. Анкица Опрешник -- Јесен 1981., 80x100, уље

12. Милан Пантелић -- Нова Колонија, 99x74,5, уље
Стара Колонија, 98,5x72, уље

13. др Роман Соретић -- Ритам облака, 31x35,5, акварел
Хоризонт Срема, 27x36,5, акварел

14. Фења Соретић -- Летње јутро, 56x75, уље
Гуње, 81x65, уље

15. Милан Суба -- Поподне, 81x60, уље
Раванички конаци, 79x92, уље

16. Стојан Трумић -- Иза Врдника, 70,5x90,5, уље
Апсида врдничке Раванице, 55,5x65, уље

17. Бранислав Вулековић -- Зелена долина, 60x80, уље
Брег, 60x80, уље
Мала поља, 50x40, уље

Укупно учествовало 17 уметника са 32 изложена рада. Штампан је каталог са предговором С. Трумића. Са четрнаесте изложбе у Збирци се чува 2 дела.

XV 1982. (изложба одржана од 22. X до 5. XI)

1. Ач Јожеф -- Кооперација, 92x65, уље
Силажа, 92x65, уље

2. Милијана Јовановић -- Композиција I, 80x60, уље
Композиција II, 91x70, уље

3. Калмар Пал -- Структура I, 103x55, рељеф
Структура II, 130x24, дрво

4. Милан Лајешић -- Ембрионизација, 75x71, уље
Немили остаци, 75x50, уље

5. Петру Марина -- Рума I, 91x65, уље
Рума II, 66x50, уље
Рума III, 66x50, уље

6. Мирјана Николајевић -- Месечина, 27x40, акварел
Стог, 31,5x44, акварел

7. Миливој Николајевић -- *Густ усправан ритам, 30,2x20, оловка*
Ритам у простору, 26,5x23, пастел

8. Анкица Опрешник -- Биљка претворене у грађевину, 80x60, уље

9. Милан Пантелић -- Кровињаре, 99x75, уље
Стари хотел, 120x73, уље

10. др Роман Соретић -- Рано пролеће у башти, 29x40, акварел
Предео из Шида, 26x23, акварел
Акварел, 32x38

11. Фења Соретић -- Фрушкогорска жетва, 100x80, уље
Пред олују, 80x80, уље

12. Милан Суба -- Из Борковца, - 90x65, уље
Кошутића кућа, 90x65, уље

13. Тот Илдико -- Визуелне комуникације, комбинована техника

14. Стојан Трумић -- Борковац, 80x60, уље
Путеви према Ривици, 80x60, уље

15. Габор Силађи -- Јесења елегија, 81x60, уље

16. Бранислав Вулековић -- Борковац, 91x65, уље
Стари хотел, 66x50, уље
Кућа са седам дирека, 80x60, уље

Укупно учествовало 16 уметника са 32 изложена рада. Штампан каталог са предговором М. Николајевића. Са петнаесте изложбе у Збирци се чува 3 дела.

XVI 1983. (изложба одржана од 26. X до 9. XI)

1. Ач Јожеф -- Кооперација Аднађевић, уље
Кукуруз, 70x50, уље

2. Миленко Аћимовић - Аћим -- Ноћ, уље
Шелоба дубине, уље
Гласници, уље

3. Церто Иштван -- Летенка, графика

4. Милијана Јовановић -- Повратак, уље
Одлазак, уље

5. Милан Лајешић -- Акварел I
Акварел II
Акварел III

6. Бранислав Макеш -- Портал, графика
Илирска 9, графика

7. Петру Марина -- Летенка I, уље
Фрушкогорски мотив II, уље

8. Мирјана Николајевић -- Мотив из Фрушке Горе, акварел

9. Миливој Николајевић -- Жуто-зелено сазвучје, акварел
Рогљаста појава у простору, акварел

10. Анкица Опрешник -- Сунчево светло уткано у сремачке траве, уље
Задужбина, уље

11. Милан Пантелић -- Шума са пропланком, уље
Фрушкогорски мотив, уље

12. др Роман Соретић -- Над језером, акварел
Купе у борковачкој долини, акварел
Одмор на језеру, акварел

13. Феђа Соретић -- Мали Радинци, уље
Кудош, уље

14. Милан Суба -- Шума, уље
Гргуревци, уље
(Ружичасти пут)

15. Стојан Трумић -- *Мајкицина шума, темпера*
Дебељачки ђерам, акварел

16. Бранислав Вулековић -- Велико небо, акварел
Простор, акварел

17. Вјекослав Ћетковић -- Врдник, уље
Златибор, уље
Летенка, уље

Укупно учествовало 17 уметника са 37 изложених радова. Штампан је каталог са предговором Ач Јожеф. Са шеснаесте изложбе у Збирци се чува 5 дела.

XVII 1984. (изложба одржана од 25. X до 8. XI)

1. Ач Јожеф -- Кооперација Аднађевић, 76x62, уље

2. Миленко Аћимовић-Аћим -- Узношење, 24x34, цртеж
Скривање љубавника, 24x34, цртеж
Подрум, 80x60, уље

3. Миливој Николајевић - - Светло комешање, 18x23,5, туш
Двокраки ритам у простору, 80x69, пастел

4. Вјекослав Ћетковић -- Плави ентеријер, 84,5x66,5, уље
У башти под дудом, 83x63, уље

5. Предраг Омеркић -- Аутопротрет, 65x50, уље
Композиција, 46x34, уље
Чика Боца, 61x46, уље

6. Милијана Јовановић -- *Ђира из Павловаца, 60x81, уље*
Мртва природа, 90,5x60, уље

7. Риоичи Коно -- Годишња доба, 100x70, цртеж тушем у боји
Пролеће, 100x70, цртеж тушем у боји

8. Милан Лајешић -- Руине I, 63x43, уље
Руине II, 63x43, уље

9. др Роман Соретић -- Облаци Срема, 37x27, акварел
Хоризонт Срема, 33x24, акварел

10. Петру Марина -- *Поглед на Фрушку Гору, 50x65, уље*
(Румски кровови)
Асоцијација на Фрушку Гору, 50x65, уље

11. Феђа Соретић -- Врдник, 80x100, уље
Мали Радинци, 80x100, уље

12. Драган Мартиновић -- Задушнице, 60x79, уље
Јабука, 42x41, уље

13. Милан Суба -- Поља, 92x64, уље
Куће близу гробља, 92x64, уље

14. Мирјана Николајевић -- Облаци над равницом, 30,5x33,5, акварел

15. Милан Пантелић -- Мотив из Ирига, 92x65, уље
Сеоски мотив, 75x54, уље

16. Бранислав Вулековић -- Кућа на углу, 80x60, уље
Бели зид, 65x55, уље
Бели оџак, 73x54, уље

17. Бранислав Макеш -- *Дупла пројекција хербаријума, 73x52, акватинта*
Велики хербаријум, 76x62, акватинта

Укупно учествовало 17 уметника са 35 изложених радова. Штампан је каталог са предговором М. Субе. Са седамнаесте изложбе у Збирци се чува 10 дела.

XVIII 1985. (изложба одржана од 25. X до 8. XI)

1. Ач Јожеф -- *Содол, 65x49, уље*
Поглед из парка, 61x46, уље

2. Бранислав Макеш -- Амарилис, 50x35, акватинта
Негативан хербаријум, 58x38, акватинта

3. Миливој Николајевић -- Појава са два крака (као чељуст), 32,5x50, пастел
Светла разграната појава, 85x65, пастел

4. Вјекослав Ћетковић -- Ириг, 61x46, уље
Жито, 58x46, уље

5. Милијана Јовановић -- Разбијени облаци, 73,4x84,4, уље
Птице, 90x107, уље

6. Радован Кузмановић --- Метаморфоза, 143x106, комбинована техника

7. Милан Лајешић -- Периферија I, 58x43, уље
Периферија II, 50x38, уље

8. др Роман Соретић -- Стара Рума, 37x27, акварел
Сремско небо, 28x29, акварел
Крушедолски до, 42x34, акварел

9. Марина Петру -- *Румски кровови, 65x50, уље*

10. Бранко Пугартник -- *Румска пијаца, 80x60, уље*
Стари парк, 65x49, уље

11. Фења Соретић - Први снег, 80x100, уље
Сунце, 80x100, уље

12. Драган Мартиновић -- Чини, 70x100, уље
Пред Ђурђевдан, 50x50, уље
Борковачко језеро, 50x61, уље

13. Милан Суба -- Орах, 50x65, уље
Брилова бр. 9, 38x55, уље
Пејсаж, 50x65, уље

14. Милан Пантелић -- Румско насеље, 80x100, уље
Мотив из Руме, 80x100, уље

15. Бранислав Вулековић -- Мали Радинци, 80x60, уље
Насеље, 80x100, уље
Грчетег, 65x50, уље

16. Љиљана Војводић -- Портрет Б.Р., ливени гипс
Портрет, ливени гипс
-" -, ливени гипс
Биста, ливени гипс

17. Миленко Аћимовић-Аћим -- Кровови, 41x57, мозаик
Композиција, 57x44, мозаик

18. Русмир Салихбеговић -- Румски кровови, 61x64, уље
Фрушка Гора, 64x50, уље

Укупно учествовало 18 уметника са 40 изложених радова. Штампан је каталог са предговором Б. Макеша. Са осамнаесте изложбе у Збирци се чува 4 дела.

XIX 1986. (изложба одржана од 31. X до 10. XI)

1. Биљана Пешић -- Портрет I, 47x67, уље
Портрет II, 47x67, уље
Под водом, 35x90, уље

2. Бранислав Макеш -- Скице, студија и пројект за грб града Руме

3. Вјекослав Ћетковић -- Жита Обедске баре, 60x80, уље
Поглед на цркву у Обрежу, уље

4. Драган Мартиновић -- И опет ветар над Србијом, 170x110, уље
Из магазе, 80x60, уље
Слава прецима, 30x45, уље

5. Радован Кузмановић -- Метаморфоза III, 110x145, уље

6. Љиљана Војводић -- Победник, гипс

7. Петру Марина -- Асоцијација брега I, 50x70, уље
" - II, -" -, уље

8. Миленко Аћимовић-Аћим -- Весници ноћи, 91x72, уље
Риба, 54x75, уље
Из мочваре, уље

9. Милијана Јовановић -- Оаза мира, 61x81, уље
Обедска бара, 81x111, уље

10. Милан Лајешић -- Беле руине, 55x75, уље
Стара депонија, 54x77, уље

11. Милутин Мићић -- Човек и жена, вода и тло, уље
Пејсаж на Обедској бари, уље
Портрет Биљане, уље

12. Милан Пантелић -- Мотив из Обрежа, 89x81, уље
Мотив из Руме, 98x74, уље
Кожара, 85,5x50, уље

13. Милан Суба -- Купе под снегом, 81x60, уље
Дуд на Курдину, 65x60, уље
Пејсаж, 65x60, уље

14. др Роман Соретић - - Сремски пејсаж I, 39x30, акварел
-"- II, 31x27, акврел
"- III, 30x28, акварел

15. Феђа Соретић - - Сремски пејсаж I, 80x100, уље
-"- II, -"-, уље

Укупно учествовало 15 уметника са 34 изложена рада. Штампан је каталог са предговором В. Ћетковића. Са деветнаесте изложбе у Збирци се чува 2 дела.

XX 1987. (изложба одржана од 23. X до 6. XI)

1. Миливој Николајевић -- Знакови у простору, 24,1x33,9, акварел
Издужена појава у сутон, 82x45, пастел

2. Бранислав Макеш -- Дупла пројекција хербаријума, 72x50, акватинта
Анатомија цвета, 50x65, акватинта

3. др Роман Соретић -- Ораница након олује, 32x37, акварел
Кукурузи, 35x41, акварел

4. Јожеф Ач -- Содол, 63x48, уље
Крушедол, 62x69, уље
Торањ цркве и дрво, 50x80, уље

5. Милан Лајешић -- Полазак у космос, 113x80, уље
Периферија II, 70x95, уље
Депонија IV, 85x69, уље

6. Вјекослав Ћетковић -- *Црква у Маљанском крају, 85x70, уље*
Кестенови Крушедола, 60x60, уље
Манастир Крушедол, 65x60, уље

7. мр Петру Марина -- Пејсаж, 60x42, темпера
Фрушкогорски манастир, 65x50, уље
Предео са Фрушке Горе, 60x50, уље

8. Бранко Пугартник -- Пијаца у Руми, 80x60, уље
Манастир Крушедол, 80x60, уље
Предео са Фрушке Горе, 65x50, уље

9. Биљана Пешић -- Триптих, 105x39, уље
Комшиница Јустина, 50x35, уље
Алек Мак, 59x47, уље

10. Љиљана Војводић -- Апстракна форма I, теракота
-"- II, -"-
Портрет М. Николајевића, 60x70, уље

12. Милијана Јовановић -- Ћира из Павловаца, 60x81, уље
Изнад Крушедола, 80x100, уље
Фрушкогорје, 80x100, уље

13. Милан Суба -- Скица за портрет И. Андрића, 95x65, уље
Пејсаж, 50x64,5, уље

14. Милан Пантелић - - Улица у Маљанском крају, 110x80, уље
-"- -"- -"-, -"-, уље

15. Миленко Аћимовић-Аћим

Изложба је имала јубиларни карактер па је изложен по један рад ранијих учесника: Милан Станојев, Милан Керац, Феђа Соретић, Мирјана Николајевић, Стеван Максимовић, Бранислав Вулековић, Стојан Трумић, Предраг Омеркић, Драган Мартиновић, Богомил Карлаварис, Славка С. Петровић, Бранимир Минић, Богдан Кршић, Божидар Цмерковић, Миливој Ђорђевић, Милица Вучковић, Кемал Ширбеговић, Бошко Илачевић, Милан Обрадовић, Драгослав Астојановић - Сип.

Укупно учествовало 37 аутора са 64 изложена рада. Штампан је каталог са предговором Д. Јанковића. Са двадесете изложбе у Збирци се чува 10 дела.

XXI 1988. (изложба одржана од 21. X до 4. XI)

1. Ач Јожеф -- Стејановци, 47x45, уље
-"-, 73x53, уље

2. Миленко Аћимовић-Аћим -- Планина, 94x126, уље
Пред јуриш, 94x126, уље

3. Вјекослав Ћетковић -- Крушедол, 71x58, уље
Крај шуме, 58x66, уље

4. Милијана Јовановић -- Слика у слици, 200x155, уље
5. Енђел Бериша -- Призренски медаљони I, 34,5x35, сериграфија
-"- II, 45x35, сериграфија
Призренски медаљони III, 45x35, сериграфија

6. Радован Кузмановић -- "Аб Ово", 90,5x99,5, уље
Праскозорје, 71x102, уље

7. Љиљана Војводић -- Портрет Алек Мак, гипс

8. Петру мр Марина -- Стејановци, 65x44, уље
Црква, 66x50, уље

9. Милан Лајешић -- Велика периферија, 64x97, уље
Постојаност, 64x47, уље
Остаци у простору, 95x65, уље

10. Бранислав Макеш -- *На бушотини, 50x35, линорез*
Уређај, 50x35, линорез

11. Миливој Николајевић -- Појава и њено зрачење, 49,5x49,2, акварел
Елементи у простору, 27,6x36,7, акварел
Чудна појава, 28x40, акварел

12. Роман др Соретић -- *Олуја на путу за Врдник, 32x37, акварел*
Сунце Срема према Церу, акварел
Борковац у подне, 32x27, акварел

13. Фења Соретић -- Жетва, 60x73, уље
Слава, 60x73, уље
Павловачки кукурузи, 80x73, уље

14. Милан Суба -- Стејановци, 47x74,7, уље
Пашњак I, 25x46,5, акварел
Пашњак II, 30x45, акварел

15. Бранислав Вулековић -- Црква у Стејановцима, 80x60, уље
На крај села, 60x80, уље
Насеље, 50x60, уље

16. Милан Пантелић -- Мотив са ђермом, 70x90, уље
Стејановачки крајолик, 73x54, уље
Манастир Мала Ремета, 74,5x98, уље

Укупно учествовало 16 уметника са 38 изложених радова. Штампан је каталог са предговором М. Јовановићеве. Са двадесет прве изложбе у Збирци се чува 5 дела.

XXII 1989. (изложба одржана 26. X до 8. XI)

1. Ач Јожеф -- *Околина Стејановаца, 80x60, уље*
Портрет, 42x64, уље
2. Бранислав Макеш -- У спомен сликару Д.С.С., 32x38, пастел
- " - П.М., 46x35, пастел

3. Вјекослав Ћетковић -- Композиција, 41x69, уље
Црква у Стејановцима, 50x65, уље
Предео, 49,5x35, уље

4. Милијана Јовановић -- Оаза I, 110x71, уље
Оаза II, 111x80, уље

5. Роман др Соретић -- Падина код Врдника, 30x34, акварел
Снег у башти, 32x34, акварел

6. Петру мр Марина -- Стејановци, 80x60, уље
Мотив из Фрушке Горе, 50x35
Шумарак, 42x30, акварел

7. Милан Суба -- Багреми, 29x39, акварел
Грање и снег, 45x34,5, акварел
Стејановци, 40x30,5, акварел

8. Милан Пантелић -- *Стајановачка идила, 60x80, уље*
Алеја, 65x50, уље
Симфонија у плавом, 76x53, уље

9. Бранислав Вулековић -- Двориште, 58x44, уље
Пут, 85x65, уље
Слама, 80x60, уље

10. Енђел Бериша -- Призренски медаљони, 25x16,5, комбинована техника
- " - - " - - " - - " -

11. Петар Мојак -- *Сунцокрети, 60x80, уље*
Портрет Е. Берише, 35x50, уље
Споменик, 100x80, уље
Сенке, 80x100, уље

12. Љиљана Војводић -- Теракота I
Теракота II

Укупно учествовало 12 уметника са 31 изложеним радом. Штампан је каталог са предговором Љ. Војводић. Са двадесет друге изложбе у Збирци се чува 10 дела.

XXIII 1990. (изложба одржана од 26. X од 8. XI)

1. Вјекослав Ћетковић -- Предео, 60x80, уље

2. Петру мр Марина -- Румска улица, 55x70, уље
Стара фасада, 33x46, уље

3. Милијана Јовановић -- Фасаде у Руми I, 95x200, комб.техн.
- " - II - " -, - " -

4. Петар Мојак -- Румска фасада I, 60x80, уље
- " - II, - " -, - " -
Румска фасада II, 60x45, уље
- " - IV, 80x60, уље
Портрет М. Јовановић, 61x40, акварел

5. Љиљана Војводић -- Без наслова I, 40x50, акварел
Без наслова II, - "-, акварел

6. Милан Суба -- Фасаде у Руми I, 46x64, акварел
Фасаде Руме II, 64x46, акварел
Бела кућа, 35x50, акварел
Циглана, 34x50, акварел
Сунце у парку, 31x49, акварел
Са језера, 29x39, акварел
Центар Руме, 32x46, акварел

7. Милан Пантелић -- Румски мотив I, 70x90, уље
- " - II, 49,5x68, уље
" - III, 55,5x75, уље

8. Бранислав Вулековић -- *Кућа на углу, 60x80, уље*

9. Милан Лајешић -- *Превирања II, 54x43, уље*
Призор II, 70x70, уље
Призор I, 70x70, уље

10. Мирослав Ковачевић-Коча -- Сеоска идила, 80x60, дрво

11. Штефица Радованов -- *Крај прозора, 88x72, пастел*
Мотив из Руме, 29x39, акварел
Рума 90, 16x25, акварел
Архитектура, 63x45, уље
Улица, 46x33, уље
Рума, 46x33, уље
Мотив из Руме, 42x47, акварел
Пијаца, 54x70, уље
Рума, 36x31, комбинована техника
Рума, - " -, - " -

12. Слободан Јеремић-Јеремија -- Из циклуса:
Прозори Руме I, 80x60, темпера
" - II, - " -, темпера

13. Милорад Јосимовић -- *Торњеви Руме, теракота*

Као гости Колоније учествовали су:

Александра Станковић -- *Румске фасаде, 150x150, уље*

Весна Билић -- Фасаде Руме I, 46x33, уље
- " - II, 50x65, - " -
- " - III, 80x60, - " -
Фасаде Руме IV, 46x33, уље

Мирјана Живковић -- *Стубови, 34x34, темпера*
Тераса, 45x55, темпера

AUX MANIERE -- *Без назива, 110x150, синтетске боје на платну*

Светлана Јефтић -- *Рума, 28x32, уље*

Винка Давидовић -- Артемида, 42x70, комбинована техника
Јато, 42x24, комбинована техника
Стари папири, 40x60, комбинована техника
Композиција, 33x36, - "-

Драгољуб Чавић-Бата -- Фасада I, 80x70, уље
- " - II, - " -, уље
Фасада III, 73x54, уље
Мурал (зграда старог биоскопа "Победа")

Жељко Радић -- Рума, 54x73, уље
Фасада, 38x46, уље

Укупно учествовао 21 уметник са 56 изложених радова. Штампан је каталог са предговором Ш. Радовановљеве. Са двадесет треће изложбе у Збирци се чува 16 дела.

1991. је одржан I Румски јесењи салон (од 26. X до 15. XI). Замишљен је као манифестација која ће модернијим устројством и начином рада успешно заменити већ истрошену идеју (како је изгледало) уметничких колонија. Четворочлани стручни жири (Срета Бошњак-Београд, Павле Станојевић-Нови Сад, Драгомир Јанковић-Рума и Гига Ђурагић-Ковиљ) је од укупно 63 пријављена аутора са 104 рада изабрао 62 аутора са 87 дела. (31 аутор из Н. Сада, 12 из Руме, 5 из Панчева, 3 из Кикинде, 2 из Вршца и по 1 из Врбаса, Вршца, Старчева, Ковиља, Петроварадина, Сомбора и Ср. Митровице). Жири је такође доделио и три награде: I - Милован Панић, "Запис", 100x120, комб. тех., 1991. II - Владимир Богдановић, "У фокусу", 100x70, оловка у боји, 1991. III - Милорад Мића Михајловић, "Без наслова", 69x80, уље, 1991. Додељено је специјално признање за графику: Никола Царан, "Обележја", из циклуса "Хаос", комб. тех./дубока штампа у боји, 1991.

Штампан је каталог са предговором Д. Јанковића. Са I Румског јесењег салона у Збирци не постоје дела.

Наредне три године (1992, 1993. и 1994.) у Руми се нису организовале ликовне манифестације које би биле у било каквој вези са Уметничком колонијом "Борковац".

XXIV 1995. (новембар)

1. Миленко Аћимовић-Аћим -- Игра дна. 80x110, уље
   Талас, 30x40, уље
   Поглед у светло, 22x27, уље

2. Добрица Бисенић -- Композиција, 54x50, уље

3. Драган Дебељаковић -- *Јарац, 61x50, уље*
   Ритуал, 61x50, уље

4. Милан Лајешић -- *Игра вертикале, 66x54, уље*
   Ритам у квадрату, 50x50, уље
   Мала депонија, 50x70, уље

5. Михаљо Михајловић-Мика -- *Роде, 61x50, уље*
   Алас, - "-, - "-
   Обала, 50x61, уље
   У винограду I, 50x61, уље
   У винограду II, 73x66, уље

6. Милутин Мићић -- *Споменик, 46x38, уље*
   Манастир, 66x73, уље
   Торањ, 73x66, уље
   Драгана, 60x40, уље

7. Станимир Павловић - - Форма I, бронза
   Форма II, полиестер

8. Светозар Радојчић-Цаја -- Скулптура, бронза

9. Бранка Стојсављевић -- *Месец и ограда, 61x50, уље*
   Сан, 61x50, уље

10. Зоран Стошић-Врањски -- *Космичка даровница бр. 49, 50x43, уље*
    - "- бр. 50, 40x53, уље

11. Вјекослав Ћетковић -- *Предео I, 66x73, уље*
    Предео II, 66x73, уље

Укупно учествовало 11 уметника са 28 изложених радова. Штампан је каталог са предговором Д. Јанковића. Плакета са ликом М. Николајевића је додељена Милану Лајешићу као најуспешнијем уметнику за 1995. Са двадесет четврте изложбе у Збирци се чува 18 дела.

XXV 1996. (октобар)

1. Миленко Аћимовић-Аћим -- Пролаз, 95x100, уље
   Посебна намена, 50x60, уље
   Корисна површина, 50x60, уље

2. Весна Марковић -- *Врели дани I, 60x50, уље*
   Врели дани II, 60x50, уље
   Велико зелено, 46x61, уље
   Јутарња роса, 50x62, уље

3. Михајло Михајловић-Мика -- *Пар, 50x40, уље*
   Гитаристa, 40x50, уље
   Плесачица, 60x50, уље
   Девојка, 70x66, уље

4. Миленко Михајловић -- Вазнесенска црква, 60x50, уље

5. Станимир Павловић -- *Мала форма, гипс, 17 цм.*
   Тондо, гипс, 33,5 цм.

6. Вера Станарчевић -- *Круна, 30x30, гипс*
   Чувари дворишта, 22x37, гипс

7. Милорад Степанов -- *Стела, 60x50, уље*
   Двориште Музеја, 23,8x43,5, уље
   Звоник, 39,5x29, уље
   Соба у Кикинди, 26x39,5, уље

8. Зоран Стошић-Врањски -- *Космичка похвала (49), 38x40, уље*
   - "- (50), 40x50, уље
   Космичка похвала (52), -" -, уље

9. Весна Чанак -- Борковачко језеро, 66x70, уље
   Двориште, 60x50, уље
   Кроз шуму, 120x95, уље

Укупно учествовало 9 уметника са 26 изложених радова. Штампан је каталог са предговором Д. Јанковића. Плакета са ликом М. Николајевића је додељена Весни Марковић као најуспешнијем уметнику за 1996. Са двадесет пете изложбе у Збирци се чува 16 дела.

XXVI 1997. (изложба одржана од 24. X до 7. XI)

1. Миленко Аћимовић-Аћим -- *Манастир Хопово, 60x80, уље*
   Рибњак, 50x60, уље
   Шума, 50x60, уље
   После кише, 95x135, уље
2. Рада Бркушанин -- *Без назива, 100x200, цртеж*
   Узлет Хопова, 80x60, уље
   Три дрвета, 60x50, уље

3. Љиљана Војводић -- *Вертикалне форме, дрво-метал*
Прозор I, 20x40, уље
Прозор II, 20x40, уље

4. Сузана Геци -- Маске, 80x60, уље
Прилагођавање анђела I, 50x60, уље
"- II, - "-, уље

5. Тамара Лунгиновић -- *Птица, гипс*
Калуђерица, гипс
Кад сам била у свету, гипс

6. Михајло Михајловић-Мика -- *Из манастира I, 60x50, уље*
- "- II, - "-, уље
- "- III, 80x60, уље
- "- IV, 60x50, уље

7. Милутин Мићић -- *Црвени камен, 50x60, уље*
Прозор, 60x80, уље
Жена анђео... 120x100, уље

8. Станимир Павловић -- Кретање, бронза, 25 цм.
Игра, бронза, 25 цм.

9. Жељко Радић - *Манастирска црква, 60x50, уље*
Кокошка, 50x60, уље
Код рибњака, 60x80, уље

10. Бранка Стојсављевић -- *Манастир I, 50x60, уље*
- "- II, - "-, уље

Укупно учествовало 10 уметника са 30 изложених радова. Штампан је каталог са предговором Д. Јанковића. Плакета са ликом М. Николајевића је додељена Тамари Лунгиновић као најуспешнијем уметнику за 1997. Са двадесет шесте изложбе у Збирци се чува 24 дела.

* *

За протекле три деценије одржано је 26 изложби са 1006 радова. Учествовало је 88 аутора са просечно 38 дела по изложби. У Збирци се укупно чува 166 радова насталих током протеклих сазива Ликовне колоније "Борковац" или нешто више од 6 прибављених по свакој изложби.

Списак аутора са бројем учешћа и дела у Збирци Музеја.

	бр. учеш.	год. учешћа	бр. дела у Збирци
1. Ач Јожеф	13	(68, 77-85, 87-89)	7
2. Бранислав Вулековић	21	(68-73, 75-85, 87-90)	7
3. Милан Керац	13	(68-73, 75-78, 80, 81, 87)	4
4. Милан Лајешић	23	(68-88, 90, 95)	5
5. Богдан Кршић	2	(68, 87)	1
6. Бранислав Макеш	20	(68-78, 80, 81, 83-89)	5
7. Стеван Максимовић	3	(68, 69, 87)	1
8. Миливој Николајевић	20	(68-85, 87, 88)	4
9. Мирјана Николајевић	16	(68-77, 80-84, 87)	1
10. Славка С. Петровић	4	(68, 77, 78, 87)	1
11. Роман Соретић	21	(68-71, 73-89)	3
12. Фења Соретић	21	(68,88)	2
13. Милан Станојев	11	(68-70, 72,73, 75-79, 87)	2
14. Драгослав С. Сип	3	(68, 77, 87)	1
15. Стојан Трумић	17	(68-83, 87)	7
16. Божидар Цмерковић	9	(68-73, 77, 78, 87)	2
17. Кемал Ширбеговић	3	(68, 69, 87)	1
18. Вјекослав Ћетковић	21	(69-80, 83-90, 95)	5
19. Бранко Јолер	1	(1970)	/
20. Бошко Илачевић	4	(71, 77, 78, 87)	1
21. Предраг Јолер	4	(71, 73-75)	1
22. Анкица Опрешник	10	(71, 73, 76-78, 80-83, 87)	/
23. Милош Бајић	3	(72, 73, 77)	/
24. Јован Девић	1	(1972)	/
25. Михајло Дејановић	2	(72,77)	/
26. Паја Радовановић	2	(72,77)	/
27. Борислав Бранков	4	(73-75, 77)	/
28. Калмар Ференц	10	(73-81)	/
29. Петру Марина	17	(73-77, 79-90)	10
30. Мориц Ференц	1	(1973)	/
31. Пеђа Милосављевић	1	(1973)	/
32. Бранимир Минић	8	(73-78, 81, 87)	/

33. Светозар Радојчић	4	(73, 77, 78, 95)	/
34. Слободанка Шобота	2	(73, 77)	/
35. Јожеф Бенеш	4	(74- 77)	1
36. Стериос Арванитидис	5	(75-79)	/
37. Борис Максимовић	4	(75-79)	/
38. Миодраг Мустеровић	3	(75-77)	/
39. Калмар Магдолна	4	(76-79)	/
40. Миливој Ђорђевић	2	(78, 87)	1
41. Милан Обрадовић	2	(78, 87)	1
42. Габор Силађи	2	(78, 82)	/
43. Милица Вучковић	2	(78, 87)	1
44. Богомил Карлаварис	2	(80, 87)	1
45. Милијана Јовановић	10	(81-90)	2
46. Милан Пантелић	10	(81-90)	1
47. Милан Суба	10	(81-90)	2
48. Калмар Пал	1	(1982)	1
49. Илдико Тот	1	(1982)	/
50. Миленко Аћимовић	9	(83-88, 95-97)	9
51. Иштван Церто	1	(1983)	/
52. Предраг Омеркић	2	(84, 87)	2
53. Риоичи Коно	1	(1984)	/
54. Драган Мартиновић	4	(84-86, 87)	1
55. Радован Кузмановић	3	(85, 86, 88)	/
56. Бранко Пугартник	2	(85, 87)	3
57. Љиљана Војводић	7	(85-90, 97)	4
58. Русмир Салихбеговић	1	(1985)	/
59. Биљана Пешић	2	(86, 67)	2
60. Милутин Мићић	4	(86, 87, 95, 97)	6
61. Петар Мојак	3	(87, 89,90)	4
62. Енђел Бериша	2	(88,89)	2
63. Мирослав Ковачевић	1	(1990)	/
64. Штефица Радованов	1	(1990)	1
65. Слободан Јеремић	1	(1990)	/
66. Милорад Јосимовић	1	(1990)	1
67. Александра Станковић	1	(1990)	1
68. Весна Билић	1	(1990)	1

69. Мирјана Живковић	1	(1990)	1
70. Aux Maniere	1	(1990)	1
71. Светлана Јефтић	1	(1990)	1
72. Винка Давидовић	1	(1990)	1
73. Драгољуб Чавић	1	(1990)	1
74. Жељко Радић	2	(1990, 1997.)	3
75. Добрица Бисенић	1	(1995)	/
76. Драгана Дебељаковић	1	(1995)	2
77. Михајло Михајловић	3	(95, 96, 97.)	12
78. Станимир Павловић	3	(95, 96, 97)	3
79. Бранка Стојсављевић	2	(95,97)	4
80. Зоран Стошић-Врањски	2	(95, 96)	4
81. Весна Марковић	1	(1996)	1
82. Миленко Михајловић	1	(1996)	/
83. Вера Станарчевић	1	(1996)	2
84. Милорад Степанов	1	(1996)	2
85. Весна Чанак	1	(1996)	1
86. Раде Бркушанин	1	(1997)	3
87. Сузана Геци	1	(1997)	2
88. Тамара Лунгиновић	1	(1998)	3

После анализе претходних детаљних података у коначном осврту на три деценије деловања Уметничке колоније "Брковац", констатујемо са жаљењем да је управо одсуство чврсте концепције али и често значајне и одлучујуће друштвене подршке, условило донекле смањене ефекте од оптимално могућих. Скоро једна трећина од укупног броја аутора који су учествовали у раду Колоније и уживали пуно гостопримство града домаћина није оставило ни једно дело у фонд, како се тада мислило и говорило: "будуће Градске галерије". Читаве четири године (1973., 1974., 1975. и 1977.) чак нико од аутора није приложио ни један рад. Узроке оваквог нереципрочног и помало саможивог и нарцисоидног односа на релацији стваралац - домаћин, треба тражити у првом реду у пропустима организатора.

Будућност Уметничке колоније "Борковац" лежи како у брижљивијем избору учесника који би својим делима што квалитетније (не треба занемаривати квантитет) стварали дела инспирисана карактеристичним крајоликом и човеком овог поднебља, тао и широј друштвеној (не само финансијској) подршци овом, како се показало, вишедеценијском пројекту са ефектима значајнијим од многих далеко скупљих пројеката.

Сва до сада, у овај пројекат, правилно уложена и употребљена средства вратила су се овој средини стварањем новчано немерљиве,

снажне духовне основе у част и славу свих који су је стварали, на којој почива будућност овог града.

ЛИТЕРАТУРА

1) Бела Дуранци, Каталог изложбе "Графика и скулптура у Уметничким колонијама Југославије", VII Ликовни сусрет у Суботици

2) Имре Девић, Каталог - VIII Ликовни сусрет Суботица, 1969.

3) Бела Дуранци, Каталог - X Ликовни сусрет Суботица, 1971.

4) Гроздана Шарчевић, Каталог - Ликовни уметници Војводине (XXIV изложба подружнице УЛУС-а за САП Војводину), Н. Сад, 1972.

5) Група аутора, Каталог документарне изложбе "Уметничке колоније Војводине 1952-1972", Суботица, 1973.

6) Милош Арсић, Ликовна уметност у Војводини 1944-1954, Н. Сад, 1980. (предговор Слободан Санадер)

7) Каталози изложби Уметничке колоније "Борковац" 1968-1997.

НАПОМЕНЕ:

1. Каталог X изложбе Уметничке колоније "Борковац", 1977., Рума
2. Милош Арсић, Ликовна уметност у Војводини 1944-1954, Н. Сад, 1980.
3. Група аутора, Каталог документарне изложбе "Уметничке колоније у Војводини 1952-1972", Суботица, 1973, стр. 67.
4. Исто, стр. 197.
5. Уговор о преузимању права организовања Уметничке колоније "Борковац", закључен између Културно прозветне заједице општине Рума и Завичајног музеја Рума, 18. јануара 1995.

Dragomir Janković

Dreissig Jahren Kuenstleriche Vereinigung "Borkovac"

Seit dreissig Jahren besteht und wirkt in unserem Stadt die Künstleriche Vereinigung "Borkovac". Jegliche Jahre versammeln sich durchschnittlich ein rundes Dutzend Autoren die eine Woche in schöpferische Gemeinschaftlichkeit durchführen. Im Verlaufe aller dieser Jahren waren 26 dieser werktätigen Begegnungen und ebensoviel Ausstellungen geschöpfter Werken abgehalten.

88 Künstler/innen haben Anteil genommen mit mehr als 1000 Werken. Ein Zahl geschöpften Werken ist in Heimatsmuseum behütet, der der Organisator der Vereinigung ist von 1995, und zeitmalig zu Kunstliebhabern ausgestellt ist. Die Einwirkung dieser Institution in unsere Gemeinde ist bedeutsam, weitreichend und unbestreitbar positiv mit eine ganze Reihe Effekten die zu Prosperität allgemeiner Kultur unser Stadt beeinfluessen.

Ђорђе Арсенић

Поводом 20-годишњице смрти

СЛАВКА ПЕТРОВИЋ СРЕДОВИЋ (1907-1978)

Славка Петровић Средовић је позната вајарка и медаљерка, коју је ценио и велики Хенри Мур.

Потиче из румске занатлијске породице, од оца Ђорђа Петровића, по занимању штампара, и мајке Екатерине (Катинке), рођене Мику, која је била по пореклу Румунка. Ђорђе је у Руму дошао по наговору Жарка Миладиновића, ондашњег познатог српског народног трибуна, и у Руми основао српску штампарију (1902). Дотле је у Руми радила штампарија Немца Роберта Венингера (осн. 1890), а још раније, али кратко, у Руми је радила штампарија браће Ђорђевић у којој је штампан и лист "Српски глас", који је издавао Милан Ђорђевић од'1882. године до смрти (1884). У Ђорђевој штампарији штампан је већи број недељних листова, затим часопис (месечника), народних календара са поучном садржином, популарне белетристике и разних публикација на српском језику. Ђорђева штампарија је радила све до његове смрти (1917) и дала је запажен допринос културном и просветном животу у оно време не само Срба у Руми, него на знатно ширем простору. Штампарију је касније његова удовица продала на страну.

После Јелке (најстарије) и Вукосаве (средње, која је умрла 1917), Славка је била трећа ћерка Ђорђа и Катинке, а имали су још и сина Војислава, најмлађег од све деце. Јелка се бавила аматерски сликарством и проучавањем народне орнаментике у ћилимарству на подручју Срема, проводећи усамљенички живот у родитељској кући све до смрти (1917), а Војислав је, после завршеног Технолошког факултета у Београду, отишао у Америку, у Чикаго.

Славка је рођена у Руми, 22 марта 1907 године. После основне школе, коју је завршила у Руми, похађала је гимназију у Руми и Новом Саду. Већ одраније показивала је изузетну обдареност са ликовну уметност и зато је ову и студирала у Београду и иностранству. Прво је учила сликарство код Уроша Предића и вајарство код Ђорђа Јовановића. Затим је наставила даље студије и усавршавање у Француској, Италији и Грчкој. У Паризу је учила вајарство код Едуарда Квотрокија (1928-1931), а код О. Јенсена, у Дижону, учила је медаљерство (1931-1932). Онда је код Пола Гаска (у Паризу) усавршавала округлу пластику. Даље је радила у атељеима Марина

Студина, па код Бенетија у Фиренци, код Б. Фалиреаса у Атини (1936-1938) и, пред сам Други светски рат, код А. Мајола у Паризу. Вративши се, најзад, у домовину, цео свој живот је провела у Београду. Доста је путовала и, поред поменутих, обишла је још Аустрију, Белгију, Енглеску, Немачку и скандинавске земље. Усавршавала је језике и бавила се превођењем и писањем о уметности и на страним језицима. Водила је преписку са многим познатим уметницима, са којима је, учествујући на разним изложбама у иностранству и путујући, измењивала уметничка дела. Тако је створила и своју збирку уметничких дела разних уметника.

По природи скромна, тиха и сталожена, подносила је стрпљиво не баш лак живот којим је живела. Увек се надала и веровала у боље. Радила је дуже од пола века у неудобним условима, без правог уметничког атељеа. Једну од соба у тадашњем свом стану, у Таковској улици, она је користила као атеље. Несумњиво и из тих разлога она је радила углавном ситну пластику, јер за велике скулптуре није било довољно простора. Највише је радила медаље и плакете, па и кроз њих она је умела да изрази, као и кроз своја остала уметничка дела, наглашену осећајност, непосредност и искреност. Са сваке њене медаље и плакете одише жива личност, готово одсликаног расположења и карактера. За њу је речено да је "изразита лирска природа" и да "у медаљи и плакети решава неке проблеме округле пластике".

Она сама, на једном месту, казала је о медаљи и својој уметности следеће: "Медаља је мој најмилији начин изражавања. Медаља садржи читав један свет на малој површини. Она мора да буде оно што уметник хоће да каже. Медаља је кратка песма која са мало речи толико каже. Ту нема места за објашњење. Порука се мора одмах схватити. Моје су медаље углавном ливене. Ливена медаља је у ствари скулптура. Сасвим је непосредна. Код ливене медаље нема интервенције између уметника и завршног рада. Кованом медаљом се редукује уметников рад до челичног калупа, а када је искована, долази до металне плоче. Неколико механичких процедура стоје између уметника и коначног, завршног дела, но и тада може да постане изванредна у рукама одличног гравера. Ја обично радим оно што ме привуче и морам да кажем да сам, ових последњих година, на тој малој скали радила и мислим да ме то још није напустило. За време великих периода у уметности, било да се ради о стилизацији или стиловима, или жељи за монументалним радовима, јавља се још увек потреба за малим, интимним делима која се раде с љубављу. Она се цела могу да држе у руци. Мислим да мој рад спада у ту категорију. Када радим медаљу или неку малу скулптуру, волим да осетим глину или пластелин у руци, да знам да ћу да их оживим и желела бих да публика доживи ту исту радост као ја када сам их стварала, те да их гледају с наклоношћу и да пожеле да их имају".

На Славкиним медаљама и плакетама као и на њеним осталим уметничким делима доминирају дечји ликови и актови, читава једна галерија, а свака за себе је прича о узвишеном осећању материнства и љубави према детету. Познати су јој ликови још из периода између

Првог и Другог светског рата: "Љиљана" (1938) и "Глава сељанчице" (1940), а њима се придружују многобројни, створени касније, после Другог светског рата, као што су: "Брат и сестра", "Беба Васја", "Мала Словенка", "Драган и Весна", "Мали Миша", "Надица", "Радмила", "Татјана", "Драгана", "Иван", "Кира", "Владислава", "Небојша", "Дански дечак", "Мала Францускиња", "Весна с тиквама", "Девојчица на клупи", "Омладинке", "Миљенице", и многи други, а ту су и њима сродни: "Материнство I", "Материнство II", "Пријатељство" и остали.

За време Другог светског рата (1943), склањајући се испред обести окупаторских власти, у Беле Воде, са Исидором Секулић, са којом је била велики пријатељ, понела је и своју "Сељанчицу". За ову је, кад ју је видела, Исидора усхићено рекла: "Па она је понела Сунце". То је била висока оцена Славкиног уметничког дела од стране увек коректне Исидоре Секулић. Тада је Славка извајала и Исидорин лик.

Плакете и медаље с ликовима знаменитих личности постале су Славкина специјалност. Оне у Славкином стваралаштву заузимају посебно место не само по бројности, него и по томе што су остварене с изузетним надахнућем. Ту је читава галерија познатих уметника, културних стваралаца, историјских личности и личности из савременог живота не само са наших простора, него и из других земаља. Тако су на њеним плакетама и медаљама нашли своје место ликови: Дантеа, Шекспира, Матије Гупца, Доситеја Обрадовића, Филипа Вишњића, Хајдук-Вељка, Вука Караџића, Његоша, Људевита Гаја, кнеза Михаила Обреновића, Фредерика Шопена, Луја Пастера, Николе Тесле, Рабиндраната Тагоре, Милице Стојадиновић Српкиње, Надежде Петровић, Уроша Предића, Боре Станковића, Јована Цвијића, Иве Андрића, Меше Селимовића, Јована Милићевића, Мире Ступице и других.

Њена плакета Вука Караџића је била установљена као наградна и додељивана је добитницима "Вукове награде" (1964-1971).

Обрађивала је и догађаје из наше раније прошлости. Тако је забележила одлазак Турака из Београда (1867) својом ведутом "Београд 1967" (поводом стогодишњице предаје кључева). Ту је и "На Дрини ћуприја", "Београд из 1804." и "Београд из 1805." и друге. Није избегавала ни савремена збивања. Тако је земљотрес у Скопљу (1964) обрадила на једном низу својих медаља. Треба рећи да је Копенхашки музеј, за време њеног боравка у Копенхагену, откупио њену медаљу с данским тројкама, затим са ликом краљице Маргарете II, као и Дантеа и једну од варијанти скопског земљотреса.

Обрађивала је и религиозне мотиве ("Архангел Гаврило", "Јудин пољубац", "Јуда љуби Христа"), а испробала се и у алегоријским и симболичним композицијама и медаљом таквог карактера "Labor omnia vincit" (Пчела на сећу) постигла је у Арецу изузетан узпех и добила откупну награду.

Она је аутор "Споменика Слободи" у Добринцима (1959), а једна њена групна скулптура, "Деца с књигом", налази се у Руми, у центру

града, у малом (Дечјем) парку, коју су Румљани откупили приликом изложбе радова уметнице у Руми, 1955. године.

Славка поред "Споменика Слободи" у Добринцима, који је њено дело

Славкина ћерка, Мирна Средовић Ђорђичковић, с искреном љубављу чува успомену на своју нежну мајку и познату уметницу Славку Петровић Средовић. У њеном стању на Бањици, поред књига на полици, средишно месту заузима бела глава "Девојчице са чуперком која се смеши" и глава исто с Мирниним ликом исклесаним у белом камену, јер је ове подсећају на срећне дане детињства, када је позирала пред мајком док је ова вајала. Ту је и минијатурна фигура белог медведа исто у камену, чија скулптура у природној величини краси једну зелену површину у Панчеву, а ту су и "Миљенице", мала скултпутра девојчице с ланетом, а већа у природној величини, налазила се некада у врту њиховог стана у Таковској улици, а сада се налази у приватном власништву. Ту су још и скулптуре: "Глава сељанчице", "Дете у капуљачи" и један акт. Најзад ту су, складно распоређене, Славкине одабране медаље и плакете.

Славка при изради скулптуре "Деца с књигом", коју су откупили Румљани

На Мирнин захтев, Љиљана Крстић Ћинкул, историчар уметности, сачинила је попис сачуваних уметничких дела Славке Петровић Средовић. Постоји податак да је Славка на разним изложбама учествовала са преко 500 експоната, што говори да је било више стотина њених уметничких дела. Њени радови најчешће су били сигнирани словима СПС (Славка Петровић Средовић) и годином. Ређе између њених иницијала и године стоји и место настанка: Копенхаген, Лион, Ровињ, Београд, Париз, Местре, Врњачка Бања, Лондон и др. Готово никада њени радови нису носили њено пуно име.

Доста је Славкиних радова откупљено, а доста их је она сама поклонила, те, тако, многи красе разне музеје и галерије као што су: Народни музеј у Београду, Музеј Града Београда, Музеј Матице српске у Новом Саду, Народни музеј на Цетињу, Атенеум Хелсинки, Национални музеј у Копенхагену, Центро

Дантеско у Равени, Галерија Уно а Ере у Арецу, затим библиотеке, школе, здравствене и друге установе, као и зелене површине у насељима, а многи се налазе и у приватном власништву. Неколико њених медаља налази се у Градској библиотеци и Завичајном музеју у Руми.

За њене медаље и плакете речено је да се доживљавају као "фино везене чипке најистанчаније графике".

О њеном уметничком делу су писали Павле Васић ("Политика", Београд), Драган Ђорђевић ("Борба", Београд), Богдан Рајаковац ("Сремске новине", Сремска Митровица), и Ђорђе Арсенић ("Мисао" Нови Сад).

Славка је уживала велики углед међу својим колегама у земљи и иностранству. Њихова имена не треба набрајати. Довољно је рећи да ју је ценио и велики Хенри Мур. На предлог својих страних колега била је изабарна за почасног, доживотног представника своје земље у светској организацији медаљера FIDEM (Federations Internationale des Editeurs de Medailles) са седиштем у Паризу, од 1967. године, а редовни члан светске организације медаљера била је од 1961. године.

Први пут своје радове је излагала 1933. године у Београду, а исте године учествовала је и на изложби у Новом Саду. Резултате свог рада приказала је још једном у том периоду, 1940. године, у Уметничком павиљону "Цвијета Зузорић" у Београду.

У току Другог светског рата није излагала.

После рата организовала је своју прву самосталну изложбу 1955. године, од 21. маја до 1. јуна, у просторијама Градске библиотеке у Руми. Затим следе самосталне изложбе: Сплит (1955), Париз (1956), Сомбор (1957), Београд (1957), Сремска Митровица (1958), Београд (1959 и 1962), Титоград (1963), Београд (1967), Супетар на Брачу (1974) , Београд (1975) и Брчко (1976).

Учествовала је у многобројним колективним изложбама у земљи и иностранству. Тако је учествовала преко тридесет изложби УЛУС-а (Удружења ликовних уметника Србије), на изложби "Савремени војвођански ликовни уметници" у Новом Саду, на Razstavi Sodobnega jugoslovenskega kiparstov Zveze upodobljajcih umetnikov FLR Jugoslavije u Ljubljani, Изложби ликовних уметника Војводине у Новом Саду, изложби "Савремена српска скулптура" у Београду, Изложби на слици и скулптури у Скопљу, на изложбама у Титограду и Сарајеву, у Руми (поводом, 50-годишњице Румске гимназије), на изложби ситне пластике у Београду и на Изложби "Цртеж и ситна пластика" исто у Београду, као и на ликовном сусрету "Графика и скулптура" у уметничким колонијама у Суботици. Учествовала је на изложбама у Риму и Равени ("Paolo VI a Dante anno MCMLXC") поводом 700-годишњице рођења Дантеа, где је добила похвалницу, затим на II интернационалном бијеналу Дантеа у Равени, као и на тријеналу у Удинама. Учествовала је на изложбама FIDEM-а у Риму, Торину, Хагу, Атини, Келну, Хелсинкију, Кракову, Будимпешти, Салцбургу и Прагу. Учествовала је на седам конкурсних изложби: у Арецу (где је добила откупну награду), у Монте Катини (где је добила две откупне награде), затим у Болоњи, Торину, Милану,

Фиренци и Венецији. Учествовала је на првој (1968), као и на доцнијим изложбама Уметничке колоније "Борковац" у Руми, и најзад, посмртно 1978. године.

Носећи у себи, задњих година живота, тешку болест нашег времена, умрла је 8. јула 1978. године у Београду, а сахрањена је, по личној жељи, на православном гробљу у својој Руми. Испод надгробне плоче уграђен је њен бронзани аутопортрет.

Славкин аутопортрет у бронзи који је уграђен испод надгробне плоче на њеном гробу

Напомена:

Овај рад написан је на основу казивања Славкине ћерке Мирне Ђорђичковић и документације коју она чува о својој мајци.

Đorđe Arsenić

Slavka Petrović Sredović
(1907 – 1978)

Die wohlbekannte Bildhauerin Slavka Petrović Sredović ist am 22. März 1907, in Ruma geboren. Ihre Bildung hat sie in ihre Heimatstadt begonnen, und in Novi Sad, Belgrad und in Ausland fortgeführt.
Malerei hat sie von Uroš Predić, Bildhauer von Đorđe Jovanović und Edvard Kvotroki, und Medaillenstechertum von O. Jenssen gelernt. Die Medaille war ihre "beliebteste Ausdrucksweise", die ihre Bedarf, sich kurz und klar, in übersehbare und allumfassende Weise zu ausdrücken, durch eine künstleriche Form das in der Griffweite ist, mit sehr oft betont mütterliches Gefühl für Kinder und die warme Häuslichkeit, befriedigte. Nebst der Medaillen, beschäftigte sie sich gern mit Gedenkmünze, und mit andere bildhauerliche Formen auch. Die Gedenkmünze "Vuk Karadžić", die als Preis für Preisträger der 'Vuk Preis' festgelegt ist, ist ihre Werk.
Die Skulptur von Slavka Petrović Sredović "Kinder mit Buch" findet sich in kleinem (Kinder) Park in Ruma. Ihre Werken befinden sich in Museums in Belgrad, Novi Sad, Ruma, Copenhagen, Ravenna, Arezzo, und am Cetinje. Die Kritiker Henry Moore und Isidora Sekulić haben sie besonders hoch bewerten.

Die bekannte Bildhauerin aus Ruma, ist am 8. Juli 1978, in Belgrad gestorben, und in seine Heimatstadt begrabt.

Соња Коњевић

РОДНА КУЋА ДОКТОРА ЂОРЂА НАТОШЕВИЋА У СТАРОМ СЛАНКАМЕНУ

О доктору Ђорђу Натошевићу, великом просветитељу 19. века, протеклих година доста је писано. Повод је био 175. година од рођења српског великана.

Крајем 1995. године покренуо је оснивање фондације "Др. Ђорђе Натошевић" са циљем остваривања идеала којима је он тежио. Јануара 1996 године организован је симпозијум "Научна мисао, дело и реформе др Ђорђа Натошевић". Друштво за заштиту и унапређење човекове средине "Acumincum" развило је широку активност са жељом да се градитељско наслеђе везано за др Натошевића сачува од даљег пропадања. Ово друштво је педантно обавестило јавност и надлежне институције о степену запуштености објекта у Старом и Новом Сланкамену, о узурпацији делова трга у Новом Сланкамену, његовом починитељу, казни и резултатима целе акције која је најблаже речено - тужна.

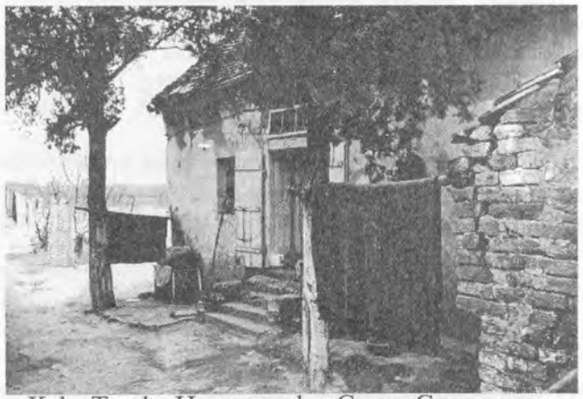
Далеке 1976. године урадила сам елаборат за конзервацију куће др Ђорђа Натошевића у Старом Сланкамену и од тада до 1982. године Завод за заштиту споменика културе из Сремске Митровице је редовно конкурисао за средства без икакавог успеха. Већ тада стање објекта је било катастрофално, а данас, остајем без коментара. Приложене фотографије уз текст најбоље ће дочарати бригу друштва о културном наслеђу.

Иначе, родна кућа др Ђорђа Натошевића лоцирана је на обали Дунава са изванредним погледом на реку. Зидана је од опеке и ћерпича у блатном и продужном малтеру. Кућа је приземна, скоро квадратног облика, покривена двосливним кровом од бибер црепа. Испод две трећине зграде налази се пространи подрум са шест плитких полуобличастих сводова ослоњених на два масивна ступца, шест пиластера и ојачане зидове. Судећи по распореду подрумских прозорчића зграда је првобитно била ужа, а подрум је имао отворене све четири стране. Објекат је претрпео бојне измене. Из тих разлога неопходно је пре било каквих радова извршити пажљиво истраживање да би се установиле грађевинске фазе и објекат вратио у првобитно стање.

Приликом стављања куће под заштиту (18. 06. 1976. године) разматрана је и најпогоднија намена. Мишљења смо да је најбоље претворити је у завичајну збирку, библиотеку са читаоницом или комбиновани садржај културних делатности. У атмосфери створеној око прославе 175. година рођења 1996. године Покрајински секретаријат за

културу, образовање и науку предложио је да се у кућу смести наставни центар за стручно усавршавање наставника и сарадника. У Заводу је започела израда идејног пројекта али како нико није обезбедио средства, посао је прекинут. После силних медијских активности поводом јубилеја може се једино констатовати, када је у питању градитељско наслеђе, да су ствари померене са мртве тачке, али да још увек нема конкретних акција које воде потпуној санацији објекта. Колико ми је познато општина Инђија је продала неки објекат да би решила имовинско-правне односе. У међувремену један станар је изашао а уселило се неколико нових социјалних случајева који педантно раде на даљој девастацији.

Да би се радови на овом објекту изводили по правилима конзерваторске струке потребно је обезбедити минимална средства за истраживачке радове и иселити станаре. После овога треба прецизирати намену и пројектни задатак. Тек тада ће се стварно знати колико је потребно средстава за санацију овог објекта. Приликом реализације потребно је таван и подрум привести корисној намени.

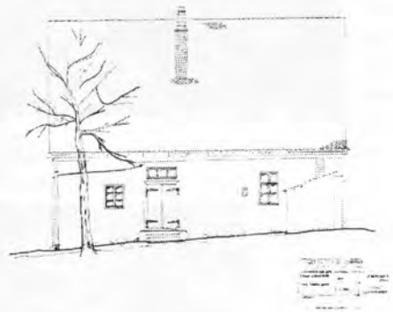
Кућа Ђорђа Натошевића, Стари Сланкамен

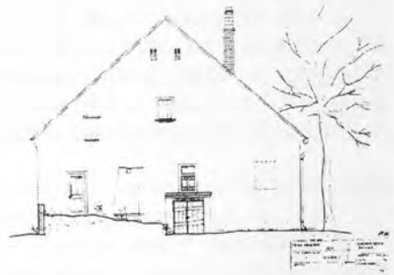

Кућа Ђ. Натошевића, поглед с Дунава

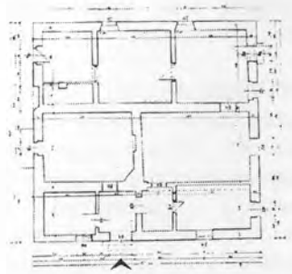

Кућа Ђ. Натошевића, Стари Сланкамен

Sonja Konjević

Dr Đorđe Natoševićs Geburtshaus in Stari Slankamen

Bald ein Viertlejahrhundert gibt es ein Schalcht um das Haus dr Đorđe Natoševićs zu erneuern.Als Hindernis bestehen ungelöste Vermögenrechtliche Verhaeltnisse und dieErmangelung der Geldmitteln. Der Zweck war nimmer präzisiert, dieEinwohnern und die Eigentümern haben sogar keine läfende Erhaltung umwinden. Ein Vierteljahrhundert bevor, das Haus war vernachlässigt, und heute ist der schöne Standort am Ufer der Donau im Kehrichthaufen verwandeln. Das Gebäude ist ueberfüllt mit sozialungesorgt Leute die ein stark Beitrag weiterer Devastation geben. Es ist unbedingt ein Minimum Geldmitteln zu versichern um diese Gebäude zu ursprüngliche Zustand zurückzubringen, gegenwärtige Inwohnern zu entfernen, der Zweck zu präzisieren und die Projektdokumentation zu machen.

ИЗВЕШТАЈ О ПОСЛОВАЊУ И РАДУ МУЗЕЈА ЗА 1997. ГОДИНУ И О РАДУ КОЛОНИЈЕ ЗА 1997. ГОДИНУ

Пратећи усвојени годишњи Програм установе Завичајни музеј, за 1997, сви запослени су уз изванредан радни ангажман према индивидуалним способностима покушали да у највећој мери испуне предвиђено. Целокупан рад у установи, који је могуће поделити на рад у установи и ван ње, био је од самог почетка године усмерен ка обележавању 35. годишњице постојања Музеја.

I РАД У УСТАНОВИ

а) Збирке

АРХЕОЛОШКА ЗБИРКА

Оба кустоса археолога (праисторичар и античар/средњевековац) обављали су редовне послове везане за збирку - обрада и инвентарисање новоприспелих експоната из претходне и текуће године. Прилив експоната је био задовољавајући захваљујући како интензивној сарадњи са спољним сарадницима, тако и редовном рекогносцирању ближих и даљих локалитета, што је било условљено добрим атмосферским приликама и стањем вегетације.

У времену до 15. августа до 15. септембра кустос археолог праисторичар је као део стручне екипе учествовао у наставку вишегодишњег заштитно систематских ископавања на локалитету "Врањ" у Хртковцима које изводи Музеј Војводине из Новог Сада. Налази уз комплетну документацију са овог интересантног локалитета ће обогатити археолошку збирку по завршетку целог пројекта.

У току октобра комбинована екипа кустоса Завичајног музеја извршила је детаљно рекогносцирање познатог локалитета "Град" у близини Стејановаца. Осим покретног материјала који сачињавају фрагменти керамике, метала и делови скелета, констатовано је присуство већих компактних грађевинских елемената, уз присуство везива у аморфном виду.

Претходних година започето раздвајање на три одвојене целине (праисторијску, античку и нумизматичку) приведено је крају. Овај пројекат ће омогућити касније, самосталније и одговорније вођење евиденције и унапређење изабраних области рада.

У склопу довршења другог дела поставке кустоси археолози су ревидирали археолошки сегмент првог дела поставке. Извршена је допуна са новоприбављеним материјалом, а стари је детаљно прегледан и на њему извршене ситније потребне интервенције.

У пројекту издавања Зборника I нашег Музеја археолог античар/средњевековац је приложио концизни рад из области античке археологије, обрађујући проблематику једног од камених споменика збирке за коју је задужен.

На жалост и поред неколико археолошких изложби понуђених од стране других музеја, због других планираних активности и ванредних трошкова није дошло до њихове реализације.

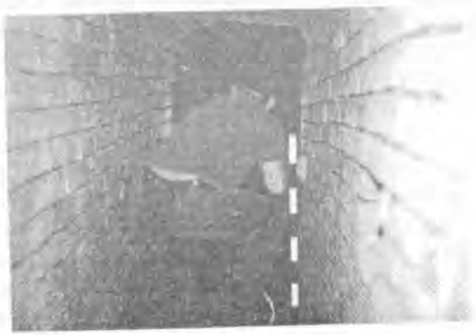
На крају, рад археолошке збирке током 1997. може се окарактерисати, упркос низу углавном објективних отежавајућих фактора, као позитиван.

ИСТОРИЈСКА ЗБИРКА

У овој збирци настављено инвентарисање на основу старе Главне књиге и обрада новоприбављених експоната. Захваљујући интензивирањем истраживачком ангажману и убрзаним прикупљањем недостајуће грађе за довршење сталне поставке, управо нови експонати су најчешће били предмет обраде и инвентарисања.

Кустос историчар је имао један од најважнијих задатака приликом извођења другог дела поставке. Израда концепције и сама техничка реализација представљали су изузетно одговоран и комплексан задатак. Неколико задњих месеци пред обележавање дана наше установе, његов део посла је изискивао прековремено ангажовање као и коришћење сопствене техничке опреме неопходне за завршну обраду поставке.

Иста компјутерска опрема је коришћена у припреми Зборника I, али и у честим приликама везаним за израду позивница, припреми каталога или пратећих легенди за изложбе или друге потребне прилике.

Осим истраживања у доступним јавним и приватним архивама кустос историчар је активно учествовао у припреми и реализацији свих одржаних изложби у протеклој години.

Желећи да коначно скине вео мистерије са различитих непроверених прича о постојању, простирању, величини и сврси подземних ходника испод нашег града са екипом сачињеном од запослених у установи и неколицином спољних сарадника кустос историчар је током протекле године почео са реализацијом истраживачког пројекта. Прикупљао је грађу и у неколико махова извео силаске у најстарије румске подруме у потрази за пролазом у легендарне подземне ходнике. Резултати ових истраживања ће накнадно бити објављени по завршетку овог пројекта.

ЛИКОВНА ЗБИРКА

Обављајући руководећу функцију у установи кустос историчар уметности извршавао је редовне послове у својој стручној надлежности. Због ангажовања око издавања Зборника I, организације обележавања Дана Завичајног музеја и 35. Годишњице рада и свих претходних и накнадних активности везаних за тај дан; изради концепције и техничкој реализацији другог дела сталне поставке, значајно је смањен број изложби у односу на претходне године, а с тим у вези и прилив нових експоната у збирци.

Кустос историчар уметности је у оквиру пројекта издавања Зборника I приложио рад из свог делокруга, обрађујући легате у нашој установи. Такође је настављен рад Ликовне колоније "Борковац" тако да је кустос током прве половине године био ангажован на припремама и одржавању Колоније, а у другој половини на припремама за штампу каталога и остварању изложби насталих радова. Извештај делатности 26. Ликовне колоније "Борковац" дат је у посебном додатку.

ЕТНОЛОШКА ЗБИРКА

Послове руковођења збирке обавља археолог праисторичар и у складу са својим интересовањем и стеченим знањем из те области ради на очувању и обради предмета у тој збирци. Пошто је прилив нових предмета успорен активности су превасходно усмерен на сарадњу са тереном и учешће у акцијама других институција.

ТЕХНИЧКА ЗБИРКА

Послове руковођења Техничке збирке обавља кустос историчар и у складу са објективним околностима ради на чувању и обради предмета. Ова збирка осим алата различитих заната, садржи читав низ техничких справа и помагала из разних области свакодневног живота, а које нису више у употреби.

а) Научно-истраживачки рад

Довршење сталне поставке изискивало је, с обзиром на некомплетну документацију и произвољне податке истраживачки рад на свим

доступним и познатим местима. Овај задатак је наставио с активирањем и развијањем ове кључне музејске делатности.

Кустос историчар је уз сарадњу директора и референта за маркетинг (нашег новог радника) предузео највећи део истраживачког посла обилазећи нарочито, осим архива у Ср. Митровици и Новом Саду, приватне збирке и архиве у потрази за прдметима и документацијом драгоценим за привредно-друштвени развој нашег града. Више десетина фотографија, докумената и предмета говоре о успешно обављеним истраживачким подухватима.

б) Излагачка делатност

Током 1997. су одржане следеће изложбе у организацији наше установе:

1. Изложба уметничких предмета "Древна и савремена Кина" - Друштво пријатеља Кине из Србије, Београд.
2. Изложба слика - Драган Каловић - Кале, Платичево.
3. Изложба слика Легата М. Николајевића, одржана у Галерији Матице српске поводом обележавања 150 рада, Нови Сад.
4. Изложба слика - Ратко Јанковић, Бор.
5. Изложба слика 26. Ликовне колоније "Борковац" галеријски простор манастира Ново Хопово.
6. Изложба слика 26. Ликовне колоније "Борковац".
7. Изложба докумената "Кроз Румске сокаке III", - промоција књиге "Пустаре у Срему", Б. Пауковић.
8. "Кроз румске сокаке" - стваралаштво Б. Пауковића, Музеј Срема Ср. Митровица.

Све изложбе су пригодно у складу са тренутним могућностима, отворене уз присуство позваног грађанства, а током трајања (свака углавном две недеље) посећене појединачно и групно организованим посетама школа и других организација.

II РАД ВАН УСТАНОВЕ

а) Сарадња са средствима информисања

Током године свака активност - излагачка, издавачка или истраживачка, била је покривена детаљном информацијом нарочито завађујући склопљеном уговору између Радио Срема и Музеја. Осим тога у неколико наврата директор и кустоси су давали интервјуе за окружне и републичке новине и емисије покрајинске телевизије.

б) Сарадња са установама, организацијама или удружењима грађана

Осим сарадње са Одељењем за друштвене делатности, Извршним одбором СО Рума и другим општинским органима и организацијама која

је континуирана, успостављена је сарадња са низом сродних установа широм Републике. Почетком марта примљен је у стални радни однос наш ранији сарадник, Б. Пауковић на радно место референта за маркетинг. Његовим доласком и пуним ангажовањем интензивирана је сарадња са многим организацијама, установама, институцијама и приватним лицима које су нам биле од велике користи, нарочито приликом довршења сталне поставке, организовању обележавања Дана музеја и Ликовне колоније "Борковац". Наш нови радник је, такође, у оквиру пројекта издавања Зборника I приложио рад из историје пољопривреде, обрађујући селекционарски рад властелинског имања "Петров двор" у Руми.

Музеј је наставио да функционише и као место окупљања Друштва пријатеља Кине из Руме. Више пута у току године су одржавани састанци председништва са решавањем низа актуелних питања из рада Традиционалног Кунг фу - Ву шу клуба "Шаолин" и Друштва уопште. У току протекле године у Музеју је одржан састанак истих клубова из Србије са главном темом организовања републичког такмичења и припремама за егзибицију у нашем граду.

Председник женског добротворног друштва "Милева Марић" из Руме, наш кустос археолог такође је просторије Музеја користила за састанке управе Друштва и доношење планова својих хуманитарних активности. Чланице овог друштва су учествовале у већини акција хуманитарне природе на нивоу града.

Такође, просторије Музеја је у неколико наврата за своје састанке користило и смучарско планинарско друштво "Борковац" из Руме.

Током читаве протекле године, Управни одбор установе Завичајни музеј Рума у саставу Душан Кљајић, председник - наставник о.ш. "Змај Јова Јовановић", Вера Вуков, пензионер, Радисав Ђорђевић, пензионер, Бранка Митровић и Слободанка Ћирић, кустоси Музеја на својим састанцима редовно су пратили рад наше установе. У договору са директором и осталим запосленим доносили су одлуке од значаја за несметано одвијање редовне делатности али и разрешавали све проблеме који су се јављали у току процеса рада. Нарочито важно ангажовање Управног одбора је било око припрема за обележавање годишњице наше установе када су сви чланови били истовремено и чланови Организационог одбора за прославу.

Овај Извештај је сачињен на основу редовног праћења реализације Програма, а разматран је и усвојен на седници Управног одбора: "Чланови Управног одбора су се позитивно изразили - похвално јер је много урађено и остварено у току 1997. године, кроз разне активности и дешавања у Музеју. Извештај је једногласно прихваћен и предлажем га таквог Извршном одбору СО Рума на усвајање." (извод из записника са VIII Седнице Управног одбора ЗМР, 31.03. 1998.); после усвајања на састанку Стручног већа Завичајног музеја Рума.

Директор кустос ЗМР
Д. Јанковић

ИЗВЕШТАЈ О ОБЕЛЕЖАВАЊУ 35 ГОДИНА РАДА И ПРОСЛАВИ ДАНА - СЛАВЕ ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА

Још на самом почетку године, на једној од седница Управог одбора, донета је одлука о обележавању 35 година рада наше установе. Тек током месеца марта изабрани су чланови и на крају месеца сазвана конститутивна седница Организационог одбора за обележавање нашег јубилеја. Тада је изабран председник Организационог одбора (начелник Одељења за друштвене делатности М. Симић) и у потпуности прихваћен програм прославе.

На основу раније донете одлуке и договора са господином Бранимиром Поповићем, архијерејским намесником, изабрали смо славу Музеја - 24. мај, Дан свесловенских просветитеља св. Ћирила и Методија, изабрали кума - инж. Момира Амицића, директора ИГМ-а и наручили израду иконе. У априлу је извршен и чин освећења наше установе.

У међувремену је интензивно довршавана санација после адаптације влагом захваћеног југоисточног спољног зида приземља, мокрог чвора и дела унутрашњег носећег зида. Извршено је пресецање зидова у дужини већој од 60 метара, постављање изолационог материјала, замена влажне новом опеком и на крају малтерисање. Истовремено је довршена и реконструкција мокрог чвора.

Паралелно је баш у том постору довршаван други део сталне поставке. За раније израђене витрине и пројектоване паное наручено је стакло, израђиване и увећаване фотографије, копирани документи, прављени текстови легенди и објашњења експоната. До последњег тренутка, набављани су, предусретљивошћу власника недостајући експонати. Такође је извршена детаљна ревизија историјског сегмента

првог дела сталне поставке. Након завршетка грађевинских радова приступило се коначној монтажи витрина и паноа. Други део поставке је добио коначан изглед и дефинисао неколико одељења: први и други рат; занатство; трговина; школство; цркве; удружења и друштвени живот, све у контексту нашег града.

Ускоро је прецизиран и дефинисан програм саме прославе и одређен састав и број званица.

На дан св. Ћирила и Методија, у дворишту Музеја, пре поздравне речи директора Румско певачко друштво је извело Мокрањчеву песму "Тебе појем". Тада се приступило обреду сечења славског колача а потом је Бранко Јовичић, глумац и директор КЦ-а Рума говорио делове из житија светаца заштитника наше установе. Након тога је КУД "Бранко Радичевић" извео уметнички програм: прво је наступила Женска певачка група са неколико песама а после ње Велики тамбурашки оркестар са избором најуспешније изведених тачака (за које су прошле године освојили прво место) на Фестивалу тамбурашке музике у белгијском граду Нерпелту. Пре закуске и коктела члан управног одбора и бивши директор Музеја Радисав Ђорђевић је поделио известан број захвалница организацијама, установама и појединцима који су током свих ових година успешно сарађивали са нашим Музејем.

На крају, истичемо да обележавање јубилеја наше установе не би било реализовано без пресудне помоћи Одељења за друштвене делатности СО Рума и ангажовања свих запослених.

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ ЛИКОВНЕ КОЛОНИЈЕ "БОРКОВАЦ"

Већину година током вишедеценијског постојања Ликовна колонија "Борковац" је провела мењајући места рада широм Срема.

Ово, наравно није била почетна идеја организатора и утемељивача већ се сама наметнула као потреба и један од начина одржања убрзо после првих година почетног ентузијазма.

Само име Ликовне колоније "Борковац" означавало је идеју о месту стационирања радног простора у аутентичном локалном амбијенту. У карактеристичном окружењу задњих обронака Фрушке Горе требало је да се развија и формира стилски профил Ликовна колонија природно одређена за неговање сремског пејзажа. Нажалост, идеја о стационираном карактеру Колоније, као што је већина осталих није до сада реализована.

Мобилни карактер Колоније је и нехотице постао њен заштитни знак. Мноштво различитих мотива сремског крајолика, на први поглед свуда једнаког и монотоног, изнедрило је читав низ дела која су сва заједно плела поетску визију нашег завичаја.

Стицајем околности, због неодложних грађевинских захвата, радни део Колоније није могао, као претходне две године, да се одржи под крошњама липа у дворишту нашег музеја.

Добротом Његовог Преосвештенства господина Владике сремског Василија и господина Архимандрита Илариона, игумана као и читавог особља манастира Хопова, током треће недеље септембра група уметника чланова 26. Ликовне колоније, стварала је у окриљу овог знаменитог манастира.

Тако, и нова серија Ликовне колоније "Борковац" започета 1995. у организацији Завичајног музеја Рума као да доживљава судбину старих сазива.

На позив Савета Колоније одазвало се десет уметника:

Миленко Аћимовић - Аћим, магистар сликарства из Лештана,
Раде Бркушанин, сликар из Мола
Љиљана Војводић, вајар из Руме,
Сузана Геци, сликар из Руме,
Тамара Лунгиновић, вајар из Новог Сада,
Михајло Михајловић - Мика, сликар из Београда,
Милутин Мићић, магистар сликарства из Зрењанина,
Станимир Павловић, вајар из Лештана,
Жељко Радић, сликар и графичар из Руме и
Бранка Стојсављевић сликар из Новог Сада.

За разлику од ранијих, претходне године су у раду коначно врло успешно учествовала и три млада академска уметника из Руме.

Приликом окупљања сликара, пре заједничког поласка за Манастир, организован је пријем и разговор о раду Колоније код председника општине Рума.

Током рада Ликовне колоније у манастиру Ново Хопово, где је организован и комплетан пансионски смештај, настало је 21 сликарско и 6 вајарских дела. Ови резултати су презентовани публици два пута. Први пут одмах почетком октобра, када смо уз помоћ управе Манастира

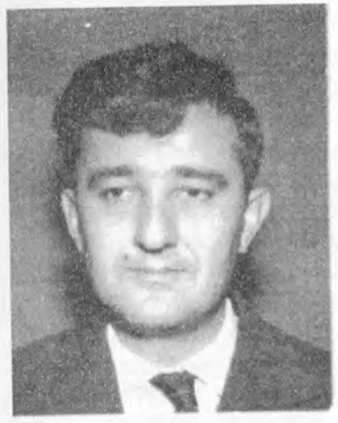
адаптирали предвиђене просторије у галеријски простор и приликом "Доситејевих дана" и скупа библиотекара Срема отворили изложбу управо насталих радова. Крајем месеца, у склопу обележавања Дана града Руме - 27. октобра, изложба је постављена у Збирци Миливоја Николајевића нашег музеја.

Тада је, по претходној одлуци стручног жирија уручена бронзана плакета са ликом М. Николајевића и за најуспешнијег уметника Колоније проглашена Тамара Лунгиновић, академски вајар из Новог Сада. Њој ће у нашим просторијама током 1998. бити омогућено одржавање самосталне изложбе.

Од укупног броја насталих радова 26. Ликовне колоније "Борковац" у трајном власништву Завичајног музеја су остала 22 рада (4 вајарска и 18 сликарских).

Иако се рад 26. Колоније "Борковац" по својим уметничким и друштвеним ефектима може оценити као успешан и задовољавајући, Савет Колоније се начелно договорио да се у будућу активност наставе уводити новине које треба да освеже и актуелизују рад наше Колоније.

Драган Поповић (1936-1997)

Дана 24. VIII 1997. године у 61. години живота преминуо је мр Драган Поповић археолог и дугогодишњи директор Завода за заштиту споменика културе у Сремској Митровици.

Упркос истини да је смрт једино извесно што човека у животу може задесити, упркос обавештености о његовој тешкој болести, чега је и сам био свестан храбро носећи тај терет пред својим најмилијима - били смо затечени тим крајњим исходом, јер смо се надали да кобна болест неће кренути таквом силином и за само 4 месеца од њеног откривања пресећи све његове професионалне и приватне планове, какви могу да се осмишљају код човека зрелог стваралачког доба.

Његов животни пут од Вучитрна, преко Београда до Шида и Сремске Митровице био је проткан многобројним недаћама, али их је он бриљантно савладавао.

Цео свој професионални век посветио је археологији и праисторијској археологији као посебној љубави у Заводу за заштиту споменика културе у Сремској Митровици.

Готово од првих дана од оснивања ове институције 1962. године паралелно је кроз 15 година несебичног жртвовања радио као директор на утемељењу ове делатности, учвршћујући свестрану пословну сарадњу са сродним републичким и регионалним институцијама културе.

На многим археолошким пословима по Срему и широм Србије стасавао је у признатог стручњака са плејадом својих колега врхунских археолога Србије.

Мр Драган Поповић имао је изванредан професионални дар који је кроз многе активности зналачки брусио, али и дар дружељубивости, како у стручим полемичким расправама, тако и са гитаром у рукама, или над шаховском таблом.

Његово професионално дело веома је велико. Резултати његовог рада уткани су у научна знања, која употпуњују слику европске цивилизације.

Његовом смрћу остала је једна велика празнина, коју је попуњавао својим ведрим духом, толеранцијом, стручношћу.

Шездесетједна година живота била је недовољна за његов стваралачки потенцијал и реализацију животног професионалног опуса.

ДРАГАН ПОПОВИЋ, рођен је 1936. године у Вучитрну. Завршио је Филозофски факултет - група за археологију, у Београду, где је магистрирао (1979). Од 1962. ради у Заводу за заштиту споменика културе у Сремској Митровици. Виши конзерватор. Бавећи се теренским радом, открио око 600 археолошких налазишта у Срему и Мачви, што представља основу за научно проучавање старијих цивилизација на овом тлу. Организатор и учесник великог броја заштитних ископавања у Сирмијуму и Срему, сарађивао на научним пројектима Српске академије наука и уметности и Матице српске.

У стручним часописима и монографијама објавио 25 расправа, студија и грађе углавном о праисторијским културама. Најпознатији радови: "Праисторијска топографија Сремске Митровице" (коаутор, 1969), "Главна античка комуникација у Срему у светлу археолошких истраживања" (1978), "Резултати истраживања насеља Градина на Босуту" (међународни симпозијум, 1981), "Прилог публикацији Батоновог логора" (1991). Аутор књиге "Керамика старијег гвозденог доба у Срему" (1981).

Миленко Бобић

In memoriam

Бранка Митровић (1948-1998)

Превремени и изненадни одлазак наше колегинице, археолога Завичајног музеја Рума, Бранке Митровић одјекнуо је у широком кругу њених познаника, колега и пријатеља као невероватна чињеница и сурова игра зле судбине.

Половином најлепшег месеца - маја, када живот природе улази у најсликовитију и најбујнију фазу, престало је да куца њено племенито срце у пуном напону животне и радне снаге, управо у тренутку када смо очекивали најбоље плодове деценијског прегалаштва.

Рођена је 1948. године у фрушкогорском градићу Врднику а основну школу и гимназију похађа у Руми. Као једна од ретких из своје средине, завршава студије археологије на Филозофском факултету у Београду. Након кратког времена проведеног на пословима гиманзијског професора латинског језика, прелази 1976. у тадашњи "Музеј у Руми" и убрзо преузима руководећу функцију.

Сусреће се са изазовним и високозахтевним задатком да сву своју младалачку енергију, радни и животни ентузијазам усмери ка преобликовању једне углавном аматерске збирке у научно устројену комплексну музејску установу. Свих 16 година које је провела на месту руководиоца ове установе употребила је за реализовање тог циља. Борила се за простор прастарог објекта, решавајући имовинско-правна питања, прилагођавајући постепено неусловни смештај људи и предмета.

Упоредо је обављала и послове археолога редовно учествујући на годишњим кампањама истраживања Гомолаве, Градине на Босуту, Врања код Хртковаца, Златаре код Краљеваца и рекогносцирањима ближих и даљих терена. Самосталан пројекат истраживања праисторијског локалитета Турска бара код Буђановаца јој је донео висок степен теренског стручног искуства и послужио као основа за, нажалост, недовршени научни рад.

Осим тога активно је учествовала у раду читавог низа удружења и институција из области културе и просвете на територји општине Рума.

Захвални смо за све што је неизмерним оптимизмом уносила у нашу, не баш увек блиставу, свакодневницу, клањамо се њеним сенима а насмејани лик вечно младе жене селимо у наша сећања.

Д.Ј.